M, 40.044,
Lv.

40044, III, M, h.

Kontrolor Škrobar.

Roman.

Spisal

dr. Alojz Kraigher.

Drugi zvezek.

K.k. Studienbibliothek * LAIBACH *

V Ljubljani 1914.

Založil L. Schwentner.

Natisnil Ant. Slatnar v Kamniku.

XII.

V slovenski družbi me niso več dražili s Filiko. Zadovoljno so se muzali in me gledali prijazno, skoraj ljubeča je postala naklonjenost nekaterih priganjačev. Vendar sem čutil mnogokrat neko prezirljivo pokroviteljstvo: Prijatelj, dobro delaš! Nam je prav! Če bo tudi zate prav, — to ni naša skrb!... Tuintam celo omalovažanje: Ah, ti?! — Dobro! Ti že imaš svoje mesto! ... Največkrat pa ravnodušno odkritosrčnost: kot preprost zarotnik, ki ima poleg drugih samoumevno nalogo pri podminiranju trdnjave...

Moj izlet s Filipino je jamčil vsem — zaroko. Sicer so slutili, da mi ne more biti preveč resno z njo, a računili so trdno, da bo do volitve stvar držala.

Nemci so bili bolj nemilostni z menoj. Verjeli so govorici, da jim speljem Filipino; vendar so še upali, da me pridobe na kak način, — če ne drugače, vsaj za abstinenco.

Davkar je bil strašno ljubezniv. Že ves mesec mi je dovoljeval najrazličnejše svoboščine v uradu. Sam me je vzpodbujal, naj le grem in naj se veselim življenja, dokler se mi nudi. Podaril mi je marsikako

urico dolgočasnega uradovanja. Svojeročno je izvršil moje delo in mi prihranil skrb; ali pa je je naložil Sormannu, ki je zavistno skremžil usta in se ozrl ironično za menoj: saj še prideš na račun, kolega!...

Schabot je še vedno čakal na vpokojitev. Iskali so naslednika: Slovenca niso marali, Nemcev pa ni bilo na razpolago. Pogajali so se z davkarjem Loschinskim, domačinom od Sv. Jedrti, ki pa je bil na lepem mestu ob železnici v nemškem delu Štajerske in ni bil kar tako meni nič tebi nič pripravljen, žrtvovati to udobnost zaplankanemu dolgočasju svojega rojstnega kraja. Löschnigg ga je bil imel že v volilnem imeniku in je ravno radi njega precej zavlekel volitve. Z njim bi bilo stališče Nemcev v drugem razredu popolnoma sigurno. Ker pa so ga morali konečno le črtati, sem prišel jaz iz tretjega kot zadnji v drugi razred, in položaj se je nekoliko izpremenil v korist Slovencem.

Glasov je bilo v tem razredu šestindvajset: enajst slovenskih in petnajst nemških. S Filipino bi jih imeli mi dvanajst in Nemci štirinajst. Dr. Žižek pa je nekaj namigaval, da prisili falitnega mesarja Gamserja in Mihaela Iskro k oddaji praznih listkov. — Jaz sem se čudil: Iskro? ... To bi bilo res zabavno zame ... odvetniki so vsemogočni! — Pri razmerju dvanajst in dvanajst bi odločeval seveda žreb ... In bogve — — — županski stolček je vabil Slovence. Po polnoči je pri Seljaku ponavadi začel prepir o kandidatih. Dr. Žižek bi jim bil najbolj po godu, a je preekstremen naprednjak. Veleposestnik

Klinar je zopet prefanatičen klerikalec. Starina dr. Kurbus bi imel še največ upanja; a vsi so se bali, da bi bil premehek in preveč neodločen proti Nemcem...

Tako so predli pravljico o medvedovi koži. — —

Nekoč stojim na trgu pod široko lipo in se zagledam v stransko ulico za brhkim usnjarjevim dekletcem. Njena meča so na vsak način odrasla kratkim krilcem: vkljub temu nas vznemirjajo po dvajsetkrat na dan, brzeča mimo pisarniških oken. Da nam pokaže, kako se že zaveda, zakaj se to oziramo za njo, stopi časih brez potrebe preko ceste, dvigne levo ramo in pogleda preko nje koketno izpod ciganško črnih las, pa prime zadaj za krilce z roko, da se jej zasveti spodnjica in bela koža pod kolenom . . .

Nenadoma začutim srep pogled na sebi . . . Župan stoji pred hišo. Roke na hrbtu, glavo nagnjeno, izpod naježenih obrvi me gleda mrko in sovražno.

Jaz se stresem in dvignem roko do klobuka...

On ne vidi. Zamišljen je njegov pogled, obrnjen vase . . . On premišljuje, kako bi me privil za moja dva glasova . . .

Prestopim se in pozdravim:

„Klanjam se, gospod župan!“ — Seveda nemško. Bog mi ne zmešaj pameti, da bi se kdaj izpozabil po slovensko! S kmetičem je druga reč! Ta mu prinaša krajcarje in je ves zaverovan v njegovo milost . . .

V tem trenotku je življenje v njem. Živahno si potreplje nos, izraz v obrazu mu je mahoma

sladak; stopi mi naproti in me pozdravlja z roko ... Vse te njegove imenitne kretnje dostojanstvenika so brez dvoma naučene od kakega kanonika, morda celo od škofa. Njegov instinkt je dobro uganil, kje se naj uči vedenja, da bo imponiral ljudstvu ...

„Lepo, lepo, gospod kontrolor!“ — Prime me pod pazduho in šeta z menoj mimo lipe, pa šepeta skrivnostno: „Jaz vam čestitam! Nja, najbolj pametno storite, če jo vzamete! Ona ima denar, trgovina dobro gre. Le vstopite v našo gardo! Tržani vas z veseljem sprejmemo. Nja, — prej ali slej postanete naš davkar. Če tu stanujete, če imate tu družino in posestvo, vas morajo imenovati. Nja, — — mi vas podpiramo ... Tisto zadnjič smo popolnoma potlačili, ste lahko čisto brez strahu — nja! In gospodična Filipina — mi jo vsi spoštujemo! Vedno je bila z nami, vedno zvesta in neomajna, tržanka med tržani ... Dobro srečo torej! Saj razumem: — stvar je tajna, ni še dozorela! A le pogum, gospod kontrolor, in zagrabite korajžno! Mi se zanesemo na vas ... nja ... Saj itak veste: roka roko umiva!“

Prišla sva mimo šole ... Löschnigg me izpusti in se skloni k nadučiteljevemu Radku, ki se igra na trotoarju z očetovim cilindrom.

„Greš z menoj, Radek? Pojdi, Radek, po bonbone! Poln cilinder jih dobiš ... Tako!“ — Povezne mu klobuk do ušes in ga odpelje za roko.

Pretkanec ve, da si zaveže starše s to ljubeznivostjo. Mati gleda smehljajoč se med rožami skozi okno, a si ne upa ugovarjati. Oče se bo jezil, vendar

mu ostane občutek dolga . . . Župan pa je zadovoljen, če lahko reče: Vidite, kako sem dober z vami; vi pa mi vračate s sovražnostjo! . . .

Avdijenca je pri kraju, jaz sem zopet prost. Ukazano je torej: Voli z Nemci, da si prihraniš batine! „Šuft“ je odložen in spravljen, a ni — pozabljen. —

Po cesti je prišel notar. Zaradi njega najbrž je bil pobegnil župan.

„Ali je govoril o volitvah?“

„Ne! Naravnost ne! Morda je hotel kaj namigniti!“

„Nič se ne bojte! Le recite mu, da boste z njim volili! Saj ne more kontrolirati! . . .“

Notarja smo poznali v davkariji. Uradoval je z nami samo nemški. V njegovih pogodbah je bilo vedno kaj napak. Saj jih ponavadi ni zagrešil sam, a za svojo pisarno je pač odgovoren. Zato se je prilizoval davkarju in vsem nemškutarjem davčnega urada, da so ga kulantno opozorili, če je bilo treba kaj popraviti. Notarski akti so seveda važna reč; lahko bi zagazil v neprijetne sitnosti, ko bi imel sovražnika med nami . . .

Slutil sem, da mu je dokaj zoperna kandidatura za županstvo. Prvič je bila bržčas itak samo grad v oblakih, drugič pa mu je škodila v uradih. Zato se je hodil laskat zadnje dni celo Postruschniggu . . .

Na notarjeve besede sem takoj pomislil: Potem me tudi dr. Žižek ne more kontrolirati! — Strah, ki mi ga je vzbudil Löschnigg, je odjenjal: — Če se

plašijo celo gospodje kot notar — sam bodoči naš gospod župan! — zakaj bi se ne ustrašil jaz, bore kontrolorček? Čemu bi moral biti ravno ti junak, moj ljubi Arnoštek? Kdor bo težje kontroliral, tistega upiliš! . . .

Razmerja s Filipino mi govorice o zaroki niso motile. Ona se mi je udala tako odkrito, brez zahrbtnosti in brez pogojev, da sem se sam smejal svojim bojaznim. Celo malce zaničljivosti se mi je vrinilo v občutke. Satan mi je šepetal, da sem morda vendar previsoko gledal k njej; ko bi bil zagrabil prej, bi bil prej dobil. Bogve, koliko jih je pred mano srkalo medico iz njenega uljnjaka? . . . Bil sem prepričan, da se je vsak trenotek lahko zopet oprostim, da mi ne bo delala komedij in da bo udano čakala, če se zopet vrnem. Kot je čakala, da sem dosanjal sanje s Tiliko, bi tudi čakala, da doplešem z Miliko ali katero drugo. Ljubezen njena je ljubezen zrele ženske, ki jej je življenje že izteplo oholost, nevoščljivost in sebičnost obožavanih zapeljivk. Čutil sem — ali sem si le domišljeval? —, da me je vzljubila globoko in iskreno, kakor more vzljubiti le ženska po sto prevarah in izkušnjah, ko že ne računi več na zakon in išče samo še ljubezni — že sámo ljubezen, najvišji in edini blagor. — In bil sem jej hvaležen za to ljubezen, za to zavest toplega kotička in dobrega srca, ki te sprejme pod okrilje vsak trenotek, če si bil tudi pribežal iz boja in viharja, ki te je omazal in oblatil, da onečediš še njeno

dušo . . . Ljubiš jo s strastjo in užitkom, a obenem čutiš v sebi nagnenje otroka k materi. Življenje te je bilo odtrgalo od matere; a tvoja duša jo pogreša le nerada, zato si jo poišče v ljubici. In morda prav to, da je našel mater v ljubici, vzbudi v ljubimcu željo po svobodi in novem svetu . . . saj je pač odločeno, da sfrfota piščanec izpod koklje . . .

Pri Filipini me še ni objela taka želja. Nasprotno: vedno bolj sem se potapljal v razkošje te ljubezni. Njena usta so mi šele odkrila vso divjo slast poljuba. Vonj njenega telesa, njen parfum mi je razpalil čustva, da so zaplapolala v ognju. Njeni polni in mehki udje so mi pričarali nebeško radost omamnega objema, potapljanje v sladkost, izginjevanje v nirvano . . . Odeta v svilene tkanine, mi je znala zbičati pohotnost do ekstaze . . .

Živela je precej samotno. Deklo v kuhinji, v trgovini vajenca, je bila ponavadi sama v hiši. Šivala si je perilo in obleko, vezla ali kvačkala. V zajutrkovalnici pri oknu si jo vedno lahko videl. Od tam je skozi steklena vrata nadzorovala vajenca; od tam je pazila na cesto, če prihaja v prodajalnico kdo, ki bi mu morala postreči sama. Kadar je imela goste, je zagrnila vrata v trgovino . . . A zadnje čase sem zapazil, da so ji bili izostali celo najvernejši. Niti Iskre nisem videl več pri njej.

Nekega dne pa srečam Kukowetza na pragu. — Prevzeten človek, bogat in domišljav, srednjih let; a trebuh mu je že preveč narasel in on ga nosi pred seboj bahavo in ponosno, kot bi hotel

reči: pa si ga privoščite še vi, prijatelji, če morete! — Z njegovo ženo sem bil bolj domač. Tudi ona ni med slokimi.

Kukowetz stoji na pragu in stresa roko Filipini, poslavljajoč se že od nje:

„Torej servus, Fili! Jaz ti zaupam. Saj še kaj pridem . . . O, klanjam se, gospod! Le kar naprej! Jaz že odhajam . . . Mnogo zabave!“ —

„Fili? Servus, Fili?“ — jo podražim napol resno, napol šaljivo.

Ona pa me prime za roke in jih stisne k svojim prsim:

„Ti boš prišel zopet s svojo Filiko, kaj ne?“

„Če te slovenski nagovorim . . .?“

Objame mi z rokama glavo in jo strese, da mi zapleše pred očmi, pa se mi vrže krog vratu in me poljublja divje na oči in lica in me vgrizne v ustnice . . .

„Vidiš, zdaj sem te pa jaz — poljubljala slovenski!“

„Ah . . . tvoji slovenščini še strašno manjka gramatike!“

„In najini ljubezni tudi!“

Pa me hitro zopet poljubi, da bi ne gnal prispodobe še dalje.

„To je bil moj bratranec!“

„Kukowetz je tvoj sorodnik? Lepa žlahta! Gospa Otilija je potem — moja sestrična?!“

Udari me po ustih:

„Take sestrične bi ti prijale, kaj ne?“

„Lepa je gospa Otilija; ampak te debeluške se preveč pote!“ — Nos se mi namrdne kot v spominu . . .

„Jaz občudujem tvoje izkušnje!“

„A kaj je hotel Kukowetz pri tebi?“

Malo se pomišlja; potem odgovori nedolžno:

„Volitve, kajpada! Zadnjič sem bila njemu dala pooblastilo.“

„In sedaj?“

Pogleda me pozorno, vprašujoče:

„Ne vem! — Ali bi mu dala?“

„Mu še nisi obljubila?“

„Ne! Govorila sem kar tako . . .“

„Ah, to znate, ženske! Zvoditi za nos človeka, da ne ve, ali je pijan, ali je trezen . . .“

In še vedno nisem vedel, kaj naj naredim . . . Za trenotek sem se bil celo razveselil, ko sem mislil, da je že izročila Kukowetzu pooblastilo. Polovico skrbi bi mi bilo odvzete. — A drugače bi mi zopet podžgalo ljubosumnost, ko bi prezrla v tej stvari mene. Moja častihlepnost je zahtevala, da vzamem jaz pooblastilo in združim v svoji roki neko moč, ki je vsaj za čas volitev dragocena. In moja samozavest ni mogla dovoliti, da se izkažem pred ljubimko — strahopetca . . . Vendar — ta neprilika, ki mi grozi; ta neodločnost, ki me bo morila do volitev . . . Arnošt, ti boš morebiti — jeziček na tehtnici! Ti odločiš usodo slovenstva in nemškutarstva pri Sv. Jedrti! Vse bo zijalo vate: na desni

te bodo molili, na levi ti bodo pretili . . . Ali si dovolj junaka za preizkušnjo v ognju? —

„Jaz sem te hotela vprašati . . . ker si mož, jaz pa le navadna ženska!“ — Šegavo se namuzne in zmiglje z jezičkom proti meni.

Primem jo za komolce in jej pogledam v oči: — nad mojo možatostjo ni dvomila.

„Ali bi dala meni?“

„Zakaj ne?“

„Tudi če volim s Slovenci?“

„Tudi!“

Pa jo zavrtim po sobi — vesel in srečen njene udanosti:

„O ti moj —

pibeč pomalani,
gósposko gvantani,
nič se ne boj!«

Vržem se na divan in si jo potegnem v naročaj.

„Midva voliva s Slovenci!“

„Če pa sva Slovenca!“

„Ti si tudi Slovenka?“

„Kot otrok sem znala bolje slovenski nego nemški. Moja mati je bila tu iz Ločiča. Oče je bil Nemec; a udomačen že med Slovenci. Takrat še ni bilo teh bojev . . . A kaj si ravnokar citiral?“

Poljubim jo na uhelj in se zasmejem poredno. „Ali je še nisi slišala? —:

Pibeč pomalani,
gósposko gvantani,
nič se ne boj!

Krôgelj železen 'maš,
rezat' pa nič ne znaš,
vendar si moj!«

„A kaj to pomeni?“

»Ančka je pòbč'vala,
časih tud' pibč'vala,
pòbč'vala več;
póbeč na semnji stal,
pibeč je Ančki 'zbral,
pibeč rudèč.«

„Kje si to iztaknil?“

„To so verzi Franca Levstika. Debela knjiga jih je in „pibeč“ je natisnjen samo zadaj med opazkami. In vendar mi je izmed vsega ravno ta ostal v spominu!“

„Znamenje, da si ustvarjen le za lumparijo!“

„Znamenje, da sem že davno slutil — tebe!“

„Kaj imam jaz s pibčem?“

„Pibču pravijo pri nas tam doli — filka!“

„O, nesnaga!“ — kri jej buhne v lica, pa odskoči z mojih nog, kot bi jo bil pičil gad. „Ti si pibeč, zarjavel, strupen!“

„Jaz čutim, da se mi je zadrl v srce. In če pogledam, kaj je v mojem srcu: — Filika! — Torej: kdo je pibeč?“

Pred zrcalom si je popravila lase in si otrla lica. Uravna si nočno haljo, ki jo ima na sebi in plane smejoč se proti meni:

„Zdaj te nabrusim, pibeč!“

Poskočim in jo vjamem sredi sobe. Priklenem jo z rokama nase in jo gledam vprašujoče.

Ona je v zadregi. Obraz obrača k luči, ki visi v lestencu tik nad nama . . . In zdajci mi je jasno, kaj jo je bilo razžalilo:

Pibeč — pomalani!

Njeno lice je belo in gladko, kožne luknjice so malo večje nego ponavadi, rdečica na njem je zapeljiva, da skoraj čutim toploto krvi pod tisto komaj vidno svilnato dlačico . . . Pa se jej približam z ustnicami in jo začnem poljubljati — od ušesa do ušesa, od vratu do las . . .

„Ti si kot kri in mleko, ljubica!“

Strastno me objame in prsi se jej dvignejo:

„Prideš po večerji?“

„Pridem!“

Ljubil sem Filipino s strastjo odraslega moža, ki je našel žensko, zase kot nalašč ustvarjeno. Obmrežila me je s toliko toploto in intimnostjo, s tolikero malenkostno udobnostjo in uslužnostjo, da bi mi bila skoraj vzbudila hrepenenje po idiličnem življenju v zakonu. Če je že zdaj tako lepo, kako prijetno bi mi šele bilo, ko bi sploh živela skupaj! Imela je dar prikupnosti in postrežljivosti, da bi ti lahko služila kot strežnica v bolezni, celo pri najodurnejših potrebah tvojega telesa, pa ti ne bi ni za hip izzvala slutnje, da se jej morda kaj grdi ali gabi . . .

Njen oče je bil že davno mrtev. Dolga leta je živela z materjo. V začetku je bila ta posestnica; ko pa jo je zadela nesreča, da je oslepela, je vse prešlo na Filipinino ime. Mati se je bila še bavila s kmetijo, Filipina pa je vse oddajala v najem. Polje, travnike in gozd je obdržala, edino vrh z vinogradom je bila kar prodala; največ morda, da je popolnoma uredila svoje denarne razmere . . . Pred poldrugim letom pa jej je umrla tudi mati . . .

V mladosti je bila zaročena. Z njene strani je bila ljubezen resna; najbrž je sanjala celo visoko pesem o ljubezni. A fant jo je zapustil . . . z otrokom, ki je k sreči kmalu umrl . . . ne k njeni sreči, kot je mislila takrat. Še danes se jej orosi oko ob tem spominu. — Njen zaročenec je bil — Slovenec. Danes je profesor nekje na jugu, družinski oče in filister. Vsakdanji človek. Takrat je bil še kandidat.

Filipina ga omeni brez vznemirjenja. To ni več tisti, ki je bil nekdaj njen fant. — Njen fant je bil junak, načrte je imel in cilje . . . Danes bi moral biti že mogočen, slaven mož . . .

Zaljubila se je bila pač v svoj ideal. Zaljubila se je bila v zvezdo svojih sanj, v hrepenenje svojih mladih let . . . On je le prevzel ulogo tiste zvezde... in jo izkoristil . . .

Ali moreš biti ljubosumen na takega prednika? — Ne nanj . . . a na tisto ljubezen si lahko ljubosumen, če nisi bil nikoli ideal dekletu, ne zvezda in ne hrepenenje dekliških sanj . . .

Tilika! — mi zavpije v duši vest.

Ne, to je drugo! — Sladko mi je ob tem imenu. Občutek čistosti in nedolžnosti mi vstane v živcih. Bližina angelja mi pričara pobožno razpoloženje cerkve in molitve . . . A kmetiški deklini si ti sam že ideal. Tak kakor si, brez višjih smotrov, posoda zase, brez vsebine skoraj, si njena zvezda... Ali v hrepenenju inteligentne deklice zraste tvoja podoba proti nebu in se vzdiguje med ozvezdje po veličini in bogastvu tvoje duše — prava zvezda med sestrami . . .

Pri Filipini je minila doba idealov. Zgodaj jo je izmodrila laž življenja. — Ljubila je, da je imelo kaj vsebine njeno životarenje, da je videla namen in cilj pred seboj. Ljubila je, da se izpolni hrepenenje samotnih, dolgih dni; da ne ugasne kakor zvezda, ki je gorela, pa ni ogrevala in ne ogrela. Čemu bi naj skoparila z življensko silo, ki se ne da kopičiti kot sukanec v klopčič, temveč pojema in poide kakor sveča, ki je dogorela. In zakaj bi ne osrečevala, če je osrečevanje dobro delo? Zakaj bi se ne darovala, če je zaželjeno to darovanje? Ali bi ne smela seči po sreči, če jo ponudi življenje? Ali bi ne smela uživati ljubezni, če jej je dano — vzbujati ljubezen? . . .

Filipina leži na postelji . . .

Velika, lepa, starinska postelja z ogromnim nebom, ki pa ne napravi vtisa pasti za stoleten prah in pokvarjen zrak, kakor ga delajo ponavadi te staromodne relikvije. Vse je v svetli rjavkasto-ru-

meni barvi, zavese zračno vise ob straneh in les blešči v gladki polituri.

Filipina leži na postelji skoraj popolnoma razgaljena. Z nočne omarice jo obseva luč. Na sebi ima belo haljo z rdečimi našivi, ki si jo je bila napravila nalašč za najine noči in ki jo obleče, če mora iz postelje po samovar, pecivo ali kak liker. Na pladnju med nama stoje kozarčki . . . Če je treba, si skuhava tudi čaj na postelji; in nihče ne verjame, kako lepo je to, ljubici nagajati, jo dražiti in milovati v sto nevarnostih, da se zvrne samovar, da naju opari vrela voda, da se razlije špirit in bukne plamen po rjuhah in blazinah . . .

Filika je krasna ženska. Ohranjena za svoja leta, kot bi ne bila iz minljivega mesa, temveč iz slonokoščevine. Edino hrepenenje, večno hrepenenje po ljubezni in neupogljiva vera, da mora vziti ta ljubezen, vzdrži to svežo prožnost in napeto oblost ženskih udov in oblik.

Njeni lasje leže razpuščeni na vzglavju. Kot črna svila obkrožajo belopoltno glavico. Oči žare izpod trepalnic, ustna jej gore in lica vztrepetavajo v veselju. Na krasnem močnem vratu in po telesu se jej beli koža, tupatam zamolkel ali sveže-rdečkast madež — odtisek mojih sesajočih ustnic. Prsi polne in dekliško čvrste; boki, stegna, celo njih območje, divno, vriskajoče zapeljivo; noga čudovita, od plemenite črte meč in gležnjev do redke popolnosti rožnatih nohtičev . . .

„Koliko si jih že ljubila v teh nebesih?“

„Ah!“ — Njena mehka roka se iztegne do mojih ust in mi jih zamaši malo razdraženo. „Kolikokrat sem ti že povedala, kako nepotrebno je to vprašanje? Saj ti ničesar ne tajim . . . in ne igram svetnice . . . Pa tudi ti nisi prišel k meni po devištvo, rokovnjač!“

„Ampak vendar . . . število, imena!“

„Norost! Čemu? — Enega sem ljubila, zanj že veš; drugo pa je bilo vse slučajno, mimogrede, trenotna omamljenost, slabost, pijanost . . . brez pričakovanj in brez slovesa, brez nebes in brez pekla, pa tudi brez spominov . . . Redko kakor veselice na deželi in pusto kakor veselice na deželi. — Norček! Glej, da jaz ne pridem z izpraševanjem!“ —

In vendar mi je bila malo mučna ta preteklost njena. Ali je bilo vseeno globlje moje nagnjenje do nje, nego sem si sam priznaval? — Jaz sem zapeljivec, nezvestoba mi je geslo in vedno sem se tresel pred sponami zakonskega življenja. Vsakikrat sem gledal, da sem se hitro rešil ženske in pretrgal zveze . . . A nikdar nisem mogel prav zatreti v sebi hrepenenja po — očetovstvu. To je vzrok te moje tolikere smole. Ker — če sem bil tudi trdno sklenil in se namenil, da se varujem, — v odločilnem hipu me je prevarila narava, ali sem se prevaril tudi sam z namišljeno pretvezo resnejših in trajnejših namenov. To je moja sreča, da so ženske ponavadi same pametne, ali da je časih bila pametna natura, ki ni kar slednji ženščini podarila sposobnosti spočetja.

— Enodnevne ljubezni nimam rad; ljubezen s ceste mi je bila zmirom gabna. Če pa se zaljubiš v žensko in se navežeš nanjo le za čas medenih tednov, si sladkosnedec, ki bi živel samo od smetane, ali strahopetec, ki bi si pač privoščil razkošje oploditve, a bi potem zbežal pred odgovornostjo in morečimi skrbmi za plod . . . Jaz sem sladkosnedec in strahopetec; a dokler ne zbežim — vrag vedi — so moja čustva taka, kot da bi ne imel v programu — bega. Celo hočem imeti žensko, telo in dušo, sedanjost in prihodnjost, pretepal bi se tudi za preteklost. —

In — če gledam Filipino, to bohotno ženskost njeno — ali ni ustvarjena za mater? — Jaz jo ljubim, ona ljubi mene; ali bi ne mogla biti mati mojemu otroku? — Če se le ne motim zopet sam nad sebój! Zdaj bi bila sreča . . . A po medenih tednih porečem: zbogom! Ali ne? —

V svetilki je zmanjkalo petroleja; Filipina je prižgala svečo.

Ko zopet leže k meni, se me oklene in citira hudomušno:

»Slabo sveča je brlela . . .
lep večer je nama bil.«

Jaz se začudim:

„Odkod poznaš ti Jenka?“

A v trenotku se že spomnim trpko: Izza mladih let! Izza časov prvega izvoljenca!

Ona pa skoči k omari, brska med knjigami in prinese droben zvežčič: Simon Jenko. — Poznala

je tudi Prešerna in Stritarja, Gregorčiča in Aškerca, Jurčiča in Kersnika, Gestrina in Tavčarja; vse le bolj po imenu.

Ko jo je bil zapustil, je vse sežgala: njegova pisma, knjige, slike, vso drobnjav, ki si jo hrani človek za spomin. Samo Jenko se je bil po naključju rešil za omaro, kjer ga je pozneje zopet našla.

„In takrat mi ni bil več nevaren. Spuhtela je ljubezen, spuhteli so spomini v zrak. — Časih sem prebirala te pesmice. Lepe so in nežne, tako nedolžne. In dostikrat se mi je zdelo, da je ves slovenski narod tak kot Jenko. Sentimentalen, tih in nežen, naiven in pošten . . . ljubek kot otrok, ki še ne ve, da palica ni vsakikrat pravična in da se je mogoče upreti zoper njo. Zato ga tlači tujec-oskrbnik.“

Listajoč po knjigi, prebere kako kitico; lica so jej vzhičena, oči vesele. Jaz jo gledam, ljubkujoč jo z roko, in se opajam ob čustvu zadovoljnosti, ker se mi je bila tako globoko udala njena duša, da je z menoj vzljubila tudi narod moj. V srcu me je malo sram, da sem se bil zadnji čas tako pomlačil v narodnem oziru. Četudi nisem bil nikoli kak navdušenec, vendar bi v prejšnjih dobah ne mogel ni zamisliti kakšnega izdajstva ob volitvah. Zdaj pa — moj ljubi Arnošt, roko na srce! — zdaj ti je bila že precej priročna takšna misel . . . In sklep se vzdigne v meni, da volim narodno na vsak način, pa če bi moral Nemce naravnost nalagati . . .

Filipina me pogleda sanjavo izza knjige:

„Kako je škoda, da sem prodala svoj vinograd! Lepo bi se imela tamkaj . . .“

„Lepše nego takrat s prvim?“

„Ali moraš vedno drezati?“

„Saj si tudi vrh prodala — zaradi spominov?“

„Deloma! — Ampak glej: Ob Jenku se mi ni niti za sekundo pokazala njegova senca, — tudi tam bi me pustila na miru.“

„Drugi je bil posrebal tvoj zmladletek.“

„Ti pa si dobil samo jesen?“

„Poletje!“

„Ti si moja druga pomlad, dragi! In druga je lepša od prve!“

Ker ne zahtevaš toliko od nje — pomislim tiho.

Ona pa me objame in poljubi brižno:

„Nikar ne brskaj po tem velem listju! Jaz nočem, da se me prehitro naveličaš!“

Njeno telo se me ovije, njena usta se vsesajo v moja . . .

Nekoč mi pošlje Filipina vajenca v urad z lističem, v naglici napisanim:

„Pridi danes k meni na obed! Nekdo je prišel . . . saj si lahko misliš! Pridi brez strahu!“

Fanika je bila torej tu. Obravnava je bila preložena. Ona bi bila morala pravzaprav naznaniti, kedaj da se snideva v mestu na dogovor. Zdaj pa ti pride šment naravnost sem. Vozila se je bržčas s pošto. Če je bila kaka klepetava baba v vozu — in v teh

krajih so celo možje klepetave babe —, potem gotovo že rezgečejo po trgu, da je joj . . .

Filipina me spremi v belem predpasniku in zavihanih rokavih samo do vrat zajutrkovalnice. Tam se nasmehne Faniki prisrčno in pomežikne meni vzpodbujevalno, pa se vrne hitro v kuhinjo.

Na kosilo bo treba malo čakati. Gost je bil prišel precej pozno. —

Stala je v izbi.

V rjavi potni obleki, skoraj malo nerodnega kroja, skriva v zadregi usta z robcem in me gleda negotovo od strani . . . pa ne ve, ali bi se mi nasmehnila, ali bi takoj zaropotala. Njen klobuk visi na steni — precej neokusen. Tudi njeni čevlji niso nič posebnega . . . Torej ni prišla osvajat. — Pa seveda: če je že videla, da posreduje ženska . . .

Stisnem jej roko in si jo ogledam od vseh strani:

„No, saj smo le še nekaj!“ — Pa stopim k oknu in nadaljujem malomarno: „To vožnjo iz mesta bi si bila mogla prihraniti.“

Ona stoji pri mizi in požira solze, ki groze z izbruhom. Nenadno stopi k meni, nasloni se s komolcem na mojo ramo in zajoče v robec . . .

„Arnošt, ne bodi neusmiljen z menoj! Jaz bi ne zahtevala od tebe prav ničesar, ko bi hotel biti le nekoliko človeški z menoj.“

„Kako to misliš?“ — jo pogledam preko brk.

„Da bi le pokazal dobro voljo! Da bi se kaj pobrigal za svojega otroka! Nič se ti ni treba zave-

zovati; samo to zavest mi daj, da i m a nekje očeta najina Ernestina, naj si bo kjerkoli in pri komerkoli. Te bridkosti ne prenesem več — in kako jo naj nekdaj prenese Tinka? — te misli, da ima nekje očeta, ki pa mu je tuja, kot da bi ne bil spočel človeka, marveč kamen.“

To je zadelo. Šment — na struno je zabrenkala, o kateri nisem vedel, da odmeva v meni . . .

Oprostim se njenega komolca in zajamem sape:

„Hm . . . Kako si to misliš?“

„Bodi dober z menoj! Piši časih! Vprašaj po dekletu, po njenem zdravju in napredku! Brigaj se za svojega otroka in misli, kaj da bodi z njo! Nič denarja ne zahtevam . . . a majčkeno darilce časih, igračico, spominček . . . dokaz, da nisva čisto sami . . . in da jej ostane nekdo, ko bi jaz . . .“

Tu jo strese plač . . . krčevit, obupen . . . na prsi se mi hoče vreči . . .

Jaz jo prestrežem in spustim na divan . . . pa stopim mrk po sobi . . .

Človek je prerahločuten. Podvržen je genotju in usmiljenju tudi za narejeno žalost, če je zlagana res verjetno.

Stvar se mi ne zdi docela zanesljiva. Fanikina histerija mi je že delala sitnosti. In ženske so igralke, neiskrene, prevarljive . . .

Bogve: — Videla je Filipino . . . Že doma je bržkone prerešetavala: zakaj se Filipina trudi zame? Ženska ne prisodi ženski nesebičnosti; še manj pa jej privošči, kar je izpodletelo prej njej sami. In

Fanika bi me kar tako pustila Filipini? — Ne, to treba preprečiti! Zato je prišla k Sv. Jedrti, ravno sem, da si ogleda nasprotnika v trdnjavi z vsem arzenalom osebnega in neosebnega orožja. — In zdaj naskok na plen — predno je v trdnjavi kje na varnem. Vrzimo zadnjo karto: igrajmo pohlevnost, udanost v voljo božjo in v usodo, tiho resignacijo, ustaljeno krotkost, — da prekanimo upornost leva, da mu uspavamo pozornost, da mu vzbudimo milosrčnost, ki ga obrzda in priveže na verižico, da bo sledil kot psiček, voljan in zvest kot hišni varuh . . . Komur okomotaš srce, tega imaš na vajetih za vedno . . .

Če se jej posreči, da mi vznemiri vest, da se skesam in sklenem, pomoči revi zapuščeni, detetu zatajevanemu . . . morda bi bile te vezi močnejše nego zakon in štolnina. — Saj — če se odreče odškodnini in odpravnini, — usmiljenje ima odprto roko, bolj odprto nego pa dolžnost . . .

Ženska je slutila, da me hoče Filika odkupiti . . . Mari se naj dá kar naplahtati, ne da bi poskusila prej sama svojo srečo? — To je zdaj poskusila . . . Če trnek ne sedi, je še vedno čas pogajanja za odkupnino. —

Potrpimo torej, Arnošt, da vidimo, kako se vozli razpleto!

Ti si čolnič, ki ga mečejo valovi . . . Incidit in Scyllam, qui vult vitare Charybdim — smo se učili v prvi šoli. Pa moraš ravno sredi skozi? Ogni se naokoli; če treba, miljo daleč! —

Ko se Fanika najoče, jo vprašam mirno po novostih z doma. Zapeljem jo v pripovedovanje . . . solze se jej posuše, obraz se razvedri . . .

Pri kosilu ju opazujem obedve.

Filika jej streže, prisrčno, zapeljivo. Še njo bi zamotala kot nebogljenega otroka v svojo materinsko skrb. Če mi uide zabavljica, jo prestreže s smehom in jej odbije ost, kot da bi zavijala puščico v bato.

Fanika se drži vzravnano, malo zviška; zahvaljuje se Filipini s komaj vidnim, skoraj trdim klanjanjem glave . . . kot da bi hotela zagotavljati: ne bo ti preveč lahka igra! — Časih švigne njen pogled od Filipine k meni, zaničljivo, porogljivo: ali je bilo vredno menjati!? . . .

Ženske so pač bistrovidne med seboj. Na prvi pogled ti presodi tekmovalko.

Fanika je hitro uganila Filipinino starost. Prezirljivo se je dvignila nad njo.

Jaz pa občudujem lepoto svoje ljubice, njeno svežost, njeno prožnost. Opojen čar mi dehti od njenih kril, iz njene bluze, od njenih las . . . Pod mizo poiščem njeno nogo v mehkem šolničku; ona mi jo ovije okrog gležnja, jaz pa stisnem svojo golenico k njenim mečam . . .

Fanika — nečistih lic, surovega izraza vsled gneva in zavisti — mi imponira, kot prava kmečka pomaranča; vkljub temu, da je njena domačija mesto v primeri s Sv. Jedrtjo . . .

Obide me kaprica, da očitno pokažem svoja čustva. Naj izpregleda vrag brezplodnost svojih naporov!

Dotikam se Filipinine roke in njene rame; popravim jej poreden koderček za uhelj; in ko se poslovim, da grem v urad, jej stisnem bradico in lica pa jo poljubim toplo, kakor da odhajam od žene poročene . . .

Filika je srečna; a v zadregi je pred Faniko, ki je ne bi rada dražila.

Fanika pa leze vase od grenkobe in zavisti. Vedno bolj zelena so jej lica, ledeni so odgovori, pogledi vedno bolj strupeni . . .

Tudi zadnja karta je propala. —

O zadevi sami nismo govorili ni besedice. — Fanikin predlog je bil ugoden zame. Ceprav bi jej ne bil izpolnil najbrž niti teh zahtev; a stvar bi bila odložena . . . Fatalistična brezbrižnost me je imela pod oblastjo. Vsa modrost je bila zame: Naj mi vzamejo, kar morejo; naj mi zarubijo magari plačo; — toliko mi morajo pustiti, da živim! — Da sem kriv in da imam dolžnosti, tega sem se bržkone zavedal; a toliko junaške poštenosti ni bilo v meni, da bi se bil odločil sam k žrtvi in plačilu. V človeku se skriva strah pred izpolnjevanjem obveznosti, ki ga tihotapsko celega prevzamejo in ga privežejo s stoterimi vrvmi na upnika . . . Da bi se pa pustil vezati na Faniko, — te kaše ne izpihaš, Jaka!

V uradu sem imel zabavo.

Dr. Žižek je prišel s svojim klijentom Kolaričem, podžupanom pri Mariji Pomočnici.

Dr. Žižek je bil edini v celem jedrškem okraju, ki je celo od naših pangermanov zahteval slovenskega uradovanja in brez pardona vrnil vsak samo-nemški odlok. Saj je imel dovolj sovražnosti, dovolj neprilik radi tega!

Nasprotno je bil Kolarič povsodi znan kot strasten nemškutar, Ferenčev podrepnik, vinski bratec, kmet in posestnik žgalnice za slivovko in droženko, v prostem času oderuh. Obenem je bil tudi slaven po svojem — neznanju nemščine.

Nekdaj je bil na Dunaju. Ko se vrne, ga sreča Spornbauer, prekupčevalec sadja iz Spodnje Avstrije, in ga vpraša nemški:

„No, ali je na Dunaju tudi vedno deževalo kakor tu?“

Kolarič pa se popraska za ušesom in odgovori po nemško — v svoji nemščini —:

„Boljši! Po šestdeset je mnogo boljši nego tu!“

Mislil je na vino . . . Wien! . . .

Od takrat mu je ostal pridevek: „Sechziger!“ — To je nemški podžupan nemške občine Marije Pomočnice. —

Prišla sta v davkarijo po neki odlok. Davkar si privošči nesramnost, da vpraša:

„Slovenski? Nemški?“

Dr. Žižek zahrešči:

„Slovenski!“

Kolarič pa zamenca z nogama, se obrne malo v stran z modrikastim obrazom in bakrenim nosom in zamrmra:

„Radi mene je lahko nemški.“

A tu vzroji njegov odvetnik:

„Zakaj pa ste vi pravzaprav nemškutar? Kaj so še dali Nemci vam? — Spitz je že zapravil nekaj nemškega denarja s svojo falitno slatino. Vi — s svojo skopostjo — pa sploh ne morete zaiti v položaj, da bi prosjačili Südmarko za podporo! — In kaj so dali Nemci našim kmetom? Ali ste dobili vi kaj tistega milijona za ponemčenje Št. Ilja in Marnberga? Kaj ni tu dosti revežev, ki nimajo ničesar, pa so nemškutarji, da se še vam ne umaknejo? Zakaj pa niso teh poklicali v Št. Ilj in Marnberg in jim odkazali zemljišča? Ali bi se vi branili, če vam kupijo tam graščino? — Oni pa naseljujejo Švabe in Sakse, bogve odkod jih vse privlečejo, da odgrizejo našim kmetom zemljo, da odgrizejo zemljo vam! Nič se ne bojte, saj še pridete na vrsto . . . takrat pa culo na ramo in hajd v Ameriko! Tukaj mora biti Nemec, nemškutar ni dovolj!“

Od ogorčenja zardel se ozre zasopel na davkarja, Posegarja in Sormanna, na Postruschnigga in slugo, ki gledata pri vratih . . . pa povzame zopet, skoraj priliznjeno:

„In zakaj pa sovražite slovenščino, gospodje? Ali bi imeli vi te službice, ko bi ne znali našega jezika? V nemških pokrajinah avstrijskih jih preži po tisoč na take službe. In ko bi ne bilo treba slovenščine, bi

bili oni tu, ne vi. Ali je torej upravičeno zaničevanje slovenskega jezika, ko ste vendar rojeni Slovenci, vsi povrsti? — Ali imajo vaši sinovi službe na nemških šolah? Tudi tu pri Sv. Jedrti? Pojdite jih vprašat, odkod so prišli! Eden je Tirolec, drugi je Šlezijec! Aha, gospodje! Nemec sedi ob naši skledi in tudi po vaših skledicah se mu skomina.“

— Odlok je bil izdan slovenski. —

Celo Posegar je povesil glavo nekam klaverno. Postruschnigg v prednji sobi pa rentači:

„Zvita buča! Vidiš? Celo slovenščina je nekaj vredna! Meni se obrestuje. Tvoja plača — to so obresti! Ampak jaz bi rajši spravljal dr. Žižkove obresti . . . huj!“

Moral sem k Filipini večerjat. Seveda nisem šel takoj po uradu, temveč zadnji hip.

Fanika ni bila klepetala. Nekdo me je vprašal v trgu, če nimam svoje sestre tu! S prefriganim nasmeškom me je vprašal . . . Ugenili so, da je bila prišla ženska na ogledi zame . . .

Fanika me je sprejela hladno . . . Med nama je končano; jaz vas ne poznam, gospod! Tinka je brez očeta; — ti si kriv, če je tako! . . .

Poleg tega pa je kazala zadoščenje . . . Gledala me je ošabno, zaničljivo: — v drugo past si se vjel! Da si se le vjel! Jaz sem prepričana, da te Filipina še bolj navije. Dobro srečo torej! . . .

S Filipino pa je prijazna, čisto prijateljska je z njo. Prenočila bo pri njej in zjutraj se odpelje s pošto.

Vse sta opravili med seboj. Filipina jo je bila že v prvem pismu barala, koliko da zahteva odpravnine. In zdaj sta sklenili račun, — kakor da bi jaz sploh ne imel besede poleg . . .

Jaz se zgrozim nad velikostjo vsote in pogledam Filipino v čudu: — Odkod ima pravico, toliko založiti zame? In kdo me more siliti k taki žrtvi? — Naj toži! Bomo videli, koliko jej prisodijo!

Filipina pa me zgrabi za roko in me potegne v svojo sobo:

„Bodi priden, ljubček! Boga zahvali, da si rešen teh skrbi!“

Stiska me k sebi in poljublja, pa gladi in boža z roko.

„Nikdar te ne more več nadlegovati. Podpisala je izjavo, jaz sem priča. Denar dobi pri moji banki, tako da imava tudi tamkaj potrdilo.“

Ko se le ne dam kar hitro pomiriti, stopi k miznici in vzame menico iz nje:

„Da boš tudi proti meni zavarovan, podpiši mi menico! Imel boš čisto mirno vest, čeprav je le formalnost.“

Jaz podpišem . . . Le kako boš plačal, Arnošt? — Incidit in Scyllam . . .

Ko se poslavljam, me potreplje Filipina:

„Zjutraj prideš k pošti po slovo, kaj ne?“

Fanika pa mi poda samo roko in gleda mimo mene. —

Pri vežnih vratih me ustavi Filipina in dvigne svečo k meni; pa pokaže na dvojna vrata svoje sobe:

„Hočeš malo počakati? Ona spi v zajutrkovalnici; jaz jo kar odpravim . . .“

Moj pogled je moral biti dokaj zaničljiv . . .

Filipina prebledi in skoči v sobo:

„Hitro pridem!“

Pa se vrne z menico v roki in jo raztrga pred menoj . . . Koščke mi stlači v žep . . .

„Lahko noč, ljubček! Nič ne bodi hud!“

Poljubi me na usta. Za sekundo mi obleži na prsih . . . Ali mi omedli? Ali mi zajoka? —

A že je mirna . . . Bridek je njen nasmeh, vendar ljubezniv:

„Lahko noč!“

XIII.

Deloma me je bilo sram pred Filipino, deloma me je jezila vsa komedija, — prvi teden sem se je ogibal. Saj se je zgodilo vse brez moje volje, brez moje pomoči; a zavedal sem se vendar, da se ni zgodilo — proti moji volji; kajti moja neodločnost je bila bolj podobna vzpodbudi nego oporekanju...

Ali se ne prostituiraš v svojem fatalizmu, Arnošt? —

Da se zmotim in da uidem svoji vesti, mi je bilo zopet treba družbe in pohajkovanja. Tu me je izrezal dr. Ivan Rupnik, koncipijent pri dr. Črnku, živahen veseljak, ki je bil šele malo časa v kraju, a si je bil po svojem temperamentu že priboril besedo v slovenski družbi. Bil je Štajerec s kranjske meje, a jako rad je napravil dovtip, da je zatajil svoje štajerstvo in se izdal za Kranjca.

„Kaj pa ste vi Štajerci? Mevže ste! Narodni pesimisti ste, ker vam pesimizem konvenira. Dr. Njivar ima lepšo prakso, če je v trgu samo nemški konkurent; slovenski bi mu bolj odjedal kruhek. Naš Seljak... če pride še deset nemškutarskih krčmarjev v trg, mu ne obelijo glave; pa naj se ojunači Slovenec in

naj odpre gostilnico, — s celo črno vojsko bo navalil nanj. In vaš trgovec ravnotako, vaš obrtnik ...“

„Ah, kaj pa Kranjci?“ — zamahne dr. Žižek zaničljivo. „Ad vocem: črna vojska! . . .“

„Pardon!“ — ga prekine dr. Rupnik malo impertinentno. „Jaz imam besedo. Zakaj pa vam, gospodine doktore, leži moj šef v želodcu?“

„Ah . . .“ — zastoka dr. Žižek in se obrne na stolu, napol srdit, napol v zadregi.

Rupnik pa stisne glavo med ramena in poškili hudomušno po navzočih, kot bi se bal: zdaj jih dobim po grbi! Njegovo levo oko je vedno solzno in malo škili. Če se zagledaš vanje, se začudiš: Kam to bulji, zlomek? Občutek te prevzame, da si zrak pred tem očesom, da te ima za norca. A razjeziti se ne moreš; veselo te ščegeče v prsih, kot da gledaš dovtipno ilustracijo v šaljivem listu.

Nihče v trgu bi se ne drznil, na tak način zafrkniti prvaka. Dr. Rupnik je imel korajžo. On je bil uradnik konkurenta, politično pa brezpogojno Žižkov pristaš. Temu je to neizmerno laskalo; in dr. Rupnik si je mogel kaj privoščiti na ta račun . . .

Tu priskoči poštar Žižku na pomoč:

„Kranjci se le skrijte! Mežnarji! Jaz sem slišal, da je letos celo koruznica tam doli zrasla črna. To bo lepo ličkanje!“

Poštar je pristen Kranjec; ampak oportunist, ki se zna vêsti na Štajerskem.

Sodni adjunkt dr. Hojnik, ki so mu prepiri neprijetni, zapoje s svojim liričnim tenorjem:

»Tam so črni dimi,
tam se nič ne vidi . . .«

A družbi ni do petja. In dr. Rupnik že tolče s trdim kazalcem po miznem robu:

„Kaj pa na Štajerskem, gospod poštar? Tu so še otrobi črni. Tudi tu so črni dimi, da se komaj vidi, kje kak naprednjak tiči. Zadnjič sem govoril z mohorškim kaplanom . . . On nas kratkomalo utaji. Liberalcev ni. Jih ni . . . basta! Kaj hočete še več?“

„Paperlapap!“ — napravi dr. Žižek jezno.

„Kaplan Jozin je vendar črni general. On bi moral vedeti, kje je sovražnik! Najbrž ga ne najde . . . ga ne najde . . .“

„Neslanost!“ — hlastne zopet dr. Žižek, pa se vgrizne v ustnico in požre svoj srd.

„No, poglejmo: vi ste, gospod doktor; jaz sem . . . morda! A vsi drugi . . .“ — S poredno nesramnostjo nas premeri; k sreči gledajo skoraj vsi pod mizo ali v čaše . . . „Za skrajno silo so liberalci. Ampak . . . če ni ravno treba . . . Zakaj bi sejali razdor in svajo? Sloga nam je bolj potrebna — proti skupnemu sovragu . . .“

Dr. Žižek je na trnju:

„Gospodje vam ne zamerijo, ker razumejo šalo.“

„Jaz mu ne zamerim,“ — se oglasi važno poštar, — „ker je nekaj resnice v tem, kar pravi. Stranke ni!“

„Vojske ni!“ — plane dr. Rupnik. „Kaplan Jozin je vsaj ne vidi. Njegovo vojsko, črno vojsko pa vidimo in čutimo mi vsi!“

„In kaj sledi iz vsega tega?“ — vpraša dr. Žižek prezirljivo, a že pomirjen.

„Kranjci si lahko špogamo klerikalizem. Mi smo pomedli z nemškutarstvom že pred četrt stoletjem. Zdaj imamo le še prave Nemce v delu.“

„Hohoho . . . V ljubljanskem občinskem svetu!“ — se zareži poštar razigrano.

„Da nam ne opešajo moči, da si mišic ne pomehkužimo, smo si morali vzgojiti klerikalce.“

„Hohoho . . .“ — se smeje poštar porogljivo.

„Kaj pa vi Štajerci, ki leži na vas nemškutarstvo kot svinja, ki se je zvalila na svoje puhce? V blato vas je stlačila, da gleda le še tupatam izpod njenih tolstih gub rilček ali tačica, en repek ali dva in kvečjemu še izpod repka kakšna malenkost . . .“

„Pijmo rajši, puhci!“ — se zasmeje dr. Žižek in družbi hipoma odleže. Veselje zaigra krog mize, živahni vzkliki zašume vsekrižem.

Dr. Rupnik pa kriči neugnan:

„Aha, gospodje, zdaj ste razumeli! Za Štajerca je klerikalstvo luksus, grešen luksus, peklenski luksus . . . dokler kontrapeze manjka.“

„Pereat luksus!“

„Živeli puhci!“

A glavni svoj efekt doseže Rupnik, ko prasne onim, ki še niso vedeli, z izpovedjo na dan:

„Saj sem tudi jaz, gospodje, Štajerec! Puhec! Živeli puhci!“

Solze mu udarijo iz obeh oči, da jih komaj brzda z robcem, veka mu zaripnejo, obrita lica se

napenjajo, usta puhajo in prskajo, trebuh — koncipijentovskim razmeram že preveč odrasel trebuh — se stresa v krčevitem smehu . . . sosedje ga začno natepati po plečih, da se ne zadavi . . .

Zabaven človek je. Dr. Žižek je malo ljubosumen nanj, ker mu je bil prevzel besedo v družbi. Pijanček, vsako jutro mačkast. To ti hrka in kašlja po cesti, da bi si želodec izkašljal. Če ga srečaš zjutraj, se ti zapraši naproti z nakrempljenimi prsti, naščetinjenimi brki in režečimi zobmi, pa zaprska vate, kot bi se zaganjal v psa, v katerega je bil poosebil svojo lahkomiselnost. In če se mu posreči, predočiti na ta način razsrjenega mačka, ga naenkrat zlomi smeh, krčevit krohot, ki mu skremži obraz in skrije oči, zvije telo in naguba trebuh, da se prestrašen oziraš naokoli, če kdo ni priča noremu prizoru.

V teh par tednih se je že seznanil s slehernim človekom v jedrškem okraju, vedel je za vse intrige, vse škandale, poznal dekleta in žene, dostopne mladim fantom, iztaknil je gostilnice s prijetnim vinom, ali vsaj prijetnejšo postrežbo . . .

Kazal je razglednice deklet. Resnično: tu je ena od Ambroža . . . Ljubec Milika.

„Tudi Miliko že poznate?“

Začudil sem se, da sem bil tako popolnoma pozabil nanjo. In skoraj se mi je zahotelo k njej...

Dr. Rupnik se nenadoma obrne k meni:

„Gospod kontrolor, pojdite v nedeljo z menoj k Sv. Ambrožu!“

Povabljen je bil na primicijo svojega nekdanjega prijatelja Vogrinca.

„Bolehen človek. Jaz sem ga instruiral v gimnaziji. Zamudil je veliko. Pobegnil je že bil iz lemenata in postal jurist; pa se je zopet vrnil. Zdaj si je za silo zakrpal zdravje, da si lahko upa k novi maši. Jubilejev ne dočaka.“ —

Jaz sem bil vesel vabila. Oklenil sem se novega prijatelja, ker sem upal z njim še najizdatneje pognati dolgčas k vragu. Ko sem mu povedal, da sem Kranjec, se je razveselil teatralično:

„Živio! O, živio, rojak!“

In pil je bratovščino z menoj.

To sicer zame ni bila posebna čast, ker se je bil že pobratil skoraj z vso družbo. Tudi je drugovanje s takim prononsiranim Slovencem nekoliko kočljiva reč. A odpor proti Filipini je bil toliko mogočen v meni, da se nisem nič pomišljal. Dan za dnem sem pustolovil z njim po trgu in okolici; k Seljaku sva prihajala navadno precej pozno.

Dr. Rupnik je imel konjička, ki ga je ob vsaki priliki zajahal, — Bartschevo „Nemško bol“. Izvlekel je beležnico iz žepa, povaljano in strgano, odprl kjersibodi in citiral stavek iz romana — s kurijoznim patosom, ki pa se je bombastičnim besedam prav prilegal.

„,Okoli in okoli mest pa manjka nemškega kmečkega stanu. Ali je resnično torej? Ta prisrčna

dežela, polna žita, sadja, vina, ti gaji domačega kostanja, vse to — tuja zemlja?‘“

„Strašno žalostno!“

„V Italiji je še več kostanjev. Zakaj ne gre v Italijo?“

„Nemška bol v Italiji!“

„Kostanj nam zavida!“

„Saj pošiljamo kostanjarje na Dunaj!“ — se zajezí poštar. „Za vsakim oglom ga peče naš Dolenjec.“

Dr. Rupnik povzdigne glas:

„‚Vdrl je bil v župnišče, čeprav je stal napis na vratih: Nemcem in psom je prepovedan vstop!‘“

„Torej je prepovedan tudi za Slovence. Saj smo Slovenci — psi!“

„Die windischen Hunde!“

„Nemci nas preganjajo kot psi divjačino; ni čuda, da se bojimo tudi psov!“

„‚Mladi ljudje so se porazdelili pred vrati nemških kupčevalcev, odvajali so kmete, ki so hoteli pri njih nakupovati, in jih silili k Slovencu: Svoji k svojim! — Takšno je življenje onih, ki se priznavajo tam v dolenji deželi k jeziku, v katerem je Luther s svetim pismom govoril ljudstvu! Takšna je torej nemška bol!‘“

„Stavim, da so bili vsi ti ‚nemški kupčevalci‘ — renegatje!“

„Nemškutarji! Saj v Pohorju ni Nemcev!“

„In njihovim pradedom je Primož Trubar oznanjal sveto pismo — v slovenščini!“

Dr. Rupnik lista dalje:

„,Ti malobrojni stotisoči, ta jezik in to sovraštvo stoji med nemškim ljudstvom in teboj, ti njegovo hrepenenje, ti sinji plamen, ti klasična plima Odisejeva, ti sanjajoč premišljujoča dežele solnčne, ti pot k svetovni velevlasti: — Adrija!'"

„Aha: zdaj pride most! Od Belta pa do Adrije!"

„Od severnega morja do južnega tečaja! O, nemška sla po jugu, tudi Afrika ti je napoti!"

„Nemška bol — v Afriki!"

„Pisatelj Heimfelsen je predaval zadnjič v steinfeldskih dvoranah o nemškej boli — v Bosni. To ni dovtip, gospoda!"

„Tu smo potem že itak skoraj v Afriki!"

„V Afriki! Maroko! Vzhodna Afrika!"

„To ni več bol, to je bolezen! Pathologi, na pomoč!"

Moja gospodinja mi je napravila nevšečno nevihtico.

Milostno nebo ti bodi,
Albertina, Albertina! —

Ali sem jej res prelomil vero? — Cvet, ki si ga utrgaš ob slučajnem srečanju, ker se ti je sam posilil pod roko . . . ali si mu res dolžan zvestobe? — Četudi je ukraden, — ko ovene in se izdiši, ga vržeš proč . . .

Po obedu sem prišel domov.

Na hodniku sedi učitelj Belna, golorok, zleknjen v vsej dolgosti — širokosti namreč nima —

vrček vina v roki. Poleg njega na pručici pri zidu Berta, neznatna kakor kupček nametanih kril in bluz.

„Gospod kontrolor!“ — me pokliče Belna in vzdigne svojo sloko roko. Njegove malo prismojene oči me gledajo stekleno. Koščena lica so mu bleda, z žilicami marmorirana. Usta bedasto odprta, brada zmršena. Kretnje so mu zoperno počasne, besede pa svečane in slavnostne, kot bi jih govoril z odra.

„Ali ste kaj muzikalični, gospod kontrolor?“

„Ne dosti. Nekaj pevca sem.“

Berta je vzdignila obrazek k meni, da se je izluščil beli vrat iz bluze. Na kolenu so se jej igrali prsti, kot da bi hrepeneli k meni.

„Torej — bi vas ne motilo igranje na klavir? Mi imamo klavir, gospod! Še niste videli?“

Pa pokaže v sobo in hoče planiti, — naj bi se takoj prepričal. Ob nenavadni kretnji se mu skoraj zvrne vrček z vinom. Hlastno ga objame v obe dlani in nese previdno k ustom.

Pogledam Berto, da bi zvedel, kaj je hotel... Ona je zamaknjena. Blaženo me gleda, a me ne vidi, v duhu z menoj bogvekje ...

Belna se obriše počasi in od vseh strani, pa me pogleda zopet imenitno, kazalec kvišku:

„Naša hčerka pride, naša Melica! Danes smo prejeli obvestilo!“

Par solz mu kane iz oči:

„Nekaj je zbolela ...“

Pa se zopet zveseli:

„Ona vam je ročna pri klavirju!“

Časo stisne ženi v roko in posnema s prsti igranje na klavir . . .

Prijatelj si ga je bil naložil; v počeščenje hčerki in četrtku.

Pri vratih v svojo sobo se ozrem: izpil je še ostanek iz vrčka. —

Čez trenotek je Berta pri meni.

Roke na rame, glavo na prsi, — pa v jok . . .

Njena lica so malo zabrekla, nos zardel, iz ust jej diši po vinu in gnili zobovini.

. . . Njena Mela pride. V mestu je služila za guvernanto. Nekaj se je prehladila . . . kašelj . . . saj je že boljša . . . Zdravnik je svetoval premeno zraka . . . na deželo . . . Odrasla hčerka! In ona — mati! — taka! . . . Sramuje se! . . . A naj bi še zvedela, da ni očetov . . .

Potolažim jo, da se jej še prav nič ne pozna . . .

Kaj naj človek reče ob tako neumni priliki? —

„Ko bi vsaj ti ne bil tako oduren . . . tako brezsrčen . . . tako nezvest . . . Jaz se te bojim . . . Ne upam si več k tebi . . . In vendar te . . . še vedno . . .“

»In nomine patre,
vzemi jo na kvatre!
Če drugo dobiš,
pa to zapodiš!«

Belna je zapel za vrati. Njegov kozarec je zaropotal po tleh . . .

Berta se prestraši . . . hiti se brisat . . . Jaz jej še naglo stisnem vroča lica . . . in ona odbeži . . .

Popoldne jo mahneva z Rupnikom proti Pomočnici. Navadil sem se bil že kar svojevoljno odhajati iz urada, če ni bilo posebnega opravka . . .

Ajda je bila v polnem cvetju. Belorožnato so blestela polja in opojen duh po medu je plaval v vetriču. Tupatam ga je izmenjal vonj otave, ki so jo spravljali in odvážali. Koruzna polja, že orumenela, so valovala v solncu. Cele njivě solnčnic so se priklanjale v paradi svojih črno-žoltih žarkih cvetov in hrepenele s težkimi glavami k solncu...

Ivan je hrkal in pljuval. Kakor zjutraj je dobival te napade tudi vselej, kadar je prišel pod milo nebo. Ko se je izhrkal in izpljuval, mu je odleglo. Mahal je z rokama in se obračal po pokrajini, da so mu plapolali škrici svršnika kot sušeče se perilo v vetru.

„Lepi so ti kraji. Dolinice in grički, pa dolinice in grički. Tu ravnica s slikovitim vrbovjem, gladki travniki in pisano polje, z geometričnimi črtami, snažno počesano. Tam gozdovi mehki in kodravi. Iz daljave so podobni zelenim janjčkom, ki polegajo na solncu. — Vinogradi niso tako lepi od daleč. Zregulana rjava zemlja je presuha in prevroča. A ti klopotci, ki se pozdravljajo iz vrha v vrh, — ni čudo, da so navdušili Bartscha!“

Obrne se proti Sv. Jedrti, nad katero gospoduje poslopje nemške šole, in zavihti roko:

„Slovenska zemlja! . . . In tam: — slovenska bol!“ —

Pod klancem pred Marijo Pomočnico naju sreča nadučitelj Sever, ki se je izprehajal tod. Vsi trije se napotimo navzgor.

Dr. Rupnik je zamišljen . . . Hipoma, že skoraj vrhu brega, se viharno ustavi; v roki ima beležnico in deklamira:

„‚Svojim nasprotnikom hočemo darovati iz bogastva nemške duše, darovati, dokler nam ne dorasejo za brate. Odkriti jim hočemo čuda svojega jezika, omike svoje; in duše njih otrok, bujnocvetoče, z nami spravljene, naj nekdaj pričajo zoper one očete, ki so hoteli iztrebiti, kar je nemškega. Za vsako bol, gorje in škodo, ki jo nam povzročijo, odgovorimo — z nemško šolo; ali ne?‘“

„Ponemčevalnica je torej dar!“

Ivan vzdigne pest proti Sv. Jedrti, oči se mu blišče, zobje mu škrtajo. Pa udari jezno po beležnici:

„S to hinavščino si sam dokazal, -- da nisi umetnik!“

„V ‚Dvanajstorici iz Štajerske‘ je Bartsch umetnik!“ — ugovarja Sever.

„Hinavec ni umetnik! Artist mogoče, akrobat... umetnik ne!“

„Takrat ni bil še hinavec.“

„A ‚Nemška bol‘ je šund — mi nimamo besede za tak izvržek —, ker računi z nizkimi nagoni narodnostnega sovraštva!“

„Knjiga zlaganih občutij, narejenega navdušenja, hlinjene solzavosti. Bojna pesem brez notranjega

prepričanja. Izbruhi ignoranta, ki ne pozna ne nas, ne naših vragov.“

Rupnik izvleče zopet beležnico in citira:

„,Ljuk! Zelen Jurji! Jurji, Jurji! Dortja! Janež! Stara mjest! Gorica baba! Butize! Klapotez!‘ — ‚Butize‘ so potice!“

„Škoda, da niso nemškutarske butice res potice!“

„Jaz bi si privoščil to pojedino!“

„Novo mesto je nemški otok! Djakovo -- slovenska bogoslovnica! Naša trobojnica je modro-belo-rdeča! Slovani si osvajamo nazaj ozemlje, na katerem smo sedeli še pred sedmimi stoletji! Slovensko-nemška meja je greben Kozjaka! In — krona vse norosti: — Mi ne znamo peti!“ —

Malo pred Mohoričem srečamo gručo otrok, šolarjev, med osmim in dvanajstim letom. Izpod obrvi gledajo na nas, napol boječe, vendar s predrznimi nasmeški. Potuhnjeno stiskajo roke v žepih.

Eden se osokoli, pa salutira malomarno in pozdravi krivih ust:

„Grüss Goutt!“

In ostali drug za drugim, kot bi orehe stresel:

„Grüss Goutt! Grüss Goutt! Grüss Goutt!“

„Čudo nemškega jezika!“ — pripomni Rupnik.

Otroci se zavedajo izzivanja. Glave stiskajo med pleča; prihuljeno prežijo v nadučitelja, da ne zamudé, če bi bilo treba ubrati pot pod noge.

Sever jim odzdravi:

„Bog daj! Bog daj, otročički!“

Takoj se zgane gruča in zavrišči:

„Grüss Goutt! Grüss Goutt! Grüss Goutt!“

Eden pokaže jezik, drugi osla, tretji se odkrije in se prikloni s hrbtom proti nam . . .

„Čuda nemške omike!“

„To niso moji šolarji. Ti hodijo k Sv. Jedrti v nemško šolo.“

„O tem ni dvoma. Saj so pokazali vizitko!“

„Dva sta dunajska.“

Nemci so si bili preskrbeli kakih petdeset otrok — največ iz najdenišnice na Dunaju —, in so jih nastanili pri Sv. Jedrti in v okolici. Südmarka dobro plača zanje. Hranitelji pa se morajo zavezati, da govoré nemški s šolarji in da pošiljajo tudi svojo deco v nemško šolo. Domačih otrok niso mogli naloviti toliko, da bi dosegla njih raznarodovalnica pravico javnosti. Z najdenčki je šlo.

Kjer je število nemških šolarjev, mora biti tudi odgovarjajoče število nemškega ljudstva . . . po logiki. Po šolski statistiki je torej jedrška okolica že nemška! . . .

Potemkinove vasi so se rodile v Rusiji . . . To ne ovira nemškega duha! —

„Čegav je večji fant, ki se je držal ob strani? Menda ga je bilo sram!“

„Mohoričev je. V nemško meščansko šolo hodi v mestu. Videl sem ga že s plavico in nemškim trakom.“

„Slovenska bol!“

Sever sili, da bi krenili k Mohoriču:

„Saj on — krčmar — ni ravno napačen! Njegove ženske so bolj — nobel, pa se štulijo s ‚küss' die Hand'!"

Rupnik pa odkloni kratko:

„Ne, hvala! Jaz imam pot . . . tu nekam v vrh. Mimogrede se ustaviva za hipec pri Košarju."

Sever ni zahajal tja in se poslovi od naju.

Pri moji duši — Cilika je postala lepša. Črne oči se jej bleščé zamamno, lica so jej rdeča, ramena in boki polnejši . . .

Z Rupnikom je že dobro znana. Sladko se mu nasmiha; nič se ne jezi, ko jej ne izpusti takoj roke.

Meni se samo pokloni, komaj vidno, ponosno in dostojanstveno. Vkljub temu si dovolim kompliment:

„Zdaj so se razcveli vaši nageljni, gospodična! Zdaj šele je vaše okno — pravi vaš napis!"

Samo za trenotek srečam njen pogled. Čudil se je drznosti, s katero sem premostil skokoma prepad med nama. Lice jej za spoznanje prebledi, zobje jej hlastnejo po spodnji ustnici.

Pravzaprav — od blizu — ni pridobila na lepoti. Oblečena je koketnejše. — Krilo jej je krajše, ožje; šolni dragocenejši; nogavice preluknjane; bluza mnogo bolj izrezana; nakit v ušesih in laseh svetlejši . . . Oči pa so jej udrte in obrobljene, ustna izsušena . . .

Rupnik si ogleda njeno okno; pa poskoči in stopi bližje k njemu:

„Sakramiš, tu bi se dalo gori splezati!“

„Ko bi ne bilo psa za oglom!“ — pravi Cilika, a ne pogleda kvišku in kvačka ročno dalje.

Ivan sede bližje k njej in se nasloni s komolci na kolena. Polglasno jej začne dvoriti. Časih se dotakne njenega dela, časih tudi njenih ličec.

Ona se mu tupatam namrdne ljubko, tudi udari ga po roki, navidez huda; a vedno negotova, ali bi mu dajala nade, ali bi ga odbila . . .

Njegova noga se privije k njeni; ona pa se bliskoma umakne. Roko nameri nanj . . . a bolj poredno nego užaljeno:

„Kaj neki mislite o meni?“

Rupnik prasne v smeh, ki ga zvija in lomi, pa prisede zopet k meni.

„Kaj bi mislil!? . . . Kar o vsaki lepi ženski!“

Da jo prišteva k „lepim ženskam“, jej laska.

„In to bi bilo?“

„Zakaj je ženska lepa?“

Cilika preneha z delom in se zagleda radovedno vanj.

„Za nas! Za moške!“

„Na! . . . Hvala lepa!“

Prsti jej začno zopet brzeti z iglami . . . glava se jej skloni k delu . . . Naglo me ošine njen pogled . . . Rdečica jej buhne v lica . . .

Med prvimi vinogradi v Gradiškem vrhu se obrne Rupnik k meni:

„Ti bi imel še vedno upanje pri Ciliki!“

„Kakšno upanje?“

On pa v smeh:

„Za ženitev, kajpada!“

Solnce je zašlo. Nebo žari v ognjenih barvah. Pohorje odseva v violetnih sanjah . . . Gorice se pripravljajo k počitku, čednostne in srčkane. Njih silhouette so lepo odražene. Hramovi na vrhovih so še beli, gozdovi črni, palme štrle preteče proti nebu. Tupatam blešči v dolini oko iz brušenega jekla: kos potočka ali ostanek poplavi od prejšnjega tedna . . . Klopotci tolčejo in regetajo v vetru . . .

Moj spremljevalec povzdigne glas veselo:

„Dr. Ivan Rupnik pač ne misli na ženitev! Prelep je svet, prelepe so noči, da bi se zapiral v gajbico!“

Jaz pa pomislim: tu si našel mojstra, Arnošt! —

„Kako da je nisi nič podrezal radi njenega nemškutarstva?“ — ga vprašam.

„Iz previdnosti! Saj jo morda še nazaj dobimo! Ti ali jaz!“

„Tudi meni ni za gajbico!“

„Hahaha . . . Tako utrgaj cvet! Kazen si je zaslužila ptičica! In jaz sem videl: — zate je zardela!“

Meni pa je bilo, da ni zardela kar tako. V njeni rdečici sem videl tudi — sram. — Ona se oblači in hoče biti lepa — za kogarkoli, ki je že izbran! A zakaj tako koketno, hotljivost vzbujajoče? — Sram je bilo rožico! Ali jo je že utrgal — Nemec? — Sram jo je bilo pred menoj! Ker je nisem utrgal — jaz? . . .

In kaj naj priča njeno lišpanje? — Da se boji za trajnost te ljubezni z Nemcem? Da se že morda trudi, držati ga pri sebi?

On je na počitnicah . . . A Cilika je vseeno nalepotičena! In Rupnika ni kar odbila! Sicer je doktor . . .

Ah, ljubica! Skoraj bi zapel:

»Ti si ur'co zamudila . . .«

Zelenkova krčma leži sredi med vinogradi. Čedna zidanica s starinskimi izbočenimi mrežami na majhnih oknih. Goste brajde okoli in okoli hiše. Košata krona stare lipe šumi nad glavo. Poleg nje na močnem mlaju ropota klopotec z velikanskimi perutmi, ki se sučejo v večernem zraku kot gorjače skrivnostnega strašila. Glas njegov je trd in nezveneč, kot bi trkal po ogromnih polnih sodih . . .

Dr. Rupnik je bil tu pred kratkim s komisijo in se je seznanil z obema hčerkama. Starejša je baje še dosti brhka, dostopna lahkoumnosti in šali. Obljubil je, da jih obišče kdaj na večer in spravil je še mene seboj.

Jaz nisem kaj zaupal njegovi iznajdljivosti. Vedel sem, da se mu take ekskurzije ponavadi ponesrečijo. On pa je bil že zadovoljen, če je prišel v dotiko z novimi ljudmi, se z njimi razgovoril in zabaval. Na ta način je briljiral lahko vedno iznova s svojim petjem, s svojimi dovtipi in domislicami.

Rad sem prepeval z njim, ker je bil navdušen pevec. Zalita lica so mu zasijala in vztrepetala, glava

se mu je tresla z glasom, levo oko mu je rosilo od ginjenja, da si ga je moral neprenehoma otirati . . .

Soba je zakajena. Nemške vzklike je slišati iz kota in padanje kart na mizo.

„Slabo sva naletela!“ — pravi Rupnik.

Malika naju povede k prazni mizi. Ivanu je stisnila roko, mene je samo pogledala z zanimanjem. Čvrsto dekle, zdravih, malo oglatih lic in krepkih udov.

Precej temačno je v gostilnici. V kotu sedita dva žandarja od Pomočnice, mastni stražmojster in četovodja, ginjeni Slovenec; in trije civilisti, oblečeni napol gosposko, a dokaj zanemarjeno.

Žandarja se malo dvigneta in salutirata; ostali se samo ozro s strogimi, sovražnimi obrazi.

Mlajša sestra Zalika je bila obsedela pri svojem četovodji, ki je prè že zaročena z njim. Prekrižanih rok se stiska z ramo k njemu in ga vščipne časih izpod pazduhe. Njegova levica izgine tupatam pod mizo, da jej odgovarja, kakor se spodobi.

Mati, bleda vdova, že precej starikava, pogleda v sobo, naju pozdravi uljudno in govori besedo z Rupnikom, pa pozove hčerki k večerji v kuhinjo . . .

Za trenotek je tišina v sobi.

„Izpijeva in greva!“ — se odloči Ivan tiho. Čemeren je in razočaran. Ljuto pogleduje v kot k igralcem in jaz sem zadovoljen, da je obrnjen proč od okna.

Najglasnejši je med njimi mladenič tridesetih let, orjaških brk in črnih las, z obrito brado in surovim glasom.

„Boš pokazal barvo, Borovič? Prokleta duša!“ — Samo zaklel je po slovensko.

To je Šrul od Pomočnice. Izgubljenec in pohajkovalec. Mešetar in zakoten pisač. Tudi natakarit gre, če je potreba . . .

Globoko se sklanjajo na mizo, ker že težko razločujejo figure.

„Škis je moj! Jaz bom že pokazal temu škisu!“ — se zadere zopet Šrul s pomembnim smehom. Meril je na Rupnika . . .

Stražmojster šepeče nekaj preko mize s pomirjujočim glasom, očividno se boji rabuke.

Borovič je že starejši človek, zabuhlega obraza in ošabnih kretenj. Roko v žepu, rožlja z denarjem in pogleda časih krmežljavo k nama, s prezirom kmečkega bahača. Njegova nemščina je nekaj strašnega; še dobro, da jo izceja le po kapljicah. Premožen je, Spitzov kompanjon pri razkosavanju zemljišč. Na Spitza, ki je bil njegov sošolec, in na kupčevalske zveze svoje je kaj ponosen. V šoli sta bila vedno zadnja. Zato pa se je pohvalil nekdaj proti svojemu staremu nadučitelju pri Pomočnici:

„Kaj ne, gospod Malenšek, vi si ne bi bili mislili, da bova midva s Spitzom še nekdaj taka-le gospoda?!“

Bila sta gospoda od muh, a ljudje so ju priznavali; četudi sta znala komaj malo brati in le za silo pisati. Šrul je bil njun pravni konzulent. Najbolj sta imponirala, ker sta — takorekoč — razpolagala z blagajnico Südmarke . . .

Borovič je precej neroden v igri. Šrul mora venomer nanj kričati.

„Nisi mogel vreči prej kraljice? Zdaj je baba k vragu! . . . Pa si že zadržal karo! . . . Zakaj ne izigraš taroka? Ne šteješ tarokov? Bogve, če bi znal do dvajset šteti!? Ali nikdar ne pozabiš zjutraj par prstov v postelji?“

Borovič je moral biti vajen tega zmerjanja. Odvisen od mešetarjeve pismene pomoči, je moral marsikaj požreti. Vkljub razžalitvam se je držal ponosno in naduto kakor zmirom. —

Ženske se vrnejo. Gospodinja obesi svetilko sredi stropa.

„Dober večer!“

„Bog daj! Bog daj!“

„Srečo dobro, kosci!“ — se pošali Malika s kvartači, pa prisede bolj od daleč k nama.

Zalika se zrine k svojemu žandarju in tudi mati se obrne po bar besedah k oni mizi in sede poleg stražmojstra.

„Še en liter, Malika!“ — pokliče Šrul kot nalašč. „Boroviču na hrbtišče“! — Po tem ovinku je razpolagal torej tudi Šrul z blagajnico Südmarke . . . To bi bila morda — „nemška bol“ ! —

Tretji civilist se zvira med Zaliko in Borovičem, nogo na klopi, brado na kolenu, pa se nagne časih k njemu in mu pošepeče kaj.

Šrul pa se že dere:

„Tiho, pivra! Jezik za zobmi! Rajši kibiciraj Zaliki, da ne bo še četovodja streljal kozlov!“

Pivra se piše za Čeha in je najiteligentnejši obraz omizja. Lep mož je, kodravih las in plavih brčic, pa skoraj otroških oči. Bil je bogat posestnik v Gradišču spodaj, a je že vse zapravil s ponočevanjem in vlačuganjem. Zdaj se je preselil v vrh tu gori, ki mu je edini še ostal, tudi ta docela zadolžen. Žena pa mu je ušla. Baje je lepa ženska, a tudi lahke baže. —

Šrul kriči:

„Škis je moj! Kdo je še vjel kdaj škisa! Jaz ga bom nocoj! Stražmojster, ti se nič ne skrbi! Jaz ti že pometem smet . . . smetljivo . . .“

Stražmojster je ljubimkal z Maliko in Rupnik mu je bil zašel v ograd. Šrulova bojaželjnost pa mu je vseeno neprijetna. Začne ga miriti in da bi se prikupil nama, govori celo slovenski:

„Šrul, daj mir! Saj smo možje, saj nismo kaki otroci! Pustimo karte, pa zapojmo rajši! No, mamika, katero bova?“

Stara se srečna nagne k njemu:

„Tista mi je tako všeč:

Jaz sem pa revček fajfco izgubil . . .«

Njegovo petje je bolj solo-petje. Močen bariton ima, a povzdiguje ga tako neizrečeno samozavestno, da ga skoraj nihče ne more spremljati. Stara pa strmi vanj vsa zaverovana in tudi Malika se skloni k mizi in ga pogleduje ljubeznivo.

Tu vstopita oba sinova v sobo, črna, srednje raščena mladeniča. V zadregi se obračata pred vrati, ne vede, kam bi prisedla.

Rupnik ju navdušen pozdravi:

„Živio, fanta! Živio! Le semkaj k nam! Štefan vina, gospodična! Saj nismo šleve!“

Takoj ga mine čemernost. Da ima le ozadje, pa dobi korajžo!

Fanta si nista preveč dobra z materjo, sestrama in vso to družbo tam. Mati je protežirala dekline na škodo sinoma in to je netilo prepir v družini. Onadva sta se zato najrajša izogibala nemškutarjev, ki so se zbirali pri njih.

Ivan se osokoli in se primakne bliže k Maliki, pa jo celo objame krog pasu. Ona se malo brani, sramežljivo se ozira krog sebe; a vidi se, da jej ugaja laskanje.

„Zapojmo tudi mi!“

»Zvedel sem nekaj novega
od svoj'ga dekleta zaljubljen'ga,
da ona si 'zbira druzega
in zame ne mara nič več.«

Obraz mu žari porednosti; pa dvigne kozarec in napije stražmojstru:

„Živeli, gospodje! Če hočemo peti, pa moramo le s slovenskimi začeti! Pomagajte, gospodje!“

»Ljub'ca moja, kaj si st'rila,
da ti druz'ga ljubit greš!« . . .

In oni res pomagajo. Šrul sicer škrta z zobmi in bliska z očmi, pesti drži na mizi pred seboj; a stražmojster ga brzda s pogledi, četudi je sam zelen od jeze.

Ivan pa povzame z nepričakovano salvo smeha:

„Kaj se mi je pripetilo zadnjič v Voseku!? Grem po cesti mimo Pučka — mož je bogataš — in zagledam na odprtem skednju frankfurtarsko zastavo. Sicer so barve malo zmešane: — k cesarski zastavi prišita rdeča krpa, to je cela čarovnija; a demonstracija je očividna. Ne bodi len, grem notri in pozdravim nemški. Delavci ustavijo mlatilnico, otirajoč si v prahu pot z obrazov.“

„Saj vas ni nobeden razumel, kaj ne?“ — se smeje Malika.

„Že vsled ropota ne. Ko se ta poleže, jim izrazim v visoki nemščini svoje začudenje in svojo srečo, da naletim tu sredi slovenskega ozemlja na kolonijo kulturnega nemškega naroda.“

„Hahaha . . .“ — se smeji zopet Malika in Zalika jej pomaga. A Šrul jo pogleda tako srdito, da se prestrašena ozre po svojih sosedih, ki se drže drugi bridkejše od drugega.

„In tako frazarim v lepi nemščini, oni pa zijajo vame kot volički v nova vrata. Na gospodarja se ozirajo in mi kažejo, da naj se obrnem nanj.“

„Na Pučka! Hihihi . . .“

„Saj on je gluh!“ — se oglasi eden bratov.

„Gluh je dedec!“ — se zgraža Rupnik. „Jaz mu kričim v ušesa . . . bože moj! A nekaj besed je razumel. Jaz ga vprašam, če je Švab? — ‚Ne!‘ — Če je Saksonec? — ‚Ne!‘ — Kje za vraga pa so vas iztaknili? Ali vas ni Südmarka naselila tu? — Z odprtimi usti bulji vame in si briše s predpasni-

kom pot s tilnika . . . Nazadnje le razume . . . Ne! Od Südmarke on ne rabi ničesar. On je bogat! On še lahko nekaj da! On je tu domačin! . . . Torej je Slovenec? — Kajpada!“

Oba brata in dekleti, pa tudi mati in četovodja se drže za trebuh od smeha. Ostali kažejo samo zobe v zadregi.

„Pokaj potem sleparite ljudi? — se razjezim, še vedno nemški. Skočim k zastavi in jo potegnem s strehe, pa jo raztrgam kar pred njimi. To je sleparstvo! Varanje javnega mnenja . . . kaznjivo — po paragrafu tem in tem! Kaj jaz vem, kaj sem jim bil vse natvezel!“

Malika se lomi v smehu. Šrul se obrne k nam, kot bi menil zdaj pa zdaj skočiti . . .

„In so vas potem nagnali?“ — vpraša eden bratov.

„Kaj še! ‚Deutschfreundlich!‘ — so kričali. Razlagali so, da so prijazni Nemcem. Jaz pa nisem hotel razumeti in sem jih ozmerjal po domače v razumljivi nemščini. Saj psovati nemški — to jim ni popolnoma neznano! — Potem sem jo ubral čez travnike . . . Vrag vedi, parkrat sem se še ozrl, če ne kolovrati kdo za menoj z ranto.“

Malika si briše solze od smeha in Ivan jo pritisne k sebi — tako lepo razgreto — pa jo poljubi na ličece — kar tam pred vsemi . . .

Šrul hoče planiti, a stražmojster ga zadrži. Vsi govoré vanj in ga miré.

Meni pa se je zdelo, da je njegova bojaželjnost precej umetna. Revček je živel od milosti prijateljev, ki se jim je mogel odkupiti samo na ta način, da se je izpostavljal zanje . . .

Rupnik načenja že drugi štefan in zapoje razigrano:

»Pa pri nas je korajža,
pri vas je pa ni . . .«

Oni odgovarjajo:

»Kaj nam pa morete, morete,
morete? . . .«

Tako je menjano orožje bojno, s petjem napetost malo utolažena . . .

A Šrul si vendar pribori besedo:

„Zato ravno je treba nemških šol! V vsakem vrhu moramo odpreti nemško šolo. Zakaj ne znajo kmetje nemški? Ker so te slovenske šole vse od muh! Ker se nič ne trudijo slovenski mežnarji! Kmet naj ostane butelj, pravijo. In res je butelj, kdor ne razume nemški. Tudi ti gospodje bi bili butlji, ko bi ne znali nemški. Samo z nemščino so kaj dosegli. In kdor je proti nemščini, je butelj, butelj . . .“

Tu se vzdigneta stražmojster in četovodja:

„Pojdimo večerjat! Šrul, ti greš z nama k Pomočnici!“

„Večerja vas ne bo več čakala, gospodje! Saj bi jaz kaj . . . v naglici . . .“ — ju zadržuje gospodinja.

Žandarja pa vzameta mešetarja médse in ga prisilita k odhodu. Tako preprečita pretep, ki je grozil, in se še sama izmažeta iz neprilike.

Pri vratih postoji Šrul za trenotek, se ogleda teatralično po Rupniku in dvigne prst, češ: midva se še vidiva, prijatelj! —

Meni je bilo že ves čas neprijetno. Drezal sem Ivana, da naj odideva, ker sem se bal, da se zopet zamotam v političen škandal. On pa je plaval v svojem elementu. Zamislil se je v razposajeno občutje stoloravnatelja in se mu udal z dušo in telesom. Govoril, pel, ukazoval, smejal se je — kot bi ne bila ostala ne njega, ne njegovega življenja trohica zunaj te zasmrajene in tesne izbe . . .

Ko je Šrul izginil, mi je odleglo malo. Onadva se mi nista zdela toliko nevarna.

In res sta takoj nato presedla k naši mizi z Zelenkovko in Zaliko.

Ivan jima hitro razloži, da bi prenapeti Šrul skoraj gotovo ne imel kje mešetariti, ko bi ne znal slovenski. On torej samo zato ni butelj, ker je rojen med Slovenci. — In kje bi bila onadva — Borovič in Čeh —, ko bi ne znala našega jezika, ko bi ne bila — kar priznajta naj! — pravcata Slovenca?! . . .

Zlasti Čeh je hitel prikimavat. Meni se je zdelo, da že komaj čaka, kako bi se napil za najine denarje. —

Pozno je že bilo, ko sva korakala med brajdami navzdol.

Prijatelj Ivan se je bil malo preintimno poslovil od lepe Malike. Otroške Čehove oči, za katerimi je ležala cela gora prihuljene hudobnosti, so gledale tako sovražno, da sem še vedno mislil nanje.

In res — koncu prvega vinograda prileti poleno v mojo ramo. Hitro skočiva naprej v temnejšo senco. Še parkrat je frčalo poleno mimo, ne da bi zadelo.

„Imaš nabit revolver?“ — pravi Rupnik glasno. „Tja streljaj! Čakaj, naj se zgane!“

Ko sva že daleč spodaj, izven vse nevarnosti, prasne šele v smeh in začne vame siliti:

„Tak pokaži no revolver! Kje pa ga imaš? Kje imaš morilno cev, s katero si pregnal sovražnika? — Pa vsaj orožni list pokaži, ti prevejanec!“

Bila sva oba neoborožena in on si je precej domišljeval na svojo rešilno zvijačo. —

A ti nemškutarčki . . . Šrul, Čeh in Borovič . . . Werbnig, Mezgec, Spitz . . . pod žandarsko patronanco . . . ti so bili izšli iz nemške šole štajerci-janstva, so se bili nasrkali kulturne nemške misli . . . in njih duše, bujnocvetoče, z Nemci spravljene, zdaj pričajo zoper očete, ki so hoteli iztrebiti, kar je nemškega. In z njimi priča oni nemški šolarček od Sv. Jedrti, ki je pred nekaj meseci v pocestnem boju z dečki iz slovenske (pravzaprav le utrakvistične) šole jedrške zabodel svojega slovenskega nasprotnika z nožem v hrbet . . .

Ko greva skozi pomočniški trg, se nenadoma domislim — saj sem se ga bil tudi nekoliko nasrkal

— pa skočim čez Košarjev plot in splezam oprezno po brajdi gor . . . do Cilikinega okna. Natrgam si par nageljnov . . . in se vrnem previdno. —

Ivan gleda vame kakor v čudo božje . . . šele na bregu se mu vrne sapa, da prasne v svoj krohot, ki mu iznova lomi trebuh, zvija ude in krčevito stresa lica . . .

Nato začne peti:

»Jaz sem si pa nekaj 'zmislil,
in naredil bom ta špas.
Gor po brajdi bodem splezal
in natrgal klinčkov . . . jaz . . .«

In spet ga stare smeh — ob strašni rimi . . .

Več nego dvajsetkrat si jo zapoje še do doma . . .

Pri vratih pa se skloni k mojemu ušesu:

„Ali misliš, da sem res raztrgal Pučku frankfurtarsko zastavo? — — Kaj še! Kaj še! Vraga sem raztrgal!“

S prskajočim smehom se izgubi tja v trg . . .

XIV.

Primicije so v teh krajih prave ljudske slavnosti.

Veselic, besed, koncertov, gledaliških prireditev — vsega tega tukaj skoraj ni. Elite je premalo, — komaj za Silvestrovo in za predpustni plesek —; če pa klerikalci prirede besedico za kmečko ljudstvo, se vrši v nedeljo po večernicah in je komaj zabavnejša od njih. Tudi pridige ne manjka in igrice so skopljene. Pravzaprav ni niti škoda, da so tako strašansko redke, ker okusa in umetniškega čuta ne vzbujajo ljudem. In tudi nisem videl, da bi jih porabljali za vnemanje narodnostnih čustev in bojnega navdušenja proti Nemcem. Izjema je edini mohorški kaplan Jozin, pri katerem je pa tudi narodnost le sredstvo, ker pravi cilj mu je seveda absolutna premoč cerkve.

Ljudje so tu sebično trezni, skoraj skopi. Pridelkov in blaga imajo v izobilju, a denarja malo; zato imajo novci takšno vrednost zanje, da jih ne mečejo od sebe po nemarnem in brez velike sile. Težko si jih pridobe, ker nimajo zadrug in urejenega izvoza. Pridelke in pijačo kopičijo doma, več nego bi jim bilo treba za vsakdanjo rabo. Skromno je njih

življenje, mirno in brezbrižno; večinoma si ne privoščijo posebnih užitkov in lahkomiselnost je greh. Zato pa se odškodijo ob pripravnih prilikah. Ob košnji in ob žetvi, ob mlatitvi in trgatvi in tako dalje, kadarkoli je več delavcev pri hiši, se morajo šibiti mize pod gibanicami in kvasenicami, pod svinjino iz ogromnih kibelj in pod ročkami novine in starine, jabolčnice ali mošta. Kadar je leto sadovno in je dosti kukle, jo pijejo namesto vode; zgodilo se je tudi, da so ob požaru gasili s kuklo, ker je bilo zmanjkalo vode. Saj ne vedó, kam s pijačo! Ko bi obrodila vsako leto, bi se že oglasil tujec zanjo; ker pa jih osreči sadje komaj vsako drugo leto — in še to neredno —, jo smatrajo za priboljšek od Boga in jo posrkajo z družino.

Po krčmah veseljačijo samo nemškutarji, notorični pijanci in zapravljivci. Kmet si privošči ob nedeljah izprehod v svoj vrh, kjer se napije v kleti vina, jabolčnice ali mošta, česar še pač ima. Če nanese prilika, se ga nadela, z ženo in otroki, s fanti in deklinami; a ponavadi se zadovolji s kozarčkom in gre trezen spat. Kdor bi ga pa hotel napojiti — za napitnino, likof, ali karsibodi —, se mora čuditi, koliko lahko požre na dušek ali dva. Kakor bi si spravljal v zalogo, da gre prežvekovat užitek. Tu mu pač ni treba varčiti, ker ne zapravlja svojega...

Ljudje so verni in zelo pobožni. Ni jih menda krajev, kjer bi vladali tako strogi nazori in taka ozkosrčnost, kakor v teh goricah. Zgražanje, obsojanje in obrekovanje je brezmejno in neusmiljeno.

Zato pa izbruhnejo nagoni in strasti kot dinamitne eksplozije. Sovražnosti vzplamtevajo do najsrditejših preganjanj z jezikom in orožjem, biričem in sodnikom. Starci postajajo nasilni in hotljivi, starke furije. Razporoke so na dnevnem redu kot nikjer drugodi med Slovenci . . .

A to so vendar le izjeme. Izbruhi potlačenih nagonov. Maščevanje zatajenih grehov. — V celoti je ljudstvo obrzdano, da je naravnost čudež; čednostno in rednostno kot malokje. Politično je mrtvo, ali vsaj potajeno, le s strahovitimi napori ga zbičaš kvišku. Če hoče v svet, gre v delo. Obrtniki in dekleta v mesta; fantje v rudnike in za hlapce k Nemcem, da se priuče jeziku. Pa saj bi jim ne bilo treba! Doma imajo dela in jela dosti; zato se tudi hitro vračajo. Če hoče potovati za zabavo, gre na božjo pot; kamorkoli, kadarkoli . . .

Potrebo po slovesnostih in veseljačenju si zadoste ob prilikah primicij. Priložnost je pobožna in navduševalna; lahkomiselnost, grehotnost tu odpade... še zasluženje jim cveti.

Primicijant vabi že mesece poprej. In vsaki povabljenec daruje nekaj: tele, svinjo, gnjat in kračo, zabele, masla, sira, žita, moke, jajc in vina . . . vsega, česar je potreba za pojedino in gostovanje. Treba pa je dosti. Zbere se par sto ljudi in veselje traja kar tri dni zapored . . . Zato sprejme slavljenec tudi peneze. Velika vsota se nabere; saj darujejo celo družice po petaku. Če ima srečo, mu jih preostane;

a zgodi se tudi, da doplača in da izkrvavi mošnjiček njemu ali starišem.

Prvi dan je nova maša v rojstni fari, največji praznik zanjo. Cerkev je ovenčana; mlaji in zastave, slavoloki s povzdigujočimi napisi poveličujejo izvoljenca in Njega, ki mu namerava služiti. Zvonovi vabijo v vsej svojej veličastnosti.

Na slavnostnem prostoru pri novomašnikovem rojstnem hramu je zgrajena velikanska lopa, vsa v cvetju in zelenju, v pisanih trakovih iz raznobarvnega papirja, v vencih in napisih — „veselja dom“.

V hiši kuhajo in pečejo in cvro, da se kadi iz veže. Kuharice in pomočnice begajo vse križem, da so si napoti druga drugi. Iz dimnika pa se vzdigujejo oblaki, ki naznanjajo okolici, da že diše jedila in da so mize morda že pogrnjene.

Od cerkve pride izprevod: dolga vrsta voz in pešcev. Vozovi so opleteni, vsi v smrečicah, trakovih in zastavah; svatje so ozaljšani s šopki iz pristnih in umetelnih rož, v pisanih barvah, z zlatim in srebrnim lišpom. Tudi konji nosijo nakičeno oprego.

Godci stopijo z voza in zaigrajo pri vhodu v lopo pod plapolanjem slovenske trobojnice na slemenu. In družba defilira mimo njih: novomašnik s stariši in sorodniki, duhovniki, povabljena gospoda, vrsta belooblečenih družic in množica prazničnega svatovskega ljudstva. Vsem žare obrazi od sreče in zadovoljstva, posebno mati je vsa blažena in si otira solze v nebeški radosti. Samo slavljenec — sramež-

ljivi ženin — je utrujen in izmučen, oči so mu udrte in obrobljene, obraz je bled, koščen, bolezen mu je brati z njega . . . Bogve koliko je žrtvoval hrepenenja po življenju in po sreči, da je napravil to veselje materi, ki ga je morda ob težki uri bridkosti, kesa in obupa zaobljubila oni drugi materi v nebesih . . . Bogve, če ni bil že čisto strl življenskih svojih sil, da je prižgal porodici spet lučco nade na tisto zaželjeno — po smrti pa večno življenje, amen! . . .

Sv. Ambrož leži precej visoko in ima resnično lep razgled. Ves je v trtnih brajdah, izabelino grozdje že črni med temnim listjem. Po gričih naokoli je razstavljena gorica pri gorici; sinjkasto žari od bujnih trsov, naškropljenih z modro galico. Bataljoni ekscirajo s puškami iz kolja matematsko točno. Vinične čarije se bele po vijugastih grebenih, skrite med sadnim drevjem. Tuintam leskeče velika zvezda nad zelenjem — drogovi hišnega klopotca. Če potegne veter, zaregetajo od vseh strani — alt in sopran, tenor in bas; tenko in debelo, raskavo in cvileče; prazno in zvonko, doneče in bobneče; veselo in turobno, smešno in obupno; hitro in počasi, splašeno kot srnica — toliko da si ne polomi nožic — in svečano kot mogočen dirigent, ki udarja s kolom po drevesu, da obvlada velikanski zbor širom krog in krog . . .

V kotlinah med goricami — lesovi, njive, travniki in sadovnjaki, neznaten vrelček, še neznatnejši

potoček. Iznad vrhov kipe gozdovi; zlasti na zahodu so nižji holmi bolj gozdnati.

Na vse strani pa se gomili nepregledna množica grebenov s celo vrsto farnih in podružničnih cerkva, z vinogradi in zidanicami, s sadovnjaki in kipečimi topoli. Na vzhodu se ti izgubi pogled po ogrski ravnini tam daleč na obzorju v sivi megli zgoščenega vzduha. Neizmerno daleč je do Maclja in do Karavank, do Pohorja in do Kozjaka, do koroških in do štajerskih planin . . .

To je Bartscheva spodnještajerska neskončnost. Sredi te ogromne krajine stojimo. Vsa je bila že nekdaj slovenska. Danes še držimo južni del, večji del; od severa in vzhoda pa nas stiska vrag in med nas se je zalezel vrag, da nas izpodjeda in izpodkopava. Prsi se nam širijo sredi tega velikanskega obzorja, ki bi ga morali nadvladati s svojo srčnostjo in narodno žilavostjo . . . V resnici pa se z nami vred drže potuhnjeno ti griči, ne hrepene navzgor, ne hrepene k obzorju. Redka palma — vzdih v nebo... ali je to vse naše hrepenenje? — Ti zvoniki, vitki in visoki, — ali niso kakor pretnje nove sužnjosti? — Palače ljudskih šol, ki jih je tuintam postavila dežela, — iz njih bi moral vzhajati narodni zanos, ponos. A kedaj je še sejal samozavest uklenjen sužnj? — Tam od Sv. Jedrti blešči rdeča streha nemške šole — sejač sovražnosti in nevoščljivosti in narodne nestrpnosti, simbol podjarmljenja . . . Kedaj ti leže mora s prsi, lepi kraj? Kedaj ti zasije dan vstajenja, dan svobode in miru? —

Pri šoli nama pride Milika naproti. Rupnika pozdravi kot starega znanca, ne preveč prisrčno. Mnogo topleje stisne meni roko, stisne mi jo dvakrat in zagonetno vprašanje jej gleda iz oči.

Oblečena je čisto belo . . . v bel batist in bele čipke, bele šolne, bele nogavice, bel nakit v laseh in bele koralde krog vratu. Tudi lica so jej bleda in zobje so beli, malo preveliki, vendar lepi, ki jih gornja ustnica — četudi ne premajhna — komaj skriva.

Tudi Milika je družica. Ločila se je bila od izprevoda, ker je imela opraviti doma. Zdaj bi jih rada dohitela, bili so streljaj pred nami. Midva z Rupnikom jo spremiva. Pot gre v Vočki vrh, pol ure od Ambroža.

Milika je dobre volje, vidi se jej želja po razigranosti.

Rupnik se šali z njo in ona se smeji veselo. — Iznenada se okrene k meni:

„Dolgo se že nismo videli, gospod kontrolor!“ Pogleda me iskreno in se zasmeje: „Od tistega junaškega večera s šufti!“

Z rokama ploskne pred seboj . . . a nenadoma umolkne, resna, lica jej zarde.

Morala se je domisliti, da je bila preveč ljubezniva z njimi in da je bila morda sama vzrok škandala . . .

Dr. Rupnik naju pogleda prav od blizu in se zakrohoče:

„Hahahahaha . . . Vidva sta zaljubljena, prijateljčka! — Nočem motiti!“ — pa ostane malo zadaj, zvijajoč si cigareto.

Midva molčiva. — Jaz sem v nekakšni zadregi . . . Ugajala mi je — vsa bela in prelestna. — A nerodno je . . . Ali sem že res izgubil stike z njo? —

Ravno hočem sprožiti banalno šalo za vvod . . . ko vzdigne resno oči proti meni in izpregovori sočutno:

„Vi ste v tem času — že nekaj doživeli, gospod kontrolor!“

„Doživel?“ — se začudim.

„Slišala sem vaš roman . . . s Tiliko.“

Ah, tako! . . . Ali niso že minila leta od takrat? — Ali je bil moj roman? — Lep roman je bil, gotovo! . . .

„Res je, gospodična!“ — vzdihnem kratko in jo pogledam proseče od strani: „Ampak danes — ne mislimo na to! Kaj ne?“

Ona pa se ustavi:

„Ali se spominjate, ko sem vam pravila? . . . Ljubezen mora priti kot nevihta! . . . To mora biti krasno!“

Vroč je njen pogled, občudujoč:

„Jaz sem videla, da ste sposobni za kaj takega!“

Pa se zamisli in stopi zopet dalje:

„Če pride . . . in kar porazi . . . pomandra človeka!“

Rupnik se približa zopet:

„Jaz sem mislil, da se objameta, da si padeta v naročje! . . . Torej še ni tako hudo!“ —

„Veselja dom“ že vidimo na vrhu. Zastave plapolajo na njem, godba igra, slišati je šum vesele množice in ropotanje voz. Majhen breg je še pred nami, steza drži skozi brezov gozd.

„Oklenite se naju, gospodična, pa vas povlečeva navzgor!“ — jo pozove Ivan.

Milika uboga v razigranem smehu; a njega se dotika samo s prsti, na mojo laket pa se obesi s celo svojo težo. In ko nam pridrdra pod vrhom nenadoma koleselj naproti, se umakne sunkoma na mojo stran — čeprav ni bila bližja, — privijajoč se k meni in stiskajoč mojo roko k svojim prsim. Ko je nevarnost minila, odskoči zbegano in zardi:

„Pardon, gospod! — Kako sem se bila neumno ustrašila!“

A zadrega je preljubka, ona vsa prezapeljiva, — Arnošt je premagan in navdušen. Od tega hipa so najine oči dvoje brezžičnih aparatov, pošiljajočih obožavanje in hrepenenenje, prošnje in obljube . . .

Ljudstvo je že v lopi, med pestrimi vozovi se še mota nekaj gostov.

Rupnika pozdravi suhljat gospodek v surki. Klasično lep je njegov obraz, četudi upadel in bled; še lepša Kristusova brada in dolgi kostanjevi lasje, valujoči po zatilniku. Pod brado mu plapola ogromna pentlja, roka mu zamahuje s širokim kalabrezarjem.

„Vi tudi tu, gospod doktor Rupnik?“

„O živio, gospod profesor doktor Janko Mraz! Jaz se čudim še mnogo bolj . . .“

„Jaz sem Vogrinčev sorodnik. Tu blizu sem doma . . .“ — Pokaže mu čez par bregov na vzhod, kjer leži njegovo rojstno selo. Natanko mu opiše in razkaže . . . Profesor Mraz je imeniten literat, njegova rojstna vas — velike važnosti.

„Da, tam je doma vaš nekdanji razrednik. Kedaj ste bili pri meni? V peti in šesti, kaj ne? — A kaj vas je privedlo sem k Ambrožu?“

„Nekdaj sem bil novomašnikov inštruktor.“

„Vi ste študirali tudi v Mariboru?“

„Hahaha . . . Jaz sem obredel vse slovenske mučilnice.“

„Pustimo to! In živite tu — v Slovenskih Goricah?“

„Pri Sv. Jedrti. Dr. Črnkov koncipijent.“

„Poznam. A kaj vas je zaneslo sem na sever?“

„Kaj je zaneslo vas v Ljubljano, gospod profesor?“

„Za kruhom torej?“

„Kakor vi!“

„Na Štajerskem je dosti kruha.“

„Na Kranjskem mora biti boljši!?“

„Ali nas je toliko tam doli?“

„Ravnatelji, nadzorniki, predsedniki . . . vse vikše glave so s štajerskega zelnika.“

„Nas pač rabijo! Blago je boljše!“

„Mečje je, gospod profesor! Gnesti se da lepše. Bolj gladki ste in bolj lizunski. Prilagoditi

se znate in prikupiti — navzgor. Hrbtov nimate. Kranjci pa imamo žrdi v telesih. — Kedaj postanete ravnatelj, gospod profesor?“

„Pustimo šale! Moja pot ne gre — navzgor, kakor ste se blagovolili izraziti. Moja pot gre tja na vzhod! Za Stankom, za rojakom! — Od mojega doma je komaj tri ure do Cerovca.“

„Stanko ni moj ideal!“

„Vi sovražite vse, kar je štajersko?“

„Saj sem tudi sam — Štajerec! Vi ste pozabili, gospod profesor!“ — Skoraj bi bil prsknil v svoj krohot.

Profesorjeve kretnje pa so vznešene, govorniške.

„Prav imate! Vi torej smešite to lokalno patriotično zavist. Nikjer ni mej med nami! Od Mure do Soluna smo en življenski ustroj . . . Kako absurdno je ob tem to piškavo nasprotje med Štajerci in Kranjci!“

„Kaj hočete, gospod profesor... slovenska bol!“

„Vi ste tudi Kranjec?“ — se obrne dr. Mraz k meni. „No, lepo je, da prihajate na Štajersko reševat slovenstvo.“

„Saj moramo, ko pa skačete rojaki preko meje, kjer vas je veliko manj potreba!“ — pravi zopet dr. Rupnik.

„Vi pa kar molčite!“ — se odpravlja Mraz. „Vi ste uskok! Štajerec — pa bi samo zabavljal!? Vi držite s Kranjci, vi ste renegat! Na svidenje, gospoda!“

Lopa je prenapolnjena občinstva. Šunder vlada v njej kot v cirkusu. Svetloba prihaja le skozi dvoje glavnih vhodov in skozi špranje desk, obitih s smrečjem. Oči se morajo privaditi temoti, predno kaj razločijo.

Poleg vrat je oder z godci, ki pihajo v godala, da gluši ušesa. V nekem kotu že pojo. Mize so skoraj že zasedene, a še stoje ljudje in gledajo, kje bi dobili prostora. Mlad bogoslovec, reditelj in ceremonijar, hripav od vpitja, se preriva od mize do mize in odkazuje sedeže.

Midva z Rupnikom morava zopet ven; peljejo naju za lopo in tam vstopiva skozi stranska vratca k ozki mizi, zbiti iz blanj, ki se razteza ob vsej dolžini zadnje stene. To je častna miza. Novomašnik s stariši sedi v sredini, na obeh straneh duhovništvo in gosposki vabljenci, njim nasproti sorodniki in kmetiški imenitniki. Ob drugi steni daleč proč, ker lopa je ogromna, se beli miza z družicami.

Juho že raznašajo, žlice ropotajo po krožnikih; tuintam zvenče kozarci . . .

Poleg mene je na eni strani pomočniški Sever, na drugi mlad ambroževski učitelj, ambroževski župan Košak in njegov svak Lovrenčič. Mi sedimo že na koncu mize. Rupnik se je bil vrinil med Severjevo ženo in stotnika Wambergerja. Blizu slavljenca zapazim svetnika Rokavca z gospo Melanijo in Posegarjem. Da se ne ženira, sedeti pod trobojnico slovensko? Tudi pomočniški Ferenc s kraljičino je tu. Torej nemška družba ni izključena — navzlic

zastavam! Celo iz gneče tam krog stebrovja je čuti tuintam kak nemški stavek. Na drugem koncu mize sedi profesor Mraz — med samimi duhovniki. Edini civilist pri njem je neki Hrvat iz Zagreba, baje profesor z vseučilišča. Druge gospode ponajveč ne poznam. Saj je ni veliko. Množica je kmetiška; le redkokje se ziblje roža na pošvedranem ženskem klobuku.

Med svatovcami zapazim Miliko, ki me je bila že tudi našla z veselimi očmi. Pri razstanku pred obedom mi je bila stisnila roko in se pošalila:

„Glejte, da pridete kaj k naši mizi! . . . da ne bomo kakor v cerkvi!“

Ona mi napije; a ko se ozro sosede v smeri njenega pogleda, zardi nenadno in skrije obraz nad krožnikom. Jaz čutim, da je bila zardela, in dobro mi dé to zardevanje. Škoda, da nisem že sedaj pri njej med temi belimi dekleti, ki bi me mikala s svojo dekliško svežostjo in deviško nagajivostjo . . .

Posegar se skloni naprej in me pogleda malo predrzno. Toliko da me pozdravi z migom glave; zavist mu sije iz oči . . . Spomnim se govorice, da je nekdaj radi Milike zahajal k Sv. Ambrožu, dokler mu ni svetnica zaklicala svojega veto. Gospa Melanija je črnolaska, Milika je blond; takrat je skoval nekdo dovtip o Posegarjevi melanži . . . Njegova nevoščljivost me jezi. Natihem si obljubim, da zavojujem Miliko na vsak način . . .

Napitnice začno in govorance. V slavljenčeva lica plane kapljica krvi. Ko vstane, da se zahvali,

zagori za kratek hip celo navdušenje iz njega. Ko pa zopet sede, splahne mahoma v utrujeno brezbrižnost. Tam sedi vzravnan, z brezizrazno krinko svetega malika, ki trpi dolžnost, da ga obožuje mati, da je oče nanj ponosen in da ga gledajo od vseh strani z udanim spoštovanjem, ki je precej pomešano z naivno familijarnostjo. —

Dr. Njivar pride s svojo ženo in Bratkom. Njo stlačijo v bližino novomašnika, on in Bratko pa prideta na naš konec med Košakove in Lovrenčičeve ljudi. Kar so zamudili obeda, jim prinesejo posebej, da ne bi bili prikrajšani.

Tudi pri nas se že oglaša petje. Po vsakem tušu godbe, ki sledi napitnicam, intonira ambroževski župan še pevski tuš:

»Živio, oj živio . . .
živio, na svet'!
Kol'kor kapljic tol'ko let . . .«

Košak je masten človek okroglih in veselih lic, korajžno skodranih redkih las. Prijeten možak, velikih, pametnih oči, ki si je z vztrajno pridnostjo iz nič pritržil veliko premoženje. — Nasitil se je bil že in si prižgal cigaro; zdaj zbada drja. Njivarja in druge krog sebe z lakomneži in požeruhi.

„Pečenka ima poceni okus, kaj ne, gospod zdravnik?“

„Tudi vaša cigara ne diši predragoceno.“

„Haha, jaz ne kadim trabuk, kot vi. Ampak to sem žalibog kupil sam. In vi — ste pozabili

cigarnico doma?“ — mu pomežikne s pomembno hudomušnostjo.

Njivar mora seveda razumeti in postreči njemu in Lovrenčiču. V zahvalo pa se mu še enkrat namuzne:

„Danes imate pri Ambrožu majhen služ, gospod zdravnik; le odškodite se pri krožici in skledi!“ — Radodarno mu nalije vina in mu ponuja sklede z vse mize. „Bogve . . . človek nič ne ve: če utegnem jutri zboleti, bi se morda gospod doktor odškodil pri meni. Hahahaha . . . Še pečenke za gospoda doktorja! Solate in prikuhe! Vina sem! Piščeta so tudi tu!“

Smeje se razposajeno s črnimi zobmi in puha smodko, da ga je veselje gledati. Pa zapoje zopet, malo hripavo:

»Hopsasa, Peter, zaj si med jimi,
le se prekrižaj, paj,
žüpa j' na mizi;
pura pa in puran
v peči se peče,
v riglici globokoj teče že mast.« —

Zabava se razvije. Deklamatorji nastopajo; šaljivci se oglašajo; mlad kaplan zapoje nedolžen kuplet — malo preveč maziljeno — s skrbipolnim refrenom:

»— občinski naš urad,
pa mora plačevat'.«

Občinstvo je hvaležno in ploska naravnost navdušeno.

Zabaven godec si je bil namazal lica s sajami in se našemil za kovača, pa uprizori šaljiv nastop v kovačnici, ki vzbudi kanonado smeha. Ljudje si brišejo solze in se drže za trebuhe, zvijajoč se od veselja . . .

Dr. Njivar bliska z naočniki proti belim družicam. Zobe si trebi in se oglеduje po svojej ženi, če ga ne nadzira. Sklanja se k sosedi, Lovrenčičevej Naniki, ki sedi pokonci poleg njega, sramežljivo skrivajoč raskave roke pod mizo in povešajoč zardeli obrazek pred njegovimi očmi.

Bratko iztegne vsak trenotek svoj dolgi vrat in išče z medlimi pogledi Miliko. Podoben je pojacu na vzmetu, ki plane na pritisk iz škatlje in se zaziblje klaverno in smešno . . . Ko zapazi, da koketira Milika z menoj, me pogleda divje in otrpne v tem pogledu . . .

Tudi naše omizje že trka s kozarci, prepevajoč zdravico:

»Ena kupica sladk'ga vinčeca
semta po mizi je privandrala.
Le popijmo ga, le zavžijmo ga,
na zdravje naše Micike!«

Gospa Severjeva se malo brani, nazadnje ga pa le potegne.

»Tota neče piti no dobre volje biti,
piti, piti, piti, no dobre volje biti —
prešmentana pijanka, kaj še 'z tebe bo,
če se poboljšala ne boš?«

Košak začenja pri vsakem gostu novo zdravico, zna jih za cel rožni venec. Gospa Severjeva mu pomaga vneto in Lovrenčičeva Nanika poje pobožno, kot bi pela svete pesmi. Sicer pa jih zelo veliko res zveni romarsko in cerkveno; Jezus in Marija, Jožef in angelji morajo prisostvovati pitju. In če gledam po sosedih: drug druzega nadzirajo, da izpije vsaki svojo mero . . . da ne bi morda kdo zaostal v veselju.

Sever je začel preko svoje žene in Rupnika pogovor s stotnikom Wambergerjem. Rupnik posluša in se vtakne tuintam, tudi jaz poslušam. Nemški govorita; stotnik se izgovarja namreč, da ni zadosti zmožen olikane slovenščine.

Uniforma je preozka za njegovo debelost. Vrat mu kipi iz tesnega ovratnika in drobcene oči mu komaj gledajo izza svetlih lic.

„In Nemci bi ne imeli pravice tu gospodovati? — Slovensko pleme je že popolnoma prožeto z nemškim sokom. Vprašajte med ljudstvom po imenih! Polovica, ali vsaj tretjina jih je nemških. Jaz sem domačin — Ambroževčan — in sem Nemec.“

„Pa poglejte v Gradec, gospod stotnik! V Maribor! Tam dobite morda še večji odstotek — slovenskih imen.“

„— ki pa utonejo v nemškem morju. Mi živimo kompaktno v mestih in od Spielfelda gori. Kdor zaide k nam, se mora prilagoditi in izginiti med nami.“

„Kakor sladkor v vodi!“ — pripomni dr. Rupnik.
„No, sladkor? Primera malo šepa; a pustimo to!“
„Haha, šepa! Torej: kakor gnoj na njivi!“
„Recimo: gnoj! To ni nič nečastnega!“ —
„Gnoj iz kloak! — po Bartschu!“
„Ampak — kaj sem hotel reči? Kje pa ste Slovenci tako enotni? Graščine, trgi, mesta — to je bilo že od pamtiveka nemško. Zmirom je bil Nemec gospodar Slovencu. Graščak je bil celo posestnik vse te zemlje; vaše ljudstvo je tlačanilo. Gospodstvo nemško je torej dedno, priposestvovano v tisočletju. In to zemljišče, ki ga obdeluje vaš slovenski narod, je darovano, velikodušno darovano!“

Sever se smehlja usmiljeno, s povešenim pogledom. Dr. Rupnik gleda ves začuden, pa se obrne k meni — in toliko da ne prskne v svoj krohot...

„Z modernim pravom so vaše ideje nekoliko navzkriž, gospod stotnik!“

„Gospod stotnik je za Faustrecht!“ — pravi Sever. „Pest je pravo, kaj?“

„Nikakor ne, gospodje! A to mi bodete priznali: — Če je odpravljeno tlačanstvo, če vam je vrnil Nemec-gospodar . . .“

„Vrnil! . . . to je beseda!“

„Če vam je vrnil Nemec-gospodar telesno svobodo, — s tem še ni rečeno, da se je odrekel tudi duševni nadvladi.“

„Duševno tlačanstvo je torej tisti jarem, v katerega nas vprezate!? Tlačanstvo na vsak način. A zdi se mi, da je jarem tudi gospodarski.“

„Kjer je gospodarski, je upornost kriva; trmoglavost in nestrpnost. To pa je gotovo, da mora vladati kultura! Nemški apostoli prihajajo med vas, da zavojujejo vaš narod za kulturo.“

„Pri dekletih se jim posreči časih — vašim apostolom na nemških šolah.“

„Nemški duh naj gospoduje, ki je kulturen duh, najkulturnejši na svetu. In nemški jezik naj zavlada, ki je svetovni jezik, nosilec duševne prosvete in duševne kulture.“

„Luther in Goethe . . . le ven z besedo!“

„Gospodje se šalite. Saj ni vredno besede! Koristi so na dlani!“

„Koristi so na dlani . . . zlasti za učitelje, uslužbence deželnega šolskega sveta.“

„Le ne tako zagrizeno! Delodajalec je gospodar, kaj ne? — In saj ne nosimo sovraštva med narod! Ljubezen prinašamo in usmiljeno srce; žanjemo pa srd in zlobo.“

„Vi bi nas sprejeli za otroke, adoptirali bi nas!“

„Z odprtimi rokami!“

„Otrokom ni do svobode . . . Mi pa smo možje, gospod stotnik!“

„Narod vaš je še v povojih.“

„Ne vem, če ni naš kmet bolj pameten od nemškega! Pri slovenski inteligenci pa še celo nisem mogel zapaziti posebne inferijornosti v primeri z nemško.“

„Ker je prepojena z nemškim duhom!“

„Potem ste itak lahko zadovoljni!“

„Vi si izposojate . . .“

„Mi si krademo . . .“

„Brez hvaležnosti si jemljete, z uporom v srcih.“

„Ali duh in jezik, ali nič! Kaj ne? To bi vam dišalo.“

„Ne besedičimo! Zakaj nam gre? — Boj je zdaj za status quo!“

„Pereat status quo!“ — se oglasi dr. Njivar preko mize.

„Vzeli bi nam radi naše trge, naša mesta — trdnjave nemškega duha. Mi pa se branimo; ne samo, da se branimo, celo jemljemo vam občino za občino. In da prodira nemška misel, da zmaguje nemška beseda, vam je tudi priča množica nemških priimkov v vašem ljudstvu.“

„Ti izvirajo iz graških in dunajskih najdenišnic, gospod stotnik! V plenicah pridejo otroci k nam, naše ženske jih vzgoje, na našej zemlji zrastejo, tu se ženijo in može, strnejo se z nami brez ostanka, — saj ne slišijo nikoli nemške govorice!“

„Izginejo kot sladkor v vodi!“ — se namuzne Rupnik.

Stotnik pa molči. Malo je v zadregi: tudi on je najdeniškega rodu . . .

„Ta asimilacija je naravna in poštena. Nemci pa nam jemljejo zrele može in ženske, asimilirajo jih nasilno.“

„Sami se nam radi udajajo, gospod nadučitelj!“

„Ker jih razmere silijo. In razmere so posiljene od Nemcev.“

„Gospoda moja, na posilstvo je visoka kazen!“ — se oglasi zopet dr. Njivar, ki je vjel le tupatam besedico iz pogovora.

Stotnik pa se nagne ljubeznivo k Severju:

„Poglejte, gospod nadučitelj! Kje sva že začela? Govorila sva o Pomočnici. Kako sem nekdaj rad zahajal tja! Pri Košarju smo se imeli imenitno! Gospa je bila takrat — a la bonne heure, četudi zna samo slovenski. Ferenc — tam sedi s svojo lepo punčko — je bil vedno moj prijatelj. Zdaj si ne upam več tja gori. Učitelji so bili vedno z nami; Slovenci, prav zavedni. Danes pa ste si navzkriž kot psi in mačke. Za vojaka je težko . . .“

„Jaz nisem kriv, gospod stotnik. Saj vidite!“ — s kretnjo proti Ferencu. „Tu sediva za eno mizo; doma pa mi obrača hrbet, mi ne odzdravlja, hodi krog ljudi in hujska proti meni. In vendar imam pravico, vdeleževati se volitev! Občina je slovenska, nemškutarstvo samo fiktivno; ker nihče nima te moči, da bi vzdramil ljudstvo. Naskakovati je pa treba, to je narodna dolžnost. In če ga že poskus preprostega učiteljčka tako razjari, da izgubi pamet, mora stati pač njegova stvar na slabih nogah. Naravno je potem, da človek ne more in ne sme več popustiti.“

„Gospod nadučitelj! Ferenc, Košar in drugi — to so stare korenine pomočniške. Podedovali so oblast, priposestvovali so si vladanje. Vi pa ste vendar — tujec, vsiljenec!“

„Oho! Prosim prav lepo! Slovenec na slovenski zemlji — tujec, vsiljenec? — Nemec je tujec pri

nas, vrinjenec in usurpator. Nemškutar pa je izdajalec in odpadnik. Kot vojak bi lahko znali ceniti to sorto! Takim junakom se ne umaknem.“

Stotnik se čoha po obritem licu:

„Hmja . . . Nihče ne ve, koliko gramov nemške krvi se pretaka po njegovih žilah. Plemena so tako pomešana . . . In vsaka kapljica se lahko nekdaj vzdigne v človeku in zahteva svojo dačo.“

Sever čuti, da ga je zadel s svojo sodbo o nemškutarjih, pa molči v zadregi . . .

V tem trenotku udari dr. Rupnik po kozarcu . . . Jezilo ga je, da nihče ne porabi prilike, navdušiti ljudi za narodnost. Dolgo je že listal po beležnici . . .

Mlad župnik pride naglo k njemu in mu pošepeče:

„Prosim, nič nacijonalnega!“

„Zakaj ne?“ — se okrene Ivan burno.

„Saj vidite . . . nekaj Nemcev je navzočih.“

„Gospod stotnik, ali smem povedati par besed? . . . Celo odkrito, brez strasti!“

„Prosim, prosim!“

„Toliko razumete slovenski . . .“

„Seveda! Prosim!“

„Torej?“ — se okrene zopet k župniku, ki zmigen z rameni in se odstrani resignirano.

„Živio dr. Rupnik!“ — ploska Košak in najrajši bi kar koj zapel svoj tuš:

Živio, oj živio . . .

Dr. Njivar si briše ščipalnik. Novomašnik se skloni naprej in si ogleda Rupnika malo plašno; poznati mora njegovo eksplozivnost. Duhovništvo in gospoda se popravi na prostorih. Ljudje se zgrnejo pred našo mizo.

„. . . Dovolite, gospoda, da preberem nekaj stavkov in dodenem par opazk! Rudolf Hans Bartsch piše v svojem romanu ‚Nemška bol' sledeče:

‚Ti nesrečneži' — o slovenskih izobražencih pripoveduje — ‚ti nesrečneži so si vzeli od nemške omike samo najpotrebnejše in so se zaprli pred največjim, kar more dati, pred onim, s čimer tudi Nemec sam šele postane popoln: pred zapuščino njegovih velikih, svobodnih duhov, njegovih pesnikov, njegovih mislecev, njegovih učenjakov.

Bili so kot oni kovač, ki je podkoval Zveličarjevo oslico in smel zato izreči troje želj. Trikrat mu je zaklical Zveličar: Najboljšega ne pozabi! — kovač pa si je želel na svojo hruško past za tatove, denarja v svoj mošnjiček in žganja v svojo steklenico.

Najboljšega ne pozabi! In ti ljudje so zapustili nemške šole in so zavrgli edino, kar je bilo vredno dati in vzeti: nemško dušo. Zdaj so bili izobraženci in niso vedeli, da jim je bilo vzeto zadnje, kar človeka plemeniti: Sla k velikemu nasledstvu!' . . .

Smejete se kovaču!"

„To ni bil naš godec-kovač?"

„Tudi jaz sem si izbral najboljše: polno čutaro!"

— se oglasi zadaj prizadeti s sajastim obrazom.

Ljudje pa v smeh . . .

„Bartsch nam torej očita, da smo zavrgli nemško dušo, zapuščino nemških velikih duhov: umetnost, književnost in znanstvo. Jaz pa pravim: to je laž!“

„Laž je!“ — potrjuje dr. Njivar.

„Spominjam se, da smo imeli Slovenci v Mariboru na gimnaziji stalno boljše rede iz nemščine in nemške slovstvene zgodovine nego pristni Nemci sami. Slovenski izobraženci se že od nekdaj in se še danes navdušujemo ob idealih, vzvišenih mislih in plemenitih čustvih nemških velikanov. Tu smo prav tako doma kot Nemci sami.“

„Res je! Bravo! Bravo!“

„Če je torej to ‚najboljše‘ — tega nismo pozabili. Odprtih, žejnih in hvaležnih src smo sprejeli vase proizvode nemškega duha.“

Ljudstvo ploska in pritrjuje, čeprav ne more docela razumeti razmotrivanj.

„A kaj pravi Bartsch nadalje?

‚Slovani so preganjali in zavrgli najboljše, česar bi se mogli od Nemcev naučiti, nemški jezik, to pot do blagra nemirnih duš, pa tudi do moči in dobička.‘

Gospoda moja, tudi to je laž!“

Malo tesno postane ljudem. Nekateri se spogledujejo. Nič pritrjevanja . . .

„Vsi slovenski izobraženci govorimo nemški; v vseh naših šolah se učimo nemščine; slovenski delavec in rokodelec se uči jezika; slovenski kmet pošilja svoje sinove služit k Nemcem, da se vsaj za

silo priuče jeziku. Mi hočemo in moramo znati nemški, ker kupčujemo in živimo z Nemci in nočemo, da bi nas kak prekanjen Nemec upilil preko ušes in nas orepkal za par ranjškov, ki jih imamo tako premalo.“

„Hohoho . . . Res je! Res je!“

„Slovenci smo brihtnih glav, hitro se navadimo tujega jezika. Celo Nemci nas zavidajo za to lastnost. Mi pa dobro vemo: več jezikov znaš, več mož veljaš!“

„Bravo! Živio!“

„Če je torej to ‚najboljše‘, — tudi tega nismo pozabili. Odprtih, žejnih in hvaležnih src smo sprejeli nemški jezik, ki nam je odprl zaklade nemškega duha, pa nam pomaga tudi do dobička.“

„Res je! Nihče ne sovraži nemščine! Živeli Slovenci!“

„A nekaj drugega je, kar bi zahteval Bartsch od nas . . . Za nemščino bi morali zavreči svojo narodnost. Z Goethejem in Schillerjem v srcih, bi se morali odreči svoji materinščini.“

„Pfuj! Mi ostanemo Slovenci! Živeli Slovenci!“

„Če je ponemčenje, odpadništvo, izdajstvo, renegatstvo, — če je to ‚najboljše‘, na kar bi ne smeli pozabiti, potem je to ‚najboljše‘ oskrunba legende o Zveličarju, je oskrunba spomina nemških velikih duhov. Goethe se je moral trikrat obrniti v grobu, če je slišal, da je ‚sla k velikemu nasledstvu‘ — renegatstvo!“

„Pfuj! Izdajica — kukavica!“

„In tako moramo mi Slovenci, zaničevani in preganjani, — mi moramo braniti plemenitost nemških veleumov pred izkoriščanjem in blatenjem njih lastnih majhnih epigončkov. Odpadništva nikjer ne povzdigujejo, izdajalca nihče ne spoštuje; značajnost kaj velja, zavednost in zvestoba. In če ostanemo Slovenci, trdni, neomajni, se moremo ponašati, da boljše razumemo nasledstvo nemških genijev nego pevec renegatstva Bartsch in njegovi zaobljubljenci. Zato izpijmo kupico na procvit Slovenskih Goric, tega paradiža naše domovine, in na njih značajno, narodnoponosno slovensko ljudstvo!“

„Živio! Mi ostanemo Slovenci! Proč z odpadniki! Pfuj renegatstvo!“

Košak zapoje z bučnim glasom:

»Hej, Slovenci, naša reč slovenska
živo klije . . .«

Godba udari za njim; ljudstvo vstane in se odkrije; iz dvesto grl grmi mogočna pesem navdušenja in samozavesti . . .

Stotnik jo je bil odkuril iz lope že pred koncem govora. Ferenc pa stoji za mizo, cigaro v ustih, roke v žepih, z ošabno zaničljivostjo na posinjelih licih. Kraljičina sedi — edina v lopi — s povešeno glavo, prsti jej nestrpno trgajo cvetice . . .

Za sosednjo mizo stoji napol gosposki človek, ki se ne briga za petje in hoče menda izzivati z glasnim govorjenjem. Že med govorom sem bil zapazil njegove sovražne poglede, ki so se vlovili tuintam s Ferenčevimi in Posegarjevimi. Zdaj ga spo-

znam — Werbnigga od sv. Bernarda — in spomnim se nastopa pred Mohoričevo gostilnico.

Po končanem petju priteče k njemu bogoslovec-ceremonijar, mu začne šepetati na uho in piti z njim. In res ga pridobi za mirovanje.

Taki ljudje so pač nemškutarji iz prirojene klečeplazne udanosti gospodi, ki je bila vedno nemška in je nemštvo morda celo poroštvo za njeno pristnost. Atribut gospode pa je tudi črna suknja. In salonska suknja bogoslovčeva — čeprav jo nosi Slovenec — vseeno vpliva, kadar so drugače okoliščine ugodne...

Jaz se izmuznem ven, da se pririjem k Miliki, ki me je pozdravljala od daleč s svetlimi očmi.

Zunaj pa naletim na stotnika Wambergerja. S cigareto v ustih stoji pod brezo in gleda čemerno po vinogradu navzdol. Lica so mu živordeča in še bolj napeta, vzdignjena visoko v spodnja veka.

Povabi me z očmi in pravi skoraj šepetaje s svojim rezkim glasom:

„Na, poglejte! To je bila pravzaprav netaktnost. Gost je gost. Povabljeni so tudi Nemci... in to je brezobzirnost. Na neštetih primicijah sem že bil; ampak... Advokat je pač hujskač že iz poklica.“

Dogorelo cigareto vrže proč in si prižiga novo.

„Saj nič ne rečem... Nekdaj zmagajo Slovenci. Čvrst narod je, nadarjen in pošten. In že po zakonu narave morajo nekdaj pasti ti nemški trgi in ta nemška mesta... tudi Maribor in Ptuj in Celje. Obkroženi so od Slovencev, oblegani, od

vseh strani obkoljeni . . . Gmotno so odvisni od Slovencev, saj žive od njih. In kadar se Slovenci toliko okrepe, da bodo mogli tudi v trgovini tekmovati z Nemci; — potem je boja konec, predaja, kapitulacija nastopi. Tako se je zgodilo že na Kranjskem . . .“

Vzpne se v tesni bluzi in se nagne k meni še intimnejše:

„Ampak — prosim vas, čemu že zdaj ta srboritost? Evolucija vam prinese zmago, ne revolucija! Natihem se pripravljajte in zbirajte moči! Sovražnik bi ne smel poznati vaše orožne sile in vaših utrdb. Nekega dne postane jasno, da je premoč na slovenski strani in Nemec se začne umikati . . . Tu pa imate na primer pri Pomočnici Severja. Jaz sem mu povedal: on si izčrpa živce in streljivo, pa obleži ob cesti. Ni mogoče, da užene Ferenca. Infanterist se ne podajaj v boj s topničarjem, pa če si duševno in pravno še toliko močnejši! Postavite trgovca k Pomočnici, trgovca v redu; pa potegne hitro druga sapica! A kje imate še trgovca? — Povzpeli ste se komaj do peščice branjevcev.“

Potolažen se prestopi in nadaljuje samozavestnejše:

„Vsa stvar je vendar jasna, tako naivno jasna! Sever si samo življenje trapi. Pri ljudstvu ne dobi zaslombe, dokler ne dokaže, da je dosti močen zanjo. Drugače pa živi v sovraštvu in preganjanjih, v obrekovanju in zahrbtnostih . . . saj je razumljivo, da ga hočejo uničiti. — Brez zadovoljnosti živi in

brez zabave . . . pa še drugim jo pokvari. — Jaz ne morem več k Pomočnici. Družba pri Košarju . . . z županom vred, z nadutežem . . . njih izobraženost je pod gladino . . . K žandarjem kot oficir ne morem sesti . . . Prej so prihajali učitelji . . . ti se znajo vsaj zabavati! . . .“

Jaz mu odkritosrčno prikimavam. Razumem ga s sorodnim čustvovanjem . . . Ali ne preseda tudi meni to politično divjanje, ki izpodriva vso družabnost, vso zabavo? —

Tu priheheče dr. Rupnik proti nama. Komaj se odtrže od vrat, govoreč čez ramo z nekom v lopi. Lica mu žare veselja; oko se mu solzi, da ga mora z robcem brzdati.

„Hahaha, gospod stotnik! Vi ste zbežali?“

Častnik se izgovarja s svojim stanom. V lopi niso sami Rupnikovi pristaši. Videl je obraze, ki niso gledali prijazno. Ko bi prišlo do rabuke . . .

„Pa ste brali ‚Nemško bol‘?“

„Bral sem jo. V celoti mi ugaja. Opisi naših krajev, ljubezen do pokrajine — je nekaj grandijoznega!“

„Ampak . . .“

„Prenapetosti so v njej. Netočnosti.“

„Ignorantizmi, gospod stotnik! Ta človek ne pozna Slovencev. Ne pozna jezika, ne pozna navad, ne pozna razmer iń ne pozna razvoja, ne sedanjega, ne zgodovinskega. V avtomobilu je preletel naše kraje; zapelo mu je par klopotcev . . . pa si je že domišljeval, da nas pozna dovolj za svoj roman.“

„Bartsch je bolj lirik nego epik. Zato se mu dejanstvenost in resničnost ni posrečila. V slikanju občutja in razpoloženja pa je mojster.“

„Slišite — haha — kaj pa pravite k trditvi, da Slovenci ne znamo peti?“

Stotnik se obrne malo proč:

„Bil je pač slabo informiran.“

„Informiran? — Monotono pojemo, obupno monotono! Tu poslušajte!“ — pokaže proti lopi, iz katere odmeva petje . . . ubrano, kadar poje eno samo omizje; neubrano, če se jih oglasi več naenkrat.“

„Imate prav: monotonosti ne čujem!“ — se nasmehne stotnik.

„Ni jih boljših pevcev od Slovencev! Pesmi — narodnih pesmi — štejemo na tisoče. Vesele so, poskočne in poredne, zaljubljene, sanjave, žalostne, obupne... karkoli hočete! Monotone niso! In če poslušate navadne kmečke fante, ki se niso nikjer učili petja, ne poznajo sekiric in ničesar . . . vsaj troglasno vam zapojó! Nikdar monotono! — Bartschu je ruski mužik zvonil v ušesih; morda tudi Čič ali Vlah . . . Pri nas prepevajo celo klopotci v zboru. Ecco! Tu poslušajte! On je seveda slišal vedno samo enega, ker je dričal mimo kakor brzovlak.“

„To je tudi mene dregnilo, priznam.“

„‚Sovraštvo ne zvoni zvonov in ne poje pesmi‘ — pravi nekje v romanu. Veste, kdo ne poje? — kdo nima niti ene svoje pesmi, da bi jo zapel? — Spodnještajerski nemškutar. Celo pravi Nemec, ino-

zemec in priseljenec, pozabi tukaj svojo pesem. Če jim s silo vbijete kratko šolsko pesemco, vam jo zapojo — enoglasno, monotono! Če pa hočejo resnično peti, zapojó slovensko pesem. To se zgodi seveda le po polnoči . . . Kje je torej sovraštvo, ki ne zvoni zvonov in ne prepeva pesmi?“

„Pri Sv. Jedrti imajo dober pevski zbor.“

„Umetna pesem ni narodna. Ta ni značilna za narodnost . . . Tudi papigo naučite peti!“ . . .

Jaz ju zapustim in zavijem krog ogla.

Cilika! — Na hišnem pragu se naslanja ob odprte duri, vsa razžarjena in vroča, kot bi bila delala pri ognju. Oblečena je dražestno, v pestrih, svetlih barvah; celo kuhinjski predpasnik, majhen kot brisača, se jej podá.

V istem hipu — kot bi trenil — so se vjele najine oči . . .

„Vi tudi tukaj, gospodična Cilika?“

Skočim k njej, potegnem listnico iz žepa in jej pokažem šopek nageljnov, stisnjenih, a še ne celó ovelih.

„Ali jih poznate, gospodična?“

Skoraj omotičen je njen pogled; izza rdečih lis na licih jej buhne nova rdečica po vratu in po plečih . . .

Bili so nageljni z njenega okna.

„Enega vam dam nazaj, gospodična Cilika. A druge mi pustite, kaj? Na srcu jih nosim, glejte!“

Strašno rada bi me vprašala, kako sem jih dobil; čeprav že itak sluti, da sem bil splezal sam ponje . . .

„Prosim!“

Z roko seže po cvetico in si jo zatakne v kodre. — A njena ročica diši po kuhinji; morda so se jej celó lasje nasrkali kuhinjskega vonja . . .

„Vi ste za kuharico, gospodična?“

Slaščice jim je prišla delat . . . piškote, torte . . . izučena je v slaščičarstvu . . .

„Hitro grem pokušat . . . Če so vaše umetnine sladke kot vaša očca, potem se jih naližem, da bo kaj! Ne pridete nič v družbo?“

„Ne utegnem še. Pozneje morda.“

„Ste slišali Rupnika?“

„Ne.“

Iznova zardi in zbeži v vežo. — Seveda ga je slišala . . . Sram jo je . . .

V lopi je vrišč in šunder. Obed je končan, ljudje se nalivajo z vinom in črno kavo. Petje in godba, vzkliki in govorance, prigovarjanja in prepiri, pa taka gneča, da si moram pripraviti komolce, četudi ni ravno daleč do mize hrepenenja.

Med belimi dekleti sedi že nekaj bogoslovcev in dva frančiškana. Veselo trkajo in pojo:

»Dere sem jaz mladi bija,
te je lüštno b'lo.
V hiši kolca sem potaka,
varva mačiko . . .«

Mladosten pater slamnato-rumenih las pači obraz in obrača oči, da se mu svatovce hrupno krohotajo. Njegov starejši sobrat, krepek mož z bleščečimi naočniki, zmajuje z glavo nad njim in se smehlja prijazno. Dekleta se hihičejo veselo, skrivajo usta z robci, prepevajo in pijo s sramežljivimi pogledi po gospodih.

Milika izteza vrat in išče, kje bi me zagledala. Tudi ona je vesela in razžarjena. Zobje se jej leskečejo v smehu; mlad bogoslovec jej poskuša skromno dvoriti.

Z druge strani mi pojo v ušesa:

»Den'te me v črni grob,
liter na grob!«

In v istem hipu od sosednje mize:

»Odprite se, čepi,
odškrnite, pipe,
naj se meni vince
v grlo pocurlja!
Curljaj, curljaj, curljaj!
Curljaj, curljaj, curljaj!
Naj se meni vince
v grlo pocurlja!«

Nenadoma me pozdravi majhen grbast dedec, vabeč me ljubeznivo s kupico in stresajoč mi roko. V davkariji sem mu bil storil nekdaj uslugo, pa mi je hvaležen. Poleg njega sedi ženska v gosposkem klobuku, preko mize pa me gleda radovedno tuj gospod, ki se mu obeša za komolec mlada čedna deklica.

„Le sami pijte, Žampa! Jaz ga imam dovolj.“ — A pomočiti moram vendar ustnice v pijačo, da ga ne razžalim.

Predstavi me v strahoviti nemščini, s katero se sili z očitnim ponosom. Gospod je njegov brat, nekakšen uradnik — bržkone privaten — z Dunaja. Zviška mi poda roko in malo ironično se ozira na ves ta bučni vrvež. Ženska je njegova žena, trda Nemka; tudi otrok ne zna slovenski. In celo on se pobaha, da mu že malo trdo teče domača govorica.

„Kaj hočemo?! Če pride človek na Dunaj, mora pustiti trebuh ali slovenstvo zunaj. Še dva dečka imam doma . . . slovenščine tako ne bosta rabila.“

Jaz se čudim, da se mu je celo obraz potujčil. Nihče bi ne slutil v njem Slovenca. —

„Gospod kontrolor!“ — začujem v tem trenotku Miliko.

Omizje družic se je bilo dvignilo. Milika stoji že pri izhodu in mi namiguje. Treba se je torej preriti zopet nazaj.

»Mi pa ostanemo kakor smo b'li . . .«

pojo navdušeno na levi; na desni pa si glasno dopovedujeta dva kmetiška možakarja:

„S slovenščino ne prideš nanjč do Mure!“

„Še na mlin ne prideš z njo!“

„Moji otroci, hvala Bogu . . . Jaz sem skrbel in bom skrbel . . .“ —

Milika mi je prišla naproti:

„Kod pa se prerivate? Šele zdaj sem vas zagledala . . . Rajat gremo!“

„Plesat?“ — V gneči si dovolim, da jo primem krog pasu in stisnem k sebi.

„Gospod kontrolor . . . kaj delate? . . . tu pred vsemi!“

„Sklonite se malo, gospodična! Jaz bi vas poljubil.“

Ona se zdrzne in skrije smeh za robcem; z levico pa mi stisne roko in si jo pomakne pod pazduho . . . Ali slutiš že nevihto, ljubica? . . .

„Kaj neki mislite?! Plesat na primiciji!? . . . To je prepovedano! — Malo skakat gremo, mance lovit!“

„Midva se greva skrivat, gospodična!“

„Kako ste poredni!“ — Zopet mi stisne roko in me pogleda vroče.

Ob izhodu pa me vpraša tiho in v zadregi:

„Ali ste pozabili, da sva že pila bratovščino?“ . . . A ne čaka odgovora: „Pridite na travnik kraj gozdiča! Tam se zbiramo.“ — In steče v hišo . . .

Lopa se prazni, zunaj švigajo ljudje tja in sem, na vse strani. Rdeči in zaripljeni, nekateri že malo vinjeni, s kalnimi očmi in opotekajočimi se nogami. Ker je predaleč do gozdiča, se olajšujejo kar ob steni in med vozovi po kolesih . . .

Ferenc se odpravlja s kraljičino domov. Pokroviteljsko odgovarja novomašniku; za stariše, ki se mu sladkajo od obeh strani, se komaj zmeni.

Voz stoji naprežen. Godci se postavijo za njim, igrajoč odhodnico.

Elza, pretirano vzravnana, govori s Posegarjem:

„Konrad je ostal doma. Oba z očetom ne moreta od hiše. A mislim, da mu ni posebno žal.“

„Zakaj se vam tako mudi, gospodična?“

Svetnik in svetnica sta stopila ravno iz lope. Ona se oklepa svojega moža in išče Milana z lornjeto.

Posegar se obrne neopazno s hrbtom proti njej, ustnice se mu skrive.

„Vas ne mika rajanje, gospodična?“

„Otroške igre, morate reči!“ — se nasmehne ona zaničljivo.

„In rakete zvečer? Razsvetljava?“

„To bomo lepše videli od Pomočnice. — Ko bi vsaj teh hujskačev ne bilo, teh panslavistov! Poslušajte, kako rezgeče ta imenitni doktor Rupnik! Človeku je ogavno!“

Ivan se smeje z dvema družicama, katerih ena je resnično krasotica.

Posegar se namrdne:

„On misli, da je na Kranjskem. Saj ga še...“

Tu se sreča z mojim pogledom in se vgrizne v ustnico. Za trenotek me gleda zabodeno . . . Nenadoma mu zakliče svetnica:

„Milan, mi gremo na travnik. Pridi za nami!“

Svetniku je videti, da bi se rad od Ferenca poslovil. A gospa ga odrine proč; bržčas se boji, da bi ne mogla brzdati ljubosumnosti pred Elzo. Ob

oglu se še enkrat okrene in si natanko ogleda Milanov obraz . . .

Stotnik Wamberger je pristopil in naznanil novomašniku, da mora na skok k Ambrožu. Zvečer se zopet vrne. Zmenjeno ima tarok-partijo, konec mize je zaseden . . . Ferenc ga povabi, da se pelje do razpotja z njim . . .

Dr. Rupnik se je oklenil kmečke krasotice. Visoko, močno dekle je, kot mleko belih lic in hrepeneče črnih oči. Zmanevriral jo je od prijateljice proč, govori jej na srce in se pritiska z ramo k njej . . .

Dr. Mraz, njegov Hrvat, dr. Njivar, trije duhovniki se vnemajo v političnem pogovoru. Njih koraki so namerjeni na travnik.

Košak prihaja s svojo družbo iz lope, veselih lic, prepevajoč:

»Tu najboljše vino rase,
to ja vemo mi;
Bog ne vzemi naše špase
nam za grehe si!
Tisto pilko nam ofnajte,
kjer je brez vode!
Le nič dolgo ne koštajte,
naj le hitro gre!...«

Za njim pride Sever s svojo ženo in mladim ambroževskim učiteljem Breznikom.

„Ne greste plesat?“ — me podraži Severjeva gospa.

„Zakaj ne, milostiva? Pojdiva!“

„Saj nimate korajže... Vse odpustke bi izgubili!“

„Odpustke?“

„Ne veste, da dobijo primičarji odpustke? Po kaj pa ste prišli, če ne ponje?“

Breznik se zasmeje s škrbastimi čeljustmi:

„Ko bi bili odpustki na dekline . . . potem, kaj ne?“

„Dekline so odpustki! . . . Tako so bele in nedolžne . . . Gospod kontrolor si je že enega izbral . . . Jaz vse vidim!“

„Torej pa pojdimo k odpustkom!“ — pravi Sever. „Boste videli: ples je sicer prepovedan, a to rajanje je prav kot ples. Človeški duh je iznajdljiv.“

Travnik ni prevelik. Na levo prehaja po strmem obronku v gozd, na desno v zložno reber z vinogradom in sadovnjakom. Zadaj se vzdiguje nizek holmec. Na njegovem vrhu je dolga vrsta nasajenih drogov, zvezanih s prečnimi koli. Na teh je pribitih neštevilo malih deščic, ki mole vodoravno v zrak kot primitivni krožniki: priprava za razsvetljavo ob devetih; na deskah bo gorela smolovina.

Razgled je še precej odprt, čeprav že ni več daleč mrak . . .

Ljudstvo je že vse tu zunaj, pisano in šumno. Godba igra koračnico.

Dekleta rajajo po travniku v dolgih vrstah — nekak finale iz kadrilje. Časih zajamejo gospoda v svojo sredo in plešejo krog njega, da ga zamotajo v klopko, tesno kot bi jo z vrvjo nategnil. Tu se smehlja objemajočim ga dekletom z božajočimi

pogledi visoki lepi pater frančiškan; tam skače in se pripogiba in uhaja slamnatorumeni sobrat njegov, da ga dekline ne dobijo v mrežo. Zdaj se zaletava dr. Njivar, obkoljen od neprodirnih vrst, in poskuša uiti. Njegova gospa stoji ob strani s čemernim obrazom in gleda proč. Zdaj zopet cepeta debel duhovnik, majhen in širok, vzdiguje roke in maha z njimi, kot bi se potapljal, dokler res ne utone v pisanem vrtincu . . . Smeh in šale, vzkliki, vriskajoči in vriščeči, časih tudi prestrašeni in grozeči, uhajajo iz vrveža . . . Slavljenec gleda od strani. Mati ga drži pod pazduho; oče mežika naglo z veki, ginjen in ponosen na imenitno prireditev.

Bledo lice primicijantovo in njegova resnost se ne strinjata čisto z bučečo veselico.

Kmetiški mladeniči so razpršeni po travniku med vrstami. Nekateri gledajo grdo in ljubosumno, ker se čutijo premalo upoštevane. Drznejši se vsilijo med vrste in skačejo z deklinami; časih si dovolijo kak smelejši prijem . . . dekleta zavrišče in jih nažénó iz vrst.

Vse naklanjajo največjo pažnjo duhovnikom. Od posvetnih gospodov počaste le najodličnejše.

Ivan raja z njimi. Svojo krasotico vleče za roko in vodi celo vrsto. Zdaj teče ravno mimo gruče kmečkih fantov. Eden mu podstavi nogo, da se izpodtakne in skoraj pade . . .

„Hoho!“ — se zasmeje Severca. „Dr. Rupnik bo še tepen danes. Ta je bil njen fant, ki ga je izpodnesel.“ —

Na mali vzvišini zapazim Ciliko. Predpasnik je bila odložila. Roke drži prekrižane v naročju, izpod krila jej taktira nožica v rumenem čeveljcu.

Pri njej je Bratko. Velik in neroden, roke na hrbtu, zija po travniku, le tupatam se nagne k njej z besedico.

Ona se dolgočasi. Usta so jej stisnjena, obrvi spojene in povešene. Z generalskim pogledom opazuje prizorišče, od leve na desno in spet nazaj . . .

Jaz se jej skrivam za Severja. V prvej vrsti stojim med gledalci in lahko bi me videla. A nič mi ni ugodna navzočnost njena. Bojim se, da bi me ovirala pri Miliki in mi zmešala račune . . .

„Ali ste zapazili?“ — mi šepne Sever. „Nemci so večinoma odšli. Rupnikov nastop jih je razžalil. Nekaj tujcev je še tu, z Dunaja in iz Gradca. Saj so po večini domačini; a kdor obleče enkrat trdo srajco v mestu, se nam izneveri. Je vse zastonj!“ —

Gospa Melanija ima že vendar zopet Milana pri sebi. Nestrpnost jo je minila. Z lornjeto opazuje rajanje in se smehlja navihano; a vsak trenotek se ozre s skrbjo na svojega ljubimca, če je že zopet ne izdajajo njegove izbegavajoče oči . . .

Profesor dr. Janko Mraz stoji v ospredju. Z bombastičnimi kretnjami razlaga nekaj svojemu Hrvatu. Njegova lepa brada plapola ob hitrem gibanju, kalabrezar mahota v velikih lokih . . . zdaj mu pokaže kam v daljavo, zdaj po travniku na pestre gruče, zdaj zopet na kako bližnjo cerkvico . . .

Nenadoma pridrvi naravnost proti meni vrsta belih vil — z Miliko na čelu. Ona me zgrabi za roko in me potegne za seboj, da bi me vlovila v svoj kolobar. Tesno se pritiska k meni; sapa jej pojema v smehu; na drgetu njenega telesa čutim, kako že hrepeni, da bi naju ovijajoča klopka čim hitreje prižela čisto blizu . . . čisto blizu . . .

„Zdaj pridejo odpustki!“ — je vzkliknila Severjeva gospa.

Mene pa popade strah, da se izpozabim in se zagrizem v Milikine ustnice, ki gore pred mano, bruhajoče njeno vroče poželenje v plamenih vame. Naglo skočim pod rokama bližnjih dveh deklet iz kolobarja in stečem — Miliko in celo vrsto za seboj — po travniku navzgor . . .

„Zdaj že gre z odpustki!“ — še slišim smeh Severjeve za seboj.

Drvim ob robu gozda . . . Milika je zasopla, rada bi se mi iztrgala . . . Hipoma zapazim, da je cela vrsta odletela in ostala zadaj; samo Miliko še vlečem za seboj. Z drznim skokom planem v gozd navzdol . . . tam se sesedem pod grmovjem — z njo v naročju.

„Zdaj si moja, ljubica!“

Najina usta se vsesajo druga v druga . . . prešla bi mi zavest od zasopljenja in strasti . . .

A bele vile so že za nama . . . smeh se bliža . . . Milika se mi iztrže in skoči v srečnem hihitanju zopet na plano.

„Ta nesnaga!“ — mi zažuga vsa razgreta, oziraječ se za menoj. „Čakaj!“

Dvema družicama se obesi za lakti in se vrača smejoč se in sopihajoč po travniku nazaj do družbe. —

Rupnik je bil ravnokar zajel profesorja Mraza v kolo svojih deklet in ga obkrožil s širokim mnogorednim belim vencem.

Mrazove roke mahedrajo v zraku iztegnjene in plavajoče v pobesnelem blagoslavljanju. Njegov kalabrezar odskakuje na glavi Rupnikove krasotice.

„Govoriti! Govoriti!“ — vpijejo dekleta.

Ivan prinese stol in mu ga poda preko glav cvetočega oklopa. Gledalci pridejo počasi bližje. Ivan razglaša živo:

„Gospod profesor doktor Janko Mraz govori!“

Govoril je bil tudi po obedu in nazdravljal ženstvu Slovenskih Goric, ki rodi može imenitnike, duhovske in posvetne, in napijal slavljenčevi materi. Ljudstvo je spoznalo v njem govornika — umetnika po milosti božji, navdušenega in navdušujočega ...

Z razprostrtima rokama se obrne proti jugovzhodu, da se mu vzdigne surka ob straneh kot razpolovljen zvon. Brada se mu dvigne vodoravno, rdeča usta počijo kot zrela črešnja:

„Sestre moje drage, vile teh goric! Tam iz soseščine ljutomerske vas pozdravlja danes druga sestra; sestra, ki vam je rodila brata velikana, da

je zasanjal preko Ivanjčice in Kalnika, ki nas pozdravljata in vabita. Tam je ideja Slovenskih Goric. Tja gre naša pot. Za teboj, Stanko, sin domači, sokol sivi, svoboden ko ptica! V narodni noši si hodil tod, v bregušah, če te je zatekla ploha in te premočila; drugače pa v rdeče podšiti surki, z ilirsko crven-kapo in — dolgo brado!“

Oči mu sijejo od navdušenja. Lasje mu padajo na čelo in po licih, da si jih mora vsak trenotek počesati s prsti nazaj na teme in na tilnik. Njegova lepa dolga brada valovi zanosno v harmoniji s kretnjami njegovih mašujočih rok. Glas mu doni v mogočnem patosu; vzplapolava in prasketa v plamenčkih, ki se ljubkujoče ližejo; pa bukne zopet kvišku kot ognjeni jezik, cvrkutajoč, porazujoč . . .

Prerok govori; apostol novih ciljev, nove vere. Govorništvo mu je umetnost; sredstvo in orožje, brušeno in kaljeno, dovršeno v najvišjej meri. Proroštvo mu je cilj, namen življenja — ideja Stankova.

„Za teboj, Stanko, sin domači . . . v Zagrebu . . . zvest tradicijam svoje ožje domovine . . . Ilir iz Štajera . . . Zagreb blizu, Ljubljana daleč . . . Sin domači hrvatsko-slovenskega sveta, končno na visokem mestu vseslovanskega shoda . . . Slovenija sama pa, je rekel, ne bo redila svojih kraljev, svojih literatov; zato se ji je združiti s Hrvatsko . . .“

„In postal je renegat!“ — zakliče dr. Rupnik.

Peruti se povesijo govorniku, s prestrašenim začudenjem pogleda doli na krakajočega gavrana . . .

„Ako je Vraz iz svojega zavičaja prešel v Zagreb, ni bilo to večje uskoštvo, nego bi bilo, ako bi bil prešel v Ljubljano. To je ideja Slovenskih Goric. Zemljaki, če hočete biti zvesti svoji zemlji, vam morajo oči trajno biti obrnjene proti kraljevemu Zagrebu, kjer je živel in umrl vaš Stanko. — S Stankom v srcih — na njegovo pot! Ve pa, sestre moje drage, vile teh goric, dajte življenja vojski Stankov, ki bodo sanjali tja preko Ivanjčice in Kalnika, ki nas pozdravljata in vabita . . .“

Navdušenje zagrmi po travniku, ploskanje in vzhičenje ganjenega ljudstva. Slišalo je govornika, ki zgrabi za srce in vleče za seboj; videlo je umetnika po milosti božji . . .

Solnce zahaja. Zadnji žarki poljubujejo vrhove Slovenskih Goric, ki zardevajo od sramežljivega veselja. —

„Kakšno bo letos vino, gospod Košak?“ — zakliče med večerjo starejši frančiškan.

„Kakoršno nam Bog da!“ — se namuzne ogovorjeni.

„Torej kislo?“

„Kakor je njegova volja!“

„Lani ste pa dobrega pridelali!?“

„Saj še smo! Ni bilo slabo!“

Ljudje se smejejo. Kadar je namreč vino slabo, ga je Bog dal; kadar pa je dobro, so si ga sami pridelali . . .

Košak zapoje:

»Veselimo se, bratje, da se vidimo!
Žalost nas obide, gda razidemo.
Ta vesela kompanija tega ne dovoli,
Kranjska, Štajerska dežela tega ne dovoli.
Prelepo ime Jožek, Bog te naj živi!
Vzemi glažek v roko, sladko se napij!...«

Učitelj Breznik vstane in napije svojemu županu. V nerodnih stavkih pripoveduje, kako si je Košak iz nič ustvaril imetje, s trdim delom, z žulji svojih rok; slavi modrost njegovega županovanja in dobroto njegovega srca . . .

Košaku stopijo solze na trepalnice. Mišice na licih se mu trudijo, da bi ne zapadle joku ginjenosti . . .

»Živio, oj živio,
živio na svet'!...«

Rupnik šepne Brezniku:

„Ali ste Košakov tajnik?“

„Da. In knjigovodja posojilnice.“

„Čestitam! Remuneracija ne bo premršava. — A kje imate danes Lukovjaka, nadučitelja?“

„Lukovjak in farji . . .!?“ — se zasmeje s svojimi škrbinami. —

Tu se približa Rupniku profesor doktor Mraz in sede k njemu.

Še zdaj je ves razgret in rdeč, poten po obrazu in telesu, popolnoma hripav od govora.

„Vi ste me nekaj motili!“

„Hahaha!“ — se zakrohoče Ivan. „Škoda, da vas nisem zmotil!“

Zdajci sta v debati o ilirskem preporodu.

„Slovenski narod sam za sebe ne pomeni nič.“

„Kolikor je samozavesti v narodu, toliko pomeni. Kolikor je kulture v narodu, toliko pomeni. Kolikor je volje za obstanek v njem, toliko pomeni. — Vsega tega imamo Slovenci več nego Hrvatje.“

„Nam manjka mnogo atributov popolnega naroda; nimamo n. pr. nikjer notranjega uradnega jezika.“

„Saj tudi svojih uradov skoraj nimamo. Kaj podjarmljen narod ni več narod?“

„Precenjevati se ne smemo!“

„Podcenjevati se ne smemo! Mi povzdigujemo vse hrvaško, samo zato, ker je hrvaško. Slovensko pa preziramo, čeprav je mnogokrat neizmerno višje.“

„Preziramo se, ker smo majhni; a majhni ostanemo, dokler se bomo prezirali.“

„Nehajmo se torej prezirati, pa nas tudi Hrvatje ne bodo več prezirali. Enak enakemu podaj roko — Slovenec in Hrvat!“

„Vi ste torej vkljub vsemu tudi pristaš zajednice?“

„Poštene in iskrene, ne podrepniške!“

„Ampak glejte: če bi se vsi kranjski pisatelji za izobražene kroge — Čbeličarji — že v tridesetih letih poprijeli srbohrvaščine, bi bilo Slovanov po

Koroškem in Štajerskem sicer nekaj manj, a južnih Slovanov z enim knjižnim jezikom bi bilo več.“

„A Stanka II. bi ne bilo.“

„Saj bi ga ne bilo treba!“

„Mesto njega bi sanjal danes Nemec preko Ivanjčice in Kalnika.“

„Tradicije Slovenskih Goric kažejo proti Zagrebu. Naši študentje v Varaždinu . . . Župnik pri Sv. Križu . . . Danjko . . .“

„Vkljub tradicijam bi se ponemčile, ko bi jih ne bili priklenili Kranjci.“

„Abzug, Krainer!“ — se zadere pri sosednji mizi Werbnigg.

A že je ceremonijar pri njem, da ga miri.

„Naši kmetje o Kranjcih niso hoteli ničesar slišati. Še pred osmimi leti mi je eden rekel: Kaj bomo mi s Kranjci vkup! S Kranjci ni nič!“

„To lahko tudi danes slišite!“ — se oglasi Sever. „Sugestija nemškutarjev. Evo!“ — pokaže Werbnigga. „Ljudstvo hrepeni na sever — k Nemcem. Hrvate zaničuje; Kranjca sovraži — iz zavisti, da je svobodnejši. Oboje izkorišča in podpihuje štajercijanstvo.“

Rupnik očita Mrazu nezaupanje v slovensko moč.

„To — vi bi rekli: — nepouzdanje v lastno jakost je naša bol, slovenska bol. Hvalisanje, občudovanje vsega tujega; zavist in neprijaznost nasproti domačim vspehom.“

Mraz poveličuje Hrvate v primeri z nami, Ivan ugovarja.

„Enega samega Prešerna, enega samega Župančiča ne dam za vso armado hrvaško-srbskih pesnikov!“

Mraz se navdušuje za melodijoznost hrvaškega jezika, slovanske italijanščine, — Ivan ugovarja.

„Hrvaški jezik je okoren. V pesmi se upira ritmiki naglasek. V umetno formo ga ne obrzdaš. Zato je oblika samo za oči, na ušesa ti bije goli nemelodijozni patos, brez ritmike, brez rim.“

Petelina nadaljujeta debato. Jaz je ne poslušam dalje. Severja še slišim, ki se vtakne:

„Potreba teh prepirov, možnost teh prepirov, ti prepiri sami — so že slovenska bol, gospoda! Nehajte! Bodočnost nam prinese sama, kar nam gre. Zdaj pa na delo, da si bodočnost sploh zagotovimo!“ —

Košak prepeva:

»Ta vesela kompanija tega ne dovoli . . .«

Ni ga še minila ginjenost. Časih si otare solzo iz očesa, petje mu prekine pridušen stok . . .

Zabava je bučnejša nego po obedu. Ljudje so veselejši, a razbrzdanosti ni videti. Zdi se, da krote nagone in se vzdržujejo nezmernosti.

Čakata jih še dva dneva popivanja, pojedin in veselja. V ponedeljek se pelje celi korzo pestrih voz v sosednjo faro k Sv. Jerneju. V cerkvi opravijo slovesnost, primicijant mašuje. Potem se okrepčajo v krčmi, če jih ne povabi in pogosti kak novomaš-

nikov sorodnik. Popoldne se vrnejo k Ambrožu v veselja dom. — V torek k Mariji Pomočnici z istim vsporedom. — Ni čudo, da se brzdajo in hranijo moči za velikansko delo radosti, ki jih še čaka. Saj nazadnje so izmučeni in skrokani dovolj, da odnesejo domov več spominov na veseljačenje, nego na cerkveno slavnost samo. —

„K razsvetljavi! K razsvetljavi!“ —

Septemberski večer je precej hladen. Z žeblja snamem svojo pelerino in se sporazumem z Miliko preko miz s kretnjo in pogledom, da si vzame tudi ona ogrinjalo.

V tem trenotku zagledam Ciliko — pri svatovcah sedi — in nekaj me zbode v prsih. Njen bledi obraz je kot okamenel; mukoma upira oči tja nekam v steno; in vendar čutim, s kako krčevitostjo je zasledovala moj dogovor z Miliko . . .

Vse zapušča sedeže in odhaja proti travniku. Samo koncem mize ostane družbica pri kartah. Stotnik Wamberger se je bil zakasnil pri večerji. Svoj stari sedež in našo družbo je pustil na cedilu, sedel je takoj na oni kraj med soigralce v črnih suknjah. —

Zunaj je tema, da je komaj kaj razločiti . . .

Milika hlastne po moji roki in me pogleda žejno, koprneče. Oklene se me pod pazduho in se pritisne k meni.

Čez razsvetljeni prostor pred vhodom v lopo smukne Cilika — naravnost proti nama. Videti naju še ne more: a išče naju, to jej berem z lic.

K sreči se pojavi hipoma pred njo Posegar, ki jo zgrabi drzno za oba komolca in potegne k sebi.

„Ne iščete mene, gospodična?“

„Ne!“ — Oči jej trdovratno prodirajo temo.

Jaz se skrijem z Miliko za par ljudi; radi gneče ne moreva takoj naprej.

„Kdo je presrečni?“ — vprašuje Milan glasno.

„Milan! Milan! Mi se odpeljemo!“ — se javi zadaj gospa Melanija. Zapazila ga je in že ga vleče za roko.

K Ciliki pa plane bogoslovec-ceremonijar:

„Tu ste, gospodična! Jaz sem vam obljubil, da vas popeljem k razsvetljavi. Pojdiva! Vse je že pripravljeno. Nekaj raket imam kar v žepu; spotoma jih zapaliva.“

Ko gresta mimo, me Cilika zagleda... obstane za trenotek kakor v sanjah . . . on pa jo potegne dalje:

„Hitro, gospodična! Glejte, smolnjake že prižigajo!“

Medla luč se razprostre po travniku. Ogrodje na vrhu je razsvetljeno. Luči na lesenih deščicah so razporejene v podobi velikanskih črk: IHS.

Prva raketa vzplamti na travniku in švigne strelovito proti nebu . . . pok . . . roj svetlih isker se usiplje iz razletele zvezde in ugasne v temi . . .

Tuintam zasikne v lepem loku nad množico bengalična užigalica, da zblisketavajo v ščemečih barvah obrazi, roke in obleke, naočniki, verižice, nakit in svetli gumbi — srebrni ali školjkasti — na

baržunastih telovnikih z všitimi pisanimi rožicami, kakor jih nosijo nekateri, doma od južne Pesnice . . . Tam zasije iz teme vrsta belih vil . . . zasije in ugasne kot utrinek zvezde na večernem nebu . . . Tu razsveti sladka luč gručo črno oblečenih gospodov, nenadejano in skrivnostno, da bi smatral njih stikajoče se glave za posvet zarotnikov, ko bi ne bili njih obrazi tako brezskrbni in veseli . . .

Godba igra pod gričkom, ljudstvo se zgrinja k njej.

V senci košate črešnje objamem Miliko in jo poljubim, ves prevzet od pohotnosti:

„Milika . . . ti sladka! . . . ali te odnesem nekam?“

Ona se mi zagrize v ustna v ljutej strasti . . . pa me izpusti in šepne brez glasu:

„Pojdiva k Ambrožu!“ —

Tu naju sreča dr. Njivar:

„Niste videli moje žene? Jaz bi že rad odšel!“

„Pri hiši poleg voz vas čaka. Saj je že napreženo!“ — se mu zlaže Milika.

On jo vščipne v lice:

„Od vas puhti življenje, gospodična!“ — Prsti se mu skrečijo, zobje zaškrtajo: „O ta pohlep mladosti, ki vgrizne brez pomisleka magari v strup!“

Milika se odmakne malo:

„Gospa je že nestrpna, gospod doktor!“

Stisne nama roki in se poslavlja:

„Vaše brezobzirno zdravje mi ugaja, gospod kontrolor! Prav imate! Uživajmo sedanjost, naj gre spat preteklost! Bodočnosti pa itak nimamo v oblasti.“

Za hip me strese groza ob spominu na preteklost, ki je meril nanjo . . . A Milika se zopet stisne k meni, vonj njenih las mi objame čute . . .

„Izgubljenec!“ — šepne za zdravnikom. „Vedno samo išče. Išče, išče . . . ker ima doma preveč . . .“ —

Rakete prasketajo z vrha in pokajo pod nebom . . . Ognjena kolesa se vrté in šumé blazno, pršeč in razsipavajoč žarečo meglo — iz začaranega mlina . . .

Ivan pride mimo s svojo krasotico, ki se mu upira, bojazljivo oprezajoč naokoli. Deset korakov zadaj tihotapita dva kmetiška mladeniča, stisnjenih zob, napetih mišic . . .

Izza bližnjega grmovja je čuti šepetanje in hihikanje, časih pritajen poljub . . .

Nenadoma obstanem in zadržim spremljevalko v senci . . . Par metrov proč se je bila ustavila Cilika. Svetloba goreče smolovine jej bliščí v oči, ki preiskujejo v skrbeh in strahu sence pod drevesi. Moj nagelj jej žari v laseh . . .

„Pojdiva kar skozi les!“ — šepnem Miliki.

„Dobro. Kar na levo!“

In skokoma jo ubriševa navzdol . . .

Zadnji trenotek se mi je zdelo, da se je pojavilo poleg Cilike Bratkovo vodeno oko. Strah, da

naju je bil zalotil in da bi naju mogel zasledovati, mi podžge korake. Dračje nama poka pod nogami in naju podi naprej . . .

Na cesti spodaj se ustaviva. Milika se mi nasloni na ramo v veselem smehu:

„Kako beživa! Ali sva kje zažgala?“

„Ti si zažgala, ljubica!“ — Stisnem si jo k prsim in jej hitim poljubljat oči in usta.

„Kako ti utriplje v prsih! Dalje, ljubček! . . . Greva, kakor gre vihar . . .“

Vrhu klanca se prikaže nejasen obris temne postave . . .

„Bratko!“

Morda je bil res. Slutnja mi je pravila, da mi mora biti za petami.

Milika me potegne s ceste in zdirja z menoj kar povprek čez njive in čez travnike, čez potoček spodaj, na drugi strani zopet po bregu gori, po lesu, skozi sadovnjak in med vinogradi — k Ambrožu . . .

Do šole sva dospela kakor veter . . . in v njeni sobici je izbruhnila nevihta . . .

Ponoči stopim za hip k oknu in odgrnem malo zastor . . . Mesec je bil izšel, trg pred šolo je precej razsvetljen.

Tudi tja pod lipo je segla mesečina . . . In tam sloni — velik in neroden — naočniki se mu blišče — najbrže se ni zavedel luninega vzhoda — Bratko.

Milika se smeje poleg mene . . . Za trenotek jo obvlada ganjenje . . . pa zamahne z roko:

„Norček!“ — Ploskne me po prstih, da izpustim zaveso in me objame čvrsto . . .

V objemu sva zaspala . . . Bilo je že pozno . . . Zdajci zažvenkeče šipa . . . vdrugič . . . vtretjič . . . Kamen pade v sobo . . .

Bratko naju je pozdravljal.

XV.

Noč nevihte je minila. Oklestila mi je perje in mi ohladila kri. Upalih lic, utrujen in zasopljen, znoj na bledem čelu, šibkost v kolenih sem se vrnil k Sv. Jedrti — pozno zjutraj, prepozno skoraj za urad.

Premišljal sem, ali naj grem spat . . . Nekaj mi je reklo: pojdi v službo! — Ali imaš težko vest, prijatelj? Ali nisi že preveč grešil na račun Schabotove prijaznosti? — Za to prijaznost bi se bil moral oddolžiti s političnim podvrženjem; vsaj izogibati bi se bil moral politično izpostavljenih oseb in prilik za politična očitovanja. Ti pa . . . ali nisi zadnje čase kot nalašč iskal slovenske družbe in se izogibal nemške? Ali nisi šel izzivat z Rupnikom po kmetiških gostilnicah? Ali ne prihajaš ravno od slovenske slavnosti, kjer si se udeležil demonstrativne manifestacije proti nemštvu in nemškutarstvu? — Nikar si ne domišljaj, da „merodajni krogi“ ne poznajo tvojih potov! Vohunstvo in denuncijantstvo je urejeno v tej provinciji uskoštva že samo po sebi, po svoji naravi sami. Prebežniku je povsod na tem, da ob vsakej priliki dokaže svojo zanesljivost. Odpadniku je povsod na tem, da uide zasluženemu

zaničevanju z izpričevanjem svoje hasnovitosti. Zato je poturica hujši od Turčina. Zato je poklerikaljen svobodomislec brezobzirnejši bojevnik za svoje črne cilje nego pristen pobožnjak. Zato je tudi Štajerci-janec strupenejši slovenožerec od nemškega volka samega . . . Zato ni treba Löschniggu in Schabotu in Kukowtzu in vsem tem nemškim generalom, ki so tudi sami odpadniškega kova, nikjer vohunov in ogleduhov, — nemškutarčki prihajajo sami, da se priliznejo z ovadbo. — Pomočniški Šrul — bržčas tudi mastni stražmojster, naduti Borovič in lepi Čeh — so me že brez dvoma zatožili pri Ferencu, pri Löschniggu in Schabotu. Posegar me je na vse zgodaj obrekoval in črnil s svojim prezirljivim na-smehljajem, za katerim skriva nevoščljivost. Njega sploh jezi ta diplomatična prijaznost, s katero hodijo krog mene, to zaupanje, da me pridobe na svojo stran. Po njegovem mnenju bi me morali prijeti za ovratnik, dvigniti me v zrak in me treščiti ob tla: — Zdaj ven z besedo! Če nisi z nami, te poman-dramo kakor ščurka! — Generali pa so prisiljeni, izrabiti ovadbe, dosledno in okrutno; saj je tudi njim na tem, da dokažejo svojo nemško vernost in stanovitnost . . .

V uradu me dočaka presenečenje.

Najrajši bi se bil poniglavo prihulil do svojega prostora, naslonil glavo na komolec in zadremal. A že ko vstopim, me iznenadi svečanostna zunanjost obrazov in oblek . . . Ob ograjo se naslanjata davkar in tuj gospod, obadva črna in salonska. Sormann in

Posegar — tudi v črnem — slonita pri svojih mizah, prekrižanih lakti, z uljudnim pričakovanjem zroč v neznanca. Iz sosednje sobe me zagleda eksekutor in plane prestrašen z rokama: čudi se mojim blatnim čevljem in zamazani obleki.

Davkar me prime za roko, sladko kakor vedno, me ogleda od zgoraj dol, ukor v očeh, in me predstavi s hinavsko škodoželjnostjo, ki mi je nova, da mi zagomazi po hrbtenici:

„Vi niste vedeli? — Moj naslednik!“

Loschinski se mi pokloni resno, brez smehljaja. Samo za hip se srečata pogleda: — v njegovem berem užaljenje zaradi moje zanemarjene zunanjščine, ogorčenje nad zamudo . . .

Ves zmeden se skušam opravičiti . . .

On zamrmra samo:

„Me veseli!“

Ugodno se nasloni zopet na ograjo, pogleda malomarno na uro in skozi okno, pa nadaljuje pogovor s Schabotom.

Iz Posegarjevih oči blešči sovražno zmagoslavje . . .

Jaz stopim k svoji mizi — in naenkrat me zgrabi jeza:

Kaj pa hočejo od mene? Davkar!? Prava reč! Dela se kot bi bil minister!

Srdito se ozrem po Milanu:

„Nekolegijalnost je ponižujoča za uradnika!“

On se zgrozi nestrpno in hoče odgovoriti, a se ozre samo na novega šefa za varstvo in pomoč.

Ta sklone glavo in pogleda široko odprtih oči iznad ščipalnika, ki ga popravlja s počasno kretnjo:

„Gospodje . . .“

Zardim in vzkliknem:

„Lahko bi mi bil povedal, da pride novi gospod šef!“

„Ali sem jaz njegova pestunja?“ — se zasmeje Milan.

Loschinski me še vedno gleda vprašujoče . . . in jaz zardim še bolj:

„Včeraj sva bila skupaj. Lahko bi . . .“

„Niti besede nisva govorila. Gospod kolega se je bolj zanimal za takoimenovano nemško bol . . . in . . . no seveda: tudi za kaj lepšega! To mu beremo z obraza.“

Jaz zaškrtam in hočem planiti . . . A novi davkar mi zamahne z roko in se mi približa — počasi, krčevito stisnjenih ust — roko mi težko položi na ramo . . . Ustrašim se, da me vgrizne, da me zmane . . . On pa mi pošepne na uho:

„Pomirite se, gospod kontrolor!“

In vendar čutim, kako je siloma premagal strast, ki je hotela bruhniti iz njega . . . Kakšen človek je to? Divjo jezo, nebrzdane nagone mora imeti v sebi . . .

„Pomirite se! . . .“ — pa se odstrani zlagoma, popravljajoč si zopet ščipalnik.

Posegar se ziblje v ramah in se mi smehlja ironično . . . Sormann me gleda ukazujoče . . . Tudi Schabotov pogled puhti odkritega sovraštva . . .

Objame me slabost . . . bojim se, da omedlim . . . Hitro vstanem in se poklonim obema šefoma:

„Oprostite! . . . Dovolite, da se odstranim! . . . Ni mi dobro . . .“

Schabot je v trenotku zopet ljubezniv. Spremi me do vrat in mi prigovarja, naj ležem in si odpočijem. Loschinski gleda stran. Postruschnigg pokuka iz svoje sobe in mi pomigne z glavo veselo in prebrisano . . .

Pozno popoldne se nenadoma vzbudim. Zvoki klavirja odmevajo po hiši. —

Prva misel je: Loschinski! . . .

In Schabot? — Kanalja me je bržkone nalašč navajal k zanemarjanju dolžnosti, k nerednostim v uradu . . . da bi me nekdaj imel v rokah. — Njegov naslednik bo seveda še mnogo brezobzirnejši.

A gospodje se temeljito motite, če mislite, da bo Arnošt skakal na vaši vrvici. Dobro, pa se udarimo! Če me premeste, — jaz sem zadovoljen. Povsod se da živeti; celo med gornještajerskimi golšarji. —

Odkod igranje na klavir? — Ah, Mela! Melica je tudi že prišla?

Počasi se odpravim. Šel bi po prstih, da me ne slišijo . . .

A po hodniku šeta Belna. Vidim, da čaka name že ves čas.

„Ali slišite? — Jaz sem mislil: vi bi lahko peli. Vi ste imeniten pevec; in Melica tako izvrstno spremlja!“

Nerad grem z njim. Slabo sem razpoložen in len . . .

V sobi je polumrak.

Gospodinja se umakne v senco. Iz teme se jej svetijo oči . . . njen prodirajoči pogled mi ni prijeten.

Drobceno dekletce sedi na stolčku pred klavirjem. Dvoje vitkih rok, ogromna frizura črnih las, minuciozno fin profilček, pleča odeta z belim volnenim šalom . . .

„Melica! Ozri se, Melica!“

„Samo trenotek, papica!“

S patetičnim akordom sklene valček, ki ga je igrala; poskoči malo afektirano; klecne komaj vidno; se dotakne mojih prstov in se zavije tesno v ogrinjačo.

Začudim se, da je mnogo večja, nego se mi je zdela sedeča. Vitka je in sloka, vendar lepo okroglih bokov in napetega oprsja.

„Gospod kontrolor ste spančkali? Maček, maček, aha!“ — začne takoj veselo. „Ste se lepo imeli na primiciji?“ — Vprašujoče se ozre po materi, zakaj ne stopi bližje.

Berta vzdihne pritajeno in pride k nam:

„Na primicijah je zmirom kratkočasno. Kjer ni greha, je dosti smeha.“

„Ni greha?“ — se začudi naivno Mela.

„Polno greha, — a ne velja. Kaj pa misliš: toliko duhovščine, pobožnosti!? Gospod kontrolor ti morda celo odstopi nekaj odpustkov!“

Malomarno sloni pri mizi, užaljeno zavitih ust in me gleda radovedno izpod oka. Lica so jej rdeča, mreža modrih žilic jih preprega; trebuh jej stoji naprej, roki ima sklenjeni na njem . . . Tudi njena frizura je ogromna, najmodernejša.

Mela se zasmeje:

„Vi gledate frizuro? Ali ni kot nalašč izmišljena za mamiko?“ — Pa jej popravlja s prsti lase.

„Beži, beži! Kaj bo zame — za staro babo?!“ — V zadregi me pogleda: „Komaj je stopila v vežo, že sem morala sesti, da me počeše.“

Mela tleskne z dlanjo v zgražajočem se navdušenju:

„Kako se zanemarjajo ženske na deželi! . . . To je neverjetno: — ni sfrizirana, napol oblečena, v ostudnih šlapah, lica raskava . . . Človek ne razume . . .“

Njena ličeca so gladka in napeta — kakor zrelo jabolko —; oči so lepe, črne, malo brezizrazne; živahna je, zabavna hoče biti . . . a vse nekoliko prisiljeno. Preprosta deklica, ki bi rada igrala damo fine družbe. Hlad veje od nje. Ko bi vgriznil v tista sočna ličeca, bi čutil, da so mrzla kakor jabolko . . .

Berta me gleda od strani, prežeče in dvoumno. Ponosna je na lepo hčerko; rada bi videla odsev priznanja. Hkrati pa jo tare skrb, da mi ne bi ugajala preveč; bojazen, da jej hči ne prevzame ljubčka...

Belnovo vedenje mi vzbuja sum, da me lovi za Melico. Tudi Berta mora slutiti... Zato stoji na straži, potuhnjeno, pričakujoče...

Poslovim se.

Mela mi poda roko; a jo s tako naglico zopet umakne, da se zasmejem sam pri sebi: Dekle se zaveda svoje lepote in namiguje koj začetkoma, da je zabranjeno intimno bližanje. Dvoriti mi smeš, moj fantek; drugače pa: pet korakov proč in kar se da spodobno! Mi smo dama, fina dama! —

Berta je nezaupna, rezervirana...

Belna pa mi šepne zunaj:

„Saj ni bolna Melica! Kaj še! Zdrava je kot rožica... vsa cvetoča... Kadar imate čas, gospodine... Mela imenitno spremlja!“

Zvečer se prikrohoče k Seljaku dr. Rupnik — ves oblepljen z angleškim obližem. Rame drži postrani, v hrbtu se obrača le s težavo. Obraz pa se mu reži — kot navadno po vsakem mačku.

„Hotel sem doma ostati, a ne vzdržim. Hahaha... saj to ni sramota! Batine sem dobil. Ho — Janez, to pot si jo iztaknil!“

Zapeljaval je na primiciji svojo krasotico po vseh pravilih znanosti. Zvečer jo spremlja proti domu. Ona se mu brani... bolj iz bojazni, da bi jo kdo

videl, nego iz pomislekov na zvestobo svojemu izvoljencu. Oprezno se ozira na vse strani in se hihiče v robec. Vroča je in razigrana. Ljubkovanj mu naravnost ne odbija, a sama jih ne vrača. Ko bi bila prilika ugodnejša, bi se mu bila udala . . . Ivan je prepričan.

„A prilika — hahahaha — ni bila ugodna. Bogme, ne! Ho, Janez, to pot si jo iztaknil!“

Pred hišo se dekle še enkrat ustavi in opreza naokoli. Zaheheče se od pridržane radosti in ga pogleda z dekliško nagajivostjo izmed trepalnic:

„Zdaj morava nazaj. Jaz nimam ključa.“

Ivan je ravno — ves blažen zaradi srečnega naključja — zapazil, da ni še nikogar doma . . . ko plane ona nenadoma:

„Bežite!“ — odklene vrata in izgine v hišo.

„Jaz pa že imam svoj del po grbi . . . Lop po grbi, Janez! Hohoho! Kdo bi ne bežal?“

Zakadi se proti plotu, izpodtakne se in pade, skoraj da podere plot, zapazi leso in skoči čez . . . napadalec vrže kol za njim in ga zadene v hrbet . . .

„Zgrudim se . . . jav — ali mi je zlomil hrbtenico? Praske po obrazu so od plota . . . Falot je ravno smuknil skozi vrata. Ona ga je sprejela s svečo v roki, skesana in objokana . . . No — Janez, beži! Naj se zbogata sama! Hahahaha . . . tu sem jo iztaknil, tu sem jo iztaknil . . .“

„V nedeljo greste vasovat, seveda?“ — ga podraži dr. Njivar.

„Hahaha . . . če bo že hrbet zdrav! Ampak — tepen fant!? — Pri tej sem jo polomil. O Janez, kako si jo polomil!“

A rezgeče se veselo, kot da je bil napravil junaštvo in si ne bi bil nabrusil pet . . .

Družba ni posebno razpoložena za smeh . . . Tudi Ivan se nenadoma zresni:

„Da, gospodje! In volitve? — To me je bilo prignalo sem.“

Pogovor je takoj vsestranski, razburjenje je veliko.

Reklamacijski odsek občinskega odbora — z namestnikom državnega pravdnika, upokojenim žandarmerijskim stražmojstrom Wutschnigom na čelu — je bil zavrnil brez vsakega utemeljevanja kratko-malo vsak slovenski ugovor, čeprav je bila njega upravičenost jasna. Slovenci so se zgražali in so rogovilili; po časopisih so se pritoževali nad zlorabo uradne oblasti; Wutschnigu so pretili z ovadbo, da krši in tepta postave, — on, ki bi jih moral kot državni pravdnik varovati! A ravno brezprimerna nesramnost njih nastopa; brezobzirna odklonitev vseh slovenskih reklamacij, brez vseh razlogov, brez najmanjše sence kakega utemeljevanja; kretnja ošabnega despota, ki ne pozna moči in roke nad seboj — je bila porok Slovencem, kako varne in brezskrbne se čutijo gospodje pod nadzorstvom c. kr. okrajnega glavarstva. In da nemčurska megalomanija ni brez podlage, jim je bilo že znano izza bojev za

javnost nemške šole, ko se je gospod glavar pl. Schwarz postavil z občudovanja vredno energijo za prospeh ponemčevalnice.

Slovenska jeza je bila torej onemogla. A natihem niso obupavali: — Naj le ostane v prvih dveh razredih prvotnega imenika — 7:5 in 11:15 — pa še vedno lahko nosijo pokonci glave!

Danes je naenkrat priletela bomba in se razpočila . . .

Konečni volilni imenik je bil pravomočen . . . in dr. Žižek je zbesnel, ko ga je pregledal.

Nadejali so se bili, da Nemci svojega imenika, ki so ga sami sestavili in predložili, ne bodo bogvekoliko izpreminjali. Tekom reklamacijske dobe so tudi res le par nebistvenih stvari prijavili. Zdaj pa je postalo mahoma jasno, da je bil namen prvotnega imenika samo premamiti Slovence in jih zazibati v brezdelno zaupljivost lahkovernega sanjaštva. Tudi zavračanje slovenskih reklamacij je bilo le zato surovejše nego treba, da je maskiralo zavratno rokovnjaštvo, ki so je pripravljali v zasedi.

Tik pred sklepom roka so vložili celo kopo reklamacij, katerih noben Slovenec niti slutil ni.

Zdaj pa je naenkrat nesreča tukaj — nepopravljiva, neizbegljiva.

Iz prvega razreda, ki je bil Slovencem popolnoma siguren, so vrgli doktorja Žižka in doktorja Njivarja. Na njiju mesto pa je prišel iz tretjega razreda preprost fakin, Oplustilov pomočnik, najobskurnejši nemškutarček, — neki Mischitsch.

Spominjam se, da sem ga videl zvečer pred cesarjevim rojstnim dnem pri serenadi, ko je svetil godcem z bakljo. V povaljani obleki, od dežja zlizanem klobuku, neumit in neobrit; prifrknjen nos nad zmršenimi brki je delal vtis, kot da ga posestnik usekuje ob rokav . . .

In to je zdaj junak — eden prvih davkoplačevalcev pri sv. Jedrti.

Veljaka dr. Njivar in dr. Žižek se morata umakniti iz prvega razreda, da naredita prostor nemčurskemu poniglavcu!

Mestni tovarnar in magnat, štajercijanski feldmaršal Pokornig je baje prijavil Mischitscha davčnim oblastem kot svojega provizionista, kateri ima pri njem tako ogromno plačo, da mu je treba naložiti — mezdni davek. Naznanil ga je bil tik pred razgrnitvijo volilnega imenika. Davčno nadzorstvo pri glavarstvu in naša vzorna davkarija s Schabotom na čelu pa sta se izjemoma enkrat tako zelo pobrinila, da je bila zadeva rešena pred sklepom reklamacijskega roka.

Mischitsch je dosegel torej dostojanstvo volilca prvega razreda; četudi je očitno, da nikdar ni prejel niti majhnega obroka tiste gorostasne plače, ki še ni pred njim vzcvetela v idiličnih Slovenskih Goricah. Dobil je morda kak petak kot napitnino za igranje marionetske uloge velikega davkoplačevalca.

Famozni feldmaršal Pokornig, ki je rojen tu v bližini v nekej grabi sosednje fare sv. Uršule, v borni slovenski koči, slovenskih siromakov sin, ki je na-

pravil znamenito karijero do vojskovodje-reševalca spodnještajerskega nemštva, — tudi on ni nikdar štel tiste velikanske plače; pač pa je odrinil davkariji delček mezdne dače, ki jo je takoj po nastopu pravomočnosti volilnega imenika enostavno preklical.

Ali je samo slučaj, da zapazi človek skoraj nehote paralelo med smelostjo poleta mestnega tovarnarja, ki se je iz ubožne hiše vzdignil nemškemu nebu pod oblake, — in med orjaškim skokom revnega fakina v vrsto prvih davkoplačevalcev? —

Pokornig Mischitschevega mezdnega davka ni poravnal iz svojega. Kaj je zato postal nemškutar, da bo segal v lastni žep? Po kaj bi bil Südmarki njen mošnjiček, ko ne bi nihče hrepenel po njem? Čemu bi imel hranilnico mogotec, ko bi je ne znal porabiti kot njiva gnoj? . . . Niti Mischitschevega petaka ni izznojil sam.

Korist prevejane ukane ima nemška stranka pri sv. Jedrti. Nekaj denarnega dobička pa zrožlja seveda tudi v blagajnico državi — mezdni davek. Ukana je sleparstvo. Hudodelstva ni samo deležen hudodelec sam, temveč tudi oni, ki mu da potuho, ki mu pomaga pri dejanju in to sploh omogoči. Ali bi se posrečila sleparska volilna mahinacija z Mischitschem kot velikim davkoplačevalcem brez izdatne pomoči državnih uradov in oblasti? — Ali niso torej ti uradi sami zakrivili hudodelstva sleparije? C. kr. državni uradi, ki naj bi varovali pravične in sodili krivične, — med hudodelci! — Ali se razlikuje tak uradnik — tudi če ga brani v zaledju

sam c. kr. okrajni glavar gospod pl. Schwarz! — ali se kaj razlikuje tak uradnik od srednjeveških valptov, od turških paš in ag in begov? — — — A to sleparstvo naj odtehta dobiček, ki ga spravi država — z mezdnim davkom! Se-li zanese ta država na uradnike, ki varajo državljane, da ne osleparijo ob priliki tudi nje? Bogve, če ne varajo državljanov — za svoj dobiček?! — Če pa daje država potuho tem uradniškim sleparjem, če jih krije s svojo velemočjo in svojim dostojanstvom, — ali se kaj razlikuje ta država od srednjeveških državnih zvez s svojim pestnim pravom, z roparskimi vitezi, s tlačanstvom in zatiranjem; ali se kaj razlikuje od turških vilajetov, pašalikov, sandžakov? — — —

Volilni razredi so razdeljeni po davkih. V imenik pridejo volilni upravičenci dotične občine po visokosti davčnih obveznosti. Na prvih mestih največji davkoplačevalci in potem navzdol povrsti do upravičenca z najmanjšo davčno mero. Celo vsoto razdele na tri enake dele. Vsaka tretjina tvori povrsti svoj volilni razred.

Dr. Žižek je v davčni vrsti pred Kukowtzem in Wabitschem, pred drjem. Zornom in najbrže celo pred notarjem drjem. Kurbusom. Dr. Njivar stoji brez dvoma vsaj pred drjem. Zornom.

Če naj kdo odleti iz prvega razreda, je razumljivo, da bi morala zadeti usoda zadnje v vrsti. Odletela sta pa ravno najodličnejša volilca slovenske stranke, četudi sta zavzemala precej visoka mesta v vrsti.

Nezakonita, sleparska samovoljnost je torej jasna.

Vrhutega sta se morala akademika umakniti fakinu. V drugem razredu rabijo vse svoje moštvo; iz tretjega razreda so si prisleparili upravičenca za prvi razred . . .

Ali si je mogoče izmisliti okrutnejši zasmeh pravice in postav? Ali bi bil možen nesramnejši udarec s pestjo v obraz Slovencev? — Ali je treba jasnejšega dokaza, kako brezskrbno se zaveda Nemec svoje vsemogočnosti v državi, kako neomahljivo se zanaša na brezvestno zaščito državnih oblastnij? —

Prvi razred je torej izgubljen. Obup popoln. — Nemci imajo šest glasov, Slovenci pet. Samo še čudež božji jih more rešiti. —

Žižek in Njivar sta prišla v drugi razred. Radi njiju pa so vrgli iz tega razreda kar četvéro drugih Slovencev. In zableščal je v tem razredu tudi — naš Loschinski, novi davkar. Dan pred razgrnitvijo prvotnega imenika je bil baje pri Sv. Jedrti in najel stanovanje. Takrat se je bil odločil, da sprejme mesto. Pozneje se je zopet skesal . . . in se zopet premislil. Imenovanje se je izvršilo včeraj; danes je že tu. Da so ga zreklamirali v imenik, je že zadostovala prijava stanovanja. In ko bi se nazadnje le ne bil premislil in bi ne prišel k nam, bi ga obdržali najbrže vseeno med volilci . . .

Razmerje je torej bilo tu: devet slovenskih proti šestnajstim nemškim glasom. S Filipino ter z

abstinenco Gamserja in Iskre: deset slovenskih proti trinajstim nemškim.

Obup popoln. —

Na tretji razred nihče ni računil. Tam je nemškutarska večina preogromna. Majhni posestniki in obrtniki, vsi zadolženi, odvisni gmotno in moralno. Zrasli v tradicijah nemškutarskega trga so po večini rojeni Slovènci, govore doma slovenski, a se navdušujejo za idejo Štajercijanstva. Le peščica je nemških tujcev, priseljenih z Südmarkino podporo.

Slovenski reševalci se še niso lotili zavojevanja in osvobojenja teh zapeljancev. Poleg trgovskega je obrtniško vprašanje rešitev slovenske Spodnje Štajerske. Do zdaj je to vprašanje še v povojih . . .

Iz drugega razreda so odleteli: dva posestnika, branjevec Vòdušek in učitelj Belna, moj gospodar.

Jaz sem se natihem čudil, da niso mene pahnili, ko sem vendar zadnji v vrsti. Napravili bi mi uslugo, rešili bi me volitvenih neprilik. Morda so mi prizanesli ravno zato, da me ne odvežejo zadrege?! Morda so tudi upali, da bodo name lažje vplivali nego na katerega odvrženih?! — Vkljub temu mi je odleglo. Resnično in odkrito sem se zgražal nad brezvestnimi sleparstvi brezsramnih samogoltnežev; a slovenska udeležba pri volitvah je skoraj onemogočena . . . in velika skrb, kako bi se izmazal izmed obeh volilnih mlinov, mi je na ta način odvzeta . . .

Belna, ki tarokira pri sosednji mizi, se jezi, da je naenkrat volilec tretjega razreda . . . On — učitelj in posestnik!

„Že moja plača sama ni prav nič manjša, nego ona gospoda kontrolorja, mojega velemožnega gostača.“

Nadučitelj Volčič me pogleda prodirljivo:

„Zakaj — res — niso vas pomaknili nazaj?“

Poštar se zgane presenečen, dvigne prst do čela in zažvižga iznajdljivo:

„Fiit! . . . On je zadnji v vrsti!“

Nezaupno me merijo pogledi . . .

Jaz zamahnem nejevoljno z roko; a v zadregi čutim, kako me je zalila rdečica od ovratnika do las:

„Kaj jaz vem? — Ali morem jaz . . . Moja dva glasova stojita neomajno, gospodje! Drugega ne vem.“

Posreči se mi celo, da vzdržim pogled doktorja Žižka.

On je nenadoma razdražen od obupa:

„Zdaj si damo lahko vse glasove okovati, pa ne pridemo nikamor z njimi.“

Resignirano se namrdne proti meni: Pojdi ti zdaj s svojimi glasovi . . . in s svojo Filiko! — V očeh mu berem, da bi mi zaupal prokleto malo.

Notar leži na svojem stolu in je že skoraj čisto zlezel vanj . . . palca mu igrata na trebuhu . . . Tudi njega vest teži, da so mu prizanesli v prvem razredu; a obenem se mi vidi zadovoljen, saj je tudi njemu odvzeta skrb . . .

„Nič drugega nam ne kaže,“ — razprostre roke in zine važno, „nego da ustvarimo — turško iredento. Sultan naj okupira Slovenijo in naj jo anektira.

Nič ni težji turški jarem nego nemški. Kar so dovolili zdaj Albancem, to imajo v Avstriji komaj Poljaki. In kedaj je še Slovenec sanjal toliko prešerne svobode?“

Pred kratkim so objavili časopisi celo vrsto svoboščin, ki jih je izsilila albanska vstaja Turkom. Slovencem so se pocedile sline, skomine so se jim vzbudile . . . Blagor Avstriji, da se je arnavtska svoboda izjalovila; sicer bi bila turška iredenta tu! —

Malo veselja pride v družbo.

Rupnik se krohoče in ponavlja star dovtip:

„Nič ne marajmo, gospoda! Le veselimo se življenja in potrpimo! — Na Portugalskem je republika, v Kini je republika, na Nemškem zmagujejo socijalisti, Albanija dobi avtonomijo, — naj nam še vzide v Avstriji narodna enakopravnost — — pa mora priti sodnji dan. Konec sveta! Kdo si ga želi? Le potrpimo rajši in nič ne marajmo, gospoda!“

„Živeli puhci!“

„Živela Filika!“

A mene vzklik ne zaskeli. Obrnem se k trgovskemu pomočniku, ki ga je bil zacvilil, in mu napijem dobre volje:

„Živela, res! Filika je z nami!“

A dr. Rupnik me pogleda hitro in me sune v rebra:

„Ampak zdi se mi,“ — pravi tiho — „mi nismo z njo! Čakaj, duša, jaz vaju že zopet zvodim!“

Karajoč je njegov pogled. — In res me stisne v prsih: Strela božja, ali si že zaigral pri Filipini,

Arnošt? — Pa mi odleže mahoma: — radi volitev je itak že vseeno! Filika nas ne izreže.

Vendar mi je malo mučno ob spominu nanjo... Kako se pri njej izrežeš, Arnošt? —

Z Miliko sva bila zmenjena, da pridem v torek zjutraj k Mariji Pomočnici. Gotovo bi me skušala pregovoriti, da se peljem s primičarji k Ambrožu. Arnošt bi zamahnil malomarno proti Sv. Jedrti in bi se odločil: Kamor je šlo dopoldne, naj gre še popoldne! — ukradel bi si bil cel dan dopusta.

Ampak — Loschinski!

Razmere so se izpremenile. Nov šef je že sam ob sebi strožji. Volilna aritmetika je druga. Ker me pravzaprav ne rabijo več, je škoda limanic; lahko so brezobzirnejši do mene. Ko bi pa vseeno računili z menoj, je tudi čas, da mi pokažejo korobač in me začnó strahovati . . .

Zato se tisto jutro niti zmislil nisem na Pomočnico.

Prespan in okrepčan sem se uljudno oprostil pri Loschinskem. Bil je veliko prijaznejši nego prejšnji dan. Potrepal me je celo po rami in mi zatrdil pokroviteljsko:

„Jaz sem prepričan: midva bova dobro izhajala. Le nič strasti v uradu! Uradnik naj bo tih in skromen! Jaz ne poznam zagrizenosti . . .“

Le malo preveč zviška so gospod.

Davkar in kontrolor — tu ni bogvekolikšne razlike! Adjunkt in kontrolor . . . Kako bi me po-

gledal Posegar, ko bi ga potrepal pokroviteljsko in mu zagotovil milostno: Prijatelj, le korajžno; jaz prizanesem rad!? — A ne blédi, Arnošt! Ti adjunktu? — Ali ti ne pokaže ob vsaki priliki, koliko se čuti nad teboj? Ali ti pusti kje prednost? Ali ne čaka celo na cesti, da vzdigneš ti prej roko do klobuka? — Nikar se ne prevzemi, ljubi moj! Ti si le Slovenec; on je bil Slovenec — zdaj je več! Zdaj je skoraj Nemec; je že nemškutar ... Ti si plebejec, on je aristokrat. Ti si hlapčevskega rodu, on je povzdignjen v rod gospodov. Parvenu in narejen gospod; ampak — gospod v deželi dveh pravic in dveh vrednot, kjer ni tako natančno s pristnostjo rodovnika. Ko je vojske zmanjkalo Turčinu, mu je poklonil Alah janičarje. Ko je Nemcu zmanjkalo biričev, si je izmislil renegate. Kajti Nemec mora vladati. Četudi imaš lepšo službo in večjo plačo; ne pozabi, da si hvalo dolžan zanjo — Nemcu! Ne pozabi, da si sluga nemškega gospoda!

Ti pa, Arnoštek, se mi zdi, da — pozabljaš!

‚Zgoraj‘ so spoznali, da pozabljaš, in so ti poslali valpta — s posebnim pooblaščenjem, s posebnimi močmi.

Loschinskega so drago plačali, da te je prišel nadzirat. On edini je bil na razpolago. Vedel je, kako neobhodno je potreben, in priškrnil je visoko svojo ceno. A vkljub tej ceni ni bil plačan — žrtvoval se je.

Tudi on ni pristnega rodu. Oče je bil Poljak, upokojen zemljemerec, in je bil graščak v bližini

Sv. Jedrti. Družina je že zdavnaj bankrotirala. Sin se ni rad vrnil — z nižjim dostojanstvom, manjšim ugledom — v rojstni kraj, kjer je nekdaj veljačil oče kot mogotec.

Bila je torej žrtev. — Zdaj si lahko izračuniš, Arnošt, koliko se z njo poveči — posebno poobla-ščenje in posebna moč.

Opoldne dobim razglednico od Pomočnice:

„Ko bi ne bila svatovska, bi zletela čez . . . Milika.“

Takoj si jo predstavljam v duhu: — s pri-vzdignjenima komolcema, kot bi hotela poleteti, kot bi si hladila vroče jame pod pazduhama. Ustna jej podrhtevajo, oko jej bliska v poželenju . . . Haluci-natorično me objame vonj njenega dehtečega telesa in me omamlja . . .

Stresti moram z glavo, da uidem razkošnemu spominu.

Njen zastrti glas, s senčico hripavosti, mi zveni na ušesa . . . Nenadoma se jej zaviha zgornja ustnica. Bridka resignacija, nezaupanje v resničnost svoje sreče jej skrivi poteze . . . Kot bi obupavala, da je mogoč porazujoč vihar ljubezni, ki ga sanja njena duša . . .

Če si jo predstavljam v domišljiji, mi zamami čute in mi vzburka strast. Kakor hitro pa vizija ugasne, je tudi čar pri kraju.

Ljubezni mi ne vzbuja, samo naslado. Nikdar ne zahrepenim po njej kot mož po izvoljenki, v čisti

harmoniji duš. Popolnoma pozabim nanjo, kot bi je ne bilo in bi je ne rabil na svojem potu. Le če mi jo pričarajo razgreti čuti, da me objame atmosfera njenega mesa, bi planil nanjo in bi vgriznil...

Res je nekaj pocestnega na njej. Greh se je poosebil in gleda, koga bi požrl.

A tudi greh je lepa reč. Gol in nag — kakor ga je ustvaril satan. Potreben je celo asketu, ki bi sploh ne mogel eksistirati brez njega. Saj je ves njegov življenski cilj — boj proti grehu izkušnjavcu, ki ga napada podnevi in ponoči. Kaj bi se mu torej branil Arnošt, ki je užitek njegov vladar? Greh je njegovo hrepenenje in njegova ljubezen. Res je sicer lepše, če ni kar čisto gol in nag; tudi demant je lepši, če je z zlatom okovan. Zato je dobra tančica idealnosti, sanjavih ciljev brez bodočnosti, velikih besed, navdušenih obljub. Ljubimkanje je laž, greh je resnica. In vendar — laž je lepša.

Gorel sem v nagem grehu za sladostrastnico in bil sem srečen v trenotkih poželenja. A tiste sle ni bilo v meni kot pri drugih ljubicah.

Milika se ne zaveda nagote svojih čustev. Ona je prepričana, da ljubi; ona ima cilje pred seboj, sanje in pričakovanje. Zato je razočaranje neizogibno. Nesreča njena je, da verjame v laž ljubezni, medtem ko zahteva njeno bistvo le resnice — greha.

Vsaki dan dobim razglednico od nje, pa se niti ne spomnim, da bi tudi sam poslal katero. Ljubezni ne občutim; nič koprnenja, da bi zopet videl njena očca, da bi se dotaknil njene bele roke...

kot je navadno pri zaljubljencih. Zaljubljen nisem; a če se spomnim, — me prešine strast . . .

V petek mi piše dolgo pismo. Vroče, vse žehteče obljubljenih poljubov in objemov, grešnega razkošja.

„Če te ne bo v soboto k meni, — do devetih si že lahko tu; noč bo svetla —, pridem v nedeljo sama k Sv. Jedrti.“

V soboto je Schabotova odhodnica pri Kukowtzu. Jaz se je ne smem izogniti . . .

Filipino sem videl dvakrat.

Prvič je švignil mimo šipe njen obraz, bled in trpeč. Naredil sem se slepega in stopal dalje.

Potem sem videl Iskro v prodajalnici. Stal je z njo v pogovoru, a ona je bila v senci. On me pozdravi — spoštljivo, da sem se začudil. Zapazil sem, da je namignil njej in me pokazal; ona pa se ni premaknila iz teme . . .

Malo me je zbodlo. Nasmehnil sem se prisiljeno: Zdaj je prišla tvoja ura, Iskra! Vidiš, kaj sem ti govoril? Pot ti ugladim . . . Si mi že hvaležen?

Nenadoma me stisne v prsih, srce mi začne utripati . . . Naj se resnično poročita, Iskra naj izve za Fanikine tisočake . . . on bi me tožil!

Pa se zopet pomirim: Saj je raztrgala menico! Ničesar nima v roki . . . In kaj bi mi pobral?! . . .

Vseeno mi je strašno mučno. Koža se mi oznoji od nestrpne negotovosti, v neznani grozi mi

vztrepetajo mišice . . . Naj zvedo ljudje! — Že to je dosti! — Ti si se prodal, moj ljubi! Filika te je kupila . . . To je prostitucija! — Nekdo si izmisli: okradel jo je! Izkoristil je nevedno žensko. Izsilil je denar iz nje . . . Bogve, kako jej je grozil? Morda bi jo bil umoril . . . pa se je odkupila . . .

Ustavim se in se obrnem. Obrišem si pot s čela in zajamem sape:

Ti fantaziraš, Arnošt! Ne bodi nor! Ona bi to pravila — Mihaelu Iskri? Ona naj bi govorila o tej stvari? — Filika? — Ti jo obrekuješ, Arnošt! Ti nisi vreden gumba na njenem šolnu! — Ta njena nesebična kretnja! . . . Velikanska v nezaslišanem ponosu, v brezprimernej skromnosti! — Koliko ljubezni mora biti v njej! Koliko požrtvovalne, neskončno udane, odpuščajoče, božajoče, varujoče, pestujoče — ljubezni si zavrgel, hudodelec! —

Kakor domotožje se me polasti. Hrepenenje v materino krilo . . .

Tam je tvoja žena, Arnošt! Tam je tvoja streha, kjer si varen vseh nadlog! Tam je srce, ki bije zate in ki čuje zate . . .

Prislonil bi se k njej, zajokal bi na njenih prsih, v solzah bi pogledal v njeno lice . . . v njeno bledo in trpeče lice . . . Mučeniška krona jej tišči na glavo . . . oči pa se smehljajo, nebeško blaženo, hvaležno, srečno . . . Doma si, izgubljeni sin! Sprejet v veselju, brez besedice očitanja, brez vprašanja . . . Doma si, Arnošt! Moj si, Arnošt! . . . In Filika je tvoja, vedno tvoja, vkljub viharju in nevihtam vedno tvoja! . . .

Zdrznem se pomirjen, obenem radostno vznemirjen: — Ti jo ljubiš, Arnošt! Zašel si v noč in dež, nevihta te je preletela . . . zdaj se vrni in spokori, grešnik! Tisočkrat ti bode slajše, ko zaspiš skesan in udan pri njej v naročju . . . Njen obraz bo gledal nate kot Madonin z oltarja . . .

— Vdrugič sem jo videl . . . Čutil sem, kako se je prestrašila, ker me je prepozno zapazila, da bi stopila v senco. Zopet je bil Iskra poleg nje.

Pozdravim malo v zadregi; skoraj si ne upam, pogledati jej v oči. Za hip se mi ustavi noga . . . Ali naj pristopim? —

Njej se zaleskečejo oči, ustnice jej vztrepetajo . . .

Iskra! Vpričo Iskre? —

Globoko me zalije rdečica, ko se premaknem dalje. Še enkrat pozdravim, komaj vidno . . .

Ona prebledi; a se mi nasmehne, veselo v pridržani trpkosti.

Tudi Iskra je izpremenil barvo . . .

— V petek po obedu . . . Milikino pismo spravim v žep in pozabim nanje. Niti na misel mi ne pride, da bi odgovoril.

Oklenem se Rupnika in ga speljem po trgu gori. Previdno napeljujem:

„Torej gremo vseeno volit?“

„Seveda! Še nalašč! Vsaj demonstrirati je treba!“

„Kedaj pa so volitve?“

„Ha! To se bo zavleklo. Dr. Žižek dela pritožbo. Deputacijo pošljemo na glavarstvo . . . in še dalje, če bo treba.“

„Torej se ne mudi za Filipinino pooblastilo?“

Ivan se ustavi presenečen in me pogleda . . . pa se zakrohoče bučno. Šment me je izpregledal.

„Hahaha . . . Grešnik ti ubogi! Ali še nisi našel poti nazaj v kraljestvo Filike? — Ti me prosiš za mešetarja?“

Zardel se obrnem v stran. A ni mi čisto neprijetno: — Rupnik mora misliti — vsaj mimogrede —, da mi je za pooblastilo, da skrbim zaradi volitev. To mi ne more škoditi . . .

On pa se rezgeče:

„Tu ti rad pomagam. Kar naskočiva jo, trdnjavo skalno!“ —

Filipina sedi v zajutrkovalnici, na robu zofe, pripravljena, da skoči prišlecem naproti.

Morala me je spoznati po stopinjah — ali me je zaslutila v srcu? — obsedela je na zofi . . . Malo prepaden je njen smehljaj; pogled krčevito vprašujoč, dvomeč in upajoč obenem . . .

Koncem mize sedi — Loschinski, s hrbtom proti vratom. Steklenico pred seboj, kozarec takajoč med prsti, cigaro v ustih, se obrne . . . Obraz se mu zaripne, tenke žilice na licih se napno — ovratnik mu je pretesen — s prsti seže zanj:

„Ah — gospod doktor! — in gospod kolega!“

Zdaj šele vstane Filipina . . .

Rupnik sede na njeno mesto, jaz nasproti davkarju.

Ona se hitro vrne z naročenim pivom v steklenicah in se spusti na zofo poleg mene. Malo v

zadregi je, obraz jej je zardel, pogled nestalen, bleščeč v prikrivanem veselju.

Ivan govori živahno na levo in na desno. V očeh mu berem, da ga jezi navzočnost Loschinskega.

Ta se ukvarja z ugaslo smodko, posluša le napol in prikimuje malomarno. Zagleda se v Filipino — in nenadoma prekine Rupnika, brezobzirno, kot da je bil pozabil nanj, in se jej nasmehne:

„Da, gospodična,“ — nadaljuje bržčas prejšni pogovor — „jaz se vas spominjam. Havariran petošolec sem pohajkoval več mesecev doma, predno me je dal oče v mesto k davkariji. Vi ste ravno vzbrsteli . . . kakor popek! . . . Lična, brhka, sladek obrazček . . . Pri maši ob nedeljah . . . koketno ste pogledali, bliskoma, kakor krog ogla . . . O, koketna je bila gospodična Filipina! — Nam — potepom — je bilo več za veverice v lesu in za vrane. Takrat me je prijela strast do lova . . .“

Z domišljavo samozadovoljnostjo se poglablja v spomine.

„Jaz imam raje veveričke v krilih!“ — šepne Ivan, ker naglas ne pride do besede.

Nestrpno se ozira naokoli, pogleduje hudomušno mene in Filipino ter nama pomežikne časih pomembno in prebrisano.

Davkar govori udobno; pije požirkoma, z užitkom; otresa pepel s cigare . . . vse dostojanstveno in važno, v počasnih kretnjah, zavedajoč se vtiska. Tuintam upre vame svoje sive oči in si pogladi koničasto rumeno brado; naklonjenost v

pogledu, hvaležnost predavatelja vernemu poslušalcu . . .

Ves čas nisem izpregovoril dvajsetih besed. Rupnik se je vtikal s pripombami o lovu; tudi Filipina se je vmešavala z vprašanji. Gledala je davkarja; a mislila je name in prežala, kedaj bi se obrnila k meni s pogledom, polnim udanosti, pričakujoč ogovora.

Čutil sem, da se izmenjavajo med nama žarki hrepenenja; zev se zožuje, stiki rastejo . . .

„Pridete jutri na odhodnico?“ — jo vprašam malo plašno.

„Da!“ — plane zmedena. Široko me pogleda, rada bi govorila, povedala v trenotku silno mnogo... neopazno, razumljivo samo nama . . .

Davkar izvleče uro in me pogleda:

„Oho — že kliče čas! V lepi družbi zbežijo urice kot med z jezika.“

Filipina mi vjame naskrivoma roko in jo stisne krepko . . .

Ob vratih — davkar in Rupnik gresta spredaj — se mi vzpne do ušesa:

„Pridi zopet kaj!“

Pri slovesu je davkar malo predolgo obdržal njeno roko v svoji. Stisnil sem zobe in se obrnil proč . . . Pahnil bi ga bil, da bi odletel . . .

Njegova družina še ni bila prišla. Pravijo, da se ne razume posebno z ženo. V prostem času hodi

na lov in po gostilnicah. — Zdi se mi, da so mu ženske ljubši plen nego zajci in jerebice . . .

Vidiš, Arnošt, take maškarade si še nisi izmislil. Če greš ti na lov, na svoj lov, Arnošt — ti izvohajo pohot na tisoč metrov. Lovec je zavarovan; lov mu je kulisa in kar počenja zadaj, ostane skrito.

Na ta način se morda večkrat srečaš s šefom. Še pobratiš se s kanaljo, če ga dobiš nekoč veselega...

A pri Filipini — bogme da, da je ta, da velja! — tu te naženem, davkar! Ti mi ne prideš v zelnik! —

Žvečer oprezam okrog po trgu... Strašno me miče k Filiki... A sram me je! Sram tega kujanja; sram darovanih tisočakov; sram njene brezpogojne udanosti; sram njene velikodušnosti . . . sram svoje malodušnosti, samopašnosti, neodločnosti, svoje vere v kizmet . . .

Da sem jo tudi varal, se ne zmislim. — Arnošt naj bi ne varal ženske? Kje se je rodila, da bi ji bil zvest? — Tilika je samo ena . . . in Tilika je umrla . . .

Moja objestnost je prisiljena, žalostno mi je pri srcu . . .

Slabost me je obšla.

Že dvakrat sem šetal mimo okna, pa si nisem upal blizu. Želel sem si, da me zasluti, da pride ven — in me pokliče k sebi . . .

Pridi pome, Filipina! Bos sem in raztrgan pred tvojim pragom, ponižen in skesan . . .

Zdi se mi, da se je premaknila zavesa... luč je zaiskrila — in ugasnila . . .

Če me je videla?! —

Srce mi udari burnejše . . . Sram me je slabosti . . . Stopi, strahopetnež! . . .

Mesto k Filiki, jo uberem proti domu. —

Mela je igrala. Jaz sem pel . . .

„Gospod kontrolor je danes izredno sentimentalen!“ — me presodi Melica.

Berta se namrdne:

„Skrokan! Vsega sit!“

Belne ni doma. Odkar je Mela tu, zahaja zopet rednejše k taroku.

A tudi jaz sem zadovoljen, da je dobila Berta varuha . . .

Schabotova odhodnica je bila kakor so sploh odhodnice. Puščoba, dolgčas, prisiljeni dovtipi, ženiranost, zadrega — dokler se družba ne ogreje pri pijači. Po prvih napitnicah: olajšanje, navdušenje za hip, eksanje in petje, zabava se podeseteri v manjših krogih . . . krik in vik, pijanost . . .

Löschnigg, Wabitsch, Kukowetz, dr. Zorn, Loschinski in druge nemške korifeje sede krog slavljenca. Drže se malo rezervirano, ker je družba mešana.

Od Slovencev so navzoči: svetnik, sodni pristav, notar in dr. Črnko, vsi s soprogami. Čutijo se tuje v nemški družbi, bolj gledalci nego gostje. Edino dr. Črnko in njegova gospa se nekoliko oživita in razmahneta.

On nazdravi odhajajočemu, da se poslovi v imenu Slovencev. Proslavlja njegovo nepristranost, narodnostno strpnost . . .

Nemci se muzajo. Posegar dregne Sormanna in mu pomežikne. Dorca se obrne proti stropu in zazeha — slovenski govor je ne zanima — pa se potreplje z roko po odprtih ustih, da zadoni. Prestrašeno se ogleda, z dobro narejeno naivnostjo . . . Družba v smeh . . . Dr. Črnko se zaplete v izvajanjih, zardel v zadregi . . .

„Živio“ in „Slava“ utone v rezkem, brezobzirnem „Heil! Heil! Heil!“

Svetniku je brati muko na obrazu, nervozno preklada svoje dolge noge pod stolom in vprašuje s pogledi gospo Melanijo. Ona je brezbrižna, mirna; tuintam pofiksira mežikajoče nemškega avskultanta Lasbacherja, ki dvori gospej Juliji dr. Črnkovi.

Dr. Hojnik gleda na uro in se očitno dolgočasi. Tuintam mu obleži pogled na junonski Faustini Denkovi. Oplustilov Herman strelja nanj z divjimi očmi. Ona ne ve za prvega in ne za drugega, zabava se edino s pekovo Dorco.

Notar je diplomatično prekanjen, prezira demonstrativni „Heil“ in teoretizira v lepih kretnjah s Schabotom o avtomobilizmu. Poteguje se že dolgo za avtomobilno zvezo z mestom. Njegova Lori se smehlja prijetno, prekrižanih rok, zanimajočih se oči.

Gospa Julija je razigrana in koketira vneto z avskultantom.

Krčmarica gospa Otilija, debeluška svetlih lic, prisede k temu ali onemu in streže vmes. Tudi z mano je prijazna; a niti sence spomina ni v očeh. Stavim, da bi ne vedela takoj, kako je prišla preiskavat mojo nočno omarico . . .

Filipina ne sedi pri meni. Casih se mi nasmehne odkrito in prijazno kakor ljubemu znancu. Če se jej zdi, da je nihče ne opazuje, položi vprašanje v svoj pogled — proseče in roteče, k usmiljenju zaklinjajoče.

Mimogrede jej šepnem na uho — trušč in hrušč okrog —:

„Ostanete dolgo, gospodična?“

Ona se sunkoma obrne in me zgrabi za roko:

„Saj me boste spremili, kaj ne?“

Obupna prošnja je v očeh . . . Naglo se zopet popravi in sklone glavo . . . Zdelo se mi je, da jej je zablestela solza na trepalnicah . . .

Ko sedem zopet na svoj prostor, zapazim Milanov veseli obraz, ki se mi smehlja z neskončno prezirljivim sočustvovanjem. Gospa Melanija motri Filipino hudomušno skozi svoj lornjet . . .

Proti polnoči se vzdigne svetnik, notar sledi, tudi dr. Črnko se odpravlja.

Filipina vstane, kot bi bila že čakala na trenotek...

Prva sva zunaj. Ulica je temna.

Primem jo pod pazduho. Ona stiska mojo roko k sebi . . . trenotkoma jo stisne naravnost krčevito in nasloni glavo na mojo ramo . . .

Še besede nisva izpregovorila.

Onkraj cerkve, v popolnej temi, se nenadoma ustavi, mi plane krog vratu in bruhne v plač . . . ne v obupen plač: — glasovi sreče so, hvaležnosti . . . V solzah me poljubuje po obrazu, orosi mi brke, lica in trepalnice . . .

„Ti ljubi, ljubi moj! Da si le zopet moj! . . . Za vsak trenotek sem ti hvaležna . . .“

Jaz jej objamem lica z rokama in poiščem njenih ust . . . strastno, vroče . . .

„Odpusti, Filika!“ — prsi se mi stresajo v drhtljajih joka . . .

Ko začuti mojo solzo na svojem čelu, — se jej izvije pridušen vrisk . . . največje sreče . . . najvišjega razkošja. — Zagrize se mi v usta . . . pa me zdajci izpusti, se oklene moje roke in steče z menoj proti domu . . .

Bila je strastna noč. Čustva so puhtela, ljubezen je gorela z vriskajočimi plameni . . . v triumfu do neba . . .

XVI.

Zjutraj se mi ni ljubilo vstati in oditi. Kot bi po dolgem času ležal zopet pod rojstno streho — tako ugodno in prijetno mi je bilo.

Starinska postelj . . . Ko zagrneva zavese, sva kakor v dragocenem šatoru. Skozi špranjo sije luč z omarice na njeno orientalsko lepo glavo s črnimi lasmi in belim čelom, z zagonetno svetlimi očmi in klasičnim profilom. Slika mi pričara Judito v spomin . . . Jaz, Holofernes — brez brade in brez divjih kodrov — ležim ob zidu, zastrtem z azijsko preprogo, in čakam, da mi vzame glavo . . . če mi je ni že vzela.

Starinska postelj . . . Ob razgrnjenih zavesah, v svetli luči — gledališki oder z živo sliko zaljubljencev, pogreznjenih v kipeče čustvo.

Starinska postelj . . . Ljubko skrivališče, ko prisveti zjutraj solnce skozi špranjo in se zagrinjala razprostro . . . ljubica ti nese skodelo kave, kadeče se, opojno vonjajoče. Njeni lasje še niso počesani, v zmršenih pramenih jej leže na plečih. Nočna halja jej mehko ovija tople ude, bele lakti se prožijo iz rokavov . . .

Sladko mi je, tako domače — kot bi sploh ne bilo več treba iz razkošnega zavetja. —

Čez noč sva se pobotala: Napišem jej novo menico. Saj moram nekdaj podedovati kaj po materi; torej je iztirljiva, če ne sedaj, pa kdaj pozneje . . . Ona jo sprejme. A vkljub ugovorom zatrjuje odločno, da je nikdar ne izkoristi. V najskrajnejšem slučaju jej ostane drag spomin, relikvija . . .

Vajenec in dekla sta bila odšla v cerkev.

Jaz se pretezam po postelji; še na misel mi ne pride, da bi se že oblekel.

Filipina se je napravila. Spela si je lase in se oblekla za doma.

Izpil sem kavo. Ona sedi na robu postelje; pladenj s posodo na kolenih, da ga odnese. Njena roka mi brodi po laseh. Z blaženostjo materinske ljubovnice se mi smehlja . . .

Nenadoma se oglasi močno trkanje na hišne duri. Hipoma nestrpno zarožlja.

„Če nista zaprla, ko sta šla v cerkev?“ — se prestraši Filipina.

„Kdo bi prihajal na vse zgodaj?“

Duri zaropotajo, iz veže je slišati korake . . . Filipina skoči in zgrne zastore pred posteljo . . . A vrata se odpro, neznanec je že na pragu . . .

„Nič ne skrivajte kanarčka!“

Milika! . . . Za božjo voljo!

K postelji skoči in jo razgrne. Ustna jej trepetajo od srda. Bleda je, sopihajoča; čevlji in krilo, vse blatno . . . Porogljivo se ozre po Filiki, ki stoji

ob strani — s pladnjem in posodo — bolj začudena nego jezna.

Milika udari od spodaj gor, da zazvenči kovina in zropočejo po tleh črepinje . . . Pa se obrne bliskoma zopet k meni in se mi zakadi v lase:

„To je torej tista nevihta?“

Spraska me, zlasa in sklofuta . . .

„Lažnjivec ti, hinavec, nezvestnik grdi . . . Mene varati — s to staro škatljo!?“

Pleča se jej stresejo, roke jej onemorejo . . . s spačenim obrazom se mi zgrudi na prsi — jokajoč in vekajoč . . . Pa me vgrizne skozi srajco in me začne butati iznova — psujoč in zmerjajoč . . .

Zdajci se umiri. Z rokavi si obriše solze, zlekne se ponosno . . . roki v bok ogleda Filiko od nog do glave — zaničljivo in sovražno . . .

„Pfuj — odcvela kavra, zrela za pokoj!“

Malomarno stopi proti oknu in nazaj, vohajoč na vse strani:

„To je torej tisto javno zabavišče jedrško?“

Ustavi se pri Filiki in jo premeri zasmehljivo od strani, oslini prst in ga potegne nasprotnici po licu . . . Usta in nos se jej namrdnejo, prezirljivo me pogleda:

„Dober tek, gospod!“ — in Filipini: „Klanjam se, madam!“ — pa odhiti vzravnana skozi vrata . . .

Filipina teče k umivalniku in si umije lice. Bleda je, a mirna. V zadregi me pogleda — vprašujoče, ne očitajoče.

Prisiljeno se jej nasmehnem in iztegnem roko proti njej.

V trenotku mi leži na prsih. Jaz jo pritiskam k sebi in jej poljubujem lice:

„Oprosti, ljubica!“

Ona je ljubezniva, dobrota jej odseva iz oči:

„Tu si opraskan, ljubček!“

Izpere me in mi zakrpa kožo z obližem . . . Potem se ozre veselo na črepinje in jih začne zbirati na pladenj.

„Danes ostaneš tu zaprt, moj dragi! Še ganiti se ne smeš iz sobe! Dekla ne sme ničesar slutiti... Zjutraj te prevežem; nič se ne bo poznalo in lahko pojdeš v urad . . .“ —

Dražestna je bila ta nedelja. Samo v šali sva se spominjala na jutranji obisk; kot bi ne bil ponižujoč in bi ne bil razkril ostudne moje nezvestobe. Siloma je krotila Filipina ljubosumnost in niti z eno kretnjo mi ni izdala kakega ogorčenja.

Popoldne je imela ljudi v zajutrkovalnici. Jaz sem ležal oblečen na postelji z zavešenimi zagrinjali. Ona pa je pritekla vsak trenotek pokukat k meni; kakor hodi mati gledat, če je mirna in če ne joče deca v zibeli. Nanaglem sem jo objemal in poljubljal; časih sem jo prijel, da bi bila zavreščala, ko bi se ne bala ušes v sosednji sobi. Rdeča so jej bila lica, vsa žareča od zadovoljnosti in sreče. Zunaj je bila razigrana; zabavala je goste, da so se smejali in občudovali živahnost njeno. In prav nevarnost, da bi prišel kdo za njo pogledat in bi opazil pe-

telinčka v kurniku, naju je mikala in dražila še posebno . . .

Ponoči sem odšel domov.

Filipina mi je ob slovesu zajokala na prsih od sreče in genotja . . . zdaj sem jo prepričal, da me ima sama vsega . . .

Opoldne pri Seljaku se mi posmehujejo tovariši. Dovtipi švigajo o Miliki in Filiki. Navdušujejo se za Miliko, za njeno ognjevito ženskost, za njen viharni, nebrzdani temperament. Filiko obmetavajo s surovimi primeri brezobzirnih samcev. Jaz se brzdam, da se ne izpozabim in ne izdam; natihem se zgražam nad svojo strahopetnostjo, ker se ne znam postaviti kot vitez za svojo ljubico. Preveč odurna mi je misel, da bi mogli smatrati moje razmerje s Filiko za resno stvar. Četudi mi je čustvo globlje, v njegovo trajnost ne verjamem; zato mi je ljubše, če je podobno igračkanju za kratek čas... Nesramni smo in podli, mi samci, ki zatajimo rajši stokrat njo, ki nam je dala noč ljubezni, nego bi tvegali le košček reputacije svojega domišljavega, skopega samstva . . .

Bratko je ob vsej veličini svoji zrasel še za celo glavo. Moško sedi za mizo in gleda skozi okno preko naših glav. Popravlja si ščipalnik in si ga briše važno; v pogovor se ne vtika, kot bi ga ne brigal in bi ga ne razumel. Časih se mi zdi, kot bi hotel švrkniti njegov pogled po meni, samozavestno, pomenljivo. —

Iz posameznih besed povzamem, da je Milika še tu, da si je bila najela sobo pri Seljaku in da je danes še ni bilo doli. — Počitnice ima, pri Ambrožu nima kaj opraviti, -- ali ostane kar pri Sv. Jedrti za nekaj časa? —

Dr. Rupnik mi razloži:

Včeraj so bile bakanalije pri Seljaku. Milika je prepevala, kadila, pila, plesala in norela s fanti — preko polnoči. Najrajša je imela Bratka. Na enem stolu sta sedela. Objemala ga je, poljubljala — kar vpričo vseh. „Ti si moj fantič!“ — se mu je laskala. „Ti si moj ženin, — ko ni drugega!“ — mu je zagotavljala z veselo važnostjo. Drugi so se smejali, a on je bil ves srečen. S svojo nerodno roko jo je pritiskal k sebi; za svoja smešna ljubkovanja je dobil neštevilo klofut. Lasala ga je in praskala — krčevito, skoraj bolestno — in ozirala se je po drugih, če bi jej prišel še kdo pod prste . . . „Danes bi samo lasala, praskala in klofutala . . .“ oči so jej žarele; tupatam so se jej udrle solze, nepričakovano, kot bi počile iz nje. Potem pa je še bolj divjala in grizla Bratka v vrat in lica.

„Praznovali smo zaroko in koj nato poroko, ker je Milika tako hotela. Mudilo se jej je. Jaz sem ju poročil. Lepa ceremonija je bila. Videl sem, da bi ne bil napačen duhovnik!“

Pa zapoje s svojim ginljivo se tresočim glasom:

»Svojej majki sem obetal,
da bom novo mašo bral;
svojej ljub'ci sem obljubil,

da jo bom v zakon jemal . . .
Oh, adijo ljub'ca moja,
zdaj pa moram biti sam.«

„In potem?“

„Kaj potem? — Ah, moj ljubi, ti si ljubosumen! Hahahaha . . . Kaj pa te praske na tvojem licu? Ali si tudi vasoval pri kmetiških deklinah? — Aj, aj, aj, prijatelj — — ali je tudi tebe Milika obdelala?“

„Ne budali! Zakaj bi me obdelala?“ — zardim v zadregi.

„Kod si hodil včeraj?“

„Ah . . . pusti me!“

Natihem sem vesel, ker sem zvedel, da Milika ni pravila o dramatičnem nastopu pri Filipini. Pa kaj bi pravila? Ali bi ne osmešila tudi sebe?

„Hm hm hm . . .“ — računi Ivan. „Milika, Ambrož, primicija, razglednice — videl sem, prijatelj, in poštar je pravil! — zdaj pa Filika . . . Včeraj si bil pri Filiki . . . Milika te je našla . . . Hahahaha, račun se vjema! To so njeni nohti! Izvedeniško ugotovim . . .“

„Molči, prosim! Ne gobezdaj!“

„Ne bom, prijatelj! Zaradi tebe!“

„Ah . . . neumnost!“

„Hahaha . . . Ljubezen in zvestoba . . . in ženski nohti! Ko poljubov zmanjka, nastopijo nohti.“

„Ne budali! — In kaj je bilo potem?“

„Potem?“

„No: — po poroki!“

„Hahahaha . . . — ti si še pri poroki! Seveda: to je važno! — Prav gotovo ti ne morem reči, ampak — zdi se mi: — Bratko je šel z njo!“

„Bratko?“

„Kdo pa? Bratko, njen mož! On je imel pravico. Tudi jaz bi bil rad šel.“

Po hrbtu me spreleti mraz. Ali me resnično stresa ljubosumnost? — K vragu z njo! Naj si skliče vse povrsti! . . .

„Saj ni marala za Bratka!“

„Tudi veter se obrača. Hahahaha . . . Ampak — bodi potolažen! — bila je pijana, popolnoma omamljena!“

Aboniran sem na hrano pri Seljaku, zato ne morem izostati. Vedeli bi takoj, da bežim pred Miliko. Treba je premagati tesnobo in se napraviti neumnega.

Ponosno sedim pri večerji, trezno in molčeče, kot bi mi bila smešna in nepotrebna vsa bučnost in zabava.

Milika me ne pogleda. — Skrbno je opravljena, lica so jej gladka, samo spodnja veka so malce zgrbljena. In usta . . . Jaz sem se začudil: odkod naenkrat tako velika usta?! Zgornja ustnica je celoma zavihnjena, da so jej razgaljeni preveliki, slonokoščeninasti zobje. Tudi malo otekle so jej ustnice in porogljivost kroži trajno okoli njih.

V začetku jej je mučno. A po večerji se hitro razigra. Vino pije po šestdeset. Cigarete kadi povrsti;

polovico dogorele meče proč in si prižiga nove. Šale zbija na vse strani in zbada tega in onega.

Bratko sedi poniglav in pohleven, samozavest ga je minila. Bržčas je odstavljen in razporočen...

Jaz bi se že rad dvignil; vesel, če odidem mirno, brez nadlegovanja.

Zdajci se obrne k meni Milika:

„Kdo pa vas je spraskal, gospod kontrolor?“

Rupnik se zakrohoče z običajno neugnanostjo, z dlanmi tleska po kolenih, oko se mu zasolzi od veselja.

Milika ga pogleda z nedolžnim začudenjem:

„Kaj pa je tukaj smešnega?“

Prej ni nihče videl mojih prask; zdaj jih pa vsi radovedno preiskujejo. Celo dr. Njivar si jih ogleda z izvedeniškim očesom. Nekdo šepne strahoma:

„Filika!“

Milika pa takoj pograbi z važno resnostjo:

„Stare škatlje tudi praskajo?“

Bučen smeh jej je nagrada.

Jaz vstanem mirno in odidem. Zdi se mi, da nisem niti barve izpremenil...

— Ves teden se ponavljajo podobne zafrkacije. Stare škatlje, mlade škatlje, škatlje sploh so na dnevnem redu. Radi Filike jih moram slišati, da mi brni v ušesih. Revico opravljajo in zasmehujejo, kot bi jim bila vsem napoti, ničvrednica in sovražnica brez primere. Meni je težko; srd me lomi, da bi planil in pogazil... Vendar se držim prihuljeno in pri-

siljeno brezbrižno, kot bi šlo za bogve kakšno neznano mi vlačugo. — Za moškega je malo častno, če ga vjame „zarjavela devičica“ in začno ljudje kričati, da se vzameta. Naj jo samo zapelje in zopet zapusti — ploskali mu bodo; kak pretiran pravičnež ga morda naklonjeno pokara, smešit ga ne pride nihče. — Mene so zaročili s Filiko, — zato sem smešen. Jaz pa se zavedam smešnosti in sram me je. Skril bi se; zatajil bi magari angelja, ki me je rešil smrti . . .

Ivan me vpraša:

„Pa si res že zaročen?“

Zardim ogorčen:

„Ali si prismojen? Imate še kje kaj coprnic, da mi jih obesite?“

Kako ostudni smo! Strahopetni in zavratni!... Zdaj sem pljunil nanjo; — zvečer pa pojdem, da mi da ljubezni . . .

„Prav imaš! Le izkoristi žensko strast! Vsaj do volitev se je drži!“

Za trenotek sem jo pozdravil vsaki dan. Toliko, da mi je lahko brala iz oči: Še je moj! Še ga nima furija od Ambroža! — Zvečer pa sem zahajal rajši k Melici in Berti. Dokler je Milika pri Sv. Jedrti, sem se zmirom bal, da mi napravi nov škandal pri Filipini . . .

Milika je tuintam objokana, zardelih vekov, nabreklih ustnic . . . Časih me pogleda, kot bi mi hotela vse odpustiti, da bi bil le zopet dober z njo. Usmiljenje mi vstaja, spomin se vzbuja, skomine

me obhajajo . . . a že je vsa drugačna: Divje jej vzrojijo prsi, maščevanje jej zasije iz oči . . . pripravljena je k novim orgijam, k novim bakanalom . . .

Bratko je odstavljen. Njegova sreča je bila enodnevnica, vzžarela in ugasla.

Po trgu govore, da si podajajo roke na kljuki njenih vrat. Pohujšanje je velikansko. Slišal sem, da Seljak preudarja, ali bi je ne vrgel že na cesto.

V uradu me zbadajo s surovimi dovtipi. Iz Milanovih namigavanj spoznam, da vsi vedo, zakaj je Milika zbezljala. — Celo Postruschnig si predrzne:

„Danes grem še jaz potrkat . . . Saj znam slovenski . . . Tam je namreč samo za Slovence!“ —

V soboto pa mi pravi Rupnik — že med obedom se mi je zdel sumljiv, ko je z začudenimi očmi in malo bolj spoštljivo gledal Miliko —:

„Ti! — Jaz mislim: Milika je samo zate tu. Pri ženskah imaš prokleto srečo. Kanalja si! Kaj je takega na tebi?“

Malo bolj neumno izgledam menda. Vsaka misli, da jo vzamem . . . Edino to jih vleče. Vrag jih . . .

„Vse te govorice . . . tudi z Bratkom . . . Jaz mislim, da so zlagane in izmišljene.“

Nasmehnem se mu od strani:

„Ali si tudi ti poskusil?“

„Pred nosom mi je zapahnila vrata. — Obrekovanje! — Ali ne vidiš, kolikokrat je objokana?“

Zaviha si brke in si obriše mokroto iz očesa ter vzboči prsi:

„Kakega Bratka pa vendar še posekam!“ — in prasne v smeh . . .

Sladko se mi je razlilo v prsih . . . Skoraj bi zahrepenel po njej . . .

Torej so me le neljubo dirnile govorice o njeni nebrzdani razpašnosti?! —

V soboto pri obedu je bila posebno tiha. Nič zbadljivosti, nobene šale. Prižgala si je cigareto, a je pozabila nanjo . . .

Ko sem vstal od mize, sem čutil, da se je sunkoma ozrla za menoj . . .

Po uradu pa me sprejme zunaj Bratko. Čemeren je njegov obraz, ustnica vsesana globoko med zobe:

„Stopi malo z menoj!“

Pod lipo se nenadoma okrene k meni, da se ga skoraj ustrašim . . . bled je, pot mu stoji na čelu . . . majhno pisemce mi porine v žep — in se odstrani naglo, kot bi bežal . . .

„Pridi po uradu k meni! Prosim!

Milika.“

Izven trga se izprehajam. Toplo mi je pri srcu, razkošje zmagoslavja me navdaja. Moje vroče misli so pri Miliki, dotikajoč se njenih čarov.

Zakaj se ne obrnem k njej? Zakaj jej ne zletim v naročje? —

Ugodna lenost me je objela vsega . . . kot bi imel dovolj razburjenja, dovolj viharjev, in bi se hotel le enkrat mirno veseliti svoje zmage . . .

Kakšne zmage? — Moža nad žensko? Brutalnosti nad udanostjo? Nezvestobe nad zvestobo? — Grd junak si, Arnošt! Po kolenih se plazijo pred teboj, ti pa si ošaben in tvoje srce vriska . . .

Nisem šel večerjat — da se izognem Miliki —, šel sem k Filiki.

A malo odsoten je moj smehljaj, malo zviška se šalim z ljubico, ki je srečna in vesela, da me ima pri sebi. Bala se je zame, trepetala je v strahu, da me izgubi, da me ukrade čarovnica od Sv. Ambroža. In zdaj je toliko hvaležnejša v prisrčni udanosti, toliko ognjevitejša v poljubih in objemih.

Jaz pa sem prešeren in objesten, razposajeno bi jo dražil in jo mučil, da bi okusil do zadnjega požirka slast zaposestvovanja ženske duše, ki klone k tvojim nogam v poslušnej vernosti kot ukročena žival pred vsemogočim gospodarjem. Bič bi švrknil v zraku — in ona bi skočila — na migljaj z očesom, na besedico . . .

„Ali si pri meni, Arnošt?“

Vgriznem jo v prelestno ramo:

„Me ne čutiš, ljubica?“

„Nekam tuj je danes tvoj pogled.“

„Močan sem, dušica, s teboj močan, da mi ni za ves svet.“

„Niti zame ne?“

„S teboj, sem rekel. Naj mi pride danes tista gos! . . . Za vrat jo primem in za gleženj, skozi vrata jo ponesem in položim na cesto. Besede jej

ne rečem; a v stisku rok bo toliko ukazujoče sile, da se ne vrne nikdar več. Na cesti naj ostane!...“

A Filipina vidi, da so mi zasanjale roke za tem prijemom — tujega vratu in gležnja; ovije se me krog vratu in solze se jej ulijejo . . .

„Arnošt! — Prost si in močan, nič te ne drži pri meni.“

Strese me: Ali naj ostanem tudi jaz na cesti? Tja gre moje hrepenenje? —

„Jaz sem s teboj, Filika! Samo s teboj sem prost in močan. Ne joči, ljubica!“

„Ne jokam iz obupa, Arnošt. Vem, da ostanem sama . . . prej ali slej . . . Ti imaš pravico do prostosti.“

„Kaj ti je prišlo, ljubica? Maram za prostost brez tebe!“

„Ti si mi dal najvišje, Arnošt; največjo srečo in najlepšo blaženost . . . Dal si mi dovolj. Nikdar ne zahtevam več od tebe.“

S celim telesom se privije k meni in mi šepeče na uho:

„Zdi se mi, moj ljubi . . . Ti ne veš, kako sem srečna! . . . jaz bom mati!“

A tudi v meni zavriska v tistem hipu:

„Filipina! Ti moja ženka!“

Čustvo samozavesti in moči mi še naraste. Brezmejna sreča vstane v meni. — Ali res samo zaradi očetovstva? — Nisem morda videl v njenem materinstvu le konečni dokaz, da je popolnoma

podjarmljena — kot ukročena žival pred vsemogočnim gospodarjem? —

A sreča je ogromna v meni; zavest moči tako velika, da pozabim na vse pomisleke in sklepe: — Krepko jo pritisnem k sebi in jo poljubljam, ves neumen od veselja:

„Kedaj se poročiva, Filika?“

Čut odgovornosti za očetovstvo bržkone ni ravno odločilen v teh trenotkih najveličastnejšega vzhičenja; čut odgovornosti za obljubo pa je brez dvoma daleč za ovinkom . . .

„Norček, ne budali!“ — me udari Filika po ustih.

A duša jej je skoprnela v novem upanju, v preneverjetnem, prerazkošnem upanju . . .

„Staro škatljo boš poročil?“

„Ne spominjaj — nečistnice!“

Ob misli na govorice o Milikinem početju se jej nada utrdi, v očeh jej zaiskri:

„Ti si resnično moj, ti sladki?“

V meni pa vstane prva slutnja odgovornosti, ki sem si jo bil nakopal, in že se čutim vezanega na obljubo:

„Tvoj sem, Filika, pred Bogom in ljudmi! Govori — kedaj?“

Ona je resna, vsa svečana v miru sreče:

„Ko me vprašaš vtretjič — prav tako iskreno — ti odgovorim.“

Jaz pa jo povaljam razigrano in požgečkam veselo:

„Ti se braniš, ljubica? Na kakšnega princa čakaš?“

Ali se nisem malo oddahnil v tem veselju? —

Objame me vroče:

„Nič ne čakam, duša moja! Tudi tako si moj! In princa dobim od tebe!“

Sramežljivo se zasmeje in me poljubi na zatilnik . . .

Zjutraj mi prinese Filika pošto na posteljo.

„Kje si jo dobila?“

„Videla sem tvoj naslov; pa sem rekla pismonoši, da si tu — v zajutrkovalnici.“

Hudomušen je njen smehljaj.

Ali ne bo več skrivala razmerja? — Sicer je itak javna tajnost . . . Ampak: — korak od skritega ljubimkanja do priznanega razmerja je za žensko vendar velika žrtev! . . .

Njeni prsti pipkajo po pismu . . . Naslov je pisan z žensko roko . . .

Ah, — čakaj, ti prevejanka! Radovednost te je torej gnala? Ljubosumnost? — A že poznam pisavo; tesnoba me objame . . . Filika prebere pečat na znamki:

„Opatija! — od Tilike?“

V kuverti je razglednica z lepo morsko krajino.

„Pozdrav od tvojega — cigančeta! V najin gozd se mnogokrat zasanjam — prav po cigansko. Spomladi se zopet vidimo! Jaz bi se že zdaj peljala, a tetka Verona ne pusti. V. p. o. t. T. !“

„Vroč poljub od tvoje Tilike!“ — bere Filipina tiho. Nasloni se mi na ramo in se mi zagleda toplo v oči:

„Tilika je angelj! Njej bi te pustila — samo njej!“

Jaz pa sem otožen . . .

Naslovna stran razglednice je izpolnjena; brž-kone se je šele zadnji hip domislila, da ni za oči na jedrški pošti.

Ubožica je izgubljena, neozdravljiva . . . Povedali so mi s popolno gotovostjo . . .

Filipina pritisne svoje lice k mojemu:

„Ti si dober človek, Arnošt! Zaradi Tilike — verjamem nate!“

Hvaležno jo poljubim in skočim s postelje. Samozadovoljnost me prešine. Vesel sem in dobre volje. Vest mi je olajšana — kot šolarju, ki pride prvikrat od izpovedi . . .

Odkrito se pogovarjam s Filipino, brez zahrbtnosti in brez laži. Nobene sence ni med nama, nič nezaupanja. Čisto je najino razmerje, vedri so pogledi. Kot dva zakonca posedava na zofi in za mizo, roke se nama lovijo, oči se vabijo . . . Nič se ne skrivava pred deklo in pred vajencem . . . V zakonu ni greha, — kaj bi torej skrivala? —

Popoldne greva na izprehod. Za cilj sva si izbrala Petka in ubereva jo kar po bližnjici čez polje.

Ponekod je ajda že požeta, črno snopovje leži na njivah. Tuintam so njive celo zorane, za ozimino in praho. Polje je opustošeno, strnišča se košatijo. Ovele solnčnice povešajo glave, težke in zaspane; klaverno sanjarijo na golih steblih — o novem klitju, ki čaka ploda? — o šavju, ki so ga pobrale gospodinje? — Koruza je rumena, kot oklestena — regimenti pred razpustom.

Lesovi žare v jesenskih barvah. Kričeče žolte pege se izpreminjajo z rjavimi, bakrenimi, oranžnimi, zelenimi in črnimi . . . Pestrobojnost vseokrog — zadnji nakit prirode, otožen in sanjav, a še zmirom vesel življenja in lepote . . .

Pri Petku dobiva doktorja Črnka z gospo soprogo in otroci. Oba se naju razveselita odkritosrčno kot odrešenikov. In tudi jaz pomislim hitro: Glej, to bi bila družba zate, če vzameš Filipino! . . . Kot da bi bil že sklenil, da jo resnično vzamem?! . . .

Dr. Črnko je celo osamljen v trgu. Tu je že precejšnjo vrsto let. Ustvaril je bil narodno-napredno stranko in pogorel z njo na vsej črti. Upal je bil, da privabi v liberalni tabor večino Štajercijancev. Pri volitvah za državni zbor jih je res precej volilo z njim; glavni trop pa je le ostal zvest nemškutarstvu. Da: — ko bi naprednjaki mahoma porazili klerikalce in si obenem priborili moč in veljavo tudi v deželnem dvorcu, potem bi šli ljudje za njimi; dokler pa vidijo v vseh slovenskih bojih le upor, brezupen in brezuspešen, ki ne omaja ni za las nemškega gospodstva, — tako dolgo ostanejo že iz

oportunizma in koristolovstva pri hvaležnem štajerčijanstvu. Po volitvah, po sijajni zmagi kmečke zveze, pastirjem slepo udane črede, — je naenkrat zmanjkalo napredne stranke; ostal je poglavar in par pribočnikov, ki so pa tudi izgubili vero v stvar. Tvorili so v trgu liberalno družbo, ki je bila pač družba, ne pa stranka.

Dr. Črnko je izpremenil staro „bralno društvo“ v — „čitalnico“ in naročil „Narod“. Klerikalci so izstopili; prenehalo je tudi družabno občevanje med obema strujama.

Dr. Črnko je ustanovil „Sokola“. V začetku je pristopilo celo krdelce kmetiških fantov iz okolice; danes životari komaj na papirju.

Dr. Črnko je imel vse polno misli. Vse bi bil rad izvršil mahoma. „Sokol“ n. pr. je bil tu čez noč. A premišljenih načrtov ni imel. V pogovoru, nenadoma, kot razsvetljenje po svetem Duhu, mu je vzniknila ideja; če ni bilo težkoč, se je lotil dela in izpeljal stvar igraje. Pogoj je bil, da je šlo igraje. Oviram se je uklonil brez ugovora.

Dr. Žižek se je šalil:

„Gospod kolega spušča zopet rakete. Sveža roba iz Kranjske. To je dobro, da se mu vse pokvarijo. Malo prskne in zasmrdi — pa je nesreče konec.“

Dr. Žižek je bil realnejši politik. Kot Štajerec je poznal razmere in ljudi in je zahteval zmernejše, bolj skrite taktike. Pod drjem. Črnkom se je razvijal boj prenaglo. Brez predpriprav, brez agitacije, brez

shodov, brez zaslombe v ljudstvu, brez zaupanja med ljudstvom — naskakovati kar s topovi . . . Dr. Črnko se ozira, če pride kdo pomagat; a pristašev od nikjer nikoder. Brez moštva je topniški stotnik nevaren kot strašilo v prosu . . .

Dr. Žižek je bil proti ustanovitvi „Sokola“, ker kraj resnično ni bil zrel za tako društvo. Bil je proti radikalno-liberalnemu nastopu, dokler nimajo ni trohice gospodarskega delovanja za seboj in je blamaža neizogibna. Samo z uskoki iz nemškutarskega tabora računiti ni zanesljivo in je nemoralno. A Žižek je bil takrat še koncipijent pri doktorju Perku in ni prodrl s svojim glasom.

Dr. Žižek je bil proti izstopu iz klerikalnih gospodarskih organizacij; Črnko je rogovilil, da so jih sami vrgli ven. Ustanovil je takoj napredno posojilnico; ustanovil jo je tako, da bi imel zmirom pri rokah denarno vrelo za potrebe svoje klijentele. —

Ko je Žižek prevzel pisarno svojega šefa — moža, ki se že leta in leta ni brigal zanjo in jo prepuščal koncipijentu —, je takoj naskočil pozicije Črnkove. Porazil ga je v čitalnici — dr. Črnko je izstopil. Porazil ga je pri „Sokolu“ — dr. Črnko je izstopil. Porazil ga je v posojilnici — Črnko je bil prosil kredita za nesigurno stranko — dr. Črnko je izstopil. — Žižek je bil navalil nanj z vso svojo moško silo; za protivnika se je izkazalo, da je iz plute. Žižek ga je bil precenjeval; hotel ga je bil samo odriniti, pa ga je pobil do kraja.

Vrhutega se je zgodilo, da je v denarni krizi, ki je nastopila, zvišala doktorju Črnku hranilnica na Kranjskem, kjer je imel precejšen dolg, obrestno mero za pol odstotka. Njegovemu ponosu se je podkadilo, — odpovedal je posojilo in naznanil, da ga vrne. Smola pa je rastla: potrkal je na vseh straneh, denarja ni dobil. Prosil je celo pri klerikalni jedrški hranilnici, a tudi brez vspeha. — Švigne mu ideja v glavo — po napevu „vi me piš'te, vi me piš'te!“ — raketa sprasketa v oblake . . . pelje se k Pokornigu — in tam dobi denarja, kolikor hoče. Pogoji so ugodni, da ugodnejši ne morejo biti. Obljubijo mu celo kredita za njegovo klijentelo. — Zmagoslavno se vrne k Sv. Jedrti; niti ne zaveda se prav izdajstva, ki ga je zagrešil . . .

Slovenski listi planejo po njem. — On se izgovarja s stisko, v katero je zabredel, ker so ga bili domači zavodi pustili na cedilu; zagovarja se celo s pretvezo, da bo izkoriščal nemški denar za naše ljudstvo... in zatrjuje sveto, da se ni za nemško uslugo na nobeno stran zavezal . . .

Odložiti mora načelništvo okrajnega odbora narodnonapredne stranke . . . in dr. Žižek zasede zadnje njegovo javno dostojanstvo . . .

Pred nekaj meseci se sporeče konečno tudi njegova gospa soproga z ženo Žižkovo . . . Zdaj sta mahoma osamljena in odtrgana od družbe. Med Nemce si ne upata, ali se sramujeta, klerikalne družbe skoraj ni. Z veleposestnikom Klinarjem občujeta, za silo še tudi z Njivarjem in njegovo gospo.

Notar Kurbus bi se ju bržkone ne branil naravnost, a njegova Lori se izogiblje družbe. —

Črnko je v najboljših letih, malo predebel, prekratke duške, svetlih lic in neprestano utripajočih oči. Nervozen je do skrajnosti; naglih kretenj, ki pa obtiče po navadi v sredi, nedovršene in neodločne.

Njegova gospa je vitka lepotica, skodranih las in zdravordečih lic. Poredne so na njej samo oči, ki jim je koketnost že prirojena. Drugače je solidna ženka, vneta mati, ki ima opravka le z otroci. Govorice o flirtu z Njivarjem so bržčas brez podlage. Skoraj je verjetnejše, da so bila takrat samo njemu vstala upanja, ki pa so se izjalovila . . .

Takoj sem videl, da sva s Filipino neizmerno dobrodošla. Tudi njima je vzklila misel: to bi bil zopet košček družbe! — Človek naredi izlet in sede v krčmo . . . Navajen je tako in pričakuje, da najde družbo tam . . . Zdaj pa onadva: — vrišč otrok ju mora še močneje opozarjati, kako sta zapuščena in osamljena . . .

Filipina ima že deklico v naročju. Lepo, čvrsto punčko, razposajeno in živahno kot brzonog žrebiček.

Gospa Julija naju ošine z mežikajočimi očmi; hudomušno in prebrisano, da takoj zaslutim njeno radovednost . . . Pošteno damo mora vendar zaskrbeti: Ali je vajino razmerje postavno in dovoljeno? — Sama hodiva in delava izlete: — Ali je priznanje v tem? — Obče spoštovana tržanka

in trgovka Filipina Straus se ne bo hotela izpozabljati v grehoti?! —

„Gospodična ima rada otroke!“ — pravi dr. Črnko.

Filikin pogled je blažen, hrepeneč . . .

„Kedaj gremo na gostovanje? V predpustu? Ali že sedaj?“

Jaz se namuznem in dvignem ramena:

„Morda že sedaj. Še ni določeno.“

Filipina odkimava z glavo in se smeje pogrkavajoče. Njen alt je za nijanso globlji in gorkejši:

„Hahaha . . . Saj še ne . . . Bogve, kaj še pride . . .“

Onadva čestitata navdušeno in napivata.

S Filipino trčiva. Udan je njen pogled, hvaležen, srečen; a vendar zatrjuje: Prost si, ljubček, to priznanje te ne veže.

Meni pa je prijetno. Nimam občutka, da sem se zavezal. Kot da nisem bil ravnokar razglasil svoje zaročitve!? . . . Ali si že tako napredoval v falotstvu, Arnošt, da javno lažeš, javno varaš? — Ali si se morda res privadil misli, da stopiš v zakon? — Kdo bi ti verjel, kanalja?! —

Gospa Julija se zaprede s Filipino v pogovor o otrocih in gospodinjstvu. Vtika se tudi krčmarica, ki se ne naslanja več tako očitno na svojega mladega moža, a ga še vedno gleda z zaljubljeno strastjo . . .

Dr. Črnko se zasuka na stolu proti meni:

„Za Kranjca je težko tu na Štajerskem. Jaz razumem vaš položaj. Že zame so bile te razmere nekaj groznega v začetku; kaj pa še za uradnika! Če sem prišel v Ljubljani v krčmo in sem slišal nemški pogovor . . . No — še zaslutil nisem, da je to kaj abnormalnega. Sam sem sedel k mizi in sem čebrnal po nemško. Tu pa . . . glejte! . . .“

Z nervozno kretnjo pokaže na sosednje omizje, kjer sedi par kmečkih mož, najbrže zidarjev in tesarjev, ki imajo majhne želarije in izvršujejo obrt postransko, kakor je v navadi v teh goricah. Govore po domače, a se silijo neprestano z nemškimi besedami in frazami.

„Na Kranjskem bi si mislil: kmet se pači, se ponaša s tujim perjem; se zazdi, da je bil po svetu. Tukaj . . . Mene to jezi, boli me. Kranjec je bahav, naiven. Ponosen je, če se postavi z nemščino; a je ob tem Slovenec, ponosen na svoje slovenstvo. Štajercu je žal, da je Slovenec. Nemška beseda je v njegovih ustih razodetje, sen paradiža, ki mu je zaprt. Narodno zavest so mu umorile nemške oblastnije, narodni ponos mu je zatrlo renegatstvo.“

Roka mu zamahuje, kot da bi preganjala mušico. Pogled mu je nestalen, neprijetna misel je za njim . . . slaba vest? . . . Konečno je pregnal mušico:

„Če pridete tukaj v boljšo krčmo, v gosposko gostilno, pozdravite slovenski, naročite slovenski, govorite slovenski, — vas gledajo kot veleizdajalca, kot vohuna, ki je prišel morda razstrelit smodniš-

nico! Na Kranjskem je slovenski jezik enakopraven, vsaj v javnem življenju enakopraven — o uradih ne govorim, tam ni mnogo boljše nego tu! —, zato vas nemški pogovor vaših kmetov ne jezi. Tukaj, kjer je slovenski jezik zaničevan, preganjan in zatiran na vsej črti, — tukaj bi te zaslepljence pobil v ogorčenju!“

Njegov pogled k sosednji mizi je srdit in divji; a glas mu je pridušen, da ga slišim komaj jaz. — Dr. Črnko ni posebno bojevit vojščak za pravice slovenskega jezika v uradih. Mogoče je bil prva leta boljši; danes občuje n. pr. v davkariji prav tako večinoma nemški kakor notar Kurbus. Vzroki so pri njem skoraj gotovo isti . . . In to narodno ogorčenje se mi ne zdi posebno pristno.

„Saj ni čudno, da je tako. Od pamtiveka se vsi tresejo pred Nemci. Kolena se jim šibe pred gospodom eksekutorjem, ki se nemški dere in jih slovenski samo zmerja. Kako neznanski je rešpekt pred Löschniggom! Sodni svetnik ni nič v primeri z njim. Advokat, notar, zdravnik, učitelj — to so cestne fige pred gospodom kramarjem. Ker nas politična gosposka gleda od zgoraj doli; ker smatra narodnostno delovanje za hujskarijo in izdajstvo; ker pride na odločilno mesto samo Nemec, Slovenec pa je podjarmljen hlapec. Löschnigg sme paševati kakor hoče. Sme krasti in slepariti in ponarejati — glejte le volitve! — na vse pretege. On je tu zaupnik nemškega gospodstva in torej — sakrosankten!“

Z malo tresočimi se prsti nagne kupico in si obriše usta, zasopel in razgret.

„Nič ni čudnega. Naravnost mističen je strah med ljudstvom. Trepet in groza, če se le gane proti Nemcem. Poznam ljudi, ki niso postali iz same grabežljivosti in dobičkaželjnosti nemškutarji. Brez posebnega povoda, po sugestiji ali po telepatiji — tok je v zraku — po nalezljivosti, ali po bogvekakšnem skrivnostnem vplivu se porenegatijo. Nemškutarstvo je nobel, nemškutarstvo je moda.“

„Če pride Kranjec v te razmere . . . Moj Bog, saj ste sami izkusili! . . . Človek gleda, gleda, ne razume — čudi se, jezi se, — zdivja, znori . . . Domačini so potuhnjeni, zavratni, za plotom skrivajo svoje narodnjaštvo. Vajeni so tem razmeram, prilagodili so se tem razmeram, prilagodili so se nemškutarski nadvladi. Nekateri celo izborno ribarijo v kaluži. Rojeni so v prepričanju, da ni pomoči, da je treba čakati in potrpeti. Zato pa torej čakajo . . . Nihče se ne gane. Môra jim leži na prsih, odrevenelost in otrpnjenost v telesih . . .“

„Kranjec je drugačen. Uporen je in trmoglav, dosleden in podjeten. A kdor se tu ne upogne, kdor se ne potuhne, tega zlomijo. — Saj še morda tudi učakate! — Že zato, ker ne verjamete, da bi se res ne dalo ničesar narediti, vas zasovražijo slovenski domačini. Optimizem ni dovoljen med rojaki, ki so vajeni na čisto kultivirati obup. — Vi se izpostavite — in se ozrete, če je kdo za vami . . .

Nihče. Škodoželjno vam privoščijo blamažo. — Zdaj ste v blatu — Nemci vas potisnejo v močvirje.“

Nervozna rdečica mu je nabrekla senca, oči so se skalile. Dotakne se me s prsti — mrzli so, trepetajoči —:

„Vi sami veste: — Prvo je — denar! Pri nas je revščina, vse je odvisno od nemškega kredita. — Jaz sam . . . Saj ste slišali . . . in brali . . . Sami so me prisilili. Kaj sem hotel drugega? Zdaj trobijo, da sem nemškutar . . . vsa trobila trobijo . . .“

Solze mu blišče v očeh. Da jih zakrije, pije hlastno.

„Bog mi je priča, če je trpela moja narodnost! Saj se še izkaže . . . Naj bo! Zdaj moram potrpeti . . . Boste trčili z nemškutarjem? — Na zdravje, gospod kontrolor!“

„Kaj pa vidva šepetata venomer?“ — se oglasi gospa Julija.

Z obraza bere možu, da se je razburil in zaplete naju v skupen pogovor.

Filipina sluti moje simpatije s Črnkom in je skrajno ljubezniva z njim. On je hvaležen; razigra se in celo zapoje nazadnje. — Res se mi zdi, da bi lepo vozili skupaj. —

Domov se vračamo že v temi. Jaz in dr. Črnko spredaj, ženske in otroci zadaj.

Kot bi bila že poročena, hodiva vsak zase s Filipino. S pogledi se pozdraviva in prijeten nama je občutek, da sva sigurna drug drugega, tudi če

se ne drživa pod pazduho. — Če ni ničesar nerodnejšega v zakonu, — kaj praviš, Arnošt? — tedaj niti ni tako veliko zlo! . . .

Črnko se me oprime za komolec, tuintam se me dotakne njegov trebušček.

„Ko sem prišel k Sv. Jederti, so mi bili risali razmere popolnoma obupno. Vse nemškutarsko, vse klerikalno. Ko sem se razgledal, sem si rekel: Saj ni res, moj ljubi, tako obupno pa le ni! Vsa nemška stavba se mi je zdela strašno rahla; treba jo je malo stresti, pa se zruši. In da ni vse črno, so mi bili priča Štajercijanci, ki so predvsem drugim protifarški. — Dolgo sem se držal rezervirano. Občeval sem z vsemi, tudi z Nemci. Z župnikom sva se celo pobratila . . . trgatev, vino, vesela prilika . . . Potuhnil sem se torej! — Nekdaj pridem v mesto k neki slavnosti. Kolega me predstavi doktorju Vrhovcu, odličnemu prvaku. Ta me pogleda od zgoraj doli, mi da roko, — pa se obrne proč in nadaljuje razgovor s svojo družbo . . . Kaj naj to pomeni? Ali je to le antipatija proti Kranjcu? — Ha! — Pogovarjam se s prvakom druge vrste. Izprašuje me o razmerah mojega prejšnjega bivališča. Moj naslednik — v majhnem kranjskem trgu — je baje že z vsemi sprt. Jaz sem bil tam načelnik okrajnega odbora narodno-napredne stranke. Vkljub temu sem izhajal dobro — celo z duhovništvom. Ko to povem prvaku, se mu hipoma obraz podaljša, umolkne — in me v zadregi zapusti. — Kaj je zopet to? — Hahaha . . . Pri Sv. Jedrti sem se bil

pobratil z župnikom. Držal sem se nevtralno . . . Potuhnil sem se bil . . . Torej se vendar ne smeš potuhniti? Razkričali so me za klerikalca . . . Hahaha — dobro, gospodje! Dr. Črnko zna tudi drugače. Ustanovim napredno stranko, se vržem v boj . . . Poraz! . . . Tudi to ni bilo prav. Saj poznate zgodovino! — Vse je narobe, kar storiš. Storiti namreč ne smeš ničesar! Zabavljati smeš, jeziti se, kričati, če te slišijo samo pristaši in če greš samo nad klerikalce . . . Storiti ne smeš ničesar! Čakati moraš, kakor drugi. Niti izpostavljati se ne smeš preveč; že zato ne, da ne vzbudiš zavisti kakega prvaka. Edino potrebno je: pokloni se prvaku in potihem mu povej, da čakaš z njim!“

Dr. Črnko prasne v prešeren smeh, ki pa nenadoma izzveni v bridkost in resignacijo. — Dolgo hodiva molče. Konečno se oglasi zopet.

„Zdaj bodo volitve. Žižkov ugovor bo zavrnjen. Brez pardona! Za nas je slabo. Vspeh popolnoma izključen.“

Ustavi se in me pogleda z utripajočimi očmi. Navzlic temi razločim njegove spačene poteze.

„A jaz stavim z vami: Slovenci pojdemo volit!“

„Čemu?“ — se ustrašim malo. Upal sem že, da mi bo prizanešena neprilika.

„Moj gospod kolega me mora preizkusiti, če se res nisem nič zavezal Pokornigu!“

Gledam ga vprašujoče . . . on pa stopa zopet dalje.

„Jaz pojdem volit. Te preizkušnje se ne bojim. — Ha! Jaz vam povem, gospod kontrolor: — Če postane Kranjec na Štajerskem nemškutar, je to zadoščenje za domačine, da si obliznejo vse prste! Jaz jim te zabave ne napravim.“

A tako mi je, kot da ga navdaja vseeno tesnoba: Kaj, če pride vendar do volitev in bo šlo samo za en glas? — In tudi mene zgrabi ta tesnoba . . .

Filipina mi ovije roki krog tilnika in pravi blaženo:

„Ali se nisi spomnil? Na binkoštni ponedeljek sva bila tudi pri Petku.“

„Na binkoštni ponedeljek?“

„Danes si razglasil najino zaročitev. Saj ne velja razglas, jaz ga ne priznam; ampak — da si storil ravno zopet pri Petku? . . . Natančno zopet pri Petku? . . .“

„Kaj je bilo takrat?“ — Ne morem se spomniti.

„Ah . . . Moški ste resnično . . . Vidiš, kako je prav, da se ti upiram in da odlašam? — Ravno tako pozabiš današnji dan in ta razglas!“

Nenadoma se spomnim: takrat sem jej bil razodel ljubezen. Ah, kako je bila še plitka ta ljubezen!

In je danes globlja, Arnošt? — Vrag vedi; tako mi je, da bi se res poročil! . . .

„Današnjega ne pozabim, ljubica.“

Pritisnem jo k sebi in jo poljubim:

„Sedaj mi odgovori, kedaj! Sedaj te vprašam vdrugič!“

Ona se mi izmuzne in se zavrti na peti:

„Ah . . . Ne, ne, ne, ne, ne . . . Danes ne velja. Popolnoma odkritosrčno mora biti. To je skoraj, kot da se čutiš dolžnega . . .“

Jaz jo vjamem razigrano:

»Und bist du nicht willig,
so brauch' ich Gewalt!«

A vprašanje to pot ni veljalo.

XVII.

Tistega večera je bil pri Seljaku zopet bakanal. Milika je rajala in popivala do onemoglosti; a bila je okrutna proti vsem laskačem, vsiljivce je odbijala s srdito brezobzirnostjo.

„Omamljala se je. Lahko si zadovoljen!“ — mi razlaga dr. Rupnik malo nevoščljivo. Prsti se mu tresejo: pač se je bil tudi sam dobršno omamljal! — „Seljak me je vrgel po stopnjicah doli. S krčmarico sta jo spremila do sobe — ali do postelje, kaj jaz vem . . . Tudi jaz bi bil rad pomagal.“

Pa se zasmeje nenadoma in si otare svoje zasolzeno oko:

„Zjutraj sem si mislil, da ga udarim — z bojkotom. Hahaha . . . Hudiča boš udaril: — edina krčma, edina družba! Pozabi, joger! Napravi, da se ničesar ne spominjaš! Pijanost je pijanost.“

Ko se mu poleže prskajoči smeh, se usekne bučno in pljune v robec:

„Akademična čast . . . piši ti Kranjca pokonci! Koleno mi je malo obtolčeno . . . vsemu se privadi človek. — Saj te ne zavidam, brate, — si preneumen!“ — in zopet prskne v smeh. „Ampak to ti

svetujem: — Filiko nekam spravi, dokler je ona tu!“ —

Tako hudo pa le ni bilo. Narobe: Milika je bila kakor izpremenjena. Maloglasna in pohlevna je sedela pri obedu, pri večerji. Zbadljivost jo je minila, za dovtip je izgubila smisel. Če sem se oglasil, se je zdrznila. Strahoma me je ošinila s pogledom, polnim kesa, polnim prošnje. Nazadnje me je celo ogovorila — zardelih lic, povešenih oči. Ustna so jej trepetala od bojazni, da jej ne odgovorim. A potem — na njen hvaležni in roteči pogled — me je izpreletelo sladko po telesu . . .

Ko se v soboto dvignem od obeda, plane Milika nenadno, kot bi se bila spomnila na nekaj silno nujnega, in teče ven. V veži je zdajci poleg mene; glas jej je razburjen, kakor zlomljen od pridržanih solz:

„Prideš po uradu?“

Samo za trenotek me objame vonj njenih las in njene kože; toplo in prožno se pritisnejo njene grudi k mojim prsim . . .

„Pridem.“

Iz gostilniče prihaja nekdo . . . Milika mi stisne roko in se mi nasmehne pol neverno, pol veselo:

„Gotovo pridi!“ — pa zbeži po stopnjicah v svojo sobo. —

— Zvečer je buknila nevihta . . . greh je vrgel svojo zanjko in me vjel . . .

Vsa v solzah mi je priznala zablodo z Bratkom . . . v pijanosti . . . v obupu . . . A dobro mi je

delo, da so se izkazale vse druge govorice za obrekovanje.

Nevera z Bratkom me ni zadela. Bil je nadomestilo, strup kot mamilo, maščevanje, — samomor . . . Mene je objela v njem. Izneverila se je s telesom, z duhom je ostala zvesta.

Natihem sem bil celo vesel prevare. — V grehu ni globljih čustev. Greh ne korenini v duši. Greh je površnost, lahkoumnost, razbrzdanost in zabava. Greh ni ljubezen. — Greha sem iskal pri Miliki. Ko bi pa hotela stvar poglobiti, ko bi hotela videti ljubezen v grehu, — potem mi pride Bratko na pomoč: Kaj, gospodična? S takim madežem bi stavili zahteve? . . .

Moški smo kanalje . . . In ti si med najhujšimi, Arnošt! —

Tudi v nedeljo sem ostal pri Miliki. Ostala sva kar v sobi. Ona bi se sramovala v družbi, jaz bi bil v zadregi . . . Natakarica me je opozorila na hodniku, da je krčmar ves divji od togote . . . vse se zgleduje nad pohujšanjem . . .

— Morala je res oditi. Toliko, da je niso brcnili čez prag. Po blatu je capljala nazaj k Ambrožu . . . Jaz sem obljubil, da pridem vsako soboto ali nedeljo k njej . . .

Tako je Filika zopet pogorela. Dr. Črnko je bil razglasil najino zaročitev. Rupnik mi je bil očital neodkritosrčnost, ker sem mu lagal . . . Jaz pa sem

iznova vse utajil in se zgražal nad smešnostjo podtikanja.

Zoperna mi je bila misel na ženitev, da sem bržkone že zaradi te misli toliko rajši podlegel Miliki . . .

Uboga Filika! — Torej sem zopet gledal v drugo stran, ko sem hodil mimo njene hiše. Ali je tudi to izdajstvo ne izmodri? Ali je tudi ta brezvestnost ne odpahne od odurneža? — od tebe zapeljivca in skrunilca, Arnošt? —

Ob sobotah po uradu sem jo udaril po navadi k Sv. Ambrožu. Jesen je bila mokra, blato neusmiljeno. Prvikrat so mi obtičali galoši v njem. Izgubil sem jih spotoma; a ni mi bilo žal zanje, saj so le ovira ob žilavosti razmočene in stokrat zgnečene ilovnate zemlje. Kot bi hodil po nastlanih popastih cmokih. Nad gležnje, tudi do kolen se vdere noga; blato jo objame in se prilepi k njej kot tisoč ustnic sesajočega polipa. Voda stoji po luknjah, odtiskih kopit in nog, pa ne odteče in zemlja je ne posrka, ker je ilovica mastna in neprodirna kakor surovo maslo. Pijanec vojzne v blatu, vozovi vojznejo pod klanci — kolesa nabita z blatom, da ni videti ne osi, ne prečk.

Kako velika je ljubezen, Arnošt, ki te žene po taki poti k Sv. Ambrožu! — O, velika! A še večja je malovrednost, ki te nosi tja . . .

Drugače sem se oglašal večkrat pri gospodarjevih. Belna me je vabil vztrajno, niti Milikin škandal

ga ni iztreznil. Imel je menda fiksno idejo, da me mora vjeti za svojo hčerko.

Ker me klavir in petje nista zvabila, si je izmislil nekaj drugega: — spiritistične večere.

Nekdaj je že bila njegova hiša znana zaradi teh večerov; takrat jih je prirejala — gospa. Ljubimkala je z nekim sodnim adjunktom; spiritizem jima je pripravil nebroj sestankov. Vedno je bilo treba kaj določiti, kaj vprašati, kaj preskrbeti; adjunkt je bil voditelj, Berta medij.

Miza se je dvigala in skakala, smejala se, jokala, plesala in odgovarjala. Tolklo in pokalo je v lesu; noga je udarjala in po številu udarcev so sestavljali črke, besede, stavke . . . Duhovi so se pojavljali kot dvomljive sence, nevidne roke so se dotikale udeležencev, skrivnostne sapice so popihavale in pošumevale . . .

Berta je bila oddelila v kotu sobe s črnim zagrinjalom poseben kabinet, kakoršen je v navadi pri strokovnjaških sejah. Kot medij je ležala večkrat tam na otomani, da se je lažje pogreznila v najgloblje transe-spanje, kadar je hotela izzvati kak važnejši pojav duhov, ali duha v osebi. Njen mož je moral spremljati dogodke tiho in pobožno z igranjem na klavir, — a prikazni navadno ni bilo nobenih.

Nekoč pa je nekdo odgrnil zastor in prižgal bengalično užigalico . . . Videli so kar dva fantoma v kabinetu, dobro materializirana, kakor živa; a njiju položaj — ni bil prav nič spiritualen . . .

Takrat so prenehali večeri. —

Zdaj pa se je zmislil nanje — mož. Zaslutil je njih pripravnost za lovišče na ženine. Berto je imel na sumu zaradi mene; računil je, da se izda pri kakej priliki. Obenem se maščuje preimenitno, če priklene ljubčka na njeno lastno hčer. Da na ta način poniža hčerko, tega ne uvidi moška beštija, razžaljena v najsvetejšem — v spolnosti. —

A do resne seje tako kmalu ni prišlo, če je Belna še toliko pridigal in se jezil. Kakor hitro je priškrnil luč, je že začelo ščipanje in draženje. Tu je zacvilil ženski glas, tam je lopnila po hrbtu bunka. Belna pa je hitel prižigat z inkvizitorskimi pogledi na hčer in ženo, če nista tudi onidve med grešniki.

Družba je bila mlada in vesela. Najstarejši je bil nadučitelj Volčič s svojo jedro ženko Haniko, ki jej je dvoril dr. Rupnik. Ta je dvoril, mož — samozadovoljen dobrodušnež — pa je ljubkoval in ščipal. Prva je ponavadi zavreščala ona. Zaljubljeno se je tiščala moža in mu grozila s prisrčno ljubkostjo naivke v gledališču. Rada je poslušala poklone; a držala se je, kot da jih sliši od soproga. In on je bil zadovoljen s tem. Flegmatično se je muzal in bil celo hvaležen drastečemu čestilcu.

Največkrat se oglasi usnjarjeva črnolasa Nanika, edina Melina prijateljica. Kratkokrila goska se zdrzne in zavrisne že ob najnedolžnejšem gibljaju svojega soseda. In ta — mlad sodni poduradnik — mora slutiti njene srčne želje, sanjajoče o fantovskih pri-

jemih, pa se potrudi, kolikor mu dovoljujeta mrak in dostojnost.

Mela sama je resna in nedostopna. Stiska se v svoj šal, kot bi jo zeblo. Noge ima prekrižane, da se jej svetijo čeveljci izpod krila in je videti njene tenke gležnje. Dela se kolikor mogoče ozko — ena sama vitka, zapeljivo valujoča črta sedi na stolu — da je že to držanje samo opomin: — Roke proč! Le z očmi me lahko uživaš!

Jaz sedim med njo in Belno, ki mi neprestano stiska roko in se z vsem razlaganjem šepetaje obrača izrecno name.

Berta mi sedi nasproti, čemerno in dolgočasno, oči uprte v prazen prostor med menoj in Melo. Brez dvoma bi poskočila in razgnala sejo, ko bi se količkaj sumljivo nagnil k njenej hčeri.

Navzoč je bil navadno tudi Bratko in učiteljica Vrečko ter Žižkov pisač Koren, ki je bil do norosti zaljubljen v Melo. Zato je moral sedeti na drugej strani poleg gospodinje. A njega oči so oboževale kot zamaknjene boginjo njegovih rajskolepih sanj. Imel je velike, rjave, črno obrobljene oči, golobrada, temnopolta lica, tenke brčice in dolge črne kodre, široka pleča na visokem, vitkem stasu — fant od fare, celo za gospodično Melo. Bil je izključen iz gimnazije — iz sedme menda — radi nekih političnih demonstracij in se je skrivaj pripravljal za maturo.

Družba je bila mlada in vesela. Do spiritizma po navadi ni prišlo. Belna se je prepiral in jezil,

rotil in prosil; nazadnje pa je moral le priznati, da razpoloženje ni ugodno manifestacijam duhov in seja je bila preložena.

Hudomušni Volčič je planil kakor na komando h klavirju in zaigral mazurko. Dr. Rupnik je zaplesal z njegovo Haniko okoli mize. Sodni poduradnik se je polastil svoje kratkokrile Nanike in jo vrtel tam v kotu smešno in surovo, da je cvilila in vreščala in se ga otepala, a izdajala vseeno zadoščenje s svojim otroško kljubovalnim smehom. Koren se je postavil onkraj mize in buljil v Melo proseče in moleče, dokler ga ni sunila Berta proti njej in se jej namrdnila, češ: zapleši malo z njim; saj vidiš, kako ti omedleva! Belna je grdo pogledal in ga podil z očmi; nekoč me tleskne po rami:

„Zakaj pa vi ne plešete, štor štorasti?“

A jaz sem videl, da Meli ni do mene. Če sem stopil k njej, se je zdrznila; kot da se mora siloma premagovati, da ne odskoči. Z materjo je bila precej osorna, odkar je spoznala njeno stanje. Berta je povešala oči pred hčerko, ki jo je šibala s pogledi nemega očitanja. Smešno je bilo to ogorčenje in to obrnjeno razmerje, kot da je Berta neposlušna hči in Mela stroga mati . . . Z očetom pa je bila neverjetno dobra in prisrčna. Prej se je cmerila, če je igral in pil; zdaj mu je odpuščala slabosti, celo podpirala ga je v sitnarenju pedantskega tirana. Potegnila je zmirom z njim v prepirih z Berto in mnogokrat se je privila k njemu in ga milovala tolažeče. Edino to jej ni ugajalo, da

jo je silil z menoj. Ko se je obrnil nekdaj k meni, se je namrdnila in se sunkoma odluščila od njega:

„Ah, papica, v našej družbi mora biti strašen grešnik, da ni nobene sreče s spiritizmom!“

Zasuče se na peti pa se ustavi zamišljena, prst ob nosu, s pogledom na Korena:

„Največji grešnik naj se sam izključi za par večerov, pa bomo videli!...“

Koren zardi prestrašen in iztegne plaho svoji roki:

„Jaz ... jaz ...“

Mela pa se zavrti nestrpno, tudi njena lica so zardela:

„Ah — ne vi! Vi niste grešnik ...“

In vsa družba v smeh.

Melina zadrega je zelo mikavna. Zapazil sem že prej, da jej ugaja — fant od fare. Če je šetala po kratkem plesu ob njegovi roki tistih par korakov mimo mize gor in dol, jej je zdajpazdaj ušel pogled v zrcalo, rame so se jej zleknile ... študirala je vtisk, ki ga dela v paru s spremljevalcem ...

„Pa ravno ta bo grešnik!“ — se oglasi Belna strogo in pokaže s prstom, kot da ga je že kar določil: ti si izključen!

„Ah ne, papaček! Gospod Koren ni grešnik...“

Mela sede h klavirju in zaigra v zadregi; a takoj jo prekine Volčič, ki se zasmeje:

„Mar sem jaz grešnik?“

Mela se prestraši in zardi še bolj:

„Ah ne ...“

„Mar jaz?“ — se smeje tudi nadučiteljeva gospa.

„Mar jaz?“ — zahihiče Nanika.

„Mar jaz?“ — odmeva nizko sodni poduradnik.

„Sem pa jaz!“ — se oglasi Berta nepričakovano s tako srditim glasom, da jo vsi začudeni pogledajo. „Hahaha . . .“ — Smeh se jej izjalovi in skoraj bridko dovrši: „Prihodnjič vas pustim, da boste sami . . .“

Mela plane k njej in se je oklene krog vratu, zdajci vsa v solzah:

„Mamika, odpusti! Ne, ne, ne, — saj nisem mislila . . .“ — Pa se vzdigne zopet, resna in malo jezna: „Neumnost! Takšna neumnost! Kar tako sem rekla . . . Kaj je treba?!“ — Namrdne se Korenu: „. . . ker ne razumete nobene šale!“

Zaničljivo zmiglje s pleči in prisede k učiteljici Vrečkovi:

„Takšni otroci smo, kaj ne?“

„Res je!“ — se smeje ta prisrčno.

Bratko pa povdari z brezpotrebno važnostjo in pogleda Melo:

„A tudi grešniki so res!“

Belna je bil zazijal, ko je skočila Mela k materi; a ko se je namrdnila Korenu, se mu je zopet zjasnilo lice.

„Torej je vendar on . . .“ — pokaže iznova s prstom.

„Ah, papaček . . .“ — ga prekine hitro hčerka. „Ali res ne smem napraviti dovtipa?“

Njen pogled se vjame z mojim, ustnice se jej krive bolestno . . . Prezir in stud je v teh očeh, ki mi kriče preteče:

Ti si grešnik, hudodelec! Izgini iz poštene družbe! —

Kako je zvedela, nesrečnica? — Ozrem se na Berto . . . Ta se namrdne škodoželjno in pogleda proč, kot bi je ne brigalo, če hčerka ve za njene grehe ali ne . . .

Razen mene in Korena je samo še dr. Rupnik precej v zadregi. Radovedno oglеduje Melo in njeno mater in očeta; stvar mu je nejasna, rad bi razvozlal uganko . . . a grešnik ima obenem slabo vest . . . Ni morda merjen nanj dovtip? . . .

Jaz se mu nasmejem, češ: Pojdiva, prijatelj! Družba se odpravlja.

Belna me še ustavi v veži. Ne gre na pivo. Heroično se je odrekel za nocoj kartam in pijači: Mela ga je ganila . . .

Na svojo ženo namigava:

„Bila je nekdaj dober medij; pa to izpuhti, vse nekam izpuhti . . . Lahko bi jo pogrešali . . . Mela mislim . . . Melica! . . .“

Slutil je kanalja, morda je vedel, da sva imela nekaj z Berto; a videl je bržčas tudi, da sem jo za-pustil . . . In bil mi je hvaležen, beštija . . .

— Ponoči se nenadoma vzbudim. Na prsih mi leži topla roka, na ušesa mi bije celo od blizu Bertin glas, rezek in odločen, brez vsega ginjenja, kakor bi dajal povelja:

„Mela je našla neko pismo, ki sem ti ga bila dala v miznico; morala me je opazovati . . . Ti ga nisi bral . . . Zdaj je že vseeno . . . Moj mož ima načrt, da Melo omoži s teboj. Ne hodi k sejam! In če ti le na da miru, pridi samo tupatam! — Nikar se ne približaj Meli! Ona te itak zaničuje . . . kakor jaz . . . Če pa kaj poskusiš — Bog mi je priča! — pomnil boš . . .“

Glas je utihnil, topla roka je izginila . . .

Vzdignem se v postelji. Toliko, da razločim stvari po sobi . . . Nikjer nikogar . . .

Prijatelj, zaklenil nisi!

Stopim k vratom in obrnem ključ, da zadoni po hiši.

Proklete babe! — Vendar me spreleti po hrbtu kakor strah in slutnja . . . In v spanju navalé name vse moje ljubice, nove in stare, žive in mrtve . . . Duhovi vstajajo . . . hudiči škilijo izza ovinkov . . . Komedije pod loncem je preveč, gneča prevelika . . . Trresk . . . Vse se razprši . . . Samo eno imam v naročju . . . Tiliko! — Ti moja ljuba! . . .

Pomirjen se vzbudim . . . Katero sem imel v naročju? — Tiliko? — Ni bila Filika? — Lasje so bili črni . . . Ali so bili zlati? . . .

Za volitve je slabo kazalo.

Deputacija je bila pri glavarju. Pl. Schwarz je bil zelo prijazen; delil je smodke in se topil v sladkosti. Odgovarjal pa je po ovinkih in zagotavljal diplomatično:

„Že naredimo po pravici.“

Vsi so ga poznali kot zvitorepca in zagriženega Nemca. Ko je imel prvikrat uradni dan pri Sv. Jedrti, je poleg Nemcev obiskal tudi vse odličnejše Slovence. Poudarjal je svojo nepristranost in pravicoljubnost in jih prosil, naj ga podpirajo v kočljivih poslih političnih vprašanj. Z osebnim znanjem in prisrčnim občevanjem si jih je zavezal in se zavaroval, da bi ga kdaj kdo nadlegoval s slovenščino. Čeprav ga odposlanci v oficijalnem delu nagovore slovenski, potegne takoj cigarnico in stopi med može, da jih prijateljsko zapelje v nemščino. Tak birokrat je imeniten psiholog. Računajoč z našo hlapčevsko uslužnostjo, ki se cedi hvaležnosti, če se poniža mogočnjak do naših rok, si je znal omogočiti uradovanje med popolnoma slovenskim ljudstvom, čeprav bi s svojo rudimentarno slovenščino komaj kuharici dopovedal, kaj naj prinese s trga.

V boju za javnost nemške šole jedrške se je bil s strastjo zavzel za Nemce. Pričakoval je, da reši narodnostni boj na Spodnjem Štajerskem — s svojimi smodkami in svojim priliznjenim smehljajem. Drugače je ni dobiti rešitve od glavarstva, če bi bila stvar še tako nujna. Takrat je šlo z neznansko hitrico. Bombardiral je župane z dopisi in pozivi. Skliceval je skupščine občinskih predstojništev in pregovarjal na vse mile božje, naj prevzamejo na svoje rame še to breme — vzdrževanje ponemčevalnice.

A zgodil se je čudež: dosegel ni ničesar. Celo nemškutarski predstojniki so glasovali proti. Denar

je le denar, žrtev je žrtev. In — zakaj so pa nemškutarji? . . . Da bi jih to še kaj veljalo? — Narobe: nemškutarji so zato, da kaj dobe! Naj le plačujeta Südmarka in nemški Schulverein, zato sta tu! —

„Zaradi ljubega miru!“ — je tarnal gospod glavar . . .

Mir bi moral plačati zmirom le Slovenec. Potrpi, duša, saj vidiš, kakšen je nasprotnik! Naj se užene, — bo že boljše! — O, saj bo boljše, če nas enkrat užene! Mir bo, mir grobov in smrti . . .

Ko se ni posrečilo, si je glavar izmislil drugo: — Nemških najdenčkov si je naročil dva vagona in jih nastanil pri Sv. Jedrti in v okolici; ti so izpopolnili potrebno število všolanih otrok in pripomogli do pravice javnosti vsaj za en razred. Bila je javna tajnost, da je idejo sprožil sam gospod glavar v prvi jezi nad trdovratnostjo slovenskih občin . . .

Razumljivo je, da je imel glavar tudi pri sestavi imenika za jedrške volitve že svoje prste vmes. Samo z njegovim dovoljenjem — in s pomočjo njemu podrejenih davčnih uradnikov — je mogel Löschnigg zreklamirati fakina Mischitscha iz tretjega kar v prvi razred.

In zdaj se pritožujejo pri njem Slovenci in zahtevajo pravice . . . morda se je celo nadejajo . . .

Dr. Žižek je razlagal:

„Smodke ima dobre; te mu odpustim. Naj bo sladak, če hoče; naj se hlini in pretvarja, to je njegovo rokodelstvo! Vsak diplomat mora biti več ali manj igralec. Ampak: — ta nesramnost, s ka-

tero se napravi gluhega, če se hoče izogniti odgovoru! — Jaz sem imel posebej z njim opraviti . . . Ko sva končala, ga spomnim malo pikro: ‚Gospod glavar! Ko ste se predstavljali pri nas, ste nas prosili, naj vas podpiramo pri vzdrževanju narodnostnega miru. Trdili ste, da boste nepristranski . . .‘ — Komaj je ovohal, kam pes taco moli, — je že poskočil z zvito hudomušnostjo: ‚Gospod doktor, vi ste znan jurist. Kako bi vi razsodili . . . Ravno zdaj je v listih . . . Zdravnik je nasvetoval bolniku operacijo kot edino rešilno sredstvo. Bolnik je bil pripravljen; — pa pride neki prijatelj in ga pregovori. Bolnik umre. Zdravnik ovadi prijatelja, državni pravdnik ga obtoži, sodnik ga res — obsodi. Kaj pravite?‘ — — Jaz sem si mislil: kujon bi mi rad ušel; čakaj, te že še primem za ušesa! — Ko sva slučaj prerešetala, ga vprašam kar naravnost: ‚Gospod glavar, kako pa mislite — juridično! — o Mischitschevem slučaju? Jedrške volitve!‘ — A nesnaga se mi zopet izmuzne . . . S tisto staro uganko mi pride kakor šolarju: ‚Nekdo je nenadoma umrl in leži na zofi. Pa pridrvi njegov sovražnik v sobo z namenom, da ga umori. Ne zapazi, da ima mrtveca pred seboj in ga zabode v prsi. Ali je njegov zločin umor?‘ — Med razgovorom vstane, se opravičuje, govoriči in me zmanevrira ven. Ali zunaj — ko si je že v mislih mel roke, da se me je otresel — ga zgrabim še enkrat nenadoma, kot da bi ga popadel za ovratnik: ‚Boste ugodili pritožbi?‘ — Čaj, kanalja! — Kar zajecljal je in zardel: ‚Preštudiram! To še

preštudiram! Saj še ne poznam!‘ — ‚Kaj bi ne poznali!? Saj ste jim celo pomagali!‘ — Malo prebledi in si ogleduje nohte, resno: ‚Že naredimo po pravici!‘ — ‚Je pravica zmirom z Nemci?‘ — Pa me pogleda zlobno: ‚Konservativnost je princip države! Status quo, saj veste!‘ — in izgine hitro skozi vrata.“

„Status quo? — Božansko! Kakor na Balkanu!“ — pravi notar Kurbus.

„Smo že pogoreli!“ — zapoje poštar.

„I seveda! Vislice so samo malo odgodene!“ — zamahne Žižek obupano. „Po volitvah se lahko pritožimo na ministrstvo.“

„. . . in čakamo na rešitev kot na sodnji dan!“ — konča notar.

Sredi novembra prideva nekdaj z Rupnikom v gostilnico pred trgom. Pridušeno je čuti petje skozi vrata:

»Pozdravljen, preljubi moj zet,
zet, zet . . .
če si prišel to grbasto vzet,
zet, zet . . .
Tla so namazana,
godba je ukazana;
hejhej, hejhej,
kaj bo pa zdej?«

Rupnik je spoznal glas svojega šefa.

„Oho, ti so že doma . . . in veseli!“

Dr. Črnko je bil z župnikom in veleposestnikom Klinarjem v svojem vinogradu. — Večkrat je že bil

vabil tudi mene; ampak: ob nedeljah nisem hotel, med tednom nisem mogel. Ko še nisem bil zapadel Miliki, sva bila s Filipino že celo domenjena, da greva k Črnku na branje. No: nevihta je vse zmešala . . . Tudi pomočniški Ferenc me je bil vabil na trgatev, ko me je nekdaj srečal pri Sv. Jedrti. A njegova kraljična se mi je zdela preveč kislo grozdje, da bi zamudil radi nje sladkost peklensko pri Ambrožu . . .

Dr. Črnko naju pozdravlja šumno, bleščečih lic, zaripljenih oči, malo ginjen, malo vinjen:

„Le k nam prisedita, v to črno družbo!“

„Oho, oho, le nase kaži, pijanec! Midva z gospodom Klinarjem sva bela kot golobčka!“ — protestira veseli župnik, mladostno elegantne zunanjosti.

Orjaški Klinar pa dvigne pest, krožeč z debelimi očmi:

„Kaj, hudiča? Naj le zabavlja! Pjè, s tvojim vinom sva si jih okrepčala, da te premikastiva!“

„Saj sem jaz tudi črn,“ — se smeje Črnko, „z imenom vred. Ali kaj sem pravzaprav?“ — se obrne k svojemu koncipijentu. „Kaj pravi moj prijatelj dr. Žižek? Sem že nemškutar ali sem šele klerikalec?“

„Nič klerikalec. Mi nismo klerikalci!“ — rentači Klinar.

Ivan pa jih ogleduje resno, vse tri povrsti, ter se zasuče z imenitno kretnjo k meni in krčmarju:

„Slovenska bol!“

„Vidiš, zgage?“ — se zasmeje župnik. „Daj mu piti! Žejen je.“

In Rupnik prasne v smeh:

„Torej dajte, da vas dohitim!“

Šef njegov pa je dobil idejo:

„Slišite, gospodje! Ta-le bi bila pametna: — Vlada nas zatira, ker smo Slovenci. Recimo, da smo Nemci, pa bo vse drugače! — Ali ne? — Zakaj ne? — Ceste in železnice nam bodo zidali; denarja bo rosilo; Lahe nam bodo vrgli: — Hop! Tu jih imate, nate! Le pohrustajte te kacelmaherje! — Ali ne? — Zakaj ne? — Hliniti se moramo. Skrivno zvezo si osnujemo . . . Na rokah nas bodo nosili . . .“

„Kakor Štajercijance!“

„Kakor Štajercijance; samo: — mi jih prevaramo!“

„Kaj pa šole in uradi?“

„Mi rečemo, da smo Nemci; ker pa je ljudstvu nemščina neznana, morajo biti šole in uradi še slovenski. — Ali ne? — Zakaj ne? — Ali niste čitali o tistem bogatašu, ki je umrl v Pragi? Vse je mislilo, da je Nemec; on pa svoje milijone — Čehom! Nemci so mu jih znosili; on pa — Čehom!“

O, ti nesrečni doktor Črnko, kam sanja tvoja duša? — Ali si res že tako zelo pogreznjen v renegatstvo, da iščeš izgovorov — za vsako ceno? —

Rupnik se nagne intimno k njemu in ga vpraša malo zaničljivo:

„Kaj pa bi potem napravili — z našimi volitvami?“

Črnku se bolestno spači obraz:

„Kakšno korist imamo od njih?“

„Nobene!“ — odloči kratko Klinar. „Tudí če zmagamo Slovenci, — nobene!“

Osoren je njegov pogled na Ivana.

Župnik pa se začudi dobrodušno:

„Nobene? Če zmagamo Slovenci?“

„Nobene, pravim! Mi — nobene! Še večji boji bodo. Liberalcem pomagamo na konja. Zdaj jih ni, potem pa bodo.“

„Saj ne gremo v boj kot liberalci in ne kot klerikalci, temveč kot Slovenci!“ — pravi župnik.

„Larifari. V trgu je onih več, pjè! Čegav pa bo župan?“

„Enkrat onih, enkrat naš. Kompromis. Saj smo še skupno preslabi proti Nemcem.“

„In dobro je tako. Čisto prav!“ — Zlobno nevoščljiv je Klinarjev pogled.

Rupnik pa mu reče:

„A če se vam zavežemo — magari pred notarjem —, da boste vi župan?“

Klinar se ozre debelo in neverno, pa zardi nenadoma:

„Za norce briti?“

„Hahaha!“ — se zakrohoče župnik in ga udari po plečih. „Živio, Klinar, naš župan! Jaz volim tebe, podnevi in ponoči. Samo — en sam pogoj! — občinske seje bodo v tvoji kleti.“

A oni se oteplje čemerno in vrti nervozno kozarec v roki:

„Dobro je tako, da so nas prekanili nemškutarji. Boljše je tako!“ — Očitajoče pogleda župnika in dvigne prst: „Nikdar z liberalci! Pokositi jih! To je Šusteršičeva ideja, velikopotezna in ženijalna, dalekovidna, ki ne gleda le od danes do jutri, temveč bogve kam v bodočnost! Ko bo ves narod v našem taboru, iztrebljen ves plevel in ves osat, potem se spravimo nad Nemce. Ko bomo ena vojska, en voditelj, zapodimo Nemce kakor zajce!“

„Do takrat pa pustimo šole in urade Nemcem; naj delajo kar hočejo; kaj ne?“

„Kaj bi zdaj dosegli, ko še nimamo moči? Niti vas še nismo zmeli, pa bi si upali nad Nemce?!“

„To imate od Jozina!“

„Kaj Jozin!? Šusteršič . . .“

„Oba sta neverjetno dalekovidna. S stoletji računita in s tisočletji . . .“

„Koliko pa vas še je? Teh par mandatkov, ki jih še imate . . .“

„. . . nam vzamete prihodnjič. Dobro! Ampak — preudarite! — iztrebljenje plevela, iztrebljenje je — utopija. Torej je obsodil Šusteršič naš narod k smrti!“

„Ni utopija!“ — se nasmehne župnik in pomežikne hudomušno. „Kolikor vas poznam, ste naprednjaki tako navdušeni za narod . . . če boste videli, da ste napoti . . . da ni drugod ovir . . . se boste sami . . .“

„Harakiri!“ — vzklikne Rupnik.

„Hahaha," — se smeje župnik, „Hahaha . . . Živio, harakiri!"

Celo Klinar je pomirjen in se nasmehne zopet. Dr. Črnko se smehlja prisiljeno in skriva neko otožnost . . .

„Zapojmo rajši!" — pravi župnik, ki si sladkih ur življenja ne greni rad s politiko. —

A Rupniku žilica ne da miru. Komaj se po petju malo odhrka, je že nad župnikom:

„Duhovniki bi lahko toliko storili! Zakaj ne greste agitirat? V tretjem razredu bi morda vendar kaj dosegli!"

„Saj ne smemo. Prosim vas!"

Obe pesti položi križema na mizo, da pokaže, kako imajo zvezane roke.

„Škof?"

„Ha! To vam je ‚napota'!" — se ponorčuje s škofovim imenom. Poredno se hihiče v pest, plašno ozirajoč se naokoli, če niso kje izdajalska ušesa. „Kar čez noč je moral odriniti kaplan Pavkič, ko je malo razdražil naše Nemce!"

Kaplan Pavkič je bil katehet na nemški šoli. V svojem narodnem navdušenju je zašel seveda mnogokrat v konflikt s tamkajšnjimi razmerami. Najhujši je bil sledeči: — Imel je šolarko, hčerko renegatskih starišev, ki se je pisala Schifko. On jo je klical Živko. Protesti in prepiri . . . tožba. Strašna reč! V tevtonskem lesu je šumelo. Ko je sodnik poklical kaplana kot obtoženca: „Gospod Pavkič!" — se je dvignil njegov zagovornik dr. Žižek in

protestiral proti izgovarjanju „Pavkič“ ter zahteval cikajoč na „Schifka“ klicanje: „gospod Pafkič!“ — Dovtip se je obnesel; kaplan je bil oproščen — pred sodiščem, v škofiji ne. Za kazen je moral revež v hribe . . .

Rupnik še zmirom sili v župnika:

„Torej je vam nazadnje tudi čisto prav, da se je izjalovil naš nastop pri jedrških volitvah?“

Oni skomizne z rameni:

„Kaj pa hočete? Skoraj je morda boljše!“

Ivan se zgraža in gleda vprašujoče Črnka in Klinarja in mene in krčmarja . . . v vseh očeh je bil isti odgovor . . .

„Ali je zakleta ta dežela?“

Tudi meni je bridko v srcu . . . Obenem pa mi je vest olajšana: — Če se ti junaki ne sramujejo, kaj boš ti, ubožček kontrolorček, hlapček vseh svojih vikših? . . . A morda ravno zato, ker mi je zmanjšana zavest lastne krivde, občutim toliko močneje vso gromozensko težo podjarmljenja in sužnjosti, ki leži celo na prsih boljših tega naroda kot strahotna môra, da jim mrtvi duha in voljo in uklepa ude v spone . . .

Ko sem hodil k Miliki, sem mnogokrat preklinjal potihem in naglas oddaljenost in blato, dež in mraz — in svojo prepovedano norost; a hodil sem vendar redno po tiste slastipolne grehe, ki so mi puščali za par dni topo čustvo prenasičenja in studa, dokler se mi ni iznova vzbudila strast po njih.

Mimogrede sem se bil že parkrat oglasil pri Košarjevih. Roman je bil že od oktobra pri vojakih, starih dveh pa se nisem kaj ženiral.

Cilika je bila zopet zapuščena. Počitnice so minile — v teh krajih so počitnice septembra in oktobra — učitelj Stern — Cilikina zvezda — pa se ni bil vrnil na nemško šolo k Sv. Jedrti. — Revica je bila malo upala pod očmi, živahnost jo je minila, njen pogled je bil otožen in sanjav. A lišpala se je še vedno; prijetno se je oblačila in še v novembru — mraz in blato! — je nosila nizke rjave šolničke.

Nekdaj jo srečam vrhu klanca na potu k Sv. Ambrožu . . . Šele zadnji hip sem jo zagledal; morala se je bila pravkar obrniti . . . Z obema rokama privzdiguje krilo, da je videti do meč.

„Jaz vas ponesem preko blata, gospodična Cilika . . . Počakajte me, gospodična!“

„O hvala lepa! Že pridem sama.“

„Pa niste hudi name, gospodična?“

Stisnem jej roko; obraz jej je zardel, oči v zadregi.

„Čemu bi bila huda? . . . Saj me niste nesli!“

„Vi bi ne pustili?“

„Srečno pot, gospod kontrolor, — v takem blatu!“

Z lokavo nagajivostjo se mi nasmehne in odhiti po cesti proti trgu . . .

Šele pod Ambrožem sem si domislil: — Šment dekliški je prišel gledat, če je res, da hodim vsaki teden k Miliki, kakor govore ljudje! Morda me je

tudi ona zapazila šele zadnji hip in zbežala hitro preko blata?! — V njenih očeh ni bila gola nagajivost, tudi očitanje je bilo, razočaranje . . . Zato se jej je tako mudilo. —

Ko sem prišel pozneje parkrat v krčmo k njej, je bila prijazna z menoj, celo vesela; ni mi hotela pokazati, da bi jo kaj žalilo moje razmerje z Miliko.

Če je zasuknila s tisto ljubko kretnjo glavico vznak, da jej je zabelel prelestni vrat in so se zaiskrila njena očca hudomušno proti meni . . . z iglo za kvačkanje si je podrezala med goste kite, prekrižala kolena in iztegnila nogo daleč izpod krila . . . sem zaslutil dražest njenih udov in oblik . . . ostal bi bil pri njej in bi ne capljal naprej k Ambrožu . . .

Dan pred njenim godom sem pri njih večerjal in se zamudil čez enajsto uro. Družba je bila nemškutarska; a Cilikine oči so se tolikokrat vjele z mojimi, bile so tako žareče in tako mameče, da se nisem mogel dvigniti in odpraviti na pot.

Ko si oblačim suknjo, stopi k meni in se vzpne na prste, pa me vščipne skozi rokav in pravi šepetaje:

„Danes boste kregani, gospod kontrolor! Prepozni boste . . .“

„Kdo je rekel, da grem gori?“

„Nič se ne potajujte! Miliko pozdravite in jej recite, naj se že enkrat neha kujati, pa naj kaj pride k nam!“ — in čisto tiho: „Boste imeli bližje . . . v tej hudej zimi! Vsako soboto naj pride doli!“

„A kdo vam pravi, da sem namenjen k njej?“

„Ali je treba šele praviti?“

„Jaz vam dokažem, da se motite!“

„Vi dokažete?“

„Haha . . . Še danes, gospodična! Lahko noč . . . in sladko, sladko sančkajte — o meni, Cilika!“ —

Zakaj bi ne poskusil? — Na vsak način sem jej prijeten. Ko bi ne mislila, da sem oddan, bi se me lotila — z odločnostjo . . . Ali ni sumljivo? — Da bi me večkrat videla, naj bi imel sestanke z Miliko pri njih. Prijateljici privošči daljšo pot po blatu in po mrazu, da jo prihrani meni . . .

Malo se izprehodim proti Ambrožu in se zopet vrnem po ovinkih.

Krčma je zaprta, okna temna; pri Ciliki je luč . . .

Previdno splezam po brajdi in potrkam narahlo . . . Luč ugasne . . . Notranje okno se odpre, k šipi se pritisne bel obraz . . . V poltemi razločim, da je veselo presenečena, a obenem vsa v skrbeh in strahu. Zavita je v črno ogrinjačo. Bela roka se približa in odpre oknico za kukanje.

„Vi ste, gospod kontrolor? Za božjo voljo, če se zlomi lata!“

Lonec z nageljni odmakne malo, prisloni se k okvirju in se pripravi na nedolžno vasovanje. Še na misel jej ne pride, da bi me pustila notri.

„Odpri, Cilika!“

„Za božjo voljo! Kaj vendar mislite?“

„Če se zlomi lata?“

Ona zahihiče:

„Boste preje spodaj. Kaj iščete pri meni? K Sv. Ambrožu pojdite!“

Jaz sežem mimo njenega obraza in odprem zapah.

Cilika odskoči:

„Kaj delate?“

A že sem na oknu.

Ona se obrne vsa prestrašena in steče k vratom, da jih zaklene.

„Tiho! Tiho! Tak ropot! Morda še ne spe!“

Okno priprem za seboj in stopim počasi v sobo.

„Kje si, Cilika?“

Črna senca stoji pred menoj . . . Objamem jo in jo pritisnem k sebi. Obraz tišči v roke in joka . . .

„Ne jokaj, dušica!“

Poljubim jo na ustnice in jej stisnem vroča lica; z ogrinjačo jej obrišem solze. Pa se obrnem, da bi se razgledal, kam bi sedel. Suknja mi zadene ob stol, da zropota . . .

„Jezus, Marija! Če pride oče gledat!?“

Zgrabi me za roke in me vleče za seboj . . . Se je li zgodilo zavedno ali podzavedno, da me je vodila k postelji? Ali je bila volja, ali je bil le slep nagon? . . .

Sedem na rob in si jo potegnem na kolena.

„Ti si skoraj oblečena?! Kedaj si utegnila?“

Zasmeje se pridušeno:

„Človek mora biti na vse pripravljen! Le proč z rokami!“

Šal jej stržem s pleč in jej začnem poljubljati obraz in gola ramena. Pa jo poskusim zvrniti na posteljo . . .

„Ne boš, moj dragi!“ — se smeje ona.

Čvrsto se je bila vjela z nogama za posteljišče.

Zagrabim jo surovo in vgriznem v usta . . . Odkod dekletu taka moč? — Sune me nazaj in se vzravna srdito:

„Če ženska noče, — nima nihče te moči!“

Poskusi zlepa, Arnošt! . . .

Ko popustim, je zopet zadovoljna; veselo se hihitá in se ne brani ljubkovanju . . .

„Ali poznate Plojevo Šolasto?“

„Zakaj me ne tikaš, Cilika?“

„Ali si moj ženin?“

„Seveda sem . . . in rad te imam!“

„Ponoči ne verjamem. Pridite podnevi, pa bom verjela!“

„Zakaj si huda?“

„Nič nisem huda . . . A kaj bi rekla Milika?“

„Pusti Miliko! Zdaj imam tebe rad!“

„In ko se mene zopet naveličate?“

„Ti si neusmiljena!“

Čez nekaj časa zahihiče iznova:

„Če je k Plojevej Šolasti prišel vasovalec, je zlezla z nogami v žakelj in si ga prevezala čez pas.“

„Pa ga ni razrezal s pibčem?“

„Hahaha . . . To ne gre kar . . . Pusti me! Pusti me!“

Posrečilo se mi je, da sem jo poveznil na posteljo . . . Zagrizem se jej v usta . . . A zopet me odrine s tako silo, da zadenem zadaj z nogo ob stol . . . Koliko je stolov v tej vražjej kletki? . . .

Cilika stoji tik mene, poslušajoč prestrašena:

„Moj Bog! . . . Že pridejo . . .“

Res pridrsajo koraki . . . Trkanje . . .

„Cilika! Cilika, odpri!“

„Mati so! Beži, Arnošt!“

„Cilika! Odpri mi, pravim! Kaj je to? Kak ropot je to?“

„Saj ni nič! V stol sem se zaletela.“

„Odpri, ti pravim!“ — Trkanje je silnejše.

Vzpnem se na okno in po brajdi doli . . .

Niti plezal nisem, skočil sem; komaj s prsti sem se malo oprijemal. A bil je zadnji čas . . .

„Čakaj, lump! Jaz ti pokažem!“

Izza ogla pridrvi Košar s polenom . . .

Jaz sem že pri plotu. Poleno prileti in me oplazi s koncem po ušesu . . .

Bog s teboj, Cilika! —

H Košarjevim si nisem nič več upal. Ali naj grem snubit? — To bi bila edina možnost sprave; a bogme: ne, do tega mi ni! —

Hodil sem dalje k Miliki; četudi se mi je bil pohlep že precej ohladil. Vedno rajši sem izostajal od Ambroža. Prizori ljubosumja in očitanj, ki so nato sledili, pa so me le še bolj odbijali . . .

K spiritističnim večerom sem le redkokdaj zahajal; proti božiču pa so tako ponehali; dame so imele posla s pripravljanjem božičnice.

Nemci so nameravali v društvenem domu sijajno prireditev. Südmarka jim je pomagala, da so si nabavili obleke in daril za vso šolsko mladež. Slovencem je bila konkurenca seveda nemogoča. A da bi skomine njih otrok ne bile že ravno prevelike, so se potrudili oskrbeti vsaj drevesce in nekaj malega darilc. Deklamacije in petje in kaka igrica naj bi povzdignila svečanost.

Nemci se se vrgli na otroški rop. Iz mladih src so že kopali ljubezen do materinega jezika. Vcepljali so jim zaničevanje in sovraštvo do slovenstva in jih učili smešiti zaslepljence, ki so še verovali v bodočnost svojega beraškega rodu in niso uvideli, da je le v nemštvu blagor in dobiček . . .

O nemškej boli pojejo, o prodiranju slovenstva trobijo, ves nemški rod do Belta gori vznemirjajo s strašečimi vestmi o nevarnosti, ki jim preti od juga. Ves nemški rod naj gleda in pomaga, da ne propade posest na Spodnjem Štajerskem! Rosegger čara milijone za manjšinske šole, za tiste uboge nemške reve ob slovenski meji, ki jim grozi pogin v sovražnem morju. Nemški duševni velikan se zlaže sebi samemu, ker ga je sram priznati, da ne veljajo milijoni rešitvi lastnih duš na meji, marveč pridobitvi in nakupovanju slovenskih src, ki naj pomagajo pri zidanju mostu do Adrije. Nemški duševni velikan nabira milijone za vzgojo neznačajnežev, odpadnikov

in renegatov, za šole boja in zased, hinavstva in nestrpnosti, za šole izdajstva in nevere.

To je — „veliko nasledstvo!“

In „veliko nasledstvo“ je poziv graškega dnevnika na dve tisočini milijonarjev, hamburških in ljubeških in bremenskih, naj kupijo pas zemlje od Maribora do Adrije in naj ga naselijo z Nemci. Preko naših trupel gre pot do Adrije, gre „sla velikega nasledstva.“ Preko naših trupel gre tudi pot do Drave . . . če vzdihuje Bartsch: „Tja do Drave, le tja do Drave!“

Nemško posest na Spodnjem Štajerskem morajo rešiti poplave; to posest, ki je sestavljena iz odpadništva in renegatstva, zabeljena le v mestih tuintam s priseljenimi Nemci . . . ker ti posiljeni otoki nemški na Spodnjem Stajerskem so ostrogi in trdnjave tiste blažene „kulture“, ki jo prinašajo barbarom prosvitljenci germanski. Kakor so nekdaj prihajali z mečem v roki oznanjevat nam sveti krst, tako nam oznanjujejo današnji dan „kulturo“ z bičem in škorpijoni narodnostnega sovraštva in zatiranja, raznarodovanja in ponemčevanja . . .

Tja do Drave, vsaj do Drave!

Zato naj pade paradiž slovenske zemlje, ti prisrčni holmi in dolinice, rodovitne njive, mastni travniki, vinogradi, lesovi, domačega kostanja gaji... zato naj padejo — Slovenske Gorice!

Zato otroški rop, naval na našo deco, podkupovanje duš, kupčija z narodno zavestjo, preganjanje značajev . . .

Zato sijajna božična prireditev v nemški šoli. Naj se zelené od zavisti otroci iz slovenske šole; morda najdejo še tudi oni pot do — „velikega nasledstva“! . . .

Ali jo najdeš tudi, Arnošt, ti?

Vrag vedi! — Vkljub temu, da je bila skoraj izključena slovenska udeležba pri jedrških volitvah, mi je bilo tesno v srcu. Čimbolj se je bližal ta nesrečni čas, tem nerodnejša mi je postajala nervozna neodločnost: — Koga oslepariš, Arnošt? — Ali so volitve res tako sigurno tajne, da se ti ni ničesar bati? Ali ni igrača izračuniti, kako si volil, ob tem malenkostnem številu volilnih upravičencev? — Da bi se izognil političnim nezgodam, sem se bil udal ljubimkanju in veseljačenju. Saj si se res izognil, Arnošt! Kedaj si še v življenju zabredel v toliko konflíktov kakor ravno tu pri Sv. Jedrti, kjer si hotel igrati ulogo političnega neveščaka in brezbrižnika? Bil si resničen malovednež, ko si prišel sem; brez nazorov, brez prepričanja. Danes bi poznal nazore, bi poznal prepričanje, da se postaviš zanj. V teh krajih je vse ozračje prenasičeno političnih vtisov, misli in strasti. Čudno ni, da se ti jih nasrka duša nehote in nevede, in da se čutiš hipoma zvedenca v stvareh, ki ti niso bile prej le tuje, temveč tudi zoperne. Prišlo ti je spoznanje, dozorelo je prepričanje; a obenem je vstala pred teboj zavest: skrij prepričanje, potaji se, pohuli se, če ti je draga služba in bodočnost v njej! Gabne so ti te razmere; a ni dovolj, da so ti one gabne, prigabiti se moraš še — sam

sebi! Hulja postani, Arnošt, da se prikupiš svojim vikšim! Ali hočeš avansirati po milosti prvakov, ki se sami ližejo gosposki, če hočejo kaj doseči?

Parkrat sem bil zaspal urad dopoldne, parkrat sem ga zamudil ponepotrebnem, parkrat sem celo ušel iz gole trme. Če sem se pozneje opravičil pri Loschinskem, me je pogledal le za hip — ne ravno neprijazno, a precej brezbrižno — pokimal z glavo, cmokajoč: „Lepo, lepo!“ in me pustil na miru. A vsakikrat sem videl, da je bil moje delo opravil Sormann. Sprva sem mu bil hvaležen, zahvalil sem se mu s pogledom preko mize; a njegov izraz je bil tako neznansko hladen, njegov smehljaj sovražen in zvijačen . . . da sem mahoma uvidel, odkod veter piha. Prestrašen sem se oziral na davkarja, ki je tiho požvižgaval in si usekaval zdaj pa zdaj svoj rdeči nos. Če sem vjel njegov pogled, me je prešinila slabost po udih. Iznad ščipalnika se je zagledal vame, vprašujoče in motreče, v očeh se mu je skrivala škodoželjna porogljivost, usta so se mu zategnila zaspano, odtrgal je pogled od mene z narejenim dolgočasenjem:

„Na, danes se mi zopet zeva! Včeraj je bilo izvrstno Wabitschevo pivo.“

Pred božičem pa me obide strah in groza, ko najdem nekega jutra popravke v svojem delu; cele strani prečrtane in iznova izpolnjene, račune korigirane z rdečo tinto, kakor v šolskih zvezkih. Ali so moje te pomote? Neumljivo, nezaslišano! Ali sem bil pijan? — Vrag vedi! —

Ozrem se proti davkarju . . . Sormann in Posegar si nameżikneta. Zadnji se zlekne v pasu in se obrne mogočno proti meni, z zaničljivo resnostjo, in pogleda malovažno zopet proč. Davkar — ne vidi nič, ne sliši nič — je izjemoma zatopljen v svoje delo. Po uradu me pridrži:

„Nič si ne storite iz tega! Majhna pomotica — pomislite! — pa so vsi nadaljni računi pomanjkljivi. Moj Bog, ko bi hotel človek vse zasledovati, vse naznaniti . . . vsakemu bi lahko škodoval! . . .“

Potreplje me po rami:

„Le pametni bodite, pa ostanemo prijatelji!“ —

Strela božja! Ali je človek res tak strahopętec? — Kaj mi neki morejo? Premestiti! Za kazen nekam! Povišanje zavleči! . . . Par let gori ali doli! . . . In radi tega taka groza? — Ta groza mora biti v zraku. Bolezen, ki jo nalezeš. Kal je mistična, nerazumljiva, neodkrita; živi povsod, kjer gospodari Nemec. V teh krajih je bolan ves narod; vse je okuženo; vse stresa groznica, da šklepečejo z zobmi pred neznanim, ki jim žuga od nekod . . . Bolezen napade tudi tebe, da zbezljaš in skoprniš od strahopetstva. —

Prišla mi je ideja: Fant, pobrini se okrog županovih hčera! Lepše bodeš vozil! Mogočnih zagovornikov boš rabil. Župan še nima zetov . . .

Naravnost blazno! Znak bolezni? —

Albinka pravzaprav ima čestilca, celo Slovenec je. Živinozdravništvo študira na Dunaju, a je že štiri-

najst dni doma. Malo sram ga je svoje nemškutarske neveste, zato se skriva in ga ni nikamor v družbo. Po trgu dvomijo, da bi jo zares poročil. Na Dunaju baje nastopa precej odločno v političnem življenju med dijaštvom. Bržkone ga tare vest, ki mu očita narodno izdajstvo, če vzame Löschniggovo hčer. Zagrizenost županove družine mu mora biti jamstvo, da bodo njegovi otroci iz zakona z Albinko brez pardona — Nemci. A njen značaj in njena porogljiva domišljavost, njena rezolutnost mu mora vzbujati bojazen, da bo nosila ona hlače v hiši. — Dečko je živahen in vesel, a mnogokrat je vkljub prilizovanju oduren z njo. Sploh se mi dozdeva, da ga je lovila ona, ne on njo.

Dekleti sta obe zelo visoki, a oblačita se neokusno. Ženskih dražesti ne razkazujeta in ne razvijata, človeka celo odbija vonj po očetovih obrtih...

Nekega večera iztaknem družbico na izprehodu. Albinka se oklepa svojega študenta; jaz pozdravim in se priklopim Juliki.

„Dovolite, gospodična, da vam ponudim svojo roko?“

Brez posebne nežnosti se polasti komolca moje desne roke in se mi nasmeje precej predrzno:

„Če ne mislite simbolično?“

Hotela je reči: jaz nisem kakor sestra, da bi jemala — „so einen Windischen.“

Jaz se pa osmelim — Seljak je točil novo vino — in jej približam svoja usta:

„Torej brez simbolov, gospodična! Ali vam smem ponuditi . . .“

Še predno izgovorim, me zaščemi po licu:

„Da ham's!“

S krohotom me izpusti in se obrne k onima dvema, da jima dopove, kako se je zaročila z menoj.

Klofuta me je razjezila . . . a kaj boš, revček? — Potrpi in požri, da se še bolj ne osmešiš! —

Krajec lune sveti z neba; toliko, da spoznaš človeka, ki te sreča.

Po trgu nam pride sam gospod župan naproti. Namenjen je h Kukowtzu. Cigaro ima v ustih, levico v izrezku telovnika.

Julika se me hitro zopet prime:

„Napravimo to šalo! . . . Dober večer, papa! Dovoli, da ti predstavim svojega gospoda ženina!“

Župan se ustavi, nos si vjame s prsti in pridrži v njem sapo:

„N-ja — bi ne bilo slabo! Prste bi si lahko obliznila, neumnica!“

Dekle pa prasne v smeh:

„Saj sva se zaročila!“ — in mu razloži nesramnost.

Löschnigg me pogleda od strani: Ali si razžaljen? Ne čutiš norčevanja? — Malo jezen otrne smodko:

„Prismojenka! Stara si že dovolj za ženina!“

„Pfuj, papa!“ — se namrdne hčerka in me izpusti razžaljena.

Stari pa me potreplje toplo:

„Nič ne zamerite, gospod kontrolor! Mladost — norost; objestnost jo že mine. A pridite kaj k nam! Jaz vas vabim in bi bil vesel . . . Malo se še lahko izprehodita, dekleti! Potem pa kar domov! Noč ima svojo moč . . . in gospodje imajo tudi svojo moč!“

Prime me za roko in mi jo gorko stiska; večkrat povrsti mi jo stisne, ker mi ne more z besedami dovolj povdariti svojih simpatij.

„N-ja — na svidenje, gospod kontrolor!“ —

Ali si vendar niso tako sigurni zmage pri volitvah? — Zakaj se tepe zame? — Ni odbit rekurz Slovencev? — Ali so kake druge homatije? Razpor med njimi samimi? — Ali je le slaba vest, ki se boji usode?

Da sem pustil Filiko, ga mora veseliti. Tako mu je vseeno gotovejši njen glas. — In ko bi me vjel za Juliko — vsaj začasno — bi imel tudi mene v žepu!

Ti pa si mislil, Arnošt, da prekaniš njega! Posmuliš se okrog hčera, vzbudiš skomine in lepo upanje — po tej klofuti? — Župan ne bo toliko pazil nate . . . če voliš proti njemu, ti morda ne bo tako zelo zameril . . .

A kaj je zate Juliki? Te ni dovolj odločno odklonila? — Grom in peklo! Tako predrzna mora biti le domišljava Nemka, posilinemka! — Sicer je res, da pride bolj župan v poštev. Če uspavaš njega . . .

Mučno mi je vseeno . . . Slabe slutnje me navdajajo . . . Da bi jo vrag vzel — vso politiko!

Piti, ljubiti, peti —
to se pravi živeti!

A jaz sem zbolel ob takem življenju . . .

Berta se me je ogibala. Zadnji teden pred božičem pa vstopi neko jutro zdajci k meni v sobo.

Bil sem že napravljen za odhod.

Z eno roko na kljuki, v malomarni pozi, postrani, da je videti nerodno silhouetto nosnega telesa, me gleda mrzlo, modrikastih, ohlapnih lic, zateklih ustnic, in namigne z lahno kretnjo na svoje stanje:

„Če porodim, — kje se naj oglasim za alimentacije? Tudi jaz pri Filipini?“

Oči se jej malce stisnejo . . . Skoraj jo sili smeh . . .

Jaz jo gledam ves začuden . . .

„Faniko je izplačala; Ernesta je odkupila v Celju . . .“

„Ernesta?“

„Stari Šilečki, njegovi materi, je dala poldrugi tisoč, da se odpove pravicam . . . Stara Šilečka je bila tudi že vložila tožbo.“

Njen smeh je zdaj očitno zloben.

„Stara Šilečka“ pa mi je pognala vso kri v obraz. — Moj Bog, tudi ta sramota je odkrita!? Arnošt, ljubitelj lepih žensk, don Juan in zapeljivec, junak deklet . . . ima otroka — s staro babo! Fej, moj ljubi! . . .

V zadregi se obrnem proč in zarohnim srdito:

„Daj mi mir! Izgubi se!“

„Dobro srečo s Filiko! Za to ne more nihče, če ga srce vleče k starim babam! . . .“

Zadnje tedne sem se bil že precej udal pijači, zdaj sem naravnost pijančeval. Novica, da je Filipina tudi Šilečko izplačala, me je celo potrla. Kedaj je to storila? Zdaj, ko sem jo zapustil? Ali prej že, ko se je nadejala, da jo vzamem? — Tako strašansko zadolženega sem se čutil pred Filipino, da mi je naravnost otrpnila vsa moč in volja. In toliko hvaležnosti je vstalo v meni, da bi pokleknil pred njo in jej poljubil rob obleke. Obenem se mi je vzbudila zavest, da imam pri njej svoj dom in svoje zavetišče, tako mogočno, da me je vleklo k njej kot izgubljenega otroka na ljubeče prsi materinske . . .

Šilečko je brez dvoma napeljala Fanika na Filipino. Po njej so tudi zvedeli ljudje.

Rdečica sramu me je oblivala zaporedoma. Kam bi skril sramoto? — V vino sem jo skril. Krokal sem do blaznosti . . .

Milika mi je pisala, zakaj da ne pridem. Zadnjih pisem že nisem več odpiral. — Celo Cilika mi je pisala jokavo pisemce... Kako bi ti pomagal, revica? Boga zahvali, da so naju splašili še dosti zgodaj! Če pa si kot Plojeva Šolasta, se ti prav godi! —

Poleg tega še te preklicane volitve! Slovenci so izdali geslo, da gredo volit na vsak način. Hoteli so prešteti svoje čete, da bi imel priziv pozneje sigurnejšo podlago.

Dr. Žižek me je vjel na cesti:

„Gospod kontrolor! Približajte se zopet Strausovki! Vsaj do volitev! Prosim vas! Saj potem . . . Ko bi se ne mogli rešiti, vam jaz pomagam. Žrtvujte se — še teh par tednov!“

Zame bi bilo pametnejše, da se jej ravno teh par tednov še ne približam. Ne mogli bi pričakovati, da jim prinesem dva glasova; pa bi izgubil to neprijetno važnost, ki mi dela toliko preglavice. Tako zelo bi ne pazili name. Lažje bi se izjeguljil, Arnošt!

Sklenil sem, da ne naredim nobenega koraka. — A natihem me je vleklo domotožje, hrepenenje je drhtelo v meni. Nehote so se mi ozirale oči po njenih oknih.

Kadar je človeku odločitev težka, trenotek usodepoln; kadar je tvoj osebni prid v nasprotju z zahtevami poštenja in značajnosti, negotovost v tvojej duši na vrhuncu . . . takrat bi si želel, da te zopet prime mati za roko in te popelje varno skozi izkušnjave in neprilike. —

Dan pred božičem dobim iznenada pisemce od Filipine:

„Dragi! Zvečer bom sama. Pridi k meni, če nisi že oddan!“

Šel sem. — Drevesce je imela; hladno večerjo, buteljke, samovar, — vse pripravljeno sijajno, kot bi ne bila prav nič dvomila, da pridem. — Kaj bi storila od obupa, če bi me ne bilo? —

Vajenca in deklo je bila poslala za praznike domov. —

Ko so zaiskrile lučke na drevescu, me je objela in se razjokala od veselja:

„Hvala ti, da si prišel! — Drugo leto, upam, ne bom več sama . . .“

Mislila je na otroka . . . Po črti njenega telesa si ga že lahko slutil. A kakor mi je bil pogled na Berto zopern, me je tu navdušil. Ali je to znamenje, da sem čutil tukaj stvor ljubezni, tam pa komaj greha nezaželjeni sad? —

Ona je sanjarila ob drevescu:

„Prvo leto še ne bo razumel te krasote; ampak drugo leto, tretje leto! . . . In ti se boš spominjal naju . . . kjerkoli boš, kaj ne?“

„Jaz bom pri tebi, Filika!“

Razplakal sem se jej na prsih in izpovedal svojih novih grehov.

„Saj se ne pretvarjam, ljubica. Zdaj me poznaš. Ničvrednež sem, nezvestnik. Morda te še mnogokrat ukanim, še večkrat zapustim . . . a vsikdar se povrnem k tebi, Filika. Bodi mi svetilnik kraj morja, da najdem v pristanišče iz burje in viharjev!“

Tako gorak je njen pogled, tako so tople njene ustnice, kot da se je podvojil ogenj njenega srca, žar njene duše, odkar se je razvijalo v njej novo bitje, plod najine ljubezni . . .

„Le pridi, dragec! Zmirom boš sprejet kot izgubljeni sin.“

„Kot mož, Filika!“

„Čemu? Ali ni vseeno?“

„Jaz hočem, duša moja! Zdaj te vprašam vtretjič . . . odgovori!“

Divje me objame in pritisne k sebi in poljubi strastno . . . pa si utrne solzo iz očesa, vzdihne in se zagleda v strop . . .

Meni pa razbija v prsih — v upanju in strahu . . . V tem trenotku bi mi bil njen „ne“ obsodba k smrti. Vsega me je prepajala zavest, da ni življenja zame, če ne ob njenej strani . . .

Z mokrimi očmi in s srečnim smehljajem se obrne zopet k meni, z rokama mi objame glavo in me poljubi blaženo:

„Morda, dragi! A danes si vprašal šele vdrugič. Ko vprašaš vtretjič . . .“

Jaz protestiram burno . . . Ona pa mi utopi besede v poljubih in objemih . . .

XVIII.

Bil sem kakor izpremenjen. Vesel sem bil in zadovoljen, miren, srečen, — kot da sem rešen vseh težav in vseh skrbi, vse odgovornosti za svoje dejanje in nehanje.

Arnošt — zaročen! Čeprav še nisem imel končnega odgovora od Filipine, je bil moj sklep tako odločen, da nisem niti za hip podvomil ob njega uresničenju. Kot da mi ni bila nikdar neprijetna misel na — sveti zakon! Kot da nisem nikdar čeljustal s svojo samsko samopašnostjo! — Komaj v družbi — saj je bila stvar še tajna — me je oblila ob spominu tuintam lahna rdečica . . . najbolj iz sramu in jeze, da sem se preje vedno toliko čeperil proti vsem takim podtikavanjem; ker nedoslednost je priznanje hinavščine. — Drugače pa sem bil naravnost poskočne zadovoljnosti; prejšnja pobitost se je umaknila brezskrbnosti, obupanost zaupanju. Bil sem prepričan, da se gladko izmažem iz vseh homatij in da se zlasti pri volitvah ne osramotim, pa naj že grem s Slovenci ali proti njim.

Filika mi bo zaledje... Naj se zamerim vikšim, naj me pritirajo do skrajnosti, — pri njej imam gorak kotiček, kamor se zatečem lahko vsak trenotek pod

varno streho. Naj se izneverim svojemu prepričanju, naj izdam slovenstvo, naj grem volit z Nemci, — nemčur postaneš, Arnošt? — v Filiki imam izgovor: — ona je vendar Nemka; jaz sem jej prodan, s tisočaki sem zavezan; sami ste me silili v to zvezo; če čutim nož na grlu, — kako naj se otepljem?...

Slabič si, Arnošt! Prevažen je korak, pretežka odločitev, prevelike so posledice, da bi nosil odgovornost sam. Zato si se naslonil — na slabo žensko! Zato ti je odleglo, ko si sklenil, vzeti jo! — Slabo žensko? Ti si slabejši! Ona bi se odločila in bi te porinila na pravo mesto; vzdržala bi posledice, prenesla odgovornost. Ti se odločiš — trepet v kolenih, zono v hrbtenici — odgovornost pa zvališ na žensko. — Ti si slabejši, Arnošt! Strah ti je zmrtvičil ude. Slabost je v tebi, kot da se potapljaš. Prijel si se za čolnič, da te obdrži na površini. Naj utone volja in odločnost in značajnost in ponos; da le rešiš krpico mesa nasladam in uživanju! — Slabič živi v hudodelstvu in pregrehi, a ohrani mirno vest, če ima dovolj izgovorov, ki nadomeščajo razloge in vsaj navidez upravičujejo potrebo . . .

Vesel si, Arnošt, ker odložiš del odgovornosti na tuja pleča; pomirjen si, ker ne bo sramota samo tvoja in ker jo lahko preboliš ob Filipini — kot prespi razvajen otrok svojo kazen v naročju materinem. —

Bolan si, Arnošt! — Ali je res tako zelo potrebno, da greš volit z Nemci? — Ni samo namišljen ves tvoj strah? Ali ti je sugerirana ta groza? —

Potem je sugerirana vsemu ljudstvu. Potem je bolezen splošna histerija vsega naroda, ki tava kakor v hipnozi pred kričavim bleskom nemškega gospodstva. Hipnotizirancu je dovolj migljaj, dovolj je želja, — da sledi migljaju, da izpolni željo. — S teboj se igrajo in komedijašijo. Z malenkostno sovražnostjo, s prikritim žuganjem so te bili ustrahovali, so ti bili umečili voljo in ti uspavali odpornost, da si postal sposoben in sprejemljiv za njih povelja. Ko bi se te lotili s surovo silo, z osornimi ukazi, — bi se vzbudil iz hipnoze — odrekel bi pokorščino. — Zatorej pri zatiranju slovenstva ne kršijo postav očitno, temveč skrivoma, maskirano; dvojna mera naj bo čutna, naj bo vidna, a ne tako kričeča, da bi se ne dala utajiti, da bi se ne dala s pravnimi sofizmi opravičiti, če je potreba. Zatorej nas ne šibajo s turškimi grozodejstvi, nas ne moré naravnost, — saj gre lepše po ovinkih. Sodniki ne razumejo jezika, beležijo narobe izpovedbe prič, — iz kolobocij, ki slede, izhajajo justične zmote, pravni umori. Krivice ne kriče v nebo. „V imenu veličanstva“ je gosta krinka, neprozoren pajčolan, ki propušča komaj slutnje, ne pa dokazov. — Rahel je pritisk, previdno rahel, skoraj neščemeč in neboleč; a toliko trpežnejši, odločnejši. Če ne vzbuja bolečin, pa vzbuja strah pred njimi... In kaj je hujše? Bolečine porajajo upor in ustajo, strah — hipnotizira.

Ves narod tukaj je v hipnozi, v bolestnem, abnormalnem stanju, zaverovan v hipnotizerje; brez moči in volje, uiti iz okov odvisnosti, duševne in

telesne. A zdravnikov manjka, ki bi ga razdramili in sklicali k življenju... Zatorej životari kot bolnik. Komaj zdajpazdaj ga obšine trenotek jasnosti — spoznanje in zavest bolezni, hrepenenje k zdravju...

Bolan si, Arnošt, tudi ti! Prevzela te je groza, skrivnosten strah te je obšel, vcepljen ti od zunaj. Bolezni si se upiral, ubranil se je nisi. Ko si jej podlegel, si obupaval... Kot rešilna bilka ti je priplavala takrat naproti — Filipina. Ti si se rešil nanjo. Slabič je zadovoljen, če se mu posreči, zvaliti z ramen — breme odgovornosti. Zato se ti je zdelo tako neskončne važnosti, da privoli Filika v zaroko; zato se ti je zdelo, da ni življenja zate, če ne ob njenej strani... Morda jo pa rabiš samo za kratek čas važnih odločitev, ki te čakajo? Morda jo zopet zapustiš? — Kanalja je kanalja — tudi med boleznijo. — Da pa si bolan, moj ljubi, je priča ta zaroka! Da si bolan, je priča tvoja radost, ko si našel zaledje in izgovor v Filipini! Da si bolan, razvidiš: ker se ne zavedaš več bolezni, ker ne hrepeniš več k zdravju... ker si domišljaš, da si zdrav... čeprav si se že udal — hipnozi! —

Ali sem resnično sklenil, da volim z Nemci? — Vrag vedi! Slovencem ne koristim toliko, če volim z njimi, kolikor škodim sebi. Slovenska udeležba se mi je zdela samo izzivanje, objestnost in predrznost, brezplodno in nepotrebno razburjanje duhov, — humor obešenjaka. In ne samo to. Nizko zlobnost, osebno škodoželjnost sem videl za vso to agitacijo. Edini dr. Rupnik je morda delal iz od-

kritosrčnega prepričanja. On se še ni bil tako poglobil v štajerske razmere, da bi že bil pozabil kranjskih. Četudi Štajerec, je živel po maturi skoraj izključno onkraj Save. — A drugi? — Žižku seveda ne morem odrekati prepričanja; prisojam pa mu toliko poznavanja ljudi, da bi bil lahko razumel njih bojazen pred političnim nastopom. Uradniki n. pr. — saj nas je le peščica slovenskega mišljenja — smo vsi enako trepetali pred volitvami. Sam gospod sodni svetnik bi bil brez dvoma rajši plačal par stotakov, nego da se izpostavi neprijetnostim nemškega sovraštva. Vladajoča večina v štajerski deželi je na stališču, da se mora narodnostno lice uradov ravnati po licu sedeža teh uradov. Če je Sv. Jedrt v nemških rokah, morajo biti uradi v nemških rokah, morajo biti uradi nemški; naj bo potem ostali okraj z vsemi sto odstotki slovenski, naj bo desetkrat, petdesetkrat večji od središča, — to kratkomalo ne pride v poštev. In zdaj naj gremo uradniki k volitvam samo demonstrirat? Boj „brez upa zmage“ je demonstracija, kaj ne? — Sam Rokavec se je pomišljal, ali bi sledil pozivu priganjačev, ali ne. Bil je zaveden narodnjak, a resigniran in obupan, od demonstracij ni pričakoval ničesar. Vedel je celo, da ga preženejo od Sv. Jederti, ko bi zarogovilil v narodnostni boj; vedel je, da bi dobil naslednika — renegata ali Nemca. Ali je bil torej upravičen strah njegov, bojazen pred volitvijo? In strah adjunkta Hojnika? In — moj? — A dr. Žižek bi nam privoščil ulogo strahopetcev: Koliko sijajneje

bi potem bleščala slava njegovega junaštva! — Trepetali so pa tudi drugi. Dr. Črnko! Jaz sem imel celo notarja Kurbusa na sumu. Za Žižka je bil seveda najvažnejši kolega Črnko. Rivaliteta še ni ugasnila; in dr. Črnko je po pravici slutil, da je slovenska udeležba pri volitvah potrebna že radi — preizkušnje njega samega . . . Tudi Seljak, edini naš gostilničar, je silil k udeležbi; priganjal je klerikalce. A zakaj? — Žižek se je hvalil, da je pridobil nemčurskega krčmarja Gamserja za abstinenco. Rešil ga je kazni in zapora, ko je bil obtožen zaradi težkega telesnega poškodovanja. (Pijanega gosta je bil vrgel malo preodločno preko praga.) Nekateri so pa celo zagotavljali, da pojde z nami volit, če si izbere liberalna družba njegovo krčmo za zbirališče. — Seljak, ki je poznal razmere med nemškutarji, je dobro vedel, da Gamser tega nikdar ne stori; pričakoval je precej sigurno, da se izneveri celo prvotnemu dogovoru z Žižkom in pojde volit z Nemci; a bal se je za svoje goste — klerikalna družba je premajhna — in silil je k udeležbi: — naj preizkusijo tudi Gamserja! —

Za kaj gre torej pri volitvah? — Za prepričanje, za narodnost, za poštenost, za značajnost? — Ali za malenkostne osebnosti, koristolovstvo, zlobnost, škodoželjnost? — Nikar se ne vznemirjaj, Arnošt! Saj še nisi volil z Nemci! Niti sklenil nisi še zatrdno, da voliš z njimi! Odločitev si odložil — odložil najbrže na druge rame. Odgovornost si odložil . . . Veseli se, da si prost skrbi, da lahko dihaš! Ko pride čas . . . vse prezgodaj pride . . .

Na tepežni dan pridem po uradu k Filipini in se poigram razposajeno:

„Pámetva je danes, moja ljuba! Čaj, da ti jo nabrišem preko hrbta! Pámetva!“

„Tu imaš krajcar, nehaj!“

„Tako poceni se ne odkupiš.“

Vjamem jo in objamem . . . V tem trenotku: Trkanje . . .

Dr. Žižek stoji nenadoma pred nama . . . Filipina se mu smeje in si popravlja kodre, zardela kakor vrtnica. Jaz se ga v zadregi lotim s šibico:

„Gospod doktor, pámetva!“

„Aha, pámetva!? Vajino pámetvo poznam. Dovolite, da vam čestitam, gospodična! Nikar se nič ne skrivajte, saj je javna tajnost! In gospod kontrolor mi je že tudi pravil.“

Život se ji zlekne od zadivljenja. S pogrkavajočim smehom me pogleda vprašujoče, vsa zamaknjena in blažena:

„Saj ni res! Vi se motite, gospod . . .“

Prvi hip me je sicer jezilo: — Tak političen despot bi se igral s človekom kakor s šahovo figurico!? Kar porinil bi me Strausovki v naročje: Tu jo imaš! Za enkrat si njen ženin! . . . A navsezadnje: Dobro je tako; saj to je tudi moja volja . . .

„Res je, gospod doktor! Neveste so vedno sramežljive, to je stara reč!“

Objamem jo krog pasu:

„Nič ne tajiva! Danes ali jutri — vseeno je!“

„No, ecco! To je pámetva! To me veseli! Čestitam še posebno vam, gospod kontrolor! . . . Ampak . . . Prosim, gospodična, samo besedico bi rad . . .“

K oknu jo potegne in šepeče z njo intimno . . .

Slutil sem, da se pogajata zaradi volitev. Filipina je imela nekaj znank, volilk drugega razreda. Preskrbeti bi si morala od njih pooblastila in jih izročiti Žižku . . . Namigavala mi je že o stvari, a jaz nisem hotel razumeti. Čisto fatalistično sem se prepustil toku dogodkov, naj me privede kamorkoli. Sam ne ganem s prstom. Kam da priplavam, — me ne briga. —

Filika se vrne k meni; z bleščečimi očmi mi položi roke na rame:

„Kdo ti je bil dovolil? Mojega odgovora še nisi imel. Kar hitro boš preklical!“

„Hoho . . . zdaj mi ne uideš več. Kaj je bilo to, če ne vprašanje? Vpričo njega sem te vprašal. Ali si odklonila? — Vidiš torej? Zdaj je zadeva rešena. V nedeljo greva k župniku . . .“

„Falot!“

Roko mi položi na usta in se mi približa z licem . . . Zdajci jo strese sunkoma in solze jo zalijejo . . . Jaz pa jo poljubljam radosten: — Čustvo sreče me prešinja, čustvo zadovoljnosti, kot da sem izpolnil veliko dolžnost. Obenem me navdaja sladek čut, da sem našel toplo zatočišče; kakor me je navdajal v davnih časih, ko sem se še stiskal h krilu svoje matere . . .

Na Silvestrovo dobim od Cilike poziv, naj pridem na sestanek k romarskim stopnjicam pod pomočniški breg. Naj pridem, kadar morem, ona bo že pazila, da me ne izgreši.

Zvečer sva bila namenjena s Filipino k Seljaku na čitalnično veselico. Hotela sva nastopiti prvikrat kot zaročenca. Po obedu stopim k njej:

„Ob polu devetih da si pripravljena! Pridem pote, da odideva.“

„Dobro. Jaz bom točna.“

„Zdaj se izprehodim malo z Rupnikom — do Pomočnice.“

„Do Pomočnice?“ — se prestraši. „Pa se vrneš do polu devetih?“

„Norček! Tako malo mi zaupaš?“

Bojazen jej trepeče iz oči . . .

„Ali utonem — v vinu? Ali me ukrade — Cilika? — Samo pri Mohoriču se oglasiva za hip. Ne boj se zame, ljubica!“

„Oprosti, dragec! Nič se ne bojim.“

Poljubi me in me potreplje po licu . . . Tako poljubi mati sina in ga pokriža, ko odhaja na nevarno pot. Strah jo je zanj; vendar ga ne zadržuje, ker spoštuje silo hrepenenja . . . Ali je nevarna moja pot? Veselo se nasmehnem: Cilika mi ni nevarna. Iz objestnosti se jej odzovem . . .

Popoldan je bil prost; davkar je bil odredil snaženje v uradu.

Lep dan je bil, suh in mrzel. Pokrajina je bleščala v solncu. Snega je bilo malo; kakor bi

prijel s periščem zdrobljenega sladkorja in ga posul po njivah in po travnikih. V senci je bilo drevje belo, veje so bile z ivjem prevlečene. Na solncu je kapalo od dreves, žarki so se lomili v pestrih barvah . . .

Pod bregom rečem Rupniku:

„Ti greš po cesti, jaz pa pojdem tu okoli po romarskih stopnjicah. Mimo Košarjevih ne maram . . .“

„Ti . . . hoho . . . Kakšna lumparija je zopet to? Jaz pojdem s teboj.“

„Preveč stopnjic je; naporno je. Pri Mohoriču se dobiva. Poglej, če ni morda davkar pri Košarju! Opoldne je bil odšel s puško . . .“

„Ti — prekanjenec — ti imaš sestanek! Jaz te zatožim Filiki . . .“

„Ne, res bi ne srečal rad Loschinskega.“

„Saj zahaja tudi k Mohoriču!“

„Najprej gre vselej h Košarju.“

„O, ti! Naj bo! Saj te že zalotim!“

— Sprva sem hotel res kar v družbi na sestanek. Naj bi videla deklina, koliko je ura! A zakaj potem sploh sestanek? — Malo se mi je smilila; malo me je gnala radovednost, kaj da bi rada. Vest mi ni ničesar očitala. Če sem se zmislil nanjo, sem se moral nasmejati: Plojeva Šolasta! — Ljubil je nisem nikdar. Ljubil sem bil Tiliko, naravnost bolestno ljubil. Milika mi je razvnemala strast. Filika mi je vzbudila resno nagnenje, celo veselje do zakonskega življenja. Pri Ciliki ni bilo globljih čustev. Ljubimkanje, površno in igravo. Tudi ona ni ljubila,

niti mene, niti nemškega učitelja. Ljubila bi soproga poročenega. V zakonu ni treba globljih čustev . . .

Stopnjice so vegaste in strme; križev pot je star in neokusen.

Pri osmi postaji stopi Cilika izza drevja. Jaz se nasmehnem in jo pozdravim, zasopel od napora in malo vroč. Ona je resna in me gleda vprašujoče.

„Šment . . . to je križev pot!“

Cilika zardi . . . Bogme, tako se ne pozdravljajo zaljubljenci!

„Kako je, gospodična?“

Ali naj jo vprašam, kaj da mi je hotela? — Obrnem se . . .

„Razgled je krasen . . .“

Pa se zopet zasučem k njej, v zadregi, malo grešnega se čutim.

Ona si grize ustnico in gleda v tla. S peto koplje prst . . . Bleda je, trepalnice jej švigajo skoraj krčevito . . .

Narahlo se dotaknem njenih prstičev:

„Kaj ste hoteli, gospodična?“

Pogleda me od spodaj gor . . . enkrat . . . dvakrat . . . in se polagoma umakne:

„Nič . . . gospod kontrolor.“

„Zakaj bežite?“

Stopila je navzgor; tenek gleženj jej pogleda izpod krila. Zamahne mi z roko:

„Oprostite, gospod kontrolor! Hotela sem vas samo videti.“

Zakaj? — se prestrašim malo. Ali je res sposobna za kaj globljega, višjega? Ali je to obup?...

„Niste hoteli nekaj vprašati?“

„Saj sem vprašala!“ — se zasmeje zvonko, a precej prisiljeno.

„Kedaj ste vprašali?“

„Oči v oči . . . pa se razumemo . . . Zbogom, gospod kontrolor!“

In odhiti po stopnjicah, kot bi jo podil . . .

— Dekle je špekuliralo . . . Dekleta strašno špekulirajo. Samci smo številke zanje, srečke smo; a vsaka ne zadene žreba . . . hvaljen bodi Bog! — Ubožica, kako bi ti pomagal? — Tvoj oče je zadolžen . . . In — igrati srečko je ponižujoče. Vsak samec si domišlja, da je sam že veliki dobitek . . .

Pri Mohoriču sede v veseli družbi: nadučitelj Sever z ženo, učiteljica Helena Mavrič, učitelj Škamlec, nadučitelj Piberšek in trgovec Petrič, oba od Sv. Bernarda.

Sever se začudi:

„Vi tukaj, gospod kontrolor? Ne greste na Silvestrovo veselico? Niste ud čitalnice?“

„Pač. Saj sem. In k Seljaku tudi pojdem. Z Rupnikom sva prišla malo na izprehod. On je pri Košarju, pa pride sem.“

„Aha, aha . . . Vi ne smete tja!“ — mi pomežikne hudomušno in družba se zasmeje.

„Mi vse vemo, gospod kontrolor!“ — se smehlja Helena.

„Nič ni tako skrito, da bi ne postalo očito!“ — se namuzne Severjeva gospa. „Še vse kaj drugega vemo!“

Na nesrečno vasovanje s Ciliko namigavajo in — bržkone že tudi na zaroko s Filipino. Ta druga novica je morala ublažiti prvotno zgražanje nad polomijo pri Košarju. Zdi se mi, da so celo veseli tistega škandala.

„Cilika gre tudi na veselico k Sv. Jedrti“ — kima ljubko učiteljica.

Jaz se zdrznem . . .

„Ampak — v Schulverein!“ — konča veselo. Vsi se mi poredno smejejo.

„Nič ne recite, gospod kontrolor!“ — me tolaži Sever. „Zato pa gremo mi štirje Pomočničani na čitalnični večer.“

„Bravo! Torej gremo skupaj!“

„Ali ste tudi ud Sokola, gospod kontrolor?“

„Ne!“ — Sram me je in ne upam si pogledati mu v oči.

To je cela izpoved! Kaj mi hočejo? — Uradnik na Štajerskem — pa Sokol?! — Niti dr. Žižek mi tega ne zameri . . .

Sever se nagne k mojemu ušesu:

„Saj je še tajnost, ne? Jaz vam čestitam! S to zaroko morda — pade Sv. Jedrt! A la bonne heure, gospod kontrolor!“

Meni zabuči v lobanji: — z mojo zaroko pade Sv. Jedrt? — Da bi imela Flipina toliko moči? —

Neumnost! Kaj pa prvi razred? Kaj pa tretji razred? Tam je vendar izključeno! . . . Ali vrag je, da je naenkrat drugi razred najbolj važen! Ti prideš v ogenj, Arnošt! — Neznosno vroče mi postane . .

Tu mi napije trgovec Petrič:

„Midva sva rojaka, gospod kontrolor! Bog vas živi! Lepo je, da nam delate čast, nam Kranjcem!“

Pogledam ga pozorneje . . . Njegovo ime sem slišal zadnje dni prav pogostoma — v uradu. Loschinski ga je klel, da je bliskalo in treskalo. Posegar in Sormann sta se zgražala. Ozirali so se proti meni:

„Najzagrizenejši so ti kranjski pritepenci!“

Znosili bi se bili radi nad menoj, ali vsaj dosegli, da se zgražam z njimi. Petrič se je bil pritožil na ravnateljstvo zoper izzivajoče nemškutarenje našega urada. Kot Slovenec — celo iz Kranjske! — sem bil seveda soodgovoren za — „ostudnost.“ Jaz pa sem se delal gluhega in se nisem hotel brigati za stvar . . .

„Ah — vi ste? Me veseli! Kaj ste naredili mojemu šefu?“

„Je že dobil? — No, poglejte: morda vendar kaj zaleže!“

„Pri ravnateljstvu je slučajno neki Slovan; drugače bi itak . . .“

„Razumem! Kajpada! Navidez malo podrezajo . . .“

„Obesili ga ne bodo.“

„Kvečjemu vas, imate prav, — ker niste grešnik, kakor oni. Hahaha . . . Tako je pri nas na Turškem! Kaj hočemo?“

„A davkar je vendar strašno divji.“

„Veličanstvo je razžaljeno!“ — pravi Sever. „Vsak nemškutar je veličanstvo. S samodopadajenjem kake knežje milosti vladari nam ponižnim backom in se kaj zazdi, ko vse tako lepo uboga in se ne drzne nihče niti bevsniti. Dela se navzgor kot vzoren upravitelj, najboljši diplomat . . .“

„. . . pa pride tak pritiklav Kranjec in mu zmeša štrene. Kaj? Nesramnost!“ — se smeje Petrič.

Pravzaprav je res: Nikjer pritožb, nikjer upora! Slovenski uradujemo in občujemo edino z drjem. Žižkom; pri njem bi bil upor, zato se mu njega knežja milost rajša ogne. Vsi drugi — pa naj že bodo liberalni akademiki ali klerikalni župniki — vsi veljaki in prvaki so navajeni na nemško besedo kakor kužki, ki so sploh prepričani, da je ta beseda edino zveličavna zanje. In zdaj naj pride kontrolorček s slovenskimi odloki! . . . Ti ljudem vsiljuješ to slovenščino! Kdo pa jo zahteva? — V začetku je še šlo, pod Schabotom; a že po binkoštih — po aferi s „šuftom“ — se je Arnoštek pohulil. In pod Loschinskim . . . „Ne vpelji me v skušnjavo! Amen.“ — Ko bi zrogovilili vsi Petriči — štajerski in kranjski — bi bilo marsikaj drugače. Knežje milosti diplomatski sij bi obledel, nemškutarski rogovi bi se precej okrhali . . . Saj je mnogokrat samo pretirana slovenska uljudnost kriva te malomarne mlač-

nosti; mnogokrat seveda slaba vest, bojazen pred šikanami, skrb za uslužnosti, malenkostne sicer, a vendar dobrodošle, s katerimi oblagodarja postrežljiv uradnik; mnogokrat pa tudi goli strah pred davki, kot da bi mogel že poslednji birič natezati vijak za davke . . .

Petrič se je bil priženil k Sv. Bernardu in prevzel bogato trgovino. Šele nekaj let je bil v deželi, zato še ni omagal v boju zoper nemštvo. Saj Kranjci se doma ne brigajo posebno za nemškutarenje v uradih. Uradništvo je tam večinoma slovenskega rodu, občuje prijateljski med ljudstvom in vzbuja zato zaupljivost tudi v narodnem oziru. Nemškovanje v takih okoliščinah za stranke ni tako občutno. Če pa zanese noga Kranjca sem na Štajersko, kjer mu zaveje že po par korakih mržnja in prezir v obraz, zaničevanje in zatiranje jezika, brezobzirno vsiljevanje nemščine, — tu se mu pač vzbudi upornost. Vsak „boljši“ človek se mora naravnost siliti z nemščino in skrbno skrivati ljubezen do materinščine; sicer ga ožigosajo kot veleizdajalca in hujskača, ga opljujejo s pogledi in ošibajo s besedami, kot da je ciganski pritepenec, ki je prišel beračit, zgago delat, če ne krast. Tu seveda mora vzkipeti kranjska kri . . . Vzkipela je bila tudi Petriču. — V začetku se je bojeval z našim nadzorništvom pri glavarstvu. Sistem je in metoda: Pošiljaj nemške pozive in odloke! Če ti jih stranka vrne, poskusi še enkrat! Če ti jih zopet vrne, pripiši v starem aktu pod nemško besedilo še slovensko,

a kolikor mogoče nečitljivo! Če stranka tudi zdaj ne sprejme, pošlji akt občinskemu uradu, naj ga dostavi z izrecnim obvestilom, da nastopi v vsakem slučaju pravomočje v štirinajstih dneh! Po dolgih bojih, ki so na las podobni trkanju kozličev, nazadnje stranka zmaga; a ne zato, ker ima morda vladni kozel mečje čelo; marveč samo zato, ker je zakon proti njemu. Stranka si oddahne . . . Tu pa pride drug uradnik v nadzorništvo . . . in trkanje začne iznova . . . Konečno onemore najtrša kranjska buča. Pametni odneha! Žalibog! Ker tu ne gre za pamet, tu gre za trdost butice . . .

Že nemški eksekutor je velemoč. Naš Postruschnigg je samo nemškutar, njegova nemščina postružena iz vojaških beznic in kantin, in vendar je možak mogočen v sovraštvu do slovenstva. Plešast je in zmirom pijan: a niti v cestnem jarku bi ne pozabil na zafrkacijo, da te noče žaliti — „mit die windische Idiom“. — Petrič je imel vojsko tudi z njim. Davčni izvrševalec je nosil opomine strankam. Govoril je nemški. In če se je kdo še toliko protivil, — on ga ni razžalil „mit die windische Idiom“. Njegovo obličje je rumeno in zabuhlo, brki mu štrle kot mokra metla v usta, predrzna porogljivost in nesramnost mu igra v očeh . . . poosebljena nemškutarska odurnost. Niti dr. Žižek ga ni popolnoma ugnal; Petrič je obupal nad izvržkom . . .

In to je samo eksekutor! Kakšen imeniten mogočnjak je šele — „der schöne Steuer-Milan“! Bilo je še pod Schabotom, ko je prišel nekdaj

Petrič po opravkih v davkarijo. Opraviti je imel s Posegarjem. Pozdravil je slovenski, Milan je odzdravil nemški. Ogovoril ga je slovenski, Milan je odgovoril nemški. Trikrat je poskusil srečo s slovenščino, njega veličanstvo gospod adjunkt je trdovratno vztrajal pri svoji porogljivi nemščini. Petrič se ozre na davkarja, in davkar zamrmra:

„Aber . . . Herr Kollega!“

Gospod kolega samo začudeno pogleda in nadaljuje z nemščino. Jaz se obrnem jezen in hočem priskočiti, da prevzamem posel; a Petrič se je srboritnežu uklonil in se poslužil nemščine . . . Posegar je triumfiral:

„Jaz sem hotel videti, ali znajo Kranjci tudi nemški!“

Že takrat sem upal, da se pritoži Petrič; a pritožil se je šele sedaj, ko je dobil zopet nov povod.

Petrič je že bil dosegel, da mu je nosil izvrševalec dvojezične opomine, izpolnjene v slovenščini. Poslušati je moral Postruschniggovo nemščino, a vsaj odlok je bil jezikovno pravilen. Loschinski je uvedel novotarijo: čeke, ki jih je po pošti dostavljal strankam. Čeke je že kar izpolnil nemški in jih pošiljal z nemškimi naslovi na kuvertah. Zavrnil jih ni skoraj nihče, tudi Petrič ne. A spominjam se, da je bil sprejel že preje dvakrat nemške pošiljatve našega urada. Torej je namenoma ustavil prejšnjo taktiko. Mož se je naveličal boja z iglami — in je poslal pritožbo na ravnateljstvo.

Dr. Rupnik pridrvi v gostilnico in obstoji na pragu veselo presenečen:

„Hohoho, saj vas je lepa družbica!“

Rezgeče se in prska, vzradoščen kakor zmirom, kadar najde družbo. Učiteljici Heleni trese roko in sili vanjo, da bi ga poljubila:

„Saj sem jaz tudi Ivan, gospodična! Nič ne bo pohujšanja v dolini šentflorjanski!“

Zardela je, sram jo je in ljubko se ozira v Severco, da bi jej pomagala iz zadrege . . .

„Živio, gospod Petrič! Vi ste tudi tu! Danes bo še prav lepo, gospoda!“

Prebrisano se namuzne, sede k meni in mi šepne na uho:

„Loschinski pride koj za menoj. Jaz sem mu ušel naprej.“

Prestrašen mu pomežiknem: Če trči davkar s Petričem skupaj, pride do škandala!

„Ali je že v rožicah?“ — ga vprašam tiho.

„Dobršno!“

Najrajši bi kar planil: Pojdimo, gospoda! — a Rupnik začne zopet šepetati:

„Kaj si naredil Ciliki? Vsa objokana je bila. Ko me je zagledala, se je najprej namrdnila in obrnila proč; potem pa se je premislila in prišla k meni: ‚Vi zahajate k nemškutarjem?‘ — ‚Saj ste še malo naši, gospodična?‘ — Dvoumno zmiglje z rameni in me pogleda vprašujoče, češ: tudi tebi ni nič zame! In se poslovi: ‚Oprostite! Napraviti se moram, danes grem na ples.‘ — ‚V čitalnico?‘ —

‚Tam ne rabite nemškutaric!‘ Z neskončno prezirljivostjo zamahne z roko in odhiti. — Oči pa je imela objokane, prav gotovo objokane . . . Kaj si jej naredil? — To odpadništvo imaš na vesti, brate!“

Moj Bog, težka stvar! Ali se naj spletem z vsako lutko, da jo rešim za slovenstvo? — Mnogoženstvo je zabranjeno. Narodnost pa je kupčija v tej deželi. Nevesta ti prinese doto na izber: v slovenskih ali v nemških barvah. Kjer pa dote ni, — kaj ti je za barve? —

Bil sem na trnju in silil, da odidemo. Ne vem, zakaj me je bilo strah Loschinskega . . .

„Gospod Petrič, greste tudi vi z nami na veselico?“

„Midva morava k Bernardu,“ — se ozre na Piberška. „Kedaj odrineva?“

Nadučitelj je razigran. Lica so mu rdeča, pleša mu je potna.

„Le še počakajva! Naj se jim skomina malo, našim starim!“

Jaz se obrnem k Severci:

„Ali se odpravimo počasi?“

„Saj je še prezgodaj!“ — zapoje učiteljica Helena.

„Loschinski pride!“ — se sklonim k Severu in pomežiknem proti Petriču.

„Kaj zato? Ali smo zaostali z dačo — mi kapitalisti?“ — se zasmejeta s Piberškom.

Petrič pa zamahne:

„Loschinski? Naj le pride! Jaz ne bežim pred njim. Auf biks, Leitersberg!“

Oba nadučitelja sta si mahoma v laseh zaradi vprašanja o delitvi deželnega šolskega sveta. Sever našteva slučaje nemške nasilnosti. Tekom zadnjih tednov se jih je pripetilo nekaj. Nemec K. je postal voditelj na slovenski šoli, čeprav prvotno ni imel izpita iz slovenščine in so bili sposobni prosilci na razpolago. Namestili so ga začasno in zavlačevali definitivno imenovanje skoraj celo leto, da so mu dali priliko, napraviti izpit. Vkljub nujnosti je prvikrat propadel in ga napravil konečno v Celovcu — po milosti tamkajšnjih, Slovencem še mnogo neprijaznejših okolnosti. — Dva napredna nadučitelja sta bila drug za drugim kazensko premeščena, ker so to zahtevali — slovenski klerikalci.

„Klerikalni zmaj pod nemško-liberalnim praporom!“

„Tako nam Nemec reže kruh. Naš ‚far‘ bi ga ne rezal slabše.“

„Triintrideset odstotkov slovenskega učiteljstva je v najslabšem plačilnem razredu; nemškega samo devet.“

Kdo bi si zapomnil vse nemške nepravičnosti in vsa nagajanja, preganjanja in strahovanja? In kdo bi preiskaval vse ugodnosti in vse dobrote, ki jih uživajo nemški in nemškutarski tovariši in po katerih se Slovencu niti hlepkati ne sme? — Naj se učitelj malo pokaže v političnem življenju, že ga zajaše gospod nadzornik, da mu zrahlja kosti

in ukroti korajžo. Nemški listi bobnajo na juriš, deputacije nemškutarjev se vozijo v deželno glavno mesto . . . Če nisi revček nedolžen kot golobček — in kdo je brezmadežen v vsakdanji službi? — lahko povežeš culo. — Nadučitelj Volčič pri Sv. Jedrti je zagazil v velikansko disciplinarno preiskavo, ker je bil vrnil samonemško tiskovino in zahteval dvojezično. Ubožček bi ne bil zapadel grehu; a slučajno je bil pri Žižku, ko je občinski sluga raznašal pole za popisovanje hišnih strank. Dr. Žižek jo je zavrnil in podžgal seveda tudi Volčiča. Giljotinirali ga niso; a kdor je kdaj preživel vznemirjanja in sitnosti takih preiskav, ne tišči več zlepa vanje. — Volčič in Sever sta že bila v zanjkah, ker sta baje ovirala prestop učencev v nemško šolo. Sever je imel sitnosti zaradi domoljubnih pesmi v šoli. Pri volitvah so prežali nanj, če bi se izpozabil in storil kako neprevidnost. Ker je vzoren šolnik, mu ne morejo do živega; a ob prvi priliki odleti od Pomočnice . . .

Piberšek je veseljak; premožnejši je, ker se je bil ugodno ženil. Za ogorčenje proti nemškemu gospodstvu nima smisla. Pokornost Nemcem je prirojena napaka, ki se ne da odpraviti. Pač pa se je zgražal nad klerikalno strahovlado onkraj Save in trepetal pred možnostjo, da bi zabredli tudi tukaj pod komando farjev. S svojim župnikom je bil v prepiru, odkar so mu bile požrle mačke iz farovža nekaj mladih kuncev. Zato je bil še nedostopnejši dokazom in prigovorom.

Sever pa se je razburjal:

„Ali nas ne biča far že zdaj? Ko bi se pregrešile tvoje mačke na župnikovih kuncih, prijatelj moj, pa bi se selil od Sv. Bernarda!“

„Larifari!“

„Slepota taka! Zdaj imamo dva gospoda nad seboj; če se ločimo od Gradca, ostane samo eden. Le kak liberalen impotentnež more obupavati, da bi ne strli nekdaj nadvlade klerikalcev med Slovenci. Če pa ostanemo pri Gradcu, bomo večno nemški hlapci.“

Zdajci je Loschinski tu. Puško preko rame, psa na vrvici, gleda iznad zameglelega ščipalnika in pozdravlja dostojanstveno:

„Dober dan, gospoda! Le veselo, le veselo s starim letom k vragu!“

„Kje ste bili zaostali?“ — kliče dr. Rupnik.

„Na vsak korak me sreča kak prijatelj. S Ferencem sva klepetala.“

Z bičem naganja psa za vrata. Malo je v zadregi, ker se zaradi kratkovidnosti ne more koj razgledati po gostih. Briše si naočnike in se bavi s psom več nego je potreba.

Mohorič se vrti okoli njega in ne ve, kje bi mu ponudil sedež. Pri Slovencih? Pri posebni mizi? Krčmarju se pozna, da streže Nemcu. Več uslužnosti, več spoštovanja je v njegovih kretnjah. Kaj Slovenec!? Pa naj bo doktor, ali svétnik — po domače govori, po domače se obrača — domače pa

je vse manj vredno. Tujec je gospod, nemška govorica prime našega človeka!

„Ah, Piberšek je tudi tu? Servus, Piberšek!“ — Loschinski je spoznal po glasu nekdanjega tovariša iz gimnazije. „Povsod prijatelji!“

Petrič gleda v stran. Piberšku je nadležno, odgovoriti pa se mu vendarle zdi potrebno:

„Prideš k nam?“

„Če je gospodi drago!“ — se nam približa domišljavo.

Ko zapazi Petriča, mu zastane sapa za trenotek, v očeh se mu zablisne.

„Ne samo prijatelji! K vam ne sedem, gospod Petrič. K vam ne sedem. Vi ste moj sovražnik. Mohorič, pol litra dobrega!“

„Živio Petrič!“ — napije Rupnik kot nalašč v slovenščini.

Davkar ga pogleda zaničljivo:

„Gospod doktor, v vaših letih sem jaz tudi še zabavljal. Vi ste tudi eden tistih . . .“

„Katerih?“

„Zagrizenec ste — kakor Petrič.“

„Zagrizenost je vaša reč, gospod! Jaz sem krotak. Če pridem v nemško družbo, se poslužujem vedno samo nemščine. Pri Košarju sem govoril nemški z vami.“

„Le govorite kakor hočete!“ — nadaljuje davkar trdovratno nemški. Niti v popolnoma slovenski družbi se ne poniža Nemec do slovenščine. „Toliko slovenski že razumem. Z našim kmetom sem se še

zmirom zbogal. V Slovenskih Goricah ni bilo nikdar teh prepirov. Drug drugega imamo radi, mi domačini. Kajneda, Mohorič?“

„I kaj bi nebi?“ — odgovori krčmar domače. Pogledi mu nemirno begajo naokrog, — mož se boji viharja . . .

„Wir halten fest und treu zusammen, wir Windischbüchler! Kajneda, Piberšek, prijatelj? Zgage naj ostanejo na Kranjskem. Hoch die Windischbüchler!“

„Slovenje - Goričani smo Slovenci!“ — pravi Sever važno.

„Nič zato, mi se razumemo. Vas še tudi ljubim, gospod nadučitelj. Vi ste Jožef. Na pobotnicah se podpisujete tako. To mi zveni tako domače: Jožef! Drugi so Josipi in Davorini, Radoslavi . . . kaj jaz vem!“

„Jaz pa stavim z vami,“ — se oglasi zopet Rupnik, „da ne znate niti zapisati imena Jožef; čeprav vam je tako domače. Ste že kdaj napisali slovenski ‚ž‘?“

„Ah, pojdite mi! Vi niste zdravi, če ne zabavljate!“ — Pa objame Piberška krog pleč: „Pustimo Kranjce, kaj? Mi Slovenje - Goričani smo miroljubnejši ljudje!“

„Ampak Slovenci smo, moj ljubi!“

„Bratje smo, domači smo, to svojo rodno zemljo vsi enako ljubimo. Prepir pa so zanesli tujci, ti prihajači kranjski!“

Učiteljica Helena — Kranjica — se zdrzne jezno:

„Tega bo pa že preveč, ali ne?“

Škamlec zapiska skrivoma, kot demonstrant v gledališču.

„Oprostite, gospodična, dame so v politiki izvzete!“ — Loschinski išče strogo, kdo da je bil žvižgal. Njegov pogled se sreča z mojim; srep je in preteč, očitajoč mi: S takimi hujskači se pečaš?! — „Jaz sem meril na gospoda Petriča!“

„Živio Petrič!“ — vzklikne Rupnik.

Severca takoj pritegne:

„Živio gospod Petrič!“ — in tudi drugi mu napivajo, trkajoč in vzklikajoč.

Loschinski je zelen.

„Jaz ne trčim z vami, gospod Petrič. Jaz vas sovražim!“

„To mi je vseeno!“ — odgovori oni. „Jaz vas ne sovražim. Sploh ne sovražim Nemcev; a renegate zaničujem. Vaš oče je bil Poljak, gospod!“

„Jaz pa sem Slovenje-Goričan!“ — se odreže davkar trmasto. Hipoma se mu zelo pozna pijanost.

„Slovenje-Goričani so po logiki Slovenci, ne? Ste vi Slovenec?“

„Jaz čutim nemški.“

Vsi se smejejo:

„Lep Slovenje-Goričan, ki ni Slovenec!“

„Jedrčani in Pomočničani smo bili vedno Nemci. Mi smo domačini in imamo tu pravico do besede. Tak kranjski prihajač, ki ga je sneg zanesel v naše kraje in prazen trebuh, pa naj molči med nami in naj ne seje zdražbe in prepirov! Domov naj gre na kranjsko rogovilit! Odtod pa ga naženemo,

če ne drugače, s pasjim bičem, pritepenca pritepenega!“

Res udari z bičem po robu mize; obraz mu je zaripljen, oči pijane. Pes plane k njemu, renčeči gobec položi na mizo; davkar ga zgrabi za tilnik, ljuto ga potegne k sebi in ga začne napletati po hrbtu . . . Tako bi nas našeškal vse povrsti, vse — ‚slovenske pse‘ . . . Zobje mu divje škrtajo, stol se mu izpodmakne, on pa biča psa po sobi in skozi vrata ven. Tulenje in cvilenje odmeva iz veže; vreščanje Mohoričevih otrok se meša vmes . . .

Pes je rešil položaj; strelovod, ki je odvedel izbruh elementarne besnosti. Tudi v naši družbi je bilo nakopičene električne napetosti.

Petrič je bil bled in je komaj brzdal stisnjene pesti. Sever je bil planil od ogorčenja; ženske so se zgražale; Škamlec je piskal kakor blazen, da je šlo skozi mozeg in kosti. Rupnik je že stal za davkarjevim hrbtom z dvignjeno roko. Edini Piberšek se ni bil nič razjaril; skušal je osmešiti nastop in nas prepričati, da je vse samo šala.

Jaz sem stal ob strani ves prepaden. Za trenotek sem bil vjel Loschinskega pogled, ko je pretepal psa . . . in za trenotek mi je bilo, da sem sam tepen pes . . .

Prvi se je oglasil Piberšek:

„Kompleten norec! To je norec!“

„V prisilni jopič z njim!“ — je odločil Sever.

Rupnik pa je krilil z rokama krog sebe in krohotal najlepši svoj krohot:

„Na psu!... Popolnoma na psu je že!... Vsa nemška grozovlada bo šla njegovo pot!...“

„Živio gospod Petrič! Bog živi Kranjce!“ — napije zdajci Severca.

Vsi si oddahnemo, kot bi se bili rešili svinčenih sanj...

Zunaj je že mir. Davkar plačuje Mohoriču; glas mu je rezek, razburjenost še utriplje v njem.

„Klobuk in puška...“ — se spomni Mohorič in skoči, da mu ponese ven.

A že je Loschinski sam na pragu, odklanjajoč krčmarjevo uslužnost. Pokazati nam mora, da ni trpelo njegovo dostojanstvo in da se nas ni malo ne boji.

Piberšek mu prigovarja nekaj šepetaje.

„Ah, kaj še!“ — ga odbija davkar. „Čemu se je pritožil? Ali je vredno zaradi teh malenkosti? Ali ni vseeno, če ti pišem ‚Euer Wohlgeboren‘ ali ‚Vaše blagorodje‘? Toliko nemški še razumeš menda?“

Piberšek je v strahu, da začne prepir iznova. Tišči ga proti vratom in šepeta še tišje.

Oni pa zamahne malomarno z roko:

„Paperlapap! Naj me toži! Briga me!“ —

Slovensko uradovanje je malenkost, kajpada! In Slovenci smo zares tako nerodni in strahopetni, da se ne tepemo za te malenkosti. Prerahločutni smo, preljubeznivi. Srce nas zaboli, če smo odurni proti tujcu... Kaj pa Nemci? Ali ne gre njih boj največ za „te malenkosti“?

Loschinski sam je očital nekdaj drju. Žižku, zakaj da ima na svoji pisarni napis samo v slovenščini. V nemškem trgu, kakor je Sv. Jedrt, je to baje izzivajoča brezobzirnost. Če pa je pri Wabitschu na krčmi in mesnici samonemški napis, ni to ne brezobzirnost in ne izzivanje. A toliko je gotovo, da živi mesar skoraj izključno od Slovencev, ko pa se k slovenskemu odvetniku le strašno redko izgubi nemškutar. Kaj je torej to očitanje prenapetega davkarja nego — bolna domišljavost, blazna veličanstvenost? Megalomanija, ki je endemično napadla ves germanski rod! Ker tako pretiran ni samo Loschinski. Zadnji uradni sluga, najmlajša goska z železniško ali poštno čepico se zaveda veličine, v katero jo povzdiga nemštvo. In ker gre veličina v glavo, jih upijanja, da se izpozabljajo k izbruhom krutega zaničevanja . . .

Na pragu se obrne davkar in mi pomigne, da naj bi šel za njim.

„Vi ostanete?“ — Prodirljivo me pogleda.

„Ostanem . . . Kaj pa hočem? . . .“

Jezim se na svojo zmedenost. Kakor paglavec stojim pred njim. Ali mi je bil res že sugeriral, da ima jerobske pravice nad menoj?

„Jaz sem mislil, gospod kolega . . . No, — na našo veselico vi ne greste . . . Ali poznate tisto: povej mi, s kom da občuješ, pa ti povem, kdo da si? — Naj bo! Jaz se zanesem na kolege. Le ostanite! Zbogom!“

Moja zmedenost mu neizmerno laska. Gotovo je, da me je hotel sprva seboj vzeti . . . In kaj bi zdaj naredil? Bi šel? — Brrr, Arnošt! . . .

„Vi — slišite! Pa mi povejte jutri, kaj sklenejo — sovražniki!“

Dva koraka je že od mene, pa se zopet vrne in mi stisne roko:

„Solidarnost vladaj med uradništvom! Servus, gospod kolega!“

Mesec sije z neba; majhen, svetel kot polirano srebro, ledeno mrzel. Kakor pajčolan leži na zemlji siva megla. Travne bilke, veje na grmovju trepetajo v tenkem srežu; potrpežljivo silje dehti na njivah v rahlem pudru. Tuintam blesti iz polumraka drobna kapljica — v zadnjih trepetljajih, predno jo stisne mraz. Belkaste krone drevja sanjajo v tišini, jagnedi vzdihujejo v nebo . . .

Brk se prijemlje vlaga, trepalnice postajajo okorne.

Rupnik in Škamlec gresta zadaj z obema damama, midva s Severom sva sto korakov spredaj.

„Malenkosti, gotovo! Boj za malenkosti bi bil potreben, brezobziren boj bi bil potreben. A še potrebnejša bi bila osamosvoja; najprej gospodarska osamosvoja, politična bi že prišla za njo, sama ob sebi bi prišla: nujni znesek pravilnega računa. — Kadar pridem v mesto, v trgovino, — uljudnejše in boljše mi postrežejo, če vprašam nemški. Tega se zavedajo Slovenci v mestu, posebno dame. Ko bi

zahtevala po slovensko svile, jej prinesejo brez dvoma kaj zaležanega in preperelega. Kedaj pa si je že Slovenka nabavila kaj boljšega?! . . . Deloma je zlobnost, deloma je resnica. A človek je pri kupovanju tako neroden, iz neke smešne sramežljivosti tako vznemirjen pri izbiranju, da ga omalovažanje, morda celo prikrito mrdanje prodajalčevo lahko docela zmeša. Saj greše celo ‚prvaki‘ v tem oziru! Ti se izgovarjajo: ‚Z vsemi Nemci sem osebno znan; kaj pa hočem? S Slovenci govorim slovenski, z Nemci nemški.‘ V tem slučaju ne razlikujejo Nemca od nemškutarja. Ampak vendar, prosim vas... Pridem k brivcu. Ime je nemško, vse je nemško, pozdrav je nemški, — tistih par besed še jaz povem po nemško. Pa se ogledam: na desni brije pomočnik — profesorja prvaka, na levi — odvetnika prvaka; in oba kramljata nemški. Gospodar se loti mene, pokliče vajenca, mu nekaj naroči — čisto tiho, skoraj strahoma — slovenski. Sram ga je slovenščine vpričo obeh prvakov. Profesor me spozna, a me noče videti; sram ga je pred menoj. Tudi odvetnik me spozna... in mene je sram pred njima dvema . . . Da bi se pogreznil v zemljo! In potem izvem, da je tudi brivec samo — renegat, potuhnjenec . . .“

Sever se ustavi in zamahne zaničljivo z roko:

„Takšne šleve smo. Prvaki, prvoborilci za narodne svetinje! Na shodih imamo še korajžo, pri brivcu nas že mine. Bog ne daj, da bi nas tak zagrizenec nemškutarski — nazadnje z britvijo ne zaklal! . . .“

V daljavi se svetlika poplavljen travnik v mesečini. Nizke vrbe z načeperjenimi čopi vej se zrcalijo v gladini, ki je že tuintam pokrita z motnim ledom...

„Sicer pa: — Morda je celo ugodnejše za nas, če se nam nemški trgovci ne prilagodijo. Le naj ostanejo trdovratni! Mi pa si ustanovimo lastno trgovino! Samo trgovski stan nam reši mesta in ta gnezda po deželi. Naši zavodi podpirajo dandanes najbolj akademično mladino. Dobro! Je potrebno! A še mnogo bolj potrebno je, da trgovskemu naraščaju skrbimo za podporo in poduk. Treznih, pridnih, izobraženih trgovcev si vzgojimo; zavodi naj skrbe, da bodo gmotno podkovani. Ne z branjevci, ki znajo komaj pisati in brati in konkurirajo le v slabem blagu in v nizkih cenah; marveč s trgovci, ki konkurirajo v solidnosti, se nam posreči prej ali slej izpodkopati sovražno trgovino. Potem se bodo Nemci podvizali sami, da si dobe slovenskih pomočnikov in dopisovalcev.“

„Če si utrdimo trgovstvo in obrtništvo, nam bodo otoki po deželi kakor zrela jabolka popadala v naročje. In če osvobodimo kmeta iz objema nemških in nemškutarskih prekupčevalcev — sadjarske, vinarske in druge zadruge! kupčijske zveze z jugom! domači mešetarji na Dunaju in v Pešti! — pa bi vzbudili tudi kmečko ljudstvo iz zamaknjenja v veličavo nemško. Gospodarska politika je pogoj — in te nam manjka.“

„Dejstvo je — jaz sem se mu večkrat čudil, a je resnično —: ljudstvu ne imponira akademik.

Notar, zdravnik, odvetnik, svétnik — če je Nemec, se mu divi kot predstavniku državnega gospodstva; če je Slovenec, ga pomiluje in zmajuje z glavo: ‚Kaj se neki repenči s to slovenščino?! Nemec več doseže v Avstriji! V svojo škodo se repenči, bebec!‘ — Ferenc, Löschnigg, Wabitsch, Kukowetz . . . to so mogotci, da jih občuduje ljudstvo. Njih dostojanstvo je lažje dosegljivo, kmetiški duši bližje . . . Občudovanje, ki ga čuti človek do nečesa, pa je že obenem želja in hrepenenje. Prebrisan kmet si ne bo želel postati doktor, posebno ne slovenski doktor, ki nima niti pri biriču pravega ugleda in ga oblasti celo preganjajo . . . Če hočemo ljudstvu imponirati, dajmo mu možakov srednjega stanu, trgovcev, krčmarjev in obrtnikov, premožnih in veljavnih. Četudi niso Nemci: ko se jim posreči, da v konkurenčnem boju uženejo nemškutarske malike, lahko sami sedejo na oltar. Predsodek nepremagljivosti je potem odpravljen, strt sovražnikov odpor; ker ravno ti maliki so edini stebri, ki nosijo umetno stavbo spodnještajerskega nemštva. Potrebna nam je inteligenca, res je; a mnogo večjega pomena je za nas meščańsko izobraženstvo srednjega stanu. Gospodarska osamosvoja! Ko se nam ta posreči, smo na konju. Golazen po uradih, Loschinski in taki, se bo poskrila — kot bi bila mišnico zaduhala.“

Pot gre skozi majhno selo. Izza poslopij na osojnih krajih se sveti sneg. Za ovinkom, vrhu klančka se nenadoma odpre pogled na Sv. Jedrt. Vsa je v megli. Samo zvonik — kot temna črta —

štrli v nebo. In prav na vrhu: — pikelhavba na nemškem domu, vsa razsvetljena, z oranžnim sijem v megli . . .

Sever obstoji:

„To zdaj glejte — alegorijo naše žalosti! Domovina v sužnjosti, s pikelhavbo kronana!“

— — —

„Kaj naj naredi preprost učitelj? Reve smo. Ljudstvo nas prezira, ker si je v svesti, da nas plača. Demagogi šuntajo proti nam. Berači smo. Kdo bi hodil za beračem? — Pa saj je prepovedano: Učitelj ne sme nastopati politično. Bralno društvo in predavanja, pevski zbor in veselice, — to je vse politika; skrb za srednješolski naraščaj je veleizdaja. Potuhniti se moraš, če hočeš avansirati. Ko si dosegel stalno mesto, se lahko zganeš; ampak pač previdno, strašno previdno . . . Moj prijatelj P. je moral resignirati, ker je razgnal političen shod mestnega Pokorniga. Moj kolega S. pa je dobil briljantno šolo blizu tu na meji, ker se je bil ponemčuril; pohvalni dekreti in podpore, deželne in schulvereinske, mu dežujejo kar skozi streho . . .

„Pri volitvah lani sem si bil skoraj malo preveč upal. Saj me je izučilo! Vzgoji si poprej pristaše! Kaj boš brez armade? — S šolarji začni! Knjige jim posojaj! Pevce vežbaj! Z izobraževalnimi tečaji se poskusi! Nemščine jih uči! Ljudstvo je zaverovano v nemščino. Podučuj jo, da jej vzameš čar neznanega in zaželjenega! Pametnejše je, če sam odpreš tečaj za nemščino, nego da drve otroci v

schulvereinsko šolo. — To bo zdaj moje delo! Tiho in previdno! Tiho in previdno! Brez kričanja! Pri temelju začne zidar. Predno zraste zid iz zemlje, preteče nekaj let; a kadar zraste . . . čvrsta stavba! . . . dobro zvezana, lepo obdelana! . . .“

„Če presojam zdaj mladino . . . mladeniče, deklета . . . nobene narodne zavesti, nič razumevanja za narodno osvobojenje! Zelen klobuček, gornještajersko odelo — je fantu ideal; srčna tuga, — da ni Nemec!“

Jaz se zdrznem: — sam imam doma zelen klobuček z gamsovo brado!

„Če srečam klerikalnega mladeniča iz sosednje fare, s slovenskim znamenjem na prsih, se mi zveseli srce . . . Tam je zavednost! Žal, da jo izkorišča stranka samo zase, premalo zoper Nemce! Sicer pa: — Saj je izključeno, da bi klerikalci prevrnili nemškutarstvo, ki je v prvi vrsti protifarško! Našemu župniku sem že večkrat rekel: ‚Ko bi bila vaša stranka resnično narodna, bi si sama ustvarila napredno protipezo — vsaj za trge in mesta!‘ Edino naprednjaki bi prodirali z uspehom, ko bi se lotili dela predvsem na gospodarskem polju. A liberalne stranke niti nimamo nad Dravo. Posamezne delavce, ki so sumljivi naprednjaštva, pa tiščijo klerikalci k tlom. Na Nemca gredo z rokavicami, na rojaka naprednjaka kar z loparjem. Zato imamo polno pametnih ljudi, ki stoje molče ob strani in se ne ganejo, — ker se ne smejo.“

Pred trgom sva.

Meni je mučno v prsih, čustvo krivde me tišči . . . Kakor da mi je po dolgih letih zopet enkrat — oče bral levite! O, da ga imam, očeta, na kolenih bi se mu razjokal! . . . Ali nisi v srcu že izdal slovenstva, Arnošt? Kriv si tudi ti! . . .

„Zato smo s pikelhavbo kronani!“ — zamahne Sever bridko in se ustavi, da počakava na zaostale.

Tik pred nemškim domom nas dohiti kočija. Košarjevi so in dva žandarja; natlačeni, drug drugemu na kolenih. Ciliko spoznam; z visoko dvignjenimi krili hiti proti razsvetljenim durim. Stražmojster tik za njo. Mati sopiha zadaj.

Severca se smeje:

„Če imajo same take Nemke,“ — namigavala je na Košarko, „si bodo morali najeti tolmača!“

„Kako je bežala Cilika! Nič ni pogledala. Ste videli?“ — hiti Helena.

Rupnik se jezi na c. kr. orožništvo, ker si upa na schulvereinsko veselico. — Kaj bi si ne upalo? Jedrški stražmojster si celo predrzne, sprejeti v rejo nemško šolarko — dunajsko importiranko. Ves slovenski okraj je proti šoli; z domačimi otroci bi ne dosegli pravice javnosti niti za en razred . . . nadut nemškutarski žandarček — povrhu vsega še Kranjec — pa se poslužuje sleparije z najdenčki! Izzivanje v imenu c. kr. vlade, plačano od Südmarke!

S Filipino sva se malo zamudila. Oblekla se je zelo okusno, bil sem lahko ponosen na njen junonski stas.

Dogovorjeno je bilo, da prisedeva k mizi Pomočničanov. A komaj stopim v dvorano, že zardim od jeze: — Milika sedi med Severco in Bratkom!

Ves srdit pošepnem Filipini:

„K Žižkovim sediva! Saj vidiš tam . . .“

Z grdo psovko označim ljubico neviht; a obenem me prevzame strah, da mi napravi škandal . . .

Filipina mi stisne roko, hvaležno in bodreče, češ: — Nič se ne boj, prijatelj, jaz sem na vse pripravljena!

Milika jo prefiksira od nog do glave z nesramno zaničljivim smehljajem na preveč rdečih ustnicah. Da se je bila našminkala za ta večer, mi je še bolj sumljivo . . .

Družba naju sprejme zelo prijazno. Gospa Žižkova je sam sladkor. Jaz pa občudujem svojo ljubico, kako se imenitno kreta. Dostojanstveno, a hkrati skromno in priljudno. Slovenščina jej teče gladko; malo neopiljena in germanizmov polna, a to jo dela še očarljivejšo. Sicer pa so dame med seboj naenkrat vse v nemškem klepetanju . . .

S Filipino sva vzbudila dovolj pozornosti. Ženin in nevesta! Kaj si mislite? — Arnošt — ženin! Nič nisem bil v zadregi. Odkrit je bil pogled, skoraj ponosen pri sprejemanju čestitk. Niti na misel mi niso prišle zlobne šale in dovtipi, ki so jih vedno zbijali zaradi Filike. Imel sem pač veljavo vsled bližajočih se volitev in svojih dveh glasov. Vrednost Filipine pa je bila naravnost velikanska, odkar so šepetali, da pridobi Slovencem nekaj pooblastil . . .

Na odru so zapeli pesem.

Pevskih zborov ni skoraj nič v teh krajih. Tudi jedrški — pod vodstvom Bratka — je skrajno malomaren. Petja pa je slišati dovolj. Ljudstvo si prepeva ob vsaki priliki, po gostilnicah odmevajo slovenske narodne celo iz nemčurskih grl; a umetnega petja ne goje. To je greh učiteljstva. Ali je nemarno? Ali si res ne upa? . . .

Filipina, oborožena z lornjeto, se oglеduje po navzočih. Zobje se jej leskečejo v smehljaju, vejice jej trepetajo malo nesigurno od notranjega vzhičenja. Pevovodja se vrne zmagoslavno z odra in sede na svoje mesto. Filipina se ozre pohvalno za njim . . . V tem trenotku se srečata pogleda: njen in Milikin. Jaz se zdrznem in stisnem Filipinino roko pod mizo. Ona mi vrne stisk, a se ne obrne; junaško vzdrži dvoboj z nasprotnico.

Milika posesljava zgornjo ustnico, srep je njen pogled, sovražnost bliska v njem . . .

Filika je mirna. Odločnost in ponos jej sije iz oči. Komaj da jej podrhtevajo prsti v mojej dlani...

Milika je premagana . . . Jezno strese z glavo in se obrne zaničljivo k Bratku, ki je bled in ves razburjen opazoval skrivnostni boj. Nakratko mu pošepeče nekaj z omalovažajočo kretnjo; on se jej nasmehne, zeleno lice se mu v hipu pordeči, roko jej položi krog pleč na ramo. Ona zmakne komaj vidno, a se takoj premisli in se celo nasloni malo proti njemu . . .

Jaz se čudim. Pogled se mi vjame s poštarjevim, ki mi prebrisano nameżikne. Skloni se čez mizo k mojemu ušesu:

„Bratko se je zaročil z Miliko!“

Prvi trenotek mi je nekam votlo v glavi . . . A hitro se zopet streznem, nasmejem se olajšano, samo nekam suho, in se nagnem k Filipini:

„Milika je zaročena z Bratkom!“

Ona plane prestrašena, da jo začuden pogledam . . .

„Pride k Sv. Jedrti?“

„Ne vem!“ — in se obrnem zopet k poštarju. Nenadoma mi je jasno, zakaj se je bila prestrašila. Hudomušno mi zaigra pri srcu — možu laska, če se ženske ravsajo zanj —; skrivoma poškilim k Miliki, ki pa se ne briga zame in se bučno smeje z vsem svojim omizjem. Vroče mi zapolje v lica; v zadregi — ne vem, odkod zadrega? Ali sem upal, da bo Milika zijala vame kot zaljubljen teleban? Ali me je zaskelel zasmeh? — v zadregi nesem čašo k ustom . . .

Poštar meni:

„Ne verjamem. Naša učiteljica ne bo hotela menjati z Ambrožem; bržčas bo moral Bratko gori!“

Filipina se je bila zbala, da hoče Milika nalašč zaradi mene k Sv. Jedrti in da se samo zato igra z Bratkom. Zakon učitelja z učiteljico je mogoč samo, če sta oba na eni šoli. A kaj potem, ko bi hotela ona resignirati na službo? — To je neverjetno. Oba sta revčka: on brez premoženja, ona brżkone brez

dote. — Filipina si oddahne in si ogleda iznova zaročeni par . . .

Moj zanos je odnesel vrag. Prišel sem bil kot slavljenec. Pripeljal sem jim Filipino — predpogoj za zmago v drugem volilnem razredu. Prvikrat je nastopila javno v slovenski družbi in izpričala svoj prestop iz tabora nasprotnikov. Povoda bi bilo dovolj, da proslave mojo zaročitev. A ravno to sta mi osmešila Milika in Bratko. Da sta prišla tudi onadva kot zaročenca, to je izpodneslo moj nastop. Skoraj fizično sem čutil šviganje zabavljic okoli sebe . . .

Na odru so igrali nedolžno igrico. Igrali so jo slabo. Morda sem sodil hujše vsled lastne nezadovoljnosti. A zdelo se mi je, da je mladina sploh izgubila smisel za užitek, ki ga daje diletantstvo. Zblebetali so svoje uloge kot neprijetne naloge in skoraj trudili so se pokazati, da izpolnjujejo dolžnost samo iz narodne požrtvovalnosti. Če igralec bagatelizira ulogo, ne smeši le pisatelja in igre, temveč tudi svojo lastno umetnost. Jedrški diletantje niso samo bagatelizirali ulog, videlo se je celo, kakor da omalovažajo sploh vso prireditev. Ali je to blaziranost, prenasičenost in okorelost? Na vsak način propad, ker višjih užitkov si v zameno še niso bili preskrbeli. — Bratko je bil šepetalec. Dovolil si je časih šalo, da je kar sam zavpil na oder tekst namesto igralca, ki je potem samo neumno zazijal in vzbudil tako še večjo veselost v občinstvu.

Smeh se je razlegal v salvah, potem zopet sunkoma in prasketajoče, kot bi puške pokale, zdaj tu, zdaj tam . . .

Jaz sem bil siten. Čustvo krivde se mi je zopet vzbujalo, kakor prej na potu s Severom. Oči so mi nehote uhajale za Miliko, ne da bi je poželel . . . vrag vedi! . . . Malo sem se menda bal. Vedla se je popolnoma neovirano, kot da niti ne ve za naju; niti zmenila se ni za naju. A kdo bi se zanesel, da ne trešči zdajci iz jasnega in ne zvihra nevihta? . . .

Ko je vzpored končan, prenesejo mize iz sredine k zidu in v prednjo sobo, da naredé prostor za plesalce.

Filipina pleše. Lepa je in srečna; a nepretrgoma v napetosti, kot da stalno opreza pred nekakšno nevarnostjo.

Tudi Milika pleše. Skoraj prevzetno se drži. Če priplava mimo mene, se jej glava vzdigne, nos namrdne, pogled je bogve kje . . . kot da mi hoče kazati, kako visoko se je bila dvignila nadme . . .

Sever pride k meni in se opraviči radi Milike. On jej je povedal, da je zmenjen z nama; ona pa se pač ni dala odgnati.

Dr. Žižek stopi k nama:

„Ali ste že slišali?“ — pravi tiho, radostnih oči. „Kukowetz je bolan. Jaz mu ne želim ničesar hudega; ampak pravijo, da je hudo bolan in da so Nemci že vsi zbegani, kaj bo z volitvami — v prvem razredu! Ko bi Kukowetz ne mogel na volišče, stojimo 5 : 5. Žreb odločuje. Verjetnost je prokleto

velika, da dobimo vsaj enega ali dva odbornika! Če zmagamo tudi v drugem razredu in nam je sreča mila, — je lahko Sv. Jedrt naša!“

„Vsaki razred voli štiri odbornike?“

„Štiri! Če dobimo tri . . . Huj-je!“

„Drugi je siguren?“

„Skoraj!“ — Pohvalno položi roko na mojo ramo. „Zasluga gospoda kontrolorja!“

A meni ni pri srcu, kot da imam zasluge. Mraz mi je zagomazel po hrbtu ob Žižkovi novici. Zaradi teh volitev še zbolim . . . Čustvo krivde, ki se je bilo naselilo v meni, se mahoma poveča, naraste do neznosnosti. In kakor vjet v tem čustvu se niti ne domislim, da se mu lahko uprem, da se mu lahko iztržem s preprostim sklepom: slovenski voliš, Arnošt, pa je stvar v redu! — Kot bolestna blodnja me obvladuje čustvo krivde in vso notranjost mi žene siloma k zvestobi za to čustvo . . . Ko da ni najpoglavitnejše greh sam: narodno izdajstvo; — ne: glavna stvar je čustvo! Čustvo krivde mi je namenjeno od vekomaj, da se pod njim sesedem! . . . In iz teme se mi reži zasmeh Loschinskega: — Stvar tudi potem ni v redu, če voliš proti nam! — Kakor da mi je zažvižgal pasji bič po hrbtu . . . Mraz me spreleti, z rokama si otarem omamico iz oči . . .

Sever in dr. Žižek sta že pri splošno političnih vprašanjih. Žižek je nekoliko nataknjen:

„Saj je vse lepo; ampak pomisliti je treba: v naprednih strankah je disciplina težka reč! Mi nimamo na razpolago backov, ki jih lahko krotiš

s pastirsko palico. Inteligent ima vsak svoje misli, in najboljših nima zmirom voditelj. Politični nazori so raznovrstni, naši cilji strašno zamotani. Pametno bi bilo, ko bi večkrat razjaril naše javno mnenje kak ekstremnež. Hitreje bi se nam izbistrili pojmi, preje bi se izkobacali iz enket in iz debat. Dokler si pa ne ustvarimo in ne izkristaliziramo programa, edinega in končnega, se nam ne posreči močna stranka.“

Glava me boli — pil sem že mnogo —, vstanem in grem ven. No, danes nimam sreče: Bratko trči vame.

„Tvoja milost ni prihajala k pevskim vajam? Tvoja milost ni prišla pet? — Kaj bi rekel gospod Loschinski? Ali bi te zatožil? Posegar bi te sklapovuškal?“

Jaz ga pahnem proč:

„Pojdi v kraj, ti — zaročenec!“

Zdrznem se ob svojem lastnem divjem smehu in zbežim od njega. Vendar mi je ugodnejše pri srcu. Ali je bila psovka tako imenitna? Nisi tudi ti zaročenec, Arnošt? — Ampak ljubljen! Bratko je nadomestilo, maščevanje, hahaha . . . Pa se zopet zdrznem: Ti si že pijan, moj ljubi! . . .

Ko se vrnem, se mi vsa dvorana ziblje pred očmi. Ti si res pijan, moj ljubi! Mraz te je omamil zunaj . . .

„Črno kavo, gospodična!“

Motno vidim Rupnika pred seboj. V neizmerni radosti mi dokazuje:

„To je usoda, brate! Kazen je za greh!“

Za hip se streznem, debelo ga pogledam . . . pa se zasmejem: — on govori o Kukowtzu! . . .

„Ampak — Löschnigga bi naj zadela kazen! To je glavni grešnik! O! . . . in če so se opekli?! Če so se opekli nemškutarski gospodje?! . . . To bo nemška bol!“ —

Filipina sede k meni in se ne gane več od mene. S kavo me nalija in mi prigovarja ljubeznivo.

„Vidiš! Zakaj ne plešeš rajši?“

„Saj ne znam.“

„Čaj, jaz te bom učila.“

„Ti boš žvižgala . . .“ — grdo se mi zazeha, „in jaz bom plesal.“

O, saj boš plesal, Arnošt! —

Polnoči!

Nadučitelj Volčič govoranči . . . Vspehi in napredovanje v preteklem letu! . . . Kakšni vspehi? Kje napredovanje? . . . Bolezen Kukowtza — to je vspeh in napredovanje! . . . Hahaha, ti si pijan, moj ljubi! . . .

Zmagoslaven Milikin pogled mi je še ostal v spominu, zmagoslaven in pomilovalen . . . Drugo je vse v temi . . .

XIX.

Filipina je jokala drugi dan:

„Iz obupa si se napil. Saj si prost, jaz te ne držim.“

Ugovarjal sem. Glava me je bolela, moj maček je bil grozen; natihem pa sem bil vesel, da se ni zgodilo ničesar hujšega.

„Moje besede sploh še nisi imel. Zaroka ne velja. Jaz sem prestara zate . . .“

Krčevito jo je stresal plač . . .

„Žena mora biti mlajša, deset let mlajša. Še Milika je prestara zate . . .“

Oblečena je že. Na robu postelje sedi in si otira solze. Pa se vrže na blazino, da bi lažje premagala bolest:

„A njo le vzemi! Jaz ti želim vso srečo!“

„Neumnost! Ti me res visoko ceniš! Miliko naj vzamem? . . .“

Zaničljivo se namrdnem . . . Vse skupaj se mi je zdelo preneumno. Če si izbiram žensko, si jo izberem za trenotek. Kaj me briga jutri? Danes mi ugaja Filipina; in če mi ugaja, ni prestara zame. Nekaj drugega je seveda zakon. Tam pride nekdaj tisti „jutri“ in potem . . . Bog te obvar'! A lahko-

miselnež se ženi za trenotek. Vrže se v vrtinec in ne vpraša, ali se bo mogel zopet rešiti iz njega. Zakon? Moj Bog, vprega niti ni tako nategnjena. Človek lahko skače preko ojnic . . .

Roko jej položim okrog pasu, da se jej život upogne v krepkem košu. Izpod črnih kodrov na zatilniku se jej sveti koža kakor alabaster. Poljubim jo na toplo mestece pod levim ušesom in jo pošegečem z brki:

„Nehaj, ljubica! Ali sem se prvikrat napil? Ali sem se zadnjikrat?“

Zasmejem se prešerno:

„Ko boš moja žena, mi ne boš več dovolila, da se napijem?“

Njen obraz obrnem k sebi in jej poljubim solzo z gornje ustnice:

„Filika, ti moja ženka! Skupaj se napijeva, kaj ne?“

Svoje vroče lice pritisne k mojemu in obleži pri meni, potolažena in resna:

„Nič ne bo iz zakona, moj ljubi! Jaz te imam rada in te bom imela zmirom rada; ti pa bodi moj, dokler moreš in dokler ti ni nadležno. Spomin na tebe mi ostane, upam!“

S svojim blagoslovljenim telesom se privije k meni. Udana je in mirna; meni pa postane malo neprijetno ob spominu na njeno materinstvo. Zakaj me ravno tukaj veže misel, da bom skoro oče? Ne pri Faniki in ne pri oni drugi in ne pri Berti nisem tega čutil; celo odbijale so me od tistega trenotka

dalje, ko so se bile izpovedale. Tukaj pa tako mogočno čustvo odgovornosti, to čisto novo čustvo očetovskega hrepenenja, to čustvo nepopisne sreče ob noseči ljubici! . . . To čustvo me priklenja nanjo. Njena upornost proti zakonu mi je simpatična; z obema rokama bi se oprijel te milosti. Saj vem, da nisem ustvarjen za zakonskega moža. Človek, ki živi trenotku, ni sposoben trajnih nagnenj. A tako mi je, kot da je pero navrto v meni, ki me goni samolastno dalje v eni smeri, neusmiljeno dosledno, neizprosno. Ko sem bil sklenil, vzeti Filiko, se je sprožil vzmet . . . vse zavore so preslabe . . .

Še tisti dan — na novega leta dan — sem jo gnal v župnišče. V treh tednih bo poroka. Župnik je prigovarjal, da naj bi bili oklici enkrat za trikrat. No, tako hudo se mi ni mudilo . . .

Sploh se mi nikamor ne mudi. Najrajši bi ustavil solnce, da bi ne prišlo do odločilnih dni. V istem tednu kot poroka se vršé tudi jedrške volitve. Jeza me tare, da je nerodnost tako nanesla. Volitve so v četrtek. Ali se naj v ponedeljek po poroki takoj odpeljeva na ženitovanjsko potovanje? To bi bilo podobno strahopetnemu begu. Filipina je bila zoper vsako potovanje, bala se je zaradi svojega stanja; jaz pa sem hotel nekam proč, vsaj za prvi teden. Kaj, ko bi odrinil sam na ženitovanjsko potovanje, Arnošt? Morda si vjameš spotoma še kako družico? . . . Kaj pa, če odrineš že poprej? Ali bi ne pogledal malo v domovino? Mater

vabit, brate, sestre vabit! Morebiti . . . Če se že moraš ženiti, naletiš morebiti na kako boljšo partijo? Na Pepco, samostanko? Zaljubljena je vate! Vsaj bila je, če se ne motiš! Sicer je tercijalka, a bogata je in — mlada. Deset let mlajša. Posebnih čarov nima; pa bogve, če se ni razvila . . . Preudari, Arnošt! . . .

Za teden dni sva s Filipino poroko preložila. Naj bo že za nama trušč volitveni, ko greva pred oltar! Hitro po poroki se odpeljeva v Benetke. Naravnost tja. Čez nekaj dni nazaj; in zopet naravnost, brez navadnih potovalnih ovinkov. —

Načrt je bil določen, vzpored gotov, komedija vpeljana . . . Jaz pa sem postal še bolj nestrpen. Pijančeval sem dan za dnem; redno preko točke svoje mere. In ni me toliko vznemirjala poroka, kolikor — volitev. Morda bi se brez volitev sploh ne bil odločil za poroko!? Da si ublaži strah pred nevarnostjo, si pripravi človek bojazen še na drugo stran, ki mu naj vsaj deloma odvaja pažnjo in skrb...

Volitev je bil poln ves trg. Nemci so divjali. Če se jim res podere izumetničena, sleparska stavba? — Kukowtzeva bolezen je napredovala. Zatrjevali so, da je brezupna. — Nemška ošabnost se je zgražala že ob sami misli, da bi mogel kak Slovenec vdreti vsled žrebanja v občinski odbor. Ali bi ne nastopil sodnji dan, ko bi izgubila Sv. Jedrt „čistonemško“ lice? — Zdaj pa še drugi razred! Filipina je imela težke dni. Vedno so hodili nadnjo. Zbegana je bila revica in tako preplašena, da se je že

začela zaklepati v svojo sobo. Zatekla se je k meni po nasvet. Jaz sem zmignil z rameni. Kaj bi svetoval, ko si niti sam še nisem bil na jasnem? Nazadnje je postala osorna in surova z nadlegovalci. Wabitscha je skoraj vrgla preko praga. Z Löschniggom se je krvavo sprla.

Moj položaj je bil vedno mučnejši. Nisem se mogel odločiti ne na to in ne na ono stran. Pa četudi nisem sklenil, da volim z Nemci; čustvo krivde je bilo v meni, kot da je zločin že izvršen . . .

V uradu so bili vsi prijazni z menoj. Celo Posegar se je ponižal do nekakšne naklonjene ljubeznivosti. Loschinski pa se je naravnost prijateljski rokoval z menoj. Afera s Petričem ostane bržčas brez posledic. Piberšek je trdil, da je Petrič z renegatom zmerjal davkarja. Ker se drugi niso mogli tako natanko spominjati besed in stavka, sem se napravil pozabljivega tudi jaz. Ali naj bi bil nastopil rajši kakor priča zoper svojega šefa? Bogve, če se ni bil skalil spomin tudi drugim le iz sebične miroljubnosti? Sicer me je bilo sram, ko sem razlagal davkarju, da ga ne bodo tožili, ker se bojé protitožbe; a zavest, da sem si ga zavezal vsaj nekoliko, me je hitro pomirila. In on je bil resnično boljši z menoj. O volitvah ni izpregovoril ni besedice; a samozavest njegovega vedenja je pričala, da računi brezpogojno z mojo najudanejšo pokorščino. In sploh se mi je zdelo: Fant, zdaj te pusté na miru; a zadnji dan — takrat te zgrabijo za ovratnik in te obrzdajo kot upornega žrebeta!

Tudi drugi Nemci me niso nič nadlegovali. Čudil sem se: — moj glas in Filipinin glas in njenih par pooblastil! Ali jim ni prav nič zanje? Zakaj potem njo toliko naskakujejo? Ali ima tako nizko ceno moj vpliv pri Filipini?

Löschnigg je bil strašno ljubezniv z menoj. Par besed je vsakikrat govoril, kadar me je srečal, a vedno o vsakdanjostih. Samo nekoč me je vprašal:

„Boste vi volili za gospodično Strausovo, za svojo nevestico?“

„Mislim!“

„No, saj je dobro, saj je dobro!“

In to je bilo vse. Potrepal me je pokroviteljski po roki, obstal za hip zamišljen, mesnati nos med prsti . . . in me zapustil:

„N-ja . . . na svidenje, prijatelj mladi! Le naprej tako marljivo!“

To je naravnost smešno, s kakšnimi občutki ostane človek po takih srečanjih! Zakoten trafikant, trgovec z žganjem, zamazan in smrdeč, — pa ti izkaže milost s kretnjo velikega vojvode! To je tista veličanstvenost, bolestna domišljavost, ki so jej zapali vsi pristaši „des edlen Herrenvolkes“ v tej deželi in ki se navzame kar groteskno-komičnih oblik pri naših renegatih. Človek bi se norčeval, bi se smejal, a je vendar — paf. Kako mogočen vtis napravi to puransko visočanstvo šele na preprosto ljudstvo! Ali ne temelji vsa nemška nadoblast nad nami na tej perverzni visokosti? . . .

Županova Julika me je nekdaj srečala, ko sem se vračal od Seljaka — bilo je pred Silvestrovim — in se me je kar meni nič tebi nič oklenila:

„Vi mi morate oprostiti, gospod kontrolor . . . saj veste, zadnjič . . . Jaz sem vas hotela le pobožati, pa je malo preveč plosknilo!“ — Ob spominu se ne more premagovati, pa prasne zopet v smeh. „Ali bi vas bila morala kar poljubiti? Jaz sem mislila, da bi mi za enkrat samo roko poljubili . . .“ — Smeh jo lomi nehote; čeprav se trudi, da bi govorila resno. Z oprsjem se pritisne k mojej lakti: „Gospod kontrolor! Moj oče vas je vabil, — zakaj ne pridete nič k nam? Ali boste res . . .?“

Hotela je reči: Ali boste res jemali tisto staro škatljo?

„Pridite jutri po večerji . . . kar v trafiko! Čisto sami bomo. Sestra in njen ženin . . . Vrata pa zapremo. Pridete?“

„Dajte mi poljubček, gospodična!“

Oprezno se ozre naokoli, vzpne se na prste in me poljubi rahlo. A dobro sem zapazil, da si je ustnice takoj obrisala v rokav. Zgrabim jo za pleča:

„Ali je to poljub? Ali se tako poljublja?“ — in jej obližem usta kakor se spodobi.

Strahoma je spoznala, da sem malo v rožicah. Urno se mi iztrže in se odpravi:

„Na svidenje torej jutri, gospod kontrolor! Pridite gotovo!“

Doma si je brez dvoma umila ustnice . . . če ni celo bljevala! . . .

In drugi dan sem jo pustil na cedilu. Sploh se jej nisem več približal.

Ko me je srečala čez nekaj dni, se je obrnila proč in se vzravnala ošabno, kakor domišljava plemkinja. Torej zopet: razžaljenje veličanstva! Kako si upaš, Arnošt? Ponižala se je do tebe in ti nisi padel na kolena!? . . .

Bil sem vesel, da me pusté v miru. Sicer sem bil prepričan, da se me lotijo o pravem času; a za obsojenca je že velika milost — odložitev kazni.

Pri Belni je bilo zopet nekaj spiritističnih večerov. Baje so bili vspehi boljši. Udeleženci so debatirali in se razgrevali. Med volitvene pogovore pri Seljaku so se vrivali prepiri o duhovih in psihičnih močeh. Celo neverni Volčič je zmajeval dvomljivo z glavo in ni vedel, kaj bi rekel. Dr. Rupnik je bil prepričan spiritist, vendar ni zaupal Belni. Trdil je, da ne more biti vspehov, ker očividno ni nobenega medija poleg. Pojavi so se mu zdeli nezanesljivi in celo sumljivi. Tako so pravili, da jim je pri zadnji seji prorokoval Prešernov duh — slovensko zmago za jedrške volitve. Usnjarjeva Nanika je celo zagotavljala, da je čutila Prešernovo roko na svojem čelu . . . Po Rupnikovi hipotezi bi bil pojav Prešerna nemogoč. On je razlagal stvar takole: Ko človek umre, pokopljemo samo njegovo fizično telo, razpadajoče truplo. Duševni del človeka, njegovo psihično telo — on je rekel „astralno“ — se v hipu smrti loči od kadavra. A ta astralni del ni večen.

Nekaj časa še živi kot duh umrlega, dokler se počasi ne razblini v enote duševne snovi, ki so neizgubne in služijo pozneje pri postanku novih bitij. Zakon ohranitve energije in materije velja po njegovem tudi pri duhovih. A to razblinjenje nastopi najpozneje v nekaj letih. Saj je morda nekateri duh trpežnejši, žilavejši; da bi pa duh Prešernov po šestdesetih letih še zmirom kolovratil po Sloveniji, je baje izključeno.

„Živio Prešernov duh — v navadnem smislu!“ — je vzkliknil Rupnik. „Dokaz, da je njegov posmrtni duh že zdavnaj mrtev, pa nam je rajni Kette. Pri gradbi tega genija je bil porabljen gotovo dober del ostankov in enot Prešernovega astralnega telesa.“

Za svoja izvajanja je Rupnik žel zasmeh. A voditelj spiritističnih večerov, učitelj Belna, je vendar upošteval njegovo teorijo: pri naslednji seji so se pojavljali samo duhovi čisto mladih mrtvecev.

Rupnik je seveda zmajeval z glavo in se natihem muzal. Meni pa je zrastla radovednost in nazadnje sem se vendar udal prošnjam in rotenjem gospodarjevim.

Belna je priznaval, da ne razpolaga z močnim medijem. Niti tega ni mogel prav določiti, kdo med navzočimi bi bil medij. A zatrjeval je, da za te malenkostne pojave, ki jih tu izzivamo, niti ne potrebujemo močnega posredovalca. Bistvo medija obstoji v lastnosti, da izpuhteva nekakšen fluidum, ki omogočuje materializacijo duhov. Ti se potem po-

javljajo v prikaznih in fantomih, ali pa samo posredno z gibljaji in dotikljaji, premikanji, udarci itd. Za tak hokus-pokus ni potreba močnega medija. Toliko fluida izžareva slehernik, da se more v večji družbi pojaviti radovoljen duh s trkanjem in ropotanjem v mizni plošči, z vzdiganjem in udarjanjem miznih nog. —

Mela se je namrdnila, ko mi je odzdravila ob vstopu. Berta je prebledela malo in zasledovala z ostrimi pogledi vsako mojo kretnjo. Sovraštvo, ki je bruhalo iz teh pogledov, me je fizično bolelo, tudi če sem bil obrnjen proč od nje. Kakor da se zabadajo konice dveh bodal v meso . . . vedno sem se moral umikati pred njenimi očmi . . .

Čudim se ženski. Za strahovitega pokvarjenca me mora imeti, za zapeljivca non plus ultra. In vendar sem se ves čas komaj zmenil za njeno Melo. In vendar — ali sem jaz zapeljal Berto? Lahko bi trdil, da je zapeljala ona mene . . . Zdaj pa tolik strah! — To sovraštvo je ljubezen, draga moja! — A kdo bi ljubil to potvorjeno telo? — Odkar je nisem videl — skrivala se mi je ves čas — so jej lica še mnogo bolj nabrekla in posinjela, telo jej je bilo spačeno do skrajnosti.

Mela je bila lepa. Elegantno in zapeljivo oblečena, kakor modni vzorec iz francoskega žurnala. Ko bi se ne držala tako neizrečeno hladno, ko bi se ne zavijala v svoj neizogibni šal, bi marsikdo zdivjal za njo. A časih je celo zašklepetala z belimi zobmi in vztrepetala z rameni, kakor da prezeba

sredi tople sobe. Koren je bil vseeno do blaznosti zaljubljen vanjo. In zdelo se mi je, da je tudi Melo instinktivno vleklo k njemu. Njegova udana ognjevitost jej je obetala največ toplote. Na Silvestrovi veselici je večinoma plesala z njim. Finale po kadrilji jo je bil celo razgrel, da je ležala s prav prisrčno ljubkostjo v naročju svojega fanta. „La bella Mela“ jej je zrekel dr. Žižek; bila je kraljica plesa.

Belna je bil nekaj dni razžaljen, ko je slišal, da sem se zaročil s Filipino. Njegove sive oči so se mi srdito rogale iz koščenega obličja: Tak bonbon zavržeš? Lep okus imaš! — Ko bi vedel za primernejšega ženina, bi pustil morda mene v miru. A dr. Hojnik, sodni adjunkt, je že imel nekje nevesto in se je vozil vsak teden k njej; z Rupnikom se ni posebno razumel in — kedaj bo ta še advokat? Med ostalimi pa je bil gospod Arnošt Škrobar, c. kr. davčni kontrolor, brez dvoma najodličnejša partija. Sicer so ga bile še druge lumparije napeljale name, a kar je res, je res: partija smo! — O, partija pač! Ko bi ti, moj dragi Belna, samo poznal dolgove in obveznosti te najodličnejše partije! Tista dotica, ki jo odšteješ Meli, — tebi samemu bi se zasmilila! — A zadnje dni ga je zopet prevzela fiksna ideja, poskusiti je hotel še najskrajnejše . . . Bilo je skoraj kakor blaznost. Z žgočimi očmi se je ogledal zdaj pa zdaj po svojej ženi in premeril njeno stanje. Grozeča mržnja mu je bliskala z omejenega obraza . . . Ali ga vseeno vodi gola maščevalnost? —

— Razpoloženje je že kar od kraja precej napeto. Po vspehih zadnjih sej so postali udeleženci zamišljeni in resni, skrivnostni doživljaji so jih bili navdali z majhno grozo. Šegave razigranosti začetnih sej ni več. Stroga volja in odločnost hišnega gospodarja — neustrašenost ponorelega fanatika — oklepa družbo s sugestivno silo.

Belna stremi za ciljem brez ovinkov, po najkrajši poti.

Luč je upihnjena. Oko se mi razgleda po temi, pa komaj razločim tupatam posamezen obris oseb, nejasen in dvomljiv . . .

Čez pet minut se že prijavi duh z udarci mizne noge.

„Kdo si, ki si se oglasil?“ — vpraša Belna mirno in svečano.

Po dolgotrajnem, malo mučnem štetju udarcev, po določitvi črk in zlogov, se konečno glasi odgovor:

„Tvoj prijatelj Križanič.“

Križanič je bil nadučitelj pri Sv. Uršuli in je umrl komaj pred nekaj meseci.

Belna ga začne izpraševati po njegovem življenju onkraj groba. Odgovori so frazasti, nejasni, brezpomembni. Nato slede vprašanja o — bodočnosti. Tudi Volčič vpraša nekaj. Prorokovanja so zavita in dvoumna, ali pa ob sebi umevna. Nekateri kritikujejo duha, očitajo mu nesposobnost in nevednost.

„Mir!“ — ukaže Belna.

„Posebno talentiran ni bil nikdar!“ — pravi tiho Volčič; Rupnik se zasmeje.

„Prosim, mir!“ — ponavlja Belna.
„Ali se omoži katera tu navzočih gospodičen?“
. . .
„Da.“
„Katera?“
. . .
„Tvoja hčerka.“
„Mela?“
„Ali imaš še katero?“ — zagodrnja srdito Berta.
A Belna mora vedeti sigurno:
„Mela?“
. . .
„Da.“
„Letos?“
. . .
„Da.“
„Ali je njen ženin tu navzoč?“
. . .
„Da.“
Meni je že malo tesno. Rupnik se hihiče; Volčič vzklikne kratko in prebrisano:
„Aha!“
Drugi pošepetavajo med seboj.
„Prosim, mir!“
Berta se premakne s stolom:
„Te neumnosti bo menda že dovolj?“
Mela vzdihne vsa v skrbeh:
„Ah, papaček . . . nehaj, prosim!“
„Mir!“ — zavpije Belna.

Samci smo štirje: Rupnik, Bratko, Koren in jaz. Gospodar naroči, da naj odgovarja Križaničev duh z udarci: za Rupnika enkrat, za Bratka dvakrat, za Korena trikrat in zame štirikrat . . .

Vse je pozorno in napeto. Samo gospodinja se premakne zopet:

„Tega ne pustim. Prižgite luč!“

„Mir, ti pravim!“ — zdivja njen mož pridušeno.

Berta mrmra strupeno; pa se vendar pomiri:

„Kako bo odgovarjal?“

Belna ponovi določbo.

„No . . . pa naj bo! Dobro torej!“ — se uda nazadnje ona.

„Ah, ne, papaček!“ — vzdihne zopet Mela. „Počakaj, da se jaz odstranim!“

„Ostani! Ne prekini zveze!“ — ukazuje oče.

„No, torej!“ — se oglasi Berta malo porogljivo.

Belna pa povzdigne glas svečano:

„Kdo bo ženin moje hčerke Mele?“

„Ali imaš še katero?“ — se norčuje zopet žena.

A družba ostane mirna. Tišina je napeta in pričakujoča.

Miza udari enkrat . . . udari dvakrat . . .

Dr. Rupnik se nagne k Volčiču in vzdihne smešno-tožno:

„Propadel sem!“

Miza udari vtretjič . . .

Bratko se nasmehne kratko:

„Ha . . . Zdaj glej, Koren!“

Težek vzdih mu je odgovor.

Nekaj poka v mizi . . . na strani gospodinje so šumela krila . . .

Tišina je neznosna . . .

„Kdo pritiska? — Kdo leži na mizi?“ — se zadere Belna.

Pest zabobni po plošči.

Rupnik zapali užigalico . . .

Berta sloni na mizi s celo težo zgornjega života.

„Prokleta baba! . . . Vlačuga stara! . . . Kdo ti je dovolil? Vlačuga, a?“

Bunke padajo po hrbtu . . .

Volčič prižge svetilko.

Berta se naslanja na komolce, obraz zaripljen, oči sovražno uprte v Belno:

„Koren je ženin!“

„Tu imaš Korena!“ — S pestjo jo udari po obrazu, da se jej prikaže kri iz nosa. „Sleparka ti! Vlačuga! Tu imaš!“

Sune jo z močjo, da se zvrne s stolom vred po tleh. Blazen je in razdivjan od srda.

Z Rupnikom ga zgrabiva in obdrživa.

„Koren je ženin tvoje hčere!“ — kriči njegova žena divje in hripavo. Prsi se jej dvigajo z naporom, skoraj črna je v obraz. „Ti pa niti ne veš, če si njen oče. Cunja si, prokleta cunja!“

Belna se bori obupno z nama, da bi se oprostil. Ker se mu ne posreči, brcne z nogo ob mizo, da se prevrne in udari z robom Berto tik po ustih. Kri se jej ulije iznova.

„Cunja si! Sleparska cunja! Tistega falota tam si jej hotel vsiliti za ženina. Tistega lopova tam ...“ — S penečo se krvjo na ustih kaže name: „Tistega lopova . . . čeprav si vedel, da je oče tega, ki ga nosim tu. Cunja ti — prokleta!“

Jaz sem izpustil Belno. Ves prepaden sem odskočil k steni . . .

On pa plane besno proti njej:

„Vlačuga! Molči, psica!“

V tem trenotku udari Berta s tilnikom ob tla . . . v strahovitih krčih se jej zvije truplo . . . oči se jej obrnejo pod čelo . . . obraz jej je kot oglje črn . . .

V blazni grozi se obrnem proti vratom in zbežim . . .

„Po zdravnika!“ — slišim za seboj.

Koren me prehiti in steče dalje.

Jaz pa se sesedem koncu hiše, drgetajoč po udih, kakor da me stepa vročica . . .

Dr. Rupnik me je spravil v svoje stanovanje. Še celo uro sem se tresel in šklepetal z zobmi. Ali si izbrišem iz spomina ta prizor? . . . podobo Berte, nesrečnice? . . . o Bog! . . . Za lahkomiselno zablodo taka kazen! Za površen greh, za hip naslade, mimogredoč in plitek — ta strašna tragika! — Mel sem si oči in ril z obrazom po blazini, da bi ušel viziji — mrtvega telesa, spačenega v svojem stanju, črnega obličja, s penami na ustih . . .

A Berta ni umrla . . . Kako mi je odleglo! Kot da je prišlo pomiloščenje od obsodbe v do-

smrtno ječo! . . . Zdravnika sta žrtvovala plod, da sta rešila mater . . .

Hvaležno sem pogledal Rupnika, ki me je bil obvestil.

A groza je ostala v meni. Kolena so se mi šibila, v prsih mi je bilo tesno, bolno . . . kot da sem prestal najmučnejšo bolezen . . .

Belna je baje zdivjal sam nad seboj. Lase si je pulil in zmerjal svojo neusmiljenost; pa zopet jokal in se bil po prsih v blaznem kesu. Molil je in prosil za zdravje svoje žene . . .

„Ne sme umreti, ne sme umreti! Jaz se umorim . . .“

Ko je bila rešena, se je topil v solzah in jej poljubljal roke.

Potem je zdirjal v mojo sobo in zmetal vso mojo ropotijo kar skozi okno ven na ulico . . .

O, ta škandal! Jaz si nisem upal v trg. Ne mogel bi v urad — za ves svet ne!

Filipina je prišla . . . Nič mi ni zamerila. Hotela me je vzeti k sebi . . . Jaz sem odklonil . . .

Dr. Njivar mi je napisal spričevalo, da sem takoj nastopil dvatedenski dopust. Naročil sem si voz . . . drugo noč sem se odpeljal . . .

Namenil sem se domov.

Na vozu me je zeblo, da sem se stiskal v suknjo in gibal v čevljih s premrlimi nogami. Če sem zašklepetal z zobmi od mraza, me je objelo zopet čustvo groze . . . kakor pri škandalu z Berto . . .

Šele v mestu, v kolodvorski restavraciji, sem se ogrel. Ko sem sedel v kupeju in je začel sopihati stroj pred vlakom in sem po dolgem času zopet poslušal udarjanje koles, rožljanje oken in ves prijetno-ritmični ropot dirjajočih in lovečih se vagonov — sem si konečno oddahnil. Čutil sem, da se mi vrača moč, da me zapuščata mrtvilo in obup.

Da je le za menoj to nesrečno gnezdo! Bog, da bi se ne bilo treba vrniti!

Resnično sem se vozil ves čas z občutkom, da odhajam za vselej. Če sem se le zmislil na vrnitev, me je stresla zona . . .

— Mati me je sprejela z vriskom. Bila je srečno presenečena, kot da sem bil prišel s častjo in slavo kakega ministra.

A že s prvimi besedami sem se zopet priklenil. Po kaj sem prišel? — Vabit, kajpada! . . . Torej se hočeš res vrniti, Arnošt? — Kaj pa boš? Ali pojdeš v vodo? . . .

Mati je živela skromno. Slabo gospodarstvo s pičlimi dohodki. Samo najmlajši sestri sta še pri njej. Zanju bi že ne bilo več potnine. — Ali si tak umazanec, moj ljubi? Obljubi hitro, da jima pošlješ! Nevesto imaš bogato . . . Če pojdeš v vodo, obetaš brez skrbi. —

— V nedeljo srečam Pepco, ko gre od maše. „Cilika vas pozdravlja, gospodična!“

Pa nisi nikdar videl, da jej je zrasel nos postrani? Brada jej je šiljasta, čelo nizko in široko. Telo je mršavo, koža brez krvi. Oblečena še ni preslabo.

Na pragu je njen oče, star filister, sila kratkoviden.

„Ah — gospod Škrobar? Pridite na kozarček!“

V obednici smrdi po prahu in zastarelosti. Tolpa mačk se zaleti na Pepco.

Slivovec je dober; a Pepca ga ne pije. Pri oknu se igra z mačkami. Od zadaj bi prizor ne bil prenapačen.

Stari stopi k njej in brcne z vsako nogo eno mačko; tretjo jej klofne z rame . . .

„Pusti te nesnage! Pridi k mizi!“

„Papa!“ — zavrešči deklina jezno.

Lica jej zarde; samo nos ostane bled, da se še bolj vidi, kako štrli na stran.

Roki uprti v bok se obrne proti vratom . . . tudi mene ne pogleda nič manj srdito . . .

„Brcajte rajši svojo slivovko! Moje mačke pa pustite na miru!“

Pikra zlobnost zarjavele devičice jej gleda iz oči. V njenih letih — pa že zarjavelost?

„Pijandurice! . . .“

Naravnost vame je zapičila pogled, mrzek in strupen; vrata so zašklompnila za njo. —

— Krokal in popival sem z nekdanjimi pajdaši . . .

Zjutraj se nenadoma spomnim . . . strah in sreča sta obenem v meni . . . grozovita vzburjenost me obide . . .

Zakaj ne obiščeš Tilike, nesrečnež? —

— Po Opatiji kolovratim. Konečno dobim naslov.

„Ravno včeraj sta odpotovali.“

Tilika je bila že boljša . . . A kar čez noč se je poslabšala bolezen in jo neznansko hitro strla. Teta Verona je hotela, da doma umrje . . .

Nebo je vse megleno. Moker mraz mi reže v lica. Temnosivo morje nemirno buta ob pečine in izplakuje breg. Dnevna luč se motno lomi in leskeče na valovih . . .

Tod je posedevala. Ali ni pustila kakega spomina? Ali ni ovekovečila svoje ljubezni? — Kakor petošolec iščem po klopeh in po drevesih in po skalah naokoli . . . Tu je ograja brezovih količev. Na belem lubju:

„Arnošt!“

Brez njenega imena? . . .

Nesposoben sem za razmišljevanje. V glavi mi je prazno. Niti čustvo ni posebno močno.

Pod svoje ime zarežem:

„Tilika!“

Kakor da sem z dušo in telesom v tem imenu! Kakor da mi je vjeto vse dejanje in nehanje, vse življenje v tem imenu:

Tilika . . . Tilika . . . Tilika . . .

Odpravil sem se zopet proti severu. Materi sem bil obljubil, da se še oglasim ob povratku; a peljal sem se mimo.

Gnalo me je k Sv. Jedrti.

Saj sem ves tvoj, Tilika! . . .

V Celju — nepričakovano — zagledam na peronu starega prijatelja, izstopim in — ostanem.

Ah — v mestu je življenje vse kaj drugega. Posameznik sicer nima toliko veljave, zato pa tudi ne vzbuja toliko pozornosti. V množici se potopiš z vsemi svojimi posebnostmi. Preiskovanju po nazorih in prepričanju se lahko ogneš. Kdo bi te zasačil, če šušmariš ob volitvah?

Na deželi moraš stati kakor skala. Vse te gleda. Naj se ti zamaje stalo, — žvižg na levi, vrisk na desni. Tvoja vrednost je natanko preračunjena; če izpremeniš številko, — pripravi dlan, prijatelj!

V mestu sem se znal vêsti. Tu je posilinemštvo tako lepo maskirano, da ne zavohaš kmalu smrdeče posiljenosti. Zlasti Kranjcu kaže podobo pristnosti. Zato ti ni potrebno zgražanje in kritiziranje, za katero so naši štajerski rojaki tako strašansko občutljivi.

Na deželi ti udari hitro v nos gniloba. Nehote začneš pometati in kidati . . . pometati in kidati . . . da se ti razčesne metla, da se ti skrha lopata . . . A če si se zaletel — kakor dr. Črnko —, potem si Kranjec, ki se ne zna na Štajerskem vêsti . . .

Dokler sem bil v mestu, sem bil politično neveden kot otrok. Na deželi, pri Sv. Jedrti, sem dozorel ob golem opazovanju in poslušanju. Prej bi se mi ne bil zdel velik greh, ko bi šel volit z Nemci; pa saj me tudi nihče ne bi silil; zdaj — pri Sv. Jedrti . . . Moj Bog, — ne vpelji me v skušnjavo! . . .

Dr. Črnko mi je v enomer na mislih: — Kaj napravi revež? — Rojaki so ga odbili in osmešili; Nemci so mu pomagali v denarni stiski... Če pritisne nanj Pokornig?... A kaj mu morejo — odvetniku? Prste si lahko opečejo po novem volilnem zakonu. — In vendar me navdaja slutnja...

Dr. Rupnik mi je namigaval, da se boji za šefa. Nemškutarji da ga neprestano obdelujejo. — Kukowetz je bolan, najbrže ne pride volit. Kakor pravijo, je celo preslab, da bi ga nesli na volišče. Odločeval bi torej žreb. Umevno je, da bodo z vso močjo oblegali Črnka ter ga odvračali od volitve. Če se absentira, je prvi razred rešen Nemcem...

„Kranjec je uporen in trmoglav, dosleden in podjeten. A kdor se tu ne upogne, kdor se ne potuhne, tega zlomijo.“

Ali te zlomijo, doktor Črnko? —

In tebe, Arnošt? —

Odkar sem zopet na Štajerskem, je iznova groza v meni. Spomin na Tiliko se je razblinil. Samo volitve, samo volitve me preganjajo in zasledujejo. Kakor bliskanje za obzorjem, kot pridušeno grmenje za gorami, obetajoč nevihto in vihar, — me vsega tlači in omamlja strah pred hudo uro jedrških volitev...

Udal sem se pijančevanju. Dni sem prespal, noči prekrokal.

Misel na poroko me ni nadlegovala. Saj zakon je še vedno manjše zlo. Morda sem se zaletel v to

nerodnost samo, da si okrham čute, da otopim za občutljivejše udarce volitvene nesreče . . .

— Nekega večera — sneg je ležal na ulicah, prve svetilke so prižigali — se nenadoma ustavim ob oglu stare hiše.

Otroci se pode in kepajo. Majhen deček pade preko jarka in zavrešči od bolečine v prezeblih prstih.

„Lauf, Nestl, lauf! Die Mutter holt dich.“

Hitro se umaknem . . . To je tvoj potomec, Arnošt! Tu si nekdaj stanoval pri — stari Šilečki . . .

„Wirst schnell einikommen, Bub du?“ — spoznam njen glas.

Vroč val krvi mi buši v glavo . . .

Zmirom me je bilo sram razmerja s staro Šilečko. Saj je bilo le trenotno — objesten greh v pijanosti — in Hermann Bahr trdi, da je vsaka ženska nekje lepa! . . . ampak vendar — Arnošt, fej! — Sicer si bil zadostno kaznovan: — ženska v njeni starosti — ti porodi otroka! . . . Po pravici ti udarja kri v glavo ob vsakršnem spominu nanjo.

In zdaj še to: — tvoj fant bo Nemec, Arnošt!

Še nikdar se mi ni razplela misel v takej smeri. Moj sin nemškutar, renegat! Morda niti znal ne bo slovenski! — Človek vztrepeta pred tem neizrečeno tujim pomislekom. Ali je v resnici le malenkost prehod iz narodnosti v narodnost? Kaj sem res že jutri lahko Nemec? Ali zadostuje nemški pravopis in

moja slaba nemščina? — Kri in zgodovina, udanost in zvestoba in ljubezen do rodu in do prsti domače, značajnost in ponos plemenski — to je vse pretirana hinavščina? — Nemcem ni hinavščina. Ali je torej le z močnejšimi poštenost? Z njimi je tudi nepravičnost . . . in nepravičnež — ni pošten. Narodnostni rop je neznačajen in nepošten. Germanizator je surov nasilnež, etično nič boljši od renegata. — Ko bi po naravnem izboru resnično zmagoval močnejši, — nasilnež ni močan. Moč je v poštenosti, pravičnosti, značajnosti. Nasilnež je plevel — kot je plevel razbojnik, tat, hudodelec. In če mora v borbi za obstanek zmagati močnejši, bo zmagal poštenjak. Z njim je razum in pamet, z njim je vztrajnost. Prebrisano lopovstvo ima le hipne vspehe. Lopova žene strast; in strast zgori kot slama. Poštenjaka žene sla za vsem velikim, dobrim. — In pravzaprav: kaj so še dosegli zavojevalci naše zemlje? Ponemškutarili so nas, ponemčili nas niso. Nemškutar je Slovenec. Štajercijanstvo je slovenska stranka; stranka, ki je Nemcem udana in se bojuje proti lastnemu plemenu, torej izdajalska stranka, a vkljub vsemu še slovenska. Narodoslovno torej na Spodnjem Štajerskem sploh ni nemštva. Peščica priseljencev ne pride v poštev; golo politično prepričanje pa ne ustvari narodnosti. Tega se zavedajo Nemci sami, zato so pač začeli z naseljevalnim delom. Švabi prihajači naj izpodrinejo Slovenca z rodne zemlje; nemški obrtniki naj odgriznejo kruh slovenskim in seveda tudi — nemškutarskim. Ni daleč čas, ko se

bo uprlo naseljevanju naše vesoljno nemškutarstvo samo; ker bo spoznalo, da pljuje v lastno skledo, da zapravlja lastnim otrokom kruh . . . In takrat prodere morda celo nemškutarsko zakrknjenost prepričanje, da — izdajalstvo ni političen program. — Moj sin nemškutar!

Naše ljudstvo, ki se seli v mesta, je zraslo v laži, da je Nemec imenitnejši; zato še samo hrepeni za nemštvom. Nečastnosti odpadništva se ne zaveda; če pa se privadi nemški govorici, se postavlja z njo bahavo in nečimerno kakor gizdavka s ponarejenimi dragulji.

Iz same šopirljivosti ti bo vzgojila omejena ženščina otroka v renegatstvu!

A kaj te briga, Arnošt? — Ali nisi zatajil nje in deteta? Ali te ne obliva rdečica, da te je odkupila Filipina tudi tu? Od samega sramu se jej nisi ni z besedico zahvalil . . .

Zdaj obžaluješ tisto trohico slasti, ki si jo užil, ko si spočel otroka — renegatski zarod. In kaj bo tvoj nastop pri jedrških volitvah? — — —

Mraz me izpreleti . . . Resnično: kaj bo, Arnošt? —

Zadnji dan dopusta me naenkrat preseneti cela kopa pisem. Kako so bili zvedeli, kod se potikam? — Vsi me rote, da se gotovo vrnem do volitev. Dr. Žižek, dr. Rupnik, Volčič, Bratko, celo Koren in gostilničar Seljak. Filipina je malo obupana, a očitanja ni niti med vrsticami . . .

Torej zopet nazaj v to prokleto gnezdo? O, ko bi ne bilo tega čustva groze, tega čustva krivde, ki je vendar nisem še zagrešil! Ali mi je res usojeno?...

Na Tiliko sem bil popolnoma pozabil. A če se spomnim . . . Kaj boš, revica? . . . Kako bi mi pomagala? . . . In kaj bi ti z menoj? Ali bi te ne usmrtil pogled name izgubljenca? —

Jezil sem se na to preteto smolo, da mi poteče dopust že pred volitvami. Kako bi se lahko izognil neprijetnosti z malenkostnim izgovorom! A usoda nima usmiljenja s človekom: prav na dan volitev moraš zopet v službo. Dovoljenje za ženitovanjski dopust je že prišlo, mi je pisala Filipina. Samo za nekaj dni je treba torej nastopiti... samo za križev pot k volilni žari. In če uideš križanju, te čaka drugi križev pot — k oltarju. —

Vrnil sem se v sredo pred večerom. Prvi me je srečal Rupnik in me sprejel z navdušenjem. Oklenil se me je pod pazduho in me hotel hitro spremiti k nevesti. Izdal se je, da je bil že ves v skrbeh zaradi mene. Kanalja je torej slutil mojo grozo . . .

Mene je tiščala Bertina afera.

„Ah, neumnost! Hahaha, zato si fant... Kedaj se je še zgražal svet nad zapeljivcem? Za moškega je čast, če ima več ljubezenskih prigod. Nad njo se zgražajo. Nad njim se krohotajo . . . Hahaha . . . nesrečni Belna! . . .“

Pa me pogleda od strani . . . Smeh mu ni preveč odkritosrčen . . . Kdor je videl tisti prizor . . .

Brrr . . . me stepe slutnja groznice. Te si ne izženem zlepa iz kosti . . .

— Od leve naju vzdrami trkanje na okno. Dr. Črnko nama miglje iz pisarne, naj bi prišla malo k njemu.

„Tu poglejte! Kaj pravite?“

Obraz mu je zabuhel in rdeč, oči krvave. Nervozno se prestopa tjainsem; roki v hlačnih žepih, da mu hlačnici odstopata od gležnjev, prekratki in malo smešni.

Löschnigg mu je pisal pismo:

Roti ga, naj se ne udeleži volitev, naj ima usmiljenje z bolnikom — s Kukowtzem. Sklicuje se, da je pravica na njih strani, da jih izkuša samo zlobna usoda. (Slovenci pa so rekli: kazen božja!) Zatrjuje, da jim je itak zmaga zagotovljena. Kukowetz je namreč sklenil, da se da ponesti na volišče. Prilaga celo zdravniško spričevalo, ki zagotavlja, da bolnik še ni preslab in da ga je mogoče nesti . . . Obrača se na Črnkovo dobro srce in milo tarna, naj se usmili bolnega in naj ne pripusti, da bi ga mučili s prenašanjem.

Poleg Löschniggovega je tudi Kukowtzev pod-pis; a pisava je za smrtno posteljo sumljivo krepka...

Vse skupaj je sumljivo. Če je Kukowetz sposoben za prenašanje in je pripravljen k temu, — čemu potem te prošnje, to ponižanje in klečeplazenje

nemškega mogotca pred — Slovencem? Spričevalo je dr. Zornovo. Ta ni Löschniggov prijatelj; a ob volitvah . . .

„Wabitsch mi je prinesel pismo. Ponudil je... Ampak prosim, gospoda, zdaj še tiho o vsej tej stvari! Ponudil mi je, da me izvolijo v okrajni odbor, če jim ustrežem . . .“

„Neumnost!“ — se obrne jezno dr. Rupnik v stran.

„Nič neumnost!“ — utriplje oni naglo. Z rokama veje pred seboj, duška mu je hitra. „Jaz bi zahteval pisano izjavo, da imam svobodne roke v odboru. Pomislite, da ni nobenega naprednjaka notri!“

Veleposestniki in kmečke občine pošiljajo klerikalce, trška kurija voli Nemce v okrajni odbor. Slovenci imajo torej dvetretjinsko večino. Nemci bi z enim glasom ničesar ne izgubili; slovenski liberalci pa s podarjenim mandatom ničesar ne pridobili — kvečjemu očitanje, da je z izdajstvom kupljen.

„Neumnost, gospod šef, neumnost! Zakaj se toliko pehajo za vas? — Prosim vas, za Boga milega, ne dajte se premotiti! Sleparji so, brezvestneži! Kukowetz je tako bolan, da ga niti iz postelje več ne vzdigajo. Na noben način ne more na volišče. Briga se umirajoči za volitve! . . . Zato se slinijo krog vas!“

„A spričevalo?“ — utriplje Črnko še hitreje.

„To je ravno dokaz! Če nisem prej verjel, verjamem zdaj, da je konec s Kukowtzem. Ne izpregledate sleparstva?“

Dr. Črnko šeta po pisarni, prestopa se nestrpno, ves vznemirjen in neodločen. Od koncipijenta je pričakoval soglašanja, podpore . . . zdaj pa . . .

„Ali ste obljubili?“

„Ah ne! Ah ne! Ničesar nisem obljubil. Kaj bi obetal?“

Roki v hlačnih žepih, mahedra s komolci, da se mu smešno dvigata hlačnici od gležnjev . . .

„No, živio! To je pametno! Zmaga je naša. Klanjam se, gospod šef!“ —

Ubogi Črnko! Ti si gospod! Kaj je Arnošt proti tebi? — A tvoja sila je velika! — Kakšna bo šele tvoja, Arnošt? . .

Rupnik se jezi, škrtajoč z zobmi:

„Šlapa šlapasta!“ — Pa me potegne odurno za rokav: „Glej, da se nazadnje še ti skisaš!“

Filipina mu mora pokazati glasovnici. Popisal ju je bil že dr. Žižek. Ivan mi obe porine v žep in mi požuga resno, da se mu zasvetlika solzno oko, kakor bi resnično jokal:

„Že prav, prijatelj! Korajža velja in zmaga je naša!“ —

— Filipina je bila majceno v zadregi. Jaz pa sem se napravil kar domačega . . . Kaj bi toliko razlagal? Čemu bi se opravičeval? . . .

„Truden sem in skrokan, ljubica. Ali ostanem že kar pri tebi? Stanovanja nimam . . . Radi teh par dni . . . Kaj ne?“

„Ali ne bi rajši, Arnošt? . . .“

„Zdaj sva si svoja, Filika! Zdaj je konec fantovanja. To je bilo zadnje. Ti ne verjameš, kako si odpočijem ob tvoji strani!“

Hotela je začeti zopet . . . A saj ni vredno besed: Čim bolj bi se otepala ženitve, tem bolj bi silil vanjo . . .

„Mir, dušica! Tako sem truden!“

Zazehal sem zaspano in jo potegnil k sebi:

XX.

Da bi ne bilo prišlo to nesrečno jutro! Da bi se ne bil vzbudil in bi bil rajši dalje sanjal! . . .

Ko se predramim, sem ves poten in grlo mi je suho.

„Ali sem smrčal?“ — vprašam Filipino, ki se sklanja k meni.

„Strašno si vlekel dreto.“

Ali je bil Loschinski? Ali je bil Löschnigg? — Kdo je bil, ki sem sanjal o njem in ki me je davil? — Skoraj me malo sili smeh . . .

A zdajci vztrepetam:

Moj Bog, danes so volitve!

Vrže me iz postelje; z nestrpno naglico se umijem; čeljusti komaj brzdam, da mi ne šklepečejo z zobmi . . .

Iz zajutrkovalnice čujem glas, rezek in nosljajoč.

„To je Löschnigg!“ — se prestrašim.

K vratom skočim, da bi slišal . . .

„Samo besedo, gospodična! Prosim! N-ja . . . nič se ne vznemirjajte!“

„Prosim, gospod župan!“ — odgovarja Filipina.

„Vi torej vztrajate pri svojej odločitvi? Vi nam ne izročite tistih par poblastil?“

„Obžalujem, gospod župan! Sem jih že oddala.“

„Doktorju Žižku?“

Filipina je menda samo prikimala; glasu ni čuti.

„N-ja . . .“ — zateza Löschnigg. „Za vas gre volit gospod soprog?“

Korak se bliža mojim vratom.

Besedico „soprog“ je bil izpregovoril neskončno porogljivo.

Kljuka se zgane . . . Ali je res tako predrzen, da bi si upal kar tu notri? . . .

„Ne, gospod župan!“ — ukazuje Filipina.

Jaz odskočim v strahu . . . bos in v spodnjih hlačah . . .

Löschnigg pogleda v sobo:

„Aha . . . Dobro jutro, gospod kontrolor! N-ja — mi se tako še vidimo! Na svidenje!“

Vrata se zapro za njim . . .

„N-jaz se klanjam, gospodična! Posledice pripišite sama sebi! . . .“

Tudi vrata v prodajalnico zaloputnejo . . .

Filipina pride k meni vsa zaplakana:

„Ta predrznost! Ta nesramnost! Kaj mi neki more? Ali sem mu kaj dolžna?“ — in se razjoka bridko. —

Ko odhajam, je že docela potolažena. Kljubovalnost jo navdaja, da udari z nogo ob tla:

„Le moško voli, Arnošt! Daj, pokaži jim, ošabnežem, koliko se jih bojiva!“

Jaz pa sem prepaden; komaj skrivam svojo grozo . . .

„Srečno, dragec!“ — me pobož̌a ljubeznivo po obrazu . . . Mati bi me pokrižala . . .

Zunaj mi je malo lažje. Pred Filipino me je bilo sram; bal sem se, da bi zapazila moj strah . . .

V uradu je edini davkar. Zdi se mi, da me je že težko čakal. Osem je pravkar odbila.

„Gospodje so šli volit. Midva prideva na vrsto ob desetih. — Lahko si ogledate komedijo; samo . . . Dajte mi roko! — Ob tričetrt na deset ste zopet tu!? — Velja?“

Srep in prodirljiv mu je pogled; ukaz je v njem, tiranska moč.

Ali je bil res Loschinski, ki sem ga videl v sanjah? — Tesnoba me objame.

„Velja!“ — dihnem komaj slišno. Pogled se mi lovi nestalno.

Krepko mi stiska roko. Njegove oči me peko.

„Tudi jaz grem gledat. Danes naredimo praznik. Vi le pojdite k Seljaku! Ampak — ob tričetrt, kaj ne?“ —

Arnošt, fej! Ali si mož? Ali si baba? Otrok si! Stal si kakor paglavec . . . palico bi bil poljubil . . .

— Ves trg je poln ljudstva. Četrtek je; šolarji se potepajo vseokoli in prodajajo zijala. V posameznih gručah je živahno. Debeli Spitz se dere pred občinsko hišo kot mrjasec. Širokokrak stoji. Z rokama

zamahuje in grozi; pa mu od teže padata nizdol, da bingljata kakor krpi špeha. Po žaltavem potu smrdi od njega in po žganju.

Povsod smrdi po slivovki, kot da je cesta z njo poškropljena. Löschnigg je že gotovo iztočil polovnjak.

Nemškutarske volitve se ne obnesejo brez žganja. Sploh bi ne uspevalo nemčurstvo brez žganjice. To je pot kulture, ki vzgaja renegatstvo!

„Wo sind jetzt die Windischen? Her mit dem Pack! Die Hunde wollen kneifen!“

Sicer se pogovarjajo ljudje po slovensko; po nemško se samo dero in zmerjajo.

Tretji razred voli od osmih do desetih. Slovencev je nekaj pred Seljakom; volit ne hodijo.

Pomočniški Sever stoji na oglu z Rupnikom in Petričem. Piberšek je bil ravno izginil v krčmo. Radovednost je prignala okoličane gledat današnji boj.

„Svojat odpadniška!“ — se zgraža Sever. „Vsi so prepričani, da so junaki. A če pomislimo: — razen par magnatov — saj so sami nesposobneži! Kar je boljšega, uhaja v svet. Doma se jim zagnusijo razmere . . .“

„ . . . pa gredo v Gradec, v Maribor.“

„In se ponemčijo.“

„Usodi ne uidejo. Tu bi se ponemčurili, a renegatstvo je sramota; tam se samo — asimilirajo.“

„Ko bi se rajši selili na jug!“ — pravi Petrič.

„Nikamor!“ — odloči Rupnik. „Tu so bolj potrebni. Kranjska jih je polna. Tam so naši emigranti. Preslabi, da bi se borili proti nemštvu, odhajajo v obljubljeno deželo.“

„Hvala za to obljubljenost!“ — se nasmehne Petrič.

„Abzug Krainer!“ — se zadere čisto blizu pijan fakin. „Heil und Sieg, die Windischen auf den Strick!“

Občinstvo se dopadljivo nasmiha in pogleduje k nam, če se pač kdo odzove. Policaj zamahne z roko, kot da bi hotel reči: saj veš, prijatelj, da smo enih misli; ampak — pustimo jih, ko nam nič ne morejo!

Notar Kurbus prihaja od volišča sem. On in dr. Njivar sta zastopnika Slovencev v volilni komisiji. Po trgu doli pride dr. Žižek.

„Zdaj se zbirajo generali!“ — se roga nekdo iz množice.

„Generali brez armade!“

Mlad komi razglaša:

„V tretjem — zmaga! Do zdaj so še volili sami naši. Večina je ogromna. Heil!“

Vrišč se vzdigne:

„Heil! Heil! Heil!“

Löschniggova Julika miri ljudi:

„Ne vriskajte prezgodaj! Počakajmo!“ — Zaničljivo pokaže proti nam: „Bog ve, kako nas še nabrišejo v onih dveh razredih!“

Ljudje se krohotajo:

„Abzug! Heil! Wir bleiben deutsch!“

Od Seljaka pride vinjen hlapec, zavihti klobuk in začne peti hripavo:

»O domovina, le pri mir'!
Ob Reni vahta kanonir!«

To je Cankarjev prevod slavne „Wachtarice". Pijanca je bržčas kdo naučil in ga našuntal, da je šel izzivat.

Spitz tam doli se takoj oglasi:

»Lieb Vaterland magst . . .«

Nekateri mu pomagajo; a v splošnem hrupu se izgublja petje, ki je prav tako pijano kakor izzivalčevo.

Policaj obrca hlapca in ga zbunka nazaj k Seljaku . . .

Nekaj naših dam prišeta mimo. Gospa Žižkova se oglasi precej krepko:

„Ti ljudje nazadnje mislijo, da so Nemci!?"

Oplustilov Herman se obregne nanjo:

„Was san mir denn? Bastardeln? Bastardeln?"

„Vi ste uganili!" — se zasmeje ona in pokaže zmagoslavno s prstom.

Zdaj se smejó Slovenci, ki se jih je bilo že precej nabralo pred Seljakom.

Nemčurji pa zbesne:

„Abzug! Abzug! Halt die Goschen! Heil und Sieg! Heil! Heil!" —

Notar pripoveduje tiho:

„Vsi uradniki so prišli volit. Zadnji nemškutarski pisarček je prišel. Prvi seveda Lasbacher,

avskultant. To je demonstracija! Če se mi ne udeležimo boja za tretji razred, ki jim je tako gotov, bi jim ne bilo treba priti.“

„Zakaj ne?“ — pravi dr. Žižek. „Naj pridejo! Prav imajo!“

„Ko bi mi ne upali na zmago, bi tudi ne hodili volit v prvih dveh razredih!“

„Kdo pravi to? Sklenjeno je, da volimo. Tudi demonstracije so potrebne.“

Notar ga pogleda vprašujoče:

„Ni več tako sigurna zmaga?“

Žižek skomizne z rameni nejevoljno:

„Ah . . . sigurna?! Kaj jaz vem? Ali se morete zanesti?“ — Previdno se ozre naokoli in zašepeče: „Gamser se nekaj kuja. Zanj se bojim!“

Tišina zavlada v krogu. Vsi so prestrašeni.

Kurbus si pogladi brado med zobe:

„Svetnik in dr. Hojnik ne pojdeta demonstrirat!“

„Saj jima ni treba praviti! Tudi ni izključeno, da ostane Gamser vendar zvest besedi . . . No — a to bi bilo krasno: to nam naj zagodeta sodnika! Škandal, da je mogoče samo misliti na to!“

„Če demonstrira avskultant . . .“ — pristavi Sever.

„In oficijal in sluga . . .“ — doda še Rupnik.

„Strahopetnost!“ — sikne Žižek. —

Ljudstvo se začne nenadoma valiti proti Kukowtzevi krčmi. Vrišč preneha. Nekateri nameži-kavajo pomembno in šepetajo, smehljajoč se zadovoljno.

„Kaj imajo tam?“ — Dr. Žižek se vzpne na prste, da bi bolje videl.

Poštar in nadučitelj Volčič se izmotata iz gneče. Zadnji nam pove skrivnostno, zgražajoč se:

„Nosilnica stoji pred Kukowtzevo hišo. Nesti ga tako ne morejo, to že vemo. A ta brezčustvenost njegove žene!“

„Fej! Gospa Otilija bi že bila rada vesela vdova!“

„Ali ste ga videli?“ — pripoveduje še skrivnostnejše poštar. „Pokornig se je pripeljal. Zdi se mi, da je že pri Črnku! Pazite, gospodje!“

„Pojdite vi k njemu!“ — pozivlje Rupnik Žižka.

„Smešno! Jaz k Črnku?“ — se otrese ta z obupno sitnostjo; pa se obrne h Kurbusu: „Vi pojdite, gospod notar!“

Kurbus se zdrzne in potegne uro:

„Jaz moram h komisiji. Moj dopust se je že preveč zavlekel. Držite se, gospodje! Skoro pride naša ura!“

Rupnik je ves zbegan:

„Ali naj grem jaz? Nagnal me bo! Strela božja, — če nam vse skupaj podero! — Kje je dr. Žižek?“

„K Seljaku je hitel.“

„Črnka ne moremo pustiti samega! . . . in celo s Pokornigom! Strela božja!“ — Obupano se praska po zatilniku. Oko mu je izjemoma suho, zato pa škili malo hujše. „Ali ni nikogar?“

Potegne me za rokav — a kaj bi z menoj? — in odhiti po trgu. —

Nenadoma zapazim Posegarja in Sormanna v družbi Dorce in Faustine. Proti meni gledajo. Milan pripoveduje z zaničljivim smehom . . .

Kri mi bukne v glavo. Obrnem se in bežim v gostilnico . . .

Oblaki dima plavajo pod stropom. Vse mize so zasedene, ljudje se drenjajo med stoli. Hrušč in trušč gluši človeka. — Ko bi bili to sami volilci!...

Ustavim se, da se razgledam . . .

„To je vse neumnost!“ — govori za bližnjo mizo malo boljše oblečen gost — morda kak zidar — svojemu sosedu, ki ga je bil prijel za suknjo. „Boga zahvali, da si se naučil nemščine! Z njo prideš v svet in h kruhu. Prvo je želodec. Ali se bom tepel za slovenščino, ko mi pa ne da zaslužka?“

Oni se nagne k njemu in zamahne malovažno z roko:

„Če peljem žito v mlin, ga peljem k Nemcu. Če prodajam sadje, pride Nemec . . .“

Za dolgo mizo v kotu je zbrana klerikalna družba; par duhovnikov in kmetov s Klinarjem na čelu.

Dr. Žižek stoji pri našem župniku in ga roti:

„Vi imate nekaj vpliva nanj. Pojdite vi k njemu, prosim vas!“

Tu gre za Črnka. — Župnik premišljuje z uro v roki:

„Dobro! Naj pa bo! Ampak . . . tako napravim: Ob desetih pojdem volit in potem . . . Prvi razred voli itak šele ob enajstih!“

„Hvala! Prosim torej!“

Klinar je izpod oka meril Žižka. Obrnjen k svojemu sosedu povzdigne glas:

„Danes se pokaže, kje so izdajalci!“

Žižek se samo ironično namrdne.

Jaz prebledim in hočem dalje; a že me zgrabi Žižek za rokav:

„Samo trenotek prosim, gospod kontrolor!“ — pa se spomni nekaj in se vrne k župniku.

Kaplan Jozin bobna po mizi in se smehlja prešerno:

„Dajte, gospodje, stavimo nekaj! Jaz stavim, da propademo.“

„To stavim tudi jaz!“ — se krohoče Klinar. „Narobe stavi!“

Dr. Žižek se jezi:

„Seveda! Pri Kukowtzu nastopi čudež: kar skočil bo iz postelje in prišel volit!“

„Bojim se drugih čudežev!“ — poudari važno Klinar. —

Žižek me potisne v drugo sobo:

„Imate papirje v redu?“

Jaz mu jih pokažem. Olajšujoča misel me prešine: Zdaj ne bo več sumil . . .

„Dobro! Mi smo določili, da pojdemo vsak zase volit. Skupnega nastopa bi se nekateri bali.“

„Iskra voli z nami?“ — Nehote mi je bilo prišlo ime na jezik.

„Iskra je siguren!“ — mi zašepeče in oči se mu zasvetijo.

„S pooblastili je vse v redu?“ — Sam se čudim svojemu pogumu.

„Vse je v redu!“ — Stisne mi roko hvaležno. „Vi kar pridite, kadar vam je prilično, in oddajte tam glasovnici! Legitimaciji sta poleg. Čisto mirno! Nikogar ne poglejte! Jaz bom itak tam. Srečno torej! Gamser me skrbi. K njemu moram.“ —

Tudi druga soba je nabito polna.

Pogled se mi sreča z Belnovim. On ga malomarno umakne, nič ni videti razburjen. Rdečica mi plane v lica . . . Berta mi stopi pred oči, da se mi zameglé . . .

Stoje si naročim kozarec piva. Še enkrat se ozrem po Belni . . . Ta je bil že prebolel škandal. Poleg njega sedi Koren, skrbno in pazljivo, da mu postreže ob najmanjšej želji. Torej se je pobotal z njim za Melo? . . .

Piberšek debatira z branjevcem Voduškom:

„Ha, moj ljubi, zdaj so slabi časi! Poglejte v Ljubljano, kako so s Hribarjem pomeli! Poglejte na Koroško! Tam je naše šolstvo celo na psu!“

„Če nam niti šol ne dajo?! . . .“

„Nemških kolikor hočete! Ali pa albanskih. Skipetarom zidajo šole in samostane, cerkve in palače. Milijoni gredo vsako leto.“

„Naši milijoni!“

„Veste: če se hočete prikupiti navzgor, Arbanas postanite! Arbanas ima pri nas veljavo, Slovenec je nima. Jaz že sam premišljam . . .“

„Ti si že tako na pol nemškutar!“ — ga prekine Belna v šali.

„Ali mi ne greš, ti Srb ti, veleizdajalski?“

Natakarica mi prinese pivo, ki ga izpijem kar na dušek. Grlo mi je bilo že čisto izsušeno.

Bratkov smeh mi udari na uho. In nenadoma začutim srep pogled na sebi. V kotu sedita Milika in njen ženin. On se pogovarja samozadovoljno z družbo, le tuintam me ošvrkne z ravnodušnim pogledom. Ona se pozibava s stolom, skoraj skrivajoč se za njegovim hrbtom; žemljo grize leno in brezbrižno, oči pa so jej uprte vame, žgoče in roteče, da me izpreleti po hrbtu . . .

Na levi se je bil vnel prepir.

„Kaj klepečete tu nemški? Ogleduhi so. Ven z njimi! Bog in narod!“

Star možakar, obritih lic, po mežnarsko oblečen, razbija s kupico po mizi in kriči na troje mladih fantov v napol gosposkih oblačilih.

„Tu ni treba nemške govorice. Verni Slovenci smo, med seboj smo. Živeli Slovenci! Ven z nemškutarji!“

Prikupljiv mladenič se opravičuje, da ima prijatelja seboj, ki ne zna slovenski. Pri železnici sta skupaj v službi, pa je prišel z njim . . .

„Zaradi enega ne bomo nemški govorili. Pa bi se bil naučil! Zdravo! Če služi v mestu, — tam je tudi več Slovencev, nego Nemcev. Ali so pa nemškutarji. In vi ste bržčas tudi trije nemškutarji. Ven z nemškutarji! Živio Slovenci! Bog in narod!“

„Ven z nemškutarji!“ — ponavlja Petrič, ki je bil vstopil s Severom.

„O, živio, gospodje, živio!“ — ju pozdravlja starec ves vesel, da je dobil zaslombo in priznanje.

Sever me prime pod pazduho:

„No, kako je? Danes ste vi junak! Ne bo že skoraj čas?“

Jaz se zdrznem in potegnem uro: — pet minut še manjka do tričetrt!

„Res je. Kar odpraviti se moram.“

„Le korajžo, gospod kontrolor!“

Ali je bil moj obraz tako preplašen in bojazljiv? —

V veži me naenkrat nekdo prehiti. Mehka roka me potegne na stopnjice:

Milika! . . .

Brez razlaganja me objame krog vratu in se mi zagrize v ustnice . . . strastno in divje . . .

Ravno tako nenadno me tudi izpusti. Stisne mi roko in me pogleda hrepeneče:

„V par mesecih bom tudi jaz pri Sv. Jedrti. Na svidenje!“

Pod stopnjicami na ovinku butne z Bratkom skupaj in ga porine pred seboj po veži. A vkljub naglici me je videl in mi s pestjo zagrozil . . .

Ustnica mi krvavi in otekla mi je malo. Pritisnem si nanjo robec in odhitim v urad.

Trenotek — in pozabljena je tudi Milika in njen poljub. Ustnica me žge, ne da bi se zavedal

tega. Ko grem čez trg, — ne vidim nič, ne slišim nič, — čeprav je vrvež silen, šum neznosen. Votlo mi je v glavi, buči mi v njej kot v prazni školjki; vendar imam občutek, da bi moral misliti, da bi moral preudariti svoj položaj in se odločiti ... Kako boš volil, Arnošt? — Nagubanih obrvi se mučim k jasnemu premišljevanju: — Tako je stvar, zdaj si na razpotju. Kako se boš odločil, Arnošt?

V črepinji mi odmeva trudno:

Kam drži na levo cesta?
Kam drži na desno pot?
Mož, povejte mi po skušnji,
da se lažje ognem zmot!

Pa se nasmehnem bridko: — Ko bi še odgovor vedel v verzih, bi ne bilo takšne muke.

Nenadoma se spomnim: Saj je odločila Filika! Seveda! Löschnigga upiliš! Naj ti zdaj popravijo, ti pa zopet izbrišeš in narediš po starem! Morda dobiš potem pri Žižku — novi glasovnici?! ...

A ko pritisnem kljuko, se spačim resignirano: Strahopetnež, zdaj je odbila tvoja ura! ...

„O, servus, kontrolor! Jaz sem vas že čakal!“ — me pozdravi davkar. „Koliko ljudi se je nagnetlo! To je cel semenj!“

Še predno se prav zavem, je tudi Löschnigg tu. Tik za menoj je prisopihal, pozdravil davkarja z roko in koj začel:

„Reč je namreč taka, gospod kontrolor: drugi razred je brez dvoma naš! Nja — četudi oddaste

za nasprotno stranko svoja dva glasova, zmage nam ne vzamete. Pooblastila vaše — nja — nevestice so brez pomena. Od istih volilk smo si jih priskrbeli tudi mi. Saj razumete! Gamser voli z nami. Mihaela Iskro vam pustimo. Dr. Žižek mu je dobil posojilo, vaša — nevestica mu je seveda porok . . . Bog blagoslovi! Nja . . . Znesek se glasi: enajst proti štirinajstim!“

Zadovoljno pomenca z rokama in se obrne domišljavo k davkarju:

„Za teh dvoje glasov se nam res ni treba puliti!“ — Pa stisne nos med prsti in se napihne za trenotek: „Nja . . . Samo v vašem interesu, gospod kontrolor! Če greste z nami volit, nam sicer naraste večina od treh na sedem glasov — devet proti šestnajstim! —; a večina je večina, glavno je, da zmagamo. Torej — kakor vidite — nam ni posebno . . .“

Oči so mu lokavo-porogljive. Tako navija žid obupanca, ki je bil itak že zapal oskubljenju.

V glavi mi brni prismojeno: Kam drži na levo cesta . . . levo cesta . . . levo cesta . . . Saj je že vseeno, prav vseeno . . .

Župan me prime pod pazduho in me povede k oknu:

„Tu imam pritožbo proti vam. Jaz nisem vaš nasprotnik; a vsi me silijo, da jo odpošljem. Nja . . . zdaj pač ne vem . . .“

S popisanimi listi mi maha pred očmi. Pisava je Posegarjeva. Pogled se mi še bolj skali. Zamaknem se v županov nos: — Ta je bil, ki me je v sanjah

davil! — in čustvo resignacije me objame vsega. Ni sovraštva v meni in ni ogorčenja, samo utrujenost, strašna utrujenost. In stud me stresa iz goltanca kakor v grozovitem mačku . . .

„Nja . . . poglejte sem, gospod kontrolor!“

Z dostojanstveno važnostjo razpara liste, jih zgane in spravi v žep.

„Kje imate zdaj glasovnici?“

Seže mi pod suknjo in jih izvleče izpod nje, kakor da je tam doma — moj absolutni gospodar . . .

Davkar ima že pripravljene gumirane papirčke z nemškutarskimi kandidati. Prelepljenje je v hipu izvršeno.

„Nja . . . to bi bilo torej v redu. Zdaj pa moram kar hiteti, sem se itak težko odtrgal. Klanjam se, gospod kontrolor, — in prst na usta! Častna beseda: jaz vas ne izdam nikomur! Kaj ne, Loschinski? Stvar ostane med nami tremi! Nja . . . Servus, kontrolor!“ —

V pisarni je zakurjeno in toplo; a mene vendar zebe, da se stiskam v suknjo in se prestopam semintja. Loschinski gleda skozi okno s hlinjenim zanimanjem; malo je v zadregi in ne ve, kaj bi pripomnil. Jaz sem čisto top. Vest mi je zakrknjena, duša kakor mrtva. Mehanično pritiskam robec k ustnici; časih ga pogledam, a se ne zavedam rjavkasto krvavih srag na njem . . . sploh se ne zavedam ne časa, ne prostora, ne sebe samega . . .

„Ali vas je kdo udaril?“ — me vpraša zdajci davkar.

„V vrata sem se zaletel.“ — Pa se obrnem k njemu sitno: „Greva volit?“

„Kajpada, kar pojdiva! To se pravi: Vi pojdite naprej, jaz grem takoj za vami.“

Šef ima prednost! -- pomislim trmoglavo; a se v trenotku zdrznem: Nikar se ne prepiraj! On mora za teboj, da te nadzira . . .

Pred voliščem se mi priklopi nadučitelj Volčič.

„Zdravo, kontrolor! Imate v redu listine?“

Potrepljem se po prsih:

„Dr. Žižek jih je pregledal.“

„Bravo! Pojdiva torej skupaj!“ — Sumljivo se ozre čez ramo: „Davkar gre za nama. Le korajžo! Kaj nam pa morejo?“

V tem trenotku prihiti iz občinske hiše — Gamser. Obraz mu je rdeč, pozna se mu razburjenost, a iz oči mu sije prebrisana lokavost.

„Ta je že volil!“ — pravi Volčič. „Baraba! Častno besedo je požrl!“

Gamser nameži̇kne Spitzu in mu šepne nekaj na uho. Debeluh se zadere:

„Heil Gamser! Heil!“

„Heil! Heil! . . .“ — doni po trgu.

„Platz den Windischen!“ — Spitz se zavrti na pragu, da trešči s svojo ogromno zadnjico ob Volčiča, ki odleti z menoj vred po stopnjicah nazaj.

Nadučitelj protestira in kliče policaja. Tu priskoči davkar in nama napravi pot.

Smeh in zmerjanje vrešči za nama. Oplustilov Herman ploska od veselja. —

Žižkov glas je čuti iz dvorane in zoperno nosljanje županovo. Župnik teče mimo in si zapenja suknjo. A obraz mu je prestrašen in obupan . . .

Prvega zagledam — Mihaela Iskro. Sredi sobe se prestaplja, mencajoč z nožicama. Med obema ploskima rokama nosi pred seboj glasovnico. Čelo mu je rosno, lica so mu bleda, oči upira v Löschnigga, ves zbegan in prestrašen, in prikimava sleherni besedi.

Za mizo stoji okrajni komisar, mozoljčasto fante z begavimi očmi, debeli kodeks v roki, listajoč po njem. Očividno si ne zna pomagati v zadregi.

Dr. Žižek je rdeč in divji.

Löschnigg se obrne in zamahne malomarno z roko, glas se mu malce trese od razburjenja:

„Saj se lahko potem pritožite, to nas ne ovira. Komisija je sklenila — amen!“

Obveljala so županova pooblastila z duplikati legitimacij, dr. Žižek je pogorel s svojimi.

Komisar stoji z zakonikom in z dvignjenimi ramami in gleda Žižka z naivno skrbnostjo izpod obrvi: Jaz nimam te moči, moj ljubi! . . .

„Heil! Heil!“ — se oglase posamezni vzkliki.

„Abzug Žižek!“ — zavpije pomočniški Šrul.

„Kdo je bil to?“ — se ojunači nepričakovano komisar.

„Šrul ni volilec. Kaj išče tukaj?“ — pravi Volčič.

In komisar ukaže strogo:

„Odvedite ga z volišča!“

Samodopadljivo se ozre na Žižka: Vidiš zdaj, da smo pravični? Ali te nisem maščeval? . . .

Löschnigg se namrdne zaničljivo in stisne nos:

„Nja . . . No, Mihael Iskra!“

„Heil, Herr Bürgermeister!“ — poskoči Iskra, mu izroči glasovnico in si obriše potno čelo.

„Nja-a . . .“ — zategne oni. „Vi tudi s ‚Heil‘? Vaš prijatelj gospod doktor Žižek bi gotovo rajši slišal ‚živio‘!“

Ubogi Iskra se malone sesede od strahu. Obraz si briše z robcem, stisnjenih pleč se skrije za sosedov hrbet. —

„Hvala, gospod kontrolor! . . .“

Oddal sem obe glasovnici... Trepetajočih prstov, meglo pred očmi, mravlje v hrbtenici . . . Stresem se in stisnem usta, da mi ne zašklepečejo zobje. Krčevito se obrnem. Rad bi pogledal Žižka, mučim se z očmi, a jih ne spravim v pravo smer. In vendar čutim, da se mi smehlja . . . vkljub srdu, ki ga ima za seboj . . . nagraditi me mora za junaštvo . . . O, junaštvo! Da se ne pogrezneš, izdajalec! — Moja krinka v tem trenotku, moj klaverni izraz!? . . . Mi ne bere greha iz oči? . . . Izdajalec . . . Arnošt . . .

Iz zadnje stene moli iztegnjena roka s pokončnim mečem . . . Meč pravice! . . .

Loschinski mi pošepne:

„Le pogum, kolega!“

Globoko nagnem glavo; mahoma mi je vročina v njej; brez misli sem in brez občutkov, zabijanje pod čelom . . . O, ta sramota, Arnošt! Da se ne pogrezneš, izdajalec!? . . .

Zakaj se ne odpraviš? Kaj še čakaš na morišču? — da pade nate meč pravice? Če pade, — sprožil si ga sam. Izdajalec! — Renegat! —

Nekdo mi položi roko na ramo, da se zdrznem od strahu: doktor Njivar me vpraša šepetaje:

„Kje sta svetnik in adjunkt?“

Vstal je od komisijske mize in klical Žižka k sebi. V tem trenotku vstopita pogrešana. Löschnigg ju pozdravlja s porogljivo laskavostjo . . .

„Unzucht wider die Natur — to je nemškutarstvo!“ — se razjezi naenkrat dr. Žižek v pogovoru s poštarjem. „Po tistem paragrafu bi hudiče preklemane . . .“

Komisar se ustraši, da izbruhne praska, pa priskoči naglo in ga skuša zaplesti v pogovor. V bližini je omara z jedrškim arhivom.

„Ste že videli, gospod doktor, stare trške privilegije?“

„Hvala! Imam današnjih privilegijev popolnoma dovolj.“

„Mischitsch je najlepši privilegij!“ — pravi poštar.

„Sankcijoniran na glavarstvu. Morda ima še od vas kak blagoslov, gospod komisar?!“

Zdajci je Rupnik tu, ves zasopljen in razgret. Žižka zgrabi za roko, obup na obrazu:

„Moj šef se je odpeljal!“

„Dr. Črnko?“

Med vrati nastane trušč. Nekdo sili notri. Šrul kriči v dvorano:

„Dr. Črnko se je odpeljal. Hoch, Pokornig!“

Löschnigg ploskne z rokama:

„Hvala Bogu!“

„Heil! Heil! Heil!“ — zavrešče ljudje. „Hoch Pokornig! Hoch Löschnigg! Hoch Kukowetz! St. Gertrud in der Steiermark bleibt deutsch! Hoch St. Gertrud! Heil!“

Naši beže iz sobe. Celo notar in Njivar, člana komisije, tečeta za njimi.

Meni odleže malo: — Kam beže? Če se je odpeljal, — ali ga gredo lovit? — Vse prepozno! Ko bi bil tebe kdo držal na vajetih, bi bil postal — izdajnik? — Izdajica — kukavica! Šuft si, Arnošt! Propalica in neznačajnež! Hulja! Šuft je, kdor izda svoj rod! — Strašno vroče mi je v prsih. Tesnoba jih oklepa, da mi jemlje sapo. In vendar mi je lažje: — Doktor Črnko! — Nanj bodo vpili in bodo pozabili nate!...

Pri Seljaku se pokrepčam in začnem kar hitro z najtežjim vinom. V notranjščini mi nekaj pravi: Beži iz slovenske družbe, bratec! Pojdi k Filipini! Skrij se, da ti ne bero z obraza!... Ali me je sram pred Filipino? Morebiti bolj sram nego pred vsemi drugimi? — Ali mi vest ne da odtod? Strah in radovednost, če mi pridejo na sled? — Tu in tam zdr-

gečem od živčne prenapetosti. Ob prihajanju novih gostov me stresa mraz... Kdo prinese blazno vest, da je Arnošt — izdajalec? — Hulja, Arnošt! —

Ljudje se zgražajo nad doktorjem Črnkom:

„Ta jo je zavozil! Prokleti Kranjec!“

„Vsaj enega ali dva odbornika bi imeli notri.“

„Kakor čudež božji je prišla Kukowtzeva bolezen. In ta hudič nam pokvari čudež!“ —

Sever se pogovarja z juristom Zorcem:

„To je res škandal! Sistema že niti več ne skrivajo: iztrebiti slovenstvo iz sodnij.“

„Jaz sem zdaj že peti v nekaj mesecih, ki so mu zaprli pot k sodišču.“

„Predsedniki so sami Nemci. Celo na Kranjskem.“

„Cuvajizem v Avstriji.“

„V slovenskih vilajetih!“

„Našim uradnikom je zapovedano, občevati nemški med seboj... pod kaznijo!“

„In tu poglejte te hujskače jedrške: davkarja, adjunkte, oficijale, sluge... To so sami odborniki Südmarke in Schulvereina. Z nemškimi trakovi izzivajo v uradih. A narobe...“

Z roko pokaže name. Jaz se prestrašim, da skoraj otrpnem.

„Naši gospodje, ki so že tako pohlevni...“

„Jaz si nisem upal, pristopiti k Sokolu!“ — pripomnim naglo in si oddahnem iz smrtne zone. „Loschinski bi me obesil.“

Bal sem se že, da mu je znano moje izdajstvo. V čelu mi je tolklo: zdaj je konec, Arnošt! . . .

„In v takih časih, pod tem tiranstvom, imamo med prvaki — izdajalce!“

„Fej, dr. Črnko!“

„Fej! Fej!“

Jaz zvrnem kupico vina vase in si obrišem rosno čelo. Zorec mi ponudi cigareto. Vzamem jo brez misli in jo začnem svalkati po mizi; v glavi mi brni: Če zvedo gnusobo! Če zvedo gnusobo!...

„Z našimi prvaki je pač križ. Poglejte v mesto! Sinovi veljakov, ki so zidali narodni dom, so danes glavni stebri nemštva.“

„Nemška baba, nemška deca!“

„Poglejte jih še dandanašnji! Gospod soprog v gostilnici, navdušen narodnjak in gobezdač; žena mu doma otroke pači v pangermanskem duhu. On nima časa za otroke. S stotakom v narodne namene — misli, da se je že oddolžil narodu.“

„Kurbus je izjema v tem oziru.“

„Notar je star . . . nič ne vemo . . .“

V sosednji sobi trkajo klerikalci. Klinarjev glas je slišati:

„Zdaj sem volil. Štirje smo bili. Danes se je torej izkazalo: liberalec — izdajalec! Zakaj ni nihče stavil?“

„Pereat dr. Crnko!“

„Fej, Črnko!“

Bratko pride v sobo. Izzivajoče gleda vame in sede k naši mizi. Milike ni pri njem. Vesel sem, da je ni.

„V drugem razredu je bilo itak vse zastonj. Žižkova pooblastila so zavrgli, Gamser je odskočil...“

„Kakšno je razmerje glasov?“ — vprašuje Sever.

„Še niso šteli. Enajst bo naših, onih štirinajst.“ — Bratko se ozira po natakarici, pa se nenadno spomni in me pogleda sumljivo od strani: „Če se nam ni še kateri naskrivnem izneveril!“

Jaz povesim glavo, srce mi zastane . . .

„Iskra?“

„Iskra je stal kot mož. Še potegnil je župana: s ‚heil‘ ga je pozdravil in volil z nami.“

„Vsaj enkrat tudi narobe: nemškutar, ki se je izpreobrnil!“

„Vraga izpreobrnil! Saj je vedel, da je že vseeno, da ne more škodovati! Iskra je častilec Strausovke. Njena je zasluga, da je volil z nami!“ — Porogljivo se nasmehne proti meni.

Sever me pogleda malo začuden, a mi vendar pokima priznavalno.

„Rival gospoda kontrolorja!“ — poudari Bratko zlobno.

Jaz pojasnim resno:

„Dr. Žižek mu je preskrbel posojilo, moja — nevesta mu je porok.“ — V lica pa mi buši rdečica, ko se spomnim, da sem bil zvedel stvar od Löschnigga.

„Ni napačna kupčija, — če pomislite, da je Iskra vedel, koliko riskira. S Slovenci je volil — z Löschniggovim dovoljenjem!“

Bratkovo razlaganje — očividno izmišljeno iz škodoželjne hudomušnosti — me niti ne jezi. V

začetku sem se bil prestrašil, da me ima na sumu izdajalstva; zdaj sem zopet pomirjen.

A nenadoma se ozre s predrzno pretnjo vame:

„Predno si šel volit, si prišel z Loschinskim iz urada!“

Sapa mi zastane . . .

„In kaj potem?“ — se mi izvije mučno.

„Je kdo videl tvoje glasovnice?“

„Dr. Žižek jih je videl . . . in dr. Rupnik.“

On se obrne zopet proč; Severov pogled me skeli v očeh . . .

„Kedaj jih je videl?“ — me pogleda iznova Bratko, strogo in sovražno.

A groza je minila, môra je legla z mene. Kozarec vina izpijem in zamahnem zaničljivo z roko:

„Ti si mi premalo, dragi moj!“

Tudi Sever si oddahne in nastavi kupico. Bratko se vgrizne v zgornjo ustnico in si jo žurno poseslja. —

Dr. Rupnik prisede k mizi klavern in pobit:

„Ves moj optimizem je šel k vragu.“

„Stranko moramo imeti, napredno stranko. Ves narodnostni boj se izvojuje v mestih in po trgih. Pustimo kmete klerikalcem. Mi snujmo zadruge in gospodarske zveze, strokovne organizacije! Ali pa si vzgajajmo vsaj magnate: trgovce in krčmarje, obrtnike in prekupčevalce. To bi bila naša vojska. Z zadrugami bi tuintam ne šlo. Kjer manjka strokovno izurjenih uradnikov, je kapital mogoče boljše naložen pri sposobnih poedincih. Če razpletemo na ta način

denarno mrežo, se nam vlove nemškutarski veljaki kakor muhe v pajčevino. Vsi ti nemškutarčki so pač Slovenci; je vse zastonj, pa naj se branijo, kolikor se hočejo. Njih hišni in domači jezik je slovenski — vsaj pri devetdesetih od sto.“

„Industrije, industrije, te nam manjka!“

„Delavstvo si priborimo!“

„Ključ do Maribora ima socialna demokracija.“

„Spomnimo jo na njen program! Narodno enakopravnost, narodno avtonomijo zahtevajo na papirju. V praksi pa nam delavstvo raznarodujejo. V stranko stopajmo in izpodrinimo graške germanizatorje!“

Rupnik vzdihne bridko:

„Predno si bomo naprednjaki že konečno na čistem s svojimi programi! Zdaj nas zopet begajo Ilirci. Samopomoč ni nič, naslonitev na Hrvate vse!“

„Sanje! Lepe sanje! A sanje ne sodijo v program. Združena Slovenija ali narodna avtonomija, kar že hočete, je naš prvi cilj. Pot do njega — naš program. Vse drugo pride samo ob sebi.“

„Res je. Ker samo na ta način postanemo močni, samo na ta način preprečimo drobljenje mej. Če smo oškrbljeni in slabi, brez samozavesti, brez ponosa na svojo lastno moč, nas bodo omalovažali bratje onkraj Sotle. Saj se ne tepejo za nas. Mi se jim ližemo in slinimo. Ko bomo močni, se pobrigajo za nas drugače.“

. . . Pa da nisi rajši . . . Moj Bog, Arnošt, — vzdržal bi se bil volitve! Löschnigg bi bil zadovoljen s takim kompromisom! . . . Cepec, Arnošt! K Žižku

bi bil stopil: Pooblastila so odrekla, zmaga je nemogoča; tako in tako je, doktore . . .

Kakor slap mi zašumi v možganih:

Moj Bog, Arnošt, — vzdržal bi se bil volitve!...

„Vi pijete prenaglo, gospod kontrolor!“

Severova roka mi leži na lakti. Njegove sinje oči me toplo gledajo, s sočutjem in skrbjo.

Cepec, Arnošt! Cepec, Arnošt! . . .

Bratkov vodeni pogled me reže kot žrjavica. Naenkrat vidim, da je že tudi Milika za mizo. Mehanično pritisnem robec k otekli ustnici in se poskusim dvigniti.

Izgubi se odtod, moj ljubi! — mi pravi nekaj. Abzug, izdajalec! . . . Hajdi, hulja! . . .

Pa padem nazaj na stol:

Pijan si, Arnošt! Cepec, Arnošt! . . .

Milikine oči se mi dozdevajo kot dve veliki tarči. Središči sta zabrisani. Vse skupaj se maje . . .

Natakarica mi prinese pisemce.

Od Filipine morda? — Odprem. — Čegava je ta pisava? — Podpis: Verona Šalamun. — Teta Verona! — Od Tilike? . . .

S prestrašenim pogledom se ozrem naokoli in pritisnem z naivno kretnjo pisemce na prsi. — Da bi mi ne oskrunili svetišča? . . .

Bratko se zasmeje rezko:

„Kontrolor je že pijan! No, kaj piše Filika?“

Milikini tarči sta še večji, središči črni in bodeči . . .

V tem hipu vstopi dr. Žižek s tropo spremljevalcev.

„Pereant izdajalci!“

Jaz skrijem pismo v žep. Zona me spreleti po hrbtu. Pijanost se umakne grozi.

„Izdajalci?“ — vpraša Sever.

„I seveda! A za drugi razred bi nič ne rekel: tam je bilo nemogoče zmagati. Ampak prvi! Dr. Črnko! Ta se je pokidal! To je bil danes njegov narodni samomor. Za Slovence ni več doktorja Črnka. Nemškutar je postal. Odpadnik! Izdajalec! Hulja!“

„Šuft je, kdor izda svoj rod!“ — mi uide nehote in nevede. A glas moj in moj izraz je moral biti neverjetno smešen. Začuden me pogleda dr. Žižek. Bratko se zdrzne presenečen.

„Vendar bi rad vedel, katera dva sta bila, ki sta nas izdala v drugem razredu? O, saj lahko izračunimo! Resnica ne ostane tajna.“ — Dr. Žižek potegne notes in študira imenik.

Bratko pa hiti:

„Dva sta odpadla? Kakšno je število?“

„Onih šestnajst, naših le — devet!“

Bratko se zasuče na stolu proti meni in se zagleda srepo vame.

„Iskre nisem izgubil izpred oči,“ — pojasnjuje Žižek. „Ta nas ni oplazil. Kdo bi . . .?“

Takrat vstane Bratko in pokaže name s prstom:

„Ta je izdajalec! Predno je šel volit, je bil z davkarjem v uradu. In na volišču sta šepetala skupaj.“

Jaz zlezem v dve gubi. Obup v pogledu se ozrem na Miliko, proseč usmiljenja in pomoči . . .

„Ni res!“ — plane ona in lopne Bratka po čeljustih. „Ti si ljubosumen, zato si ga obdolžil!“

Tudi Sever se zjezi:

„V tem stanju se ne more braniti. Jutri ga pokliči na odgovor!“

„Ravno ta pijanost je dokaz!“

Krik nastane okoli mene, vrišč in prepir. — Poražen sedim na svojem mestu; komaj se zavedam, da živim. Zdaj prikimam, zdaj odkimam; jezik mi je težak kot bi bil napolnjen z živim srebrom; besede so jecljave, neumljive . . .

Ne vem, do kedaj je trajal ves nastop. Spominjam se, da je sedela Milika kraj mene, z roko na mojem tilniku. Branila me je pred Bratkom in pred drugimi. Sever pa je nežno silil vame, me skušal vzdramiti in me potrpežljivo izpraševal. Izdajstvo mu ni hotelo v glavo . . . Ubogi Sever! . . . Prokleti Arnošt! . . .

A zdajci me resnično vzdramijo pesti, ki mi padajo po hrbtu in po glavi. Roke me vzdignejo . . . neumno čustvo plavanja mi prešine ude . . . mrzel zrak mi buši v lica . . . trdo priletim na tla . . . brada me zaskeli od mraza in udarca . . . neznosna bolečina me zvije v križu . . .

XXI.

Zjutraj se vzbudim polagoma — kakor bi pridrsal od nekod — iz tihih, temnih krajev — počasi spet v zavest življenja. Prvi občutek je — moj maček, ostuden okus po ustih, pritisk v želodcu. Glava me boli — kot bi mi kljuval v črepinji zloben ptič.

Pomalem se jasni spomin . . . Čustvo sramu se oglaša . . . Tesnoba v prsih raste . . . Sramota! O, sramota! — Arnošt — renegat! Nemškutar! . . . Izdajalec! . . . Šuft! . . .

Pri mizi se nekaj zgane. Filipino slutim tam, pa si ne upam — oči odpreti. Skozi trepalnice požmerim malo —

Ona se češe. Naslonjena na levo laket — desnica s češljem leži na naslanjalu — gleda vame, kakor bi pričakovala, da se že vzbudim. Miren je njen obraz, skoraj zadovoljen; jaz pa sem se bal, da bi zapazil razočaranje na njem . . .

„Dobro jutro, ljubček! Ne pretvarjaj se! Saj vidim, da ne spiš.“

S skokom je pri meni, poljubi me na sence in mi zagrebe prste v zmršene lase.

„Grdun ti! Zakaj nisi bil odkritosrčen z menoj? Kako lepo bi jih zvodila! Jaz sem pa mislila, da je tvoja neomajna volja . . .“

Hvaležno jo pogledam: — torej vendar nisem tolik grešnik?

„Tako nerodno si napravil! Naj bi bila jaz samo slutila . . . Misliš, da bi ponujala Žižku tista pooblastila? Brez njih tako ni bilo upanja. Vsi bi se vzdržali . . .“

V grlu me pogreje: — bebec, Arnošt! To je točka tvoje mere!?

Filipina zmaje z glavo:

„Če pomislim, da sem jaz kriva vsega tega . . . preneumno!“

In vendar se mi zdi, da jej ni posebno žal. Zdaj me ima ponižanega in osramočenega. Ženska je vesela tega, ker lažje vpliva nate, če si zlomljen; lažje te dobi v oblast . . .

„Ali te kaj boli?“

Pa se premaknem — in zastokam od bolečine. Dotaknem se skeleče brade in se spomnim — otekle ustnice. A kdo bi zdaj še slutil, da izvira ta rana od drugod?

„Dobro so te zmlatili. Nič ti naj ne bo za to! Tožiti ni treba — kaj? Saj se tako ne spominjaš, kdo je bil . . .“

„Bratko me je brcnil!“ — mi uide nehote; ker pravzaprav je res najboljše, izgovarjati se na pijanost.

„On je že kaznovan. Milika je razdrla zaročitev.“

Jaz se prestrašim in jo pogledam presenečen: — nje ne razburja ta novica?

„Milika je bila tu. Dolgo sva sedeli ob tvojej postelji.“

„Milika — s teboj?“

„Ko se je poslovila, — mi je želela sreče v zakonu.“

Človek bi zazijal . . . Vrag razumi žensko! — Milika si bržkone misli, da se razmere po poroki ne izpremene posebno. Zakonci tudi skačejo čez plot. — Ali pričakuje morda, da jo poiščem sam? — da razderem tudi jaz zaroko? Današnja velikodušnost bi bila torej njena zadnja karta? — Ne, ljuba moja, zdaj sem sit neviht. Počitka sem potreben, o, kako potreben! — Uprem se na komolec, da se dvignem, — pa zastokam od bolečin.

„Vidiš? Zdaj začneva z obkladki. Loschinskemu sem že naznanila, da si bolan.“

Opoldne zvoni mrtvaški zvon. Kolikrat sem ga že slišal, ne da bi se zmenil zanj. Zakaj me je danes zgrabil za srce? Zakaj ta groza, ki se vzbuja v meni? — Mahoma se spomnim in planem s postelje — otiski so pozabljeni — pretipljem žepe v suknji . . .

Teta Verona piše:

„Tilika bi vas še enkrat rada videla. Pridite takoj, — da ne bo prepozno! A stari je neizprosen. Pridite skrivaj, da ga še lahko pravočasno nekam spravimo.“

V trenotku sem oblečen in umit. Srce mi razbija kakor noro.

Filipina pride:

„Za božjo voljo, ljubček . . .“

„Kako je s Tiliko?“

Ona se prestraši in sklene roki pred obrazom. Boječe gleda vame, kakor bi prosila odpuščanja:

„Sinoči so te iskali.“

„Zakaj mi nisi rekla?“

„Kakšen si pa bil, moj dragi!“

„Kako je z njo?“

Blazna groza mi je morala goreti iz oči . . . Filipina si ne upa odgovoriti. Dvomljivo zmiglje z rameni, plašno in bojazljivo, — pa prisluhne nehote . . . Mrtvaški zvon še vedno poje . . .

„Mrtva?“

„Potolaži se, moj ljubi!“

Njene roke me božajo. V meni pa besni obup.

„Mrtva! . . . Mrtva! . . .“

Strt sem kot posekan hrast. Solze bruhnejo iz mene:

„Tilika!... O, Tilika!... Zakaj?... Zakaj?...“

V mraku se odpravim. Ne zavedam se, da se premikam le s težavo. Filipina je hotela z menoj; surovo sem jo pahnil proč . . .

Na trgu pod svetilko se zdajci zdrznem . . . gručo gospodov zapazim v senci. Eden stopi proti meni:

„Seveda je on. Izdajnik — fej!“

Dr. Rupnik pljune z gnusom in se obrne zopet k družbi.

Od Seljaka pride nekdo naravnost proti meni: — dr. Žižek . . . Jaz primem za klobuk. Njegove oči pa se zasvetijo sovražno . . . Brez odzdrava se ozre na drugo stran . . .

Iz gruče se mi roga Bratkov glas:

„Še sam je rekel: ‚Šuft je, kdor izda svoj rod‘!“

„Zdaj gre najbrž proslavljat nemško zmago k Wabitschu!“ — razlaga poštar.

„Hulja!“ — sikne Žižek.

„Pozdravi Črnka, brata v izdajalstvu!“ — vzklikne Bratko.

„Fej!“ — pljune Rupnik še enkrat.

S sklonjeno glavo, peklenski ogenj v srcu, korakam proti Šalamunovini . . .

Zdaj je konec, Arnošt . . . Zdaj je konec . . . Zdaj je konec . . .

Na pragu srečam hlapca. Sunkoma se ozre in me pogleda divje . . . zobovje mu zaškriplje . . . Kot da sem ga zapodil, izgine v hišo . . .

Ta gre po očeta. Hitro, Arnošt! . . .

Gostilniška soba je razsvetljena, molitveno mrmranje je slišati iz nje . . .

Tilika na odru! . . .

Kako si bleda! Kako si suha! Kost in koža . . . Kje si, angelj moj? . . .

Naslonim se ob vrata. Komaj se držim pokonci . . .

Zadaj zadrsajo koraki, palica udari po škrleh...
„Ven ga vrzi! Ven, falota!“

Ko grem mimo Šalamunovega gozda, se spomnim hipoma — in krenem vanj. Sneg pokriva tla, dračje poka pod stopinjami . . .

Tu je jasa . . . Vagabund razpenja svoje mrkle veje . . .

Kaj je to? — Sen? — Resnica? . . .
Obešenec binglja na smreki.
Zmanem si oči . . . Vizija je še razločnejša . . .
To je tvoje truplo, Arnošt!... Obešenec si ti! . . .

Epilog.

Kontrolor Škrobar ni pisal dalje dnevnika. Oženil se je, kakor je bilo že določeno, in se umaknil družbi. Hodil je potuhnjen in zbegan, kes mu je drhtel na licih, prošnje so mu migotale iz oči, — obup mu je začrtal brazdo okoli ust. Zaničevanje sorojakov ga je grozovito trapilo.

A kmalu so začeli govoriti o razprtijah v zakonu, o prepirih z davkarjem in drugimi nemškutarji. V uradu je postal baje neznosen. Domišljeval si je, da so mu dolžni Nemci bogvekaj, ker jim je bil storil uslugo pri volitvah. Morda se mu je zdelo, da jim lahko žuga, ker je nasilno vplivanje na volilce prepovedano. — Pijančeval je z njimi, a s Posegarjem se je nekoč skoraj stepel. Če je bil pijan, si je še upal dvigniti pogled v oči Slovencu . . . „Misliš, da me res boli izdajstvo? Briga me vaša jeza!“ . . . Sovraštvo mu je kipelo iz oči, za njim pa je gorel — obup.

Pri seji krajnega odbora nemške šolske družbe se je malo vinjen vtikal z neumestnimi predlogi. Löschnigg ga je zavrnil omalovažujoče, kar ga je tako razdražilo, da je nenadoma vzrojil . . . Vrgli so ga kratkomalo preko praga . . .

Zdaj je popival sam zase . . . In neko noč se je pojavil zdajci pri Seljaku. Bil je pijan in zanemarjen. Slovenska družba se ni zmenila zanj. Prihulil se je konečno h Korenu in silil vanj z razlaganjem, z dokazovanjem, da je prav naredil. Kesanja ni priznal.

„Z uma svetlim mečem, prijatelji! Z zvijačo jih ukanimo! Vrinimo se v nemške organizacije . . . Tamkaj rujmo in izpodkopujmo tla, da jim raznesemo trdnjave z dinamitom . . . Z dinamitom, prijateljčki! . . .“

— Ko mu je Filipina porodila sina, je bil nekaj časa boljši. Zdelo se nam je, da se bo sprijaznil s svojo usodo in se bo pomiril. Otrok pa je — umrl. In Škrobar je bil zopet kakor podivjan. Pijančeval je in se izgubljal vedno hujše. Pravili so, da celo pretepa Filipino . . .

— Milika je vendar prišla k Sv. Jedrti in vzela Bratka. Vse je kazalo, da je zadovoljna z njim. O kontrolorju se je o priliki izrazila s precejšnjim zaničevanjem. Njega je nekdo srečal — po noči kajpada — pod njenim oknom, zamahujočega z rokama in momljajočega:

„Naj ga ima! Le naj ga ima! Jaz sem bab že sit . . . Nobene več ne maram!“

— Nenadoma so začeli govoriti o nerednostih v uradu, šepetali so celo o neki poneverbi.

Poletje se je vdrugič bližalo vrhuncu. Žetev je bila v polnem teku . . .

Dopoldne smo zvedeli, da preti Arnoštu izguba službe; — zvečer pa je naenkrat v našej družbi pri pomočniškem Mohoriču. Skrokan je zelo, ampak — trezen. Bila je najbrž obletnica škandala s Tiliko. Morda je prišel naravnost iz Šalamunovega gozda, kjer je poležaval, vzbujajoč spomine ... Izpod ovratnika na suknji mu gleda zadaj preperel jelšev listič.

Sever je med nami s soprogo, Helena Mavrič, Škamlec, Bratko z Miliko in njen sorodnik, višji poštni uradnik Tichy, po rodu Čeh.

Škrobar očitno ni pričakoval, da naleti pri Mohoriču še na goste. Presenečen je postal na pragu. A Sever ga povabi hitro:

„Pridite, gospod kontrolor! Nič se nam ne kujajte! Kes je lepa reč in odpuščanja tudi ni zametati. Bog vas živi! Le bodite zopet z nami!“

Vsi ga pozdravijo še precej prijazno, niti Bratko se ne namrdne ravno preodurno; samo učiteljica Helena se zdrzne v čudu.

Kontrolor je tih in bojazljiv, na vse strani oprezen, da bi ne preslišal kake zabavljice.

Polagoma in nehote zaidemo v pogovor, kako postanejo ljudje nemškutarji. Sever zagovarja načelo, da ne smemo biti preveč neusmiljeni v obsojanju trenotnega odpadništva. Grešnik se morda zopet spokori in postane lahko boljši narodnjak nego je bil poprej.

Arnoštu zasije lice. Kot bi mu odleglo, si nalije kupico do vrha.

„Jaz imam kolege . . . bili so Slovenci. Danes so voditelji obmejnih nemških šol. Zagrešil je kaj malega, slučajno morda, za drobtinico, okrajnemu nadzorniku na ljubo . . . Naši listi lop po njem . . . Z bičem so ga nagnali v nemški tabor.“

„Bresotschnigg, Stegenscheg, Komauli . . .“ — kima Bratko.

„Pa tudi naši vzgojevalci!“ — nadaljuje Sever. „V prvi gimnaziji sem imel sošolca Markoviča. Oče je bil uradnik v nemški tovarni, mati Nemka, hišni jezik nemški. In vendar je vpisal sina za Slovenca. Revež pa ni znal jezika. Kje bi se ga bil navadil? Slovenščino je moral obiskovati obligatno. A naš profesor je slednjo uro godrnjal nad njim: ‚Ah, moj dragi, če ne znate slovenski . . . vi boste padli, jaz vam ne morem pomagati. Pojdite k ravnatelju, naj napravi red!‘ — In to je godel večno: ‚Ah, moj dragi . . .‘ — Nazadnje ga je moral oče res prepisati za Nemca. Danes je sodnik, se piše s ‚tsch‘ in zida most do Adrije.“

„Ko bi se bil profesor rajši kaj potrudil z njim . . . pogledal malo skozi prste . . .“ — se oglasi Tichy lepo slovenski, a z izrazitim češkim naglaskom.

„Komodnost! Lenoba!“ — pravi Sever.

„Poglejte!“ — povzame zopet Tichy. „Pred nekaj leti je potoval po slovenskih krajih profesor češke univerze v Pragi dr. F. Znamenit gospod, vam pravim. Pride v naše mesto — v narodni dom seveda. Tam je restavracija; ampak samo za člane društva — Nemci ne dovolijo koncesije za javno

krčmo. Vsak večer sedi v dvorani veliko omizje narodnjakov. Profesor F. vstopi in pozdravlja — nihče ne odzdravlja. Sluga mu dopoveduje, da mu ne sme postreči, da gostilnica ni javna in kaj vem, kaj še vse . . . Od gospodov naprednjakov se ne zmeni nihče zanj. Slučajno pridem notri, slišim češko govorico, se predstavim . . . Ha, zdaj seveda . . . Jaz ga peljem k mizi . . . Strašno slavlje so mu vzdignili . . . Pomislite: profesor F.! — A potem sem jim povedal: Ko bi ne bilo mene . . . slučajno, kaj? . . . To ste pravi biki, sem jim rekel. Biki . . .“

Naglasek se mu čisto zmeša v ognju pripovedovanja, simpatične oči mu bliskajo nemirno, lica mu žare od ogorčenja.

„Lenoba! Nemarnost!“ — pravi Sever.

„In obup!“ — dostavi Tichy. „Vse je bolno od resignacije in pesimizma!“

Nenadoma oživi tudi kontrolor. Prost mu je pogled; kot da je pozabljen greh, vest razbremenjena . . .

„Veste, kako je postal nemškutar moj kolega Sormann?“

Vsi ga pogledamo začudeni. Prej mi je bilo mučno, da so bili v njegovi navzočnosti načeli to vprašanje. A ko sem videl, da ga ne razburja, sem se pomiril. Zdaj smo bili že na drugem polju, on pa seže sam nazaj . . . V hipu mi je bilo jasno, koliko trpljenja mora biti v njem po grehu, koliko hrepenenja po očiščenju! . . .

Naglo izpije kozarec vina. Lica so mu že rdeča, oči sijajne, a vendar motne, skrivnostna bol preži za njimi.

„Sormann je iz Š.-a doma. Oče je v W.-jevi usnjarni. Ko je prišel sin domov kot praktikant, je poiskal slovensko družbo. A dva pisača — natrkana seveda — ga vržeta iz narodne gostilnice, ker je baje — nemčurski sin . . .“

Kontrolor preneha in nas pogleda vprašujoče. Z roko in z rameni zmigava kot bi hotel reči: Kakšen greh je to? Da je le on Slovenec, ne?

„Sormann se potoži W.-ju . . .“

„Ravno pravemu!“

„Š.-ski Löschnigg!“

„Ta pa ga povabi: Kaj se boste vsiljevali . . . diesen Windischen, je rekel. K nam pridite!“

„In vašemu kolegu ni bilo treba dvakrat reči!“ — se zasmeje Sever.

„Njegovo slovenstvo je bilo jako trdno!“ — prikimava dvomljivo Tichy.

Kontrolor se zmede. Hipoma se mu zjasni, da Sormannov povod za odpadništvo ni bil ravno nujen. V zadregi izpije zopet kupico. Oči se mu povesijo; od sramu ne more dvigniti pogleda k nam.

Sever ga potreplje usmiljeno po plečih:

„Bog živi vas, gospod kontrolor! En spokornik zaleže za devetindevetdeset pravičnih!“

Arnošt pa ne vzdigne glave; še nižje mu zleze med lakti, pleča se mu zleknejo . . . naenkrat

bruhne v plač, v obupen plač, da še mene zgrabi v grlu od sočutja . . .

Sever ga tolaži. Vsi imajo solze na trepalnicah, celo Miliki izgine porogljivost z ustnic.

Bratko mu ponuja kupico:

„Trči, brate! Bog te živi, brate!“

Konečno se pomiri in se obriše. Roka mu trepeče, pogled mu je nestalen, kalen, — kot da ne zaupa odpuščenju. Ko se dvigne, da bi trkal, se opoteče malo. Jaz se prestrašim: Saj je vendar že pijan! . . .

Nagne se čez mizo in trka s Severco. Ogel suknje mu trdo buti ob steklenico; Bratko jo komaj vjame, da se ne prevrne.

„Kaj imaš tu težkega?“

Seže mu v žep in mu izvleče — nov revolver.

O, nesrečnik! Take misli mu roje po glavi? . . .

„Čemu revolver?“ — se začudi Bratko.

Arnošt mu ga hitro vzame:

„Pusti to!“

„Ali je nabit? Pokaži!“

„Pusti!“ — Ploskne ga razdražen po prstih, ki silijo za orožjem.

Bratko je razžaljen:

„Zakaj pa nosiš to igračo? Naboji so itak slepi!“ — Zaničljivo se obrne proč.

„Pokažite!“ — pozove Sever Škrobarja. „Ali mu poberemo naboje?“ — šepne tiho meni na uho.

Pretreslo ga je spoznanje, da misli kontrolor na samomor.

Arnošt potegne orožje iz žepa in ga tehta neodločno pred seboj. Smehljaj mu igra na ustnih . . . po vrsti nas pogleda — napol obupno, napol proseče . . .

Bratko zamahne porogljivo, kakor bi ga hotel udariti po roki:

„Le pustite mu! Le brez skrbi! Kje pa ima korajžo?“

Nesrečnežev smehljaj oledeni . . . usta se mu zategnejo bolestno, — skoraj blazno . . . Kot v omamici nastavi cev na sence . . .

Sever plane:

„Dajte sem!“

A v tem trenotku . . . strel! . . .

Ali je hotel? . . . Ali se mu je slučajno sprožilo? . . . Z glavo udari ob mizo . . . curek krvi brizgne po prtu . . .

Ženske zavrišče. Jaz priskočim, ga pogledam . . .

Mrtev! —

* * *

Arnošt Škrobar ni pisal dnevnika za javnost. Ni ga pisal za naše ljudstvo, za naš mili narod, in ne za njega nadebudni cvet — za mladino. Živel je zase, ne za javnost. Po svojih nagnenjih si je izbiral ženske. Zase je iskal užitkov. Poznal je plemenitost in dostojnost in spodobnost . . . kdo more kaj za to, če ga je vleklo — v blato? . . .

Kontrolor ni bil junak. A dajte mi junakov v dobi renegatstva, pobitih idealov, ubitega ponosa,

klavernih osebnosti, zaničevane samozavesti, ki jo teptajo lastni bratje! . . .

Župančič je zapel:

»Daj, drug, zapoj,
kak gre na boj,
kak v smrt prepeva toreador.
V smrt gre junak
in njegov korak
gre kot potres od gôr do gôr.

Daj, drug, zapoj!
Čuj, narod moj:
jaz videl tri sem vrane,
od Drave, od Soče, od Save
so nesli vesti in pozdrave,
oj črne, do bele Ljubljane.

Daj, drug, zapoj!
Čuj, narod moj:
jaz slišal tri sem vrane,
sramoto, pogin
so vreščali z višin
čez naše gore in poljane.
In iz groba je vstal
on, ki je pal
ne od meča, od lastne nemóči —
in bežal je skozi les in mrak
in režal se mu v obraz je vrag
in vrani, sramoto vpijoči . . .
»Tu lezi na tla in grizi zemljó,
otruj ves dom s svojo robsko krvjo!«
In zagrizel se v rodna je tla volkodlak —
to bil je Črtomir, naš junak.«

Župančič je zapel! . . .

In če priobčim kontrolorjev dnevnik v informacijo inteligence — pomore morda vendar nekaj k — izpreobrnitvi po spoznanju.

Konec.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA
0000051595